

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHMET RIFAT'IN DEVHATÜ'L-MEŞÂYİH MAA ZEYL'İ
(METİN-İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Serap MENTEŞ

Danışman
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

Kasım-2019
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK danışmanlığında Serap MENTEŞ tarafından hazırlanan Ahmet Rıfat 'ın Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl 'i (Metin-İnceleme) adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

05/11/2019

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..../..../2019

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *Ahmet Rıfat 'ın Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl 'i (Metin-İnceleme)* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

...../...../2019

Serap MENTEŞ

İmza

ÖN SÖZ

Tanınmış kişilerin hayat hikâyelerinden bahseden bir tür olan biyografi, insanlık ile yaşıt bir bilim dalıdır. Başlangıçta tarih içinde yer alan bu tür, zamanla bağımsız bir bilim dalı hâline gelmiştir. Tarih, günümüzden önce yaşayanların yüz yüze geldikleri olayları ve onların kahramanlıklarını anlatır. Olaylar kadar, o olaylarda etkili olmuş kişi ya da kişilerin hayat hikâyeleri, bizzat hadisenin kendisi kadar önemlidir. Olayları meydana getirenler insanlar olduğu için, onların hayat hikâyelerini tespit etmek de biyografinin konusunu oluşturur.

Edebiyat tarihimizin nicelik ve nitelik itibarıyla sağlam bir şekilde kaleme alınmasında, manzum ve mensur metinlerimizin sağlıklı bir şekilde okunmasının araştırmacılara zengin bir malzeme sunacağına şüphe yoktur.

Bu bağlamda, özellikle Klasik edebiyatımızın önemli kaynaklarından olduğunu söyleyebileceğimiz biyografi eserlerinin kütüphanelerin raflarından çıkartılarak günümüz araştırmacılarının dikkatlerine sunulması adına Latin harflerine aktarılması büyük bir önem arz etmektedir. Bu nedenle incelediğimiz eser, "Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl" in düzgün bir şekilde Latin harflerine aktarılmasına özen gösterilmiştir.

Giriş bölümünde ilk olarak biyografi ve biyografik eserlerin içeriğinden bahsedilmiştir. Daha sonra, çalışmamıza kaynaklık eden Devhatü'l-Meşâyah ve zeyilleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Tanzimat devri biyografi yazarlarından olan Ahmet Rıfat Efendi'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, eserini asıl olarak Devhatü'l-Meşâyah ve zeyillerinden yararlanarak hazırlayan Ahmet Rıfat'ın *Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl*'inin konusu ve yazılış sebebi açıklanmış ve söz konusu eserin nüsha tavsifi verilmiştir.

İncelediğimiz eserin üçüncü bölümünde, şeyhüslâmlık unvânının tarihçesi ve Osmanlı Devleti'ndeki gelişimi incelenmiş, şeyhüslâmlar hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde, metin incelemesine yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl'de biyografileri verilen şeyhüslâmların doğum, ölüm, atama ve şâirlik yönleri incelenmiştir.

Son bölümde ise eserin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Bilgi ve ilgisini her zaman hissettiren, ilim ve tecrübesiyle de üzerimde çok emeği olan ve daima çalışma titizliğini kendime örnek almaya çalıştığım, kıymetli Hocam, Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalıştığım süre boyunca, bilgi ve desteğiyle yardımlarını esirgemeyen ve çalışmam üzerinde büyük emeği olan kardeşim Seda Menteş'e teşekkür ederim.

Kırkkale-2019

Serap MENTEş

ÖZET

Osmanlılar döneminde Taşköprizâde'nin eş-Şekâ'ik'un-Nu'mâniyyesi'nden sonra, biyografik eserler yazmak bir gelenek hâlini almıştır. Bunlar için tabakat, vefâyat, terâcim vb. yanında “ulu ağaç” anlamına gelen devha kelimesi de kullanılmıştır. Daha önce Osmanlı şeyhüislâmlarının hâl tercümelerine tezkirelerle eş-Şekâ'iku'n-Nu'mâniyye ve zeyillerinde dağınık bir şekilde yer verilmişse de bu konuda yazılan ilk müstakil Türkçe eser, asıl adı Devha-i Meşâyih-i Kibâr olan Devhatü'l-Meşâyih'tir.

Bu çalışmada, eserini asıl olarak Devhatü'l-Meşâyih ve zeyillerinden yararlanarak hazırlayan Ahmet Rifat'ın "Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl"inin incelemesi yapılmıştır. Çalışmamızda, söz konusu eserin transkripsiyonlu metni verilmiş; eserde biyografilerine yer verilen şeyhüislâmların "doğum", "ölüm", "atama" ve "şâirlik yönleri" gibi çeşitli ifadelerin edebî bakımdan nasıl ifade edildiği incelenerek şeyhüislâmlık ve şeyhüislâmlar hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Rifat, Biyografi, Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl, Şeyhüislâm.

ABSTRACT

In Ottomans term, after eş-Şekâ'ik'un-Nu'mâniyye of Taşköprizâde, writing biographical works became a tradition. For these, beside biography, it was used a word that meant high tree even if Ottoman shaykh al-Islams' biographies were discursively included with booklet in eş-Şekâ'ik'un-Nu'mâniyye and the likes of it, the first private Turkish works was written on this topic was Devhatü'l-Meşâyih whose principal name was Devha-i Meşâyih-i Kibar.

In this study, Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl of Ahmet Rifat who prepared his work by benefitting from Devhatü'l-Meşâyih and the likes of it. In our study, Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl was translated, general information was given about the situation of being shaykh al-Islam ve shaykh al-Islams by examining shaykh al-Islams that were included in work how birth, death, assignment, being a poet was stated in a literary sense.

Key Words: Ahmet Rifat, Biography, Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl, Shaykh al-Islam.

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.¹

Kısaltmalar	Açıklamalar
bk.	Bakınız
cm.	Santim
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
hz.	Hazırlayan
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
k.	Kopya
S	Sayı
s.	Sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	Ve benzeri

---

¹Kısaltmalarda TDK kısaltmalar dizini esas alınmıştır.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Küçük Harf	Büyük Harf	Simge
ﺀ	ﺀ	ء
ā	Ā	أ
ṣ	Ṣ	ث
ḥ	Ḥ	ح
ḫ	Ḫ	خ
ẓ	Ẓ	ذ
ṣ	Ṣ	ص
ḍ, ẓ	Ḍ, Ẓ	ض
ṭ	Ṭ	ط
ẓ	Ẓ	ظ
ع	ع	ع
ġ	Ġ	غ
ḳ	Ḳ	ق
ñ	-	ك
ū, ō	V, Ū	و
y, ī	Y, Ī	ی

İÇİNDEKİLER

KABUL-ONAY SAYFASI.....	
KİŞİSEL KABUL SAYFASI.....	
ÖN SÖZ.....	i
TÜRKÇE ÖZET SAYFASI.....	iii
İNGİLİZCE ÖZET (ABSTRACT) SAYFASI.....	iv
KISALTMALAR.....	v
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. BÖLÜM

AHMET RIFAT

A. Yazar.....	3
A.1. Hayatı.....	3
A.2. Edebî Kişiliği.....	4
A.3. Eserleri.....	5
A.3.1. Devhatü'n-Nukabâ.....	6
A.3.2. Verdü'l-Hadâik.....	6
A.3.3. Ravzatü'l-Aziziye.....	6
A.3.4. Mir'atü'l-Mekâsıd fî Def'i'l-Mefâsid.....	6

2. BÖLÜM

ESERİN TANITILMASI

B. Eser.....	8
B1. Eserin Konusu.....	9
B2. Eserin Yazılış Sebebi.....	9
B3. Nüsha Tavsifi.....	10

3. BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLÂMLIK

C. Şeyhülişlâmlık ve Tarihçesi.....	12
C1. Osmanlı Devleti'nde Şeyhülişlâmlık.....	14
C2. Şeyhülişlâmların Protokoldeki Yeri.....	18
C3. Şeyhülişlâmların Tayini.....	19
C4. Şeyhülişlâmların Görevleri.....	20

C5. Şeyhülislâmların İlmî ve Edebî Yönleri.....	24
C6. Maktul Şeyhülislâmlar.....	27

4. BÖLÜM

METİN İNCELEMESİ

D. Şekil ve Muhteva Yönünden İnceleme.....	29
D1. Şekil Yönünden İnceleme.....	29
D2. Muhteva Yönünden İnceleme.....	30
D2.1.Eserin Konusu.....	30
D2.2.Eserin Dil ve Üslup Özellikleri.....	31

5. BÖLÜM

METİNDE YER ALAN EDEBÎ İFADELER

E. Metinde Geçen Edebî İfadelerin İncelenmesi.....	32
D1. Doğumla İlgili Edebî İfadeler.....	32
D2. Ölümle İlgili Edebî İfadeler.....	37
D3. Atamayla İlgili Edebî İfadeler.....	44
D4. Özel İfadeler.....	54
D5. Şeyhülislâmlar İle İlgili Tanımlamalar.....	67
D6. Şeyhülislâmların Şâirlik Yönleriyle İlgili Edebî İfadeler.....	70

6. BÖLÜM

DEVHATÜ'L-MEŞÂYİH MAA ZEYL'İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dīn Bin Ḥamza Bin Muḥammed El Fenârî ' Aliyye Raḥmeti'l-Bârî.....	74
El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlânâ Fahrü'd-dīn El-' Âcemî Efendi.....	76
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Ḥusrev Muḥammed Efendi İbn Ferâmerz.....	79
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Monlâ Gürânî Aḥmed Şemsü'd-dīn İbn İsmâ' il Gürânî.....	81
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ' Abdü'l-Kerîm Efendi.....	83
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥalebi ' Alâ 'u'd-dīn El ' Arabî Efendi.....	84
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Ḥamidü'd-dīn Efḍalü'd-dīn Hüseyinî Efendi...85	
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ' Alâ 'u'd-dīn ' Alî Bin Aḥmed Bin Muḥammed El-Cemâlî Efendi.....	86

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Şemsü'd-dīn Aḥmed Bin Süleymân Kemâl Paşazâde.....	87
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sa' du'llâh Sa' dī Efendi İbn ' İsâ Emir Ḥân.....	89
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥyi'd-dīn Şeyḥ Muḥammed Efendi İbn İlyâs Çivizâde.....	91
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ ' Abdu'l-Ḳâdir Çelebi El Ḥamidî Efendi.....	92
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Fenârîzâde Muḥyi'd-dīn Efendi.....	93
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El- ' Âmil El- ' Âlim Muḥammed Ebu's-Su' ud Efendi...95	
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥamid Efendi ibn Muḥammed İbn Eş-Şeyh Dürüz Efendi.....	97
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḳâḏîzâde Aḥmed Şemsü'd-dīn Efendi.....	99
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ma' lülzâde Es-Seyyid Muḥammed Efendi.....	101
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muḥammed Efendi.....	102
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ' Abdü'l-Ḳâdir Şeyḥî Efendi.....	103
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostânzâde Muḥammed Efendi.....	104
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekeriyâ Efendi.....	106
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Câmî' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Muḥammed Sa' ade'd-dīn Efendi ibn Ḥasan Cân Efendi.....	108
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şun' u'llâh Efendi ibn Ca' fer El- ' İmâdî.....	110
El-Mevlâ El-Kâmil El-Fâzıl Ḥ'âce Sa' de'd-dīn Efendizâde Muḥammed Efendi.....	114
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ebu'l-Meyâmin Muştafâ Efendi.....	115
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥ'âce Sa' de'd-dīn Efendizâde Muḥammed Es' ad Efendi.....	116
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekeriyâzâde Yaḥyâ Efendi.....	118
El-Mevlâ El-Fâzıl Aḥîzâde Şehîd Ḥüseyn Efendi.....	120
El-Mevlâ El-Fâzıl Es' ad Efendizâde Ebū-Sa' id Efendi.....	122
El-Mevlâ El-Fâzıl Mu' id Aḥmed Efendi.....	125
El-Mevlâ El-Fâzıl ' Abdu'r-Raḥîm Efendi.....	126
El-Mevlâ El-Fâzıl Muḥammed Bahâ 'î Efendi.....	127

El-Mevlā El-Fāzıl Kāra Çelebizāde ‘ Abdū'l-‘ Azīz Efendi.....	130
El-Mevlā El-Fāzıl ‘ Abdu'r-Raḥman Efendi.....	136
El-Mevlā El-Fāzıl Memikzāde Muştafā Efendi.....	137
El-Mevlā El-Fāzıl Ḥ‘ācezāde Şehīd Mes‘ūd Efendi.....	138
Müverriḥzāde ‘ Azīz Efendi.....	140
El-Mevlā El-Fāzıl Ḥanefī Muḥammed Efendi.....	141
El-Mevlā El-Fāzıl Bālīzāde Muştafā Efendi.....	142
El-Mevlā El-Fāzıl Bolevī Muştafā Efendi.....	143
El-Mevlā El-Fāzıl Burusevī Esirī Muḥammed Efendi.....	144
El-Mevlā El-Fāzıl Şun‘īzāde Es-Seyyid Muḥammed Emin Efendi.....	145
El-Mevlā El-Fāzıl Minḳārīzāde Yaḥyā Efendi.....	146
El-Mevlā El-Fāzıl Çatalcalı ‘ Alī Efendi.....	146
El-Mevlā El-Fāzıl Anḳaravī Muḥammed Emin Efendi.....	148
El-Mevlā El-Fāzıl Debbāğzāde Muḥammed Efendi.....	148
Cāmi‘ u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi.....	150
El-Mevlā El-Fāzıl Ebū-Sa‘īdzāde Feyzu'llāh Efendi.....	153
El-Mevlā El-Fāzıl Şādīḳ Muḥammed Efendi.....	155
El-Mevlā El-Fāzıl İmām Sultānī Muḥammed Efendi.....	156
El-Mevlā El-Fāzıl Paşmaḳçızāde Es-Seyyid ‘ Alī Efendi.....	157
El-Mevlā El-Fāzıl Ebezāde ‘ Abdu'llāh Efendi.....	159
El-Mevlā El-Fāzıl Muḥammed ‘ Aṭa‘ u'llāh Efendi.....	160
El-Mevlā El-Fāzıl İmām Şehriyārī Maḥmūd Efendi.....	162
El-Mevlā El-Fāzıl Mirzā Muştafā Efendi.....	163
El-Mevlā El-Fāzıl Menteşzāde ‘ Abdu'r-Raḥīm Efendi.....	164
El-Mevlā El-Fāzıl Ebū İşḫaḳ İsmā‘ il Efendi.....	165
El-Mevlā El-Fāzıl Yeñişehiri‘ ‘ Abdu'llāh Efendi.....	166
El-Mevlā El-Fāzıl Mirzāzāde Eş-Şeyḫ Muḥammed Efendi.....	179
El-Mevlā El-Fāzıl Paşmaḳçızāde Es-Seyyid ‘ Abdu'llāh Efendi.....	170
El-Mevlā El-Fāzıl Dāmādzāde Ebu'l-Ḥayr Aḫmed Efendi.....	172

El-Mevlā El-Fāzıl Ebū İşhak İsmā'ıl Efendizāde İşhak Efendi.....	173
El-Mevlā El-Fāzıl Dürrī Muḥammed Efendi.....	174
El-Mevlā El-Fāzıl Seyyid Şehīd Feyzu'llāh Efendizāde Es-Seyyid Eş-Şeyḫ Muřtafā Efendi.....	175
El-Mevlā El-Fāzıl Pīrizāde Muḥammed Şāhib Efendi.....	176
El-Mevlā El-Fāzıl Ḥayātizāde Muḥammed Emīn Efendi.....	178
El-Mevlā El-Fāzıl Aḫ Maḥmūd Efendizāde Es-Seyyid Muḥammed Zeyne'l-Ābidīn El Ḥüsnī Efendi.....	179
El-Mevlā El-Fāzıl Ebū İřhak İsmā'ıl Efendizāde Muḥammed Es'ad Efendi.....	181
El-Mevlā El-Fāzıl Ḥalīl Efendizāde Muḥammed Sa'īd Efendi.....	183
El-Mevlā El-Fāzıl Es-Seyyid Murtaẓā Efendi.....	183
El-Mevlā El-Fāzıl Vařřāf 'Abdu'llāh Efendi.....	184
El-Mevlā El-Fāzıl Dāmādzāde Feyzu'llāh Efendi.....	186
El-Mevlā El-Fāzıl Dürrīzāde Muřtafā Efendi.....	187
El-Mevlā El-Fāzıl Muḥammed Şālih Efendi.....	188
El-Mevlā El-Fāzıl İsmā'ıl Efendi.....	189
El-Mevlā El-Fāzıl Veliyyü'd-dīn Efendi.....	190
El-Mevlā El-Fāzıl Ebū Bekr Efendizāde Aḫmed Efendi.....	191
El-Mevlā El-Fāzıl Pīrizāde 'Ořmān Efendi.....	192
El-Mevlā El-Fāzıl Muḥammed Sa'īd Efendi.....	193
El-Mevlā El-Fāzıl Şerīfzāde Es-Seyyid Muḥammed Efendi.....	194
El-Mevlā El-Fāzıl 'İvaẓ Muḥammed Pařazāde İbrāhīm Beg Efendi.....	195
El-Mevlā El-Fāzıl Şālih Efendizāde Muḥammed Emīn Efendi.....	197
El-Mevlā El-Fāzıl Vařřāf Efendizāde Muḥammed Sa'īd Efendi.....	197
El-Mevlā El-Fāzıl Es'ad Efendizāde Muḥammed Şerīf Efendi.....	198
El-Mevlā El-Fāzıl Ḳara Ḥiřārī Es-Seyyid İbrāhīm Efendi.....	200
El-Mevlā El-Fāzıl Dürrīzāde Es-Seyyid Muḥammed 'Aṭā'u'llāh Efendi.....	201
El-Mevlā El-Fāzıl 'Arabzāde 'Aṭā'u'llāh Efendi.....	201

El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrîzâde Es-Seyyid Muḥammed ‘Ârif Efendi.....	202
El-Mevlâ-El Fâzıl Müftîzâde Aḥmed Efendi.....	204
El-Mevlâ El-Fâzıl Mekki Muḥammed Efendi.....	206
El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Muḥammed Kâmil Efendi.....	209
El-Mevlâ El-Fâzıl Ḥamîdîzade Muḥtafâ Efendi.....	210
El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Yahyâ Tefvîk Efendi.....	213
El-Mevlâ El-Fâzıl Muḥtafâ ‘Âşir Efendi.....	215
El-Mevlâ El-Fâzıl Şamânîzâde ‘Ömer El-Ḥulûşî Efendi.....	217
El-Mevlâ El-Fâzıl Şâlihîzâde Aḥmed Es‘ad Efendi.....	220
El-Mevlâ El-Fâzıl Şerîfîzâde Es-Seyyid Muḥammed ‘Aṭa’u’llâh Efendi.....	222
El-Mevlâ El-Fâzıl ‘Arabzâde Muḥammed ‘Ârif Efendi.....	223
El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrîzâde Es-Seyyid ‘Abdu’llâh Efendi.....	225
El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Muḥammed Zeyne'l-‘Âbidîn Efendi.....	227
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mekkiîzâde Muḥtafâ ‘Âşim Efendi.....	228
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Ḥacc Ḥalîl Efendi.....	230
El-Mevlâ El-Fâzıl Yâsincîzâde Es-Seyyid ‘Abdu'l-Vehhâb Efendi.....	232
El-Mevlâ El-Fâzıl Şidkîzâde Aḥmed Reşîd Efendi.....	234
El-Mevlâ El-Fâzıl Kâdîzâde Muḥammed Ṭâhir Efendi.....	236
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ‘İsmet Begzâde Es-Seyyid El-Ḥacc Aḥmed ‘Ârif Ḥikmet Beg Efendi.....	238
El-Mevlâ El-Fâzıl Meşrebzâde Ḥafîdî Muḥammed ‘Ârif Efendi.....	240
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Muḥammed Sa‘de'd-dîn Efendi.....	244
El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ‘Ömer Ḥüsâme’d-dîn Efendi.....	246
SONUÇ.....	250
KAYNAKÇA.....	252
EKLER.....	255

GİRİŞ

Biyografi, “bios” (canlılık, hayat), ile “graphie” (yazı, şekil) kelimelerinin bileşiminden meydana gelmiştir. Biyografinin Osmanlı edebiyatında karşılığı “tercüme-yi hâl”dir (Çetin, 2012: 14). Osmanlı döneminde bir kişiyi anlatan biyografi eserlerine “terceme-yi hâl”, birden fazla kişinin biyografisini içeren eserlere “terâcim-i ahvâl” denilmiştir (Özcan, 2010: 299). Biyografinin karşılığı olarak terceme-yi hâl, biyografinin tam olarak başkasını anlamaya yönelik bir başka çaba olduğunu gösterir (Taşdelen, 2006: 172).

Bir başka deyişle terceme-yi hâl, bir kimsenin hayatının tarihçesidir ve anlatılan kişi hangi sahada yer edinmişse, hakkındaki hâl tercümesi de o alanın bir kısmını teşkil eder. Biyografik metinlerde bir kimsenin doğum tarihi, memleketi, yetişme tarzı, iş hayatı, kişiliği, hizmetleri, eserleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. Biyografiler yalnız bir türün adı değil, aynı zamanda edebiyata kaynaklık eden üretken bir konu alanıdır ve bu yönüyle bir hayat hikâyesi anlatısı olacak edebî bir tür hüviyetine sahiptir (Çetin, 2012: 14).

Müstakimzâde eserinde, ilk Osmanlı şeyhülislâmı kabul edilen Molla Fenârî’den (ö. 1431) Şeyhülislâm Feyzullah Efendizâde Mustafa Efendi’ye (ö. 1745) kadar ilk altmış üç şeyhülislâmın biyografilerini vermiştir. Müellif, daha sonra eserine iki defa zeyil yazmıştır. Birinci zeyil, altmış dördüncü şeyhülislâm Ebûbekir Efendizâde Ahmed Efendi’ye kadar on üç, ikincisi yetmiş ikinci şeyhülislâm Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi’den seksen sekizinci şeyhülislâm Müftîzâde Ahmet Efendi’ye kadar on iki şeyhülislâmın biyografilerini içermektedir. Müstakimzâde, önceki şeyhülislâmın biyografileri için eş-Şakâ’iku’n-Nu’mâniyye ve zeyillerinden faydalanmış, çok daha geniş yer ayırdığı çağdaşı şeyhülislâmlar için kendi müşahede ve çalışmalarına dayanmıştır. Zeyilleri çok beğenildiği anlaşılan esere, geleneğe uygun olarak peş peşe zeyiller yazılmıştır. Ayıntâbî Mehmed Münîb Efendi’nin (ö. 1823) bu esere iki zeyli vardır. Birinci zeyil seksen dokuzuncu şeyhülislâm Mekkî Mehmed Efendi’den doksan üçüncü şeyhülislâm Mustafa Âşir Efendi’ye kadar gelmektedir. Mustafa Âşir Efendi’nin birinci zeyilde verilen biyografisinin son kısmı, ikinci zeylin başında tamamlanmış ve ikinci zeyil, doksan beşinci şeyhülislâm Salihzâde Ahmed Esad Efendi ile son bulmuştur. Ahmet Rıfat Efendi (ö. 1876) Müstakimzâde’nin eserinden ve zeyillerinden faydalanarak sonuna da kendisi birkaç biyografi ekleyip baştan yüz sekizinci şeyhülislâm Âtîfzâde Hüsameddin Efendi’ye

(ö. 1871) kadar olan şeyhülişlâmların hayatını yeniden kaleme almış ve eserini “Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl” adıyla yayımlamıştır. Rıfat Efendi asıl olarak Müstakimzâde'den istifade etmekle birlikte üslubunu oldukça hafifletmiş ve biyografileri kısaltmıştır. Onun eserinin kenarında yer alan tarih mısralarına ve şecerelere kendi eserinde yer vermemiştir. Bu eserin, şeyhülişlâmlık müessesesi hakkında kısa bir önsöz ve içindekiler kısmı eklenmek suretiyle neşri yapılmıştır (İpşirli, 1994: 229-230).

1. BÖLÜM

AHMET RIFAT

A. YAZAR

Ahmet Rıfat Efendi'nin hayatı hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Onun hakkında bilgi veren birkaç kaynağa göre yazar İstanbulludur. İsmail adlı birisinin oğludur. Tarih ve "hâl tercümesi"ne düşkün olan Ahmet Rıfat Efendi, biraz aksadığı için Topal Rıfat Efendi lakabıyla tanınmıştır. Gümrük memuru olan Ahmet Rıfat Efendi 1280 (1863)'de rüsumat muhasebecisi olmuş, sonra 1293 (1876) senesinde vefat etmiştir. Kabri, Edirnekapısı haricinde bulunmaktadır (Yüksel-Köksal, 1998: 34).

A.1. HAYATI

Ahmet Rıfat Efendi'nin İstanbul'da dünyaya geldiği bilinmektedir. Ancak doğum tarihi tam olarak belli değildir. Kaynaklarda, İsmail Efendi adında ilim ehli bir kişinin oğlu olduğu rivayet edilmektedir. Bir ayağının aksak olması nedeniyle daha çok "Topal" namıyla meşhur olmuştur.² Bununla birlikte Ahmet Rıfat, mesleğinden hareketle rüsumat muhasebecisi olarak da tanınmıştır. Tahsilinin ardından bir süre maliye nezâretinde çalışmıştır. Ahmet Rıfat Efendi 1280 (1863)'de rüsumat muhasebecisi olmuş, daha sonra da Hüdâvendigar vilayeti defterdarlığı görevinde bulunmuştur. Kendisi bu görevi sırasında azledilmiş ve bunun sonucunda birkaç yıl açıkta kalmıştır. Onun hangi nedenden dolayı görevden uzaklaştırıldığı ve daha sonra vazifesine geri dönüp dönmediği bilinmemektedir. Mehmet Süreyya *Sicill-i Osmâni*'de onun 1292/1875 yılında vefat ettiğini bildirmektedir. Bununla birlikte Ahmet Rıfat'ın *Mir'atü'l-mekâsıd* adlı eserini Sultan V. Murat'a sunduğu, söz konusu kitabın onun zamanında basıldığı ve yine V. Murat'ın da 1293/1876 yılında tahta geçtiği ve çok kısa bir süre burada kaldığı yönündeki bilgiler dikkate alındığında burada verilen tarihin yanlışlığı dikkat çekmektedir. Ahmet Rıfat Efendi'nin vefat tarihi hakkında bu bilgilerden başka farklı bir tarih veren Ahmet Rıfkı, onun 1309/1891 yılında Hakk'a yürüdüğünü ifade etmiştir. Kendi deyimine göre "Seyyid" olan Ahmet Rıfat Efendi, ne bu konuda ne de hayat hikâyesi hakkında eserlerinde detaylı bilgi vermemiştir. Bu bilgilerin dışında ayrıca kendisinin vefatından kısa bir süre sonra

² Ahmet Rıfat Efendi'nin bu sıfatla anılmasının bir başka nedeni de yine kendisiyle aynı dönemde yaşamış olan ansiklopedi yazarı, tarihçi, ve ahlâkçı müellif, Yağlıkçızâde Ahmet Rıfat Efendi (ö. 1895) ile karıştırılması ihtimalinden kaynaklı olabilir. Yağlıkçızâde için bk. "*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*" (Özcan, 1989: 130-131).

kaleme alınan Bektaşılık'le ilgili eserlerin birinde ve daha sonraları da telif edilen bazı kitaplarda da onun bu tarikata bağlı olduğu söylenmektedir. Ancak Bektaşî tarikatına intisap ederken Ahmet Rıfat Efendi'nin kimden ya da kimlerden el aldığı, tarikattaki konumunun ne olduğu hususlarına yönelik ayrıntılı bilgi yoktur. Konu ile bağlantılı olarak o eserinde şu ifadeler yer vermiştir:³

"İmdi bu risâlenin te'lif ü tertîbine sebep ü bâis oldur ki bu çâker-i âl-i abâ a'nî es-Seyyid Ahmed Rıfad nâm âciz-i pür-hatâ dahî nice seneler dervîşlik daiyesiyle bu misillü hayâl-i muhâl ile evkât-güzâr idim. Lâkin Hakk'ın inâyeti ve pirlerin lütf u keremiyle nâ-gâh gûş u hûşûme bir sadâ irişdi ki: "Yâ Ahmed!" ve "yâ Rıfad!" nevâfile hizmet eyle ve ihvânı nevâfile da'vet eyle. Zîrâ râh-ı kurb-ı ferâis gâyet sarp bir tarîkdür. Ve bu yola gidenlerin başlarından belâ ve musîbet eksik olmaz. Nevâfiller ise rahmet-i İlâhî ve merhamet-i Sübhânî hemîşe meftûh u cârîdir..." (Çift, 2006: 189-190).

Yukarıda yer alan ifadelerden anlaşılacağı üzere, Ahmet Rıfat'ın bu sözleri, onun bağlı bulunduğu tarikat ya da şeyh hakkında net bir bilgi içermemekle birlikte, onun tarikat ehli bir insan olduğunu bildirmekte ve neredeyse bütün dervişler gibi Allah katında nafil ibadetlerin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda, eserini İlahî bir işarete mazhar olarak kaleme aldığını söyleyebiliriz.

A.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Tanzimat devri biyografi yazarlarından olan Ahmet Rıfat Efendi'nin kaynaklarda ailesi, tahsil hayatı ve yetişmesi hakkında çok fazla bilgi bulunmadığı gibi eserlerinde de kendisiyle ilgili olarak pek fazla bilgiye rastlanılmamaktadır.

Ahmet Rıfat Efendi'nin mensur eserleri dışında nazmen kaleme aldığı herhangi bir kitaptan ya da değişik yerlerde yayımlanmış şiirlerinin varlığından kaynaklar söz etmemektedir. Bununla birlikte onun bazı manzumeler de kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Buna göre *Mir'atü'l-mekâsıd* adlı eserinde zaman zaman şâirlerinin adını belirtmeden verdiği şiirlerin bir kısmının ona ait olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte bunların genel anlamda şiir kalitesi yüksek

³ *Mir'atü'l-mekâsıd* adlı eserde geçen bu ifadelerin günümüz Türkçesine aktarımı şu şekildedir: Şimdi bu kitabın yazılmasına ve düzenlenmesine sebep odur ki bu ehl-i abanın (Hz. Muhammed ve ailesinden dört kişi) kölesi, yani Seyyid Ahmed Rıfat adlı hatası çok olan zayıf; çok seneler dervişlik arzusuyla böyle imkânsız bir hayal ile vakit geçirirdim. Ancak Allah'ın lütfu ve pirlerin merhameti ile ansızın akıl kulağıma bir ses ulaştı ki: "Ey Ahmed!" ve "ey Rıfat!" nafil hizmet et ve dostlarını nafil ibadetlere davet et. Çünkü Allah'a yaklaşıracak farzlar, çok zorlu bir yoldur. Ve bu yola gidenlerin başlarından bela ve sıkıntı eksik olmaz. Nafil ibadetler ise Allah'ın rahmeti ve merhametiyle her zaman sıkıntıları gidermiştir.

ürünler olmadıkları belirtilmektedir. Bunlar onun daha ziyade belli bir konudaki görüşünü destekleme bahsinde söylediği kısa şiirler ya da müstakil kayıtlardır. Bu bağlamda kendisine ait olduğu düşünülen şiirlerden biri şöyledir:

Mahabbet eyle evlâda mahabbet

Müyesser ola tâ kim sana cennet

Ri'âyet ede-gör âl-i Rasûl'e

Geçe tâ ettiğin tevbe kabûle

Sevenler Mustafâ neslini bunda

Sa'âdetler bulur yarın onda

Sa'âdetdir sâdetdir sa'âdet

Muhammed nesline etmek mahabbet

Nedâmetdir nedâmetdir nedâmet

Sakın seyyidlere etme ihânet

Diğer taraftan Ahmet Rıfat Efendi'nin *Mir'atü'l-mekâsıd*'da zikrettiği çok sayıda ki manzumeden hangilerinin ona ait olduğunu belirlemek özel bir çabayı gerekli kılmaktadır. Çünkü müellif eserine aldığı bazı şiirlerin sahiplerini anarken çoğu zaman bunların kimlere ait oldukları hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir (Çift, 2006: 192-193).

Ahmet Rıfat Efendi'nin eserlerinin büyük çoğunluğu kendisinden önce yapılan bazı çalışmaların kısmen tekrarı ve devamı niteliğinde olmuş olsalar da alanlarında önemli bir yer tutmaktadır. Buna yönelik, Osmanlı tarihi üzerinde yaptığı çalışmalarıyla tanınan Franz Babinger (1891-1967) Ahmet Rıfat'ın biyografik eserlerinin nitelikleri ile ilgili olarak şu cümleleri ifade etmiştir: *Ahmet Rıfat bugün bile faydalı müracaat kitabı olarak değerlerini koruyan birçok biyografya mecmualarını, tarif edilmez güçlüklerle katlanarak ve çok çalışarak yazmak suretiyle Osmanlı tarihine büyük hizmetlerde bulunmuştur* (Babinger, 1927: 394).

A.3. ESERLERİ

Ahmet Rıfat'ın çalışmamıza konu olan *Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl*'inden başka şu eserleri vardır:

A.3.1. Devhatü'n-Nukabâ

Yalnızca "nakibüleşraf"ların biyografilerini içeren ilk müstakil eser, Sahaflar Şeyhîzâde Esat Efendi'nin yeğeni Ahmet Nazif Efendi'nin (ö. 1275/1858) *Riyâzü'n-nukabâ* adlı kitabıdır. *Devhatü'n-nukabâ*'nın kaynağı bu eserdir. Ahmet Rifat Efendi, *Riyâzü'n-nukabâ*'yı bazı küçük değişikliklerle aynen alıp burada mevcut elli altı nakibüleşrafa kendi zamanına kadar gelen altı nakibüleşrafı daha ekleyerek Seyyid Mahmud Efendi'den Seyyid İlmî Efendi'ye kadar altmış iki şahsın biyografisini ihtiva eden eserini meydana getirmiştir. Taş baskısı olarak İstanbul'da basılan (1283) bu eserin başında nakibüleşrafların adları, ay ve gün olarak tayin, azil, vefat tarihleri ve kabirlerinin bulunduğu yerler bir liste hâlinde verilmiştir. Eserin uzun dibacesinde özellikle seyyidlerin fazileti, Osmanlı sultanlarının seyyidlere verdiği değer sebebiyle komşu devletlerden birçok "seyyid" ve "şerifin" Osmanlı diyarına akın ettiği bildirildikten sonra nakibüleşraflık kurumunun Osmanlı Devleti'nde Yıldırım Bayezit devrinde müessesenin yerleşmesine ve kısa tarihçesine değinilmiştir. Eserde hepsi de "İlmiye"den olan nakibüleşrafların memuriyetleri zikredilmekte nakibüleşraflık kurumunun işleyişine, aksayan yönlerine, protokoldeki yerlerine dair bilgiler verilmiştir (İpşirli, 1994: 230).

A.3.2. Verdü'l-Hadâik

Hadikatü'l-vüzerâ zeyillerinden *Verd-i mutarra*'ya zeyil olarak kaleme alınan bu çalışma yirmi dört sadrazamın hâl tercümelerini ihtiva etmektedir. 1808'de Yusuf Ziya Paşa'nın ikinci sadaretinden 1863'te Yusuf Kamil Paşa'nın sadrazamlığına kadar bu mevkide bulunan yirmi dört sadrazamın biyografisini içeren bu eser ilk olarak İstanbul'da yayımlanmıştır. Verdü'l-hadâik'in daha sonra Almanya'da tıpkıbasımı yapılmıştır (Çift, 2006: 192).

A.3.3. Ravzatü'l-Aziziye

H. Muhammed'in ailesinden başlayarak en önemli Müslüman hükümdar sülalelerinden H. XIII. yüzyılın 80'li yıllarına kadar gelmiş olan Osmanlı sultanları, sadrazamları, şeyhülislâmları, kaptanpaşaları ve Mısır hidivlerinin muhtasar biyografilerinden oluşan bir eserdir. Bir yangın sırasında basıldığı matbaada yandığı için bu eser tamamiyle neşredilememiştir (Çift, 2006: 192).

A.3.4. Mir'atü'l-Mekâsid fî Def'i'l-Mefâsid

Bektaşîlik tarihi ve âdâb-ı erkânı hakkında bilgi veren ilk kapsamlı çalışmadır. Kendisi de Bektaşî olan müellif, mukaddimede bütün tarikatların aynı asıldan

çıkıldığını, aralarında tek farkın zikirlerinin hafî ve cehrî oluşunda bulunduğunu, tarikatlar arasında bir üstünlük kıyaslaması yapmak istemediğini belirtir. Nûr-ı Muhammediye konusu ile esere başlayan müellif, ilk dört halife hakkında bilgi vererek Ferîdüddin Attâr'ın onlarla ilgili methiyelerini iktibas etmiş, on iki imamın isimlerini zikrettikten sonra silsileleri Hz. Ali'ye ulaşan Kâdiriyye, Rifâiyye, Desûkiyye, Bedeviyye, Şâzeliyye, Nakşibendiyye ve Bektaşîyye gibi tarikatların silsilelerini vermiştir. Kitapta Nakşibendiye ve Bektaşîyye'nin Hz. Ebûbekir'e de ulaşan bir silsilesi de olduğu belirtilmiştir. Eserin yarıdan fazlasını oluşturan bu bölümde müellifin tamamen Sünnî bir çerçeve içinde kaldığı dikkat çekmektedir (Çift, 2005: 147-148).

2. BÖLÜM

ESERİN TANITILMASI

B. ESER

Osmanlı şeyhülislâmlarının hâl tercümelerini içeren Devhatü'l Meşâyah Maa Zeyl, aslen Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi'ye (ö.1787) aittir. Şeyhülislâmların hayat hikâyelerine tezkirelerle birlikte Şeka'iku'n-nu'mâniyye ve zeyillerinde de yer verilmiştir. Ancak alanında yazılan ilk müstakil Türkçe eser, asıl adı *Devha-i Meşâyah-i Kibar* olan Devhatü'l-Meşâyah'tir. Sadeddin Efendi bu eserinde, ilk Osmanlı şeyhülislâmı olarak kabul edilen *Mollâ Fenâri*'den (ö.1431) başlayarak Şeyhülislâm Feyzullah Efendizâde Mustafa Efendi'ye (ö.1745) kadar olan ilk altmış üç şeyhülislâmın biyografisini kaleme almıştır. Yazar, eserine daha sonra iki zeyil daha yazmıştır. Birinci zeyil, 64. Şeyhülislâm Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'den (ö. 1748) 76. Şeyhülislâm Ebûbekir Efendizâde Ahmed Efendi'ye kadar on üç, ikincisi 77. Şeyhülislâm Pîrîzâde Osman Sâhib Efendi'den 88. Şeyhülislâm Müftîzâde Ahmed Efendi'ye kadar on iki şeyhülislâmın biyografilerini ihtiva etmektedir. Müstakimzâde, önceki şeyhülislâmların biyografileri için eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye ve zeyillerinden faydalanmış, çok daha geniş yer ayırdığı çağdaşı şeyhülislâmlar için kendi gözlem ve çalışmalarına dayanmıştır (İpşirli, 1994: 229).

Esere yazılan zeyiller bununla sınırlı kalmamış, zamanla geleneğe uygun biçimde farklı isimler tarafından zeyiller yazılmıştır. Ayıntâbî Mehmed Münîb Efendi'nin (ö. 1823) bu esere iki zeyli vardır. Süleyman Faik Efendi (ö. 1838), Ayıntâbî'nin zeylini devam ettirmiştir. Esere başka bir zeyil yazan Mektûbîzâde Abdülaziz Efendi (ö. 1862) ise Süleyman Faik Efendi'nin zeylini yetersiz ve yanlış bulduğu için yeniden zeyil yazmıştır. Bu isimlerden başka bahsi geçen esere yazılan zeyil aynı zamanda çalışmamızın konusunu oluşturan Ahmet Rıfat Efendi'nin (ö. 1876) *Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl*'idir. Rıfat Efendi, Müstakimzâde'nin eserinden ve esere yazılan diğer zeyillerden faydalanarak baştan 108. şeyhülislâm olan Ömer Hüsamettin Efendi'ye (ö. 1871) kadar olan şeyhülislâmların hayatını yeniden kaleme almış ve eserini *Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl* adıyla yayımlamıştır.

B.1. ESERİN KONUSU

Çalışmamıza konu olan *Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl* biyografik kaynaklı bir eserdir. Eserde ilk Osmanlı şeyhülişlâmı olarak kabul edilen Mollâ Fenârî'den başlayarak Ömer Hüsametdin Efendi'ye kadar olan şeyhülişlâmın hayat hikâyeleri anlatılmıştır. Biyografilerine yer verilen şeyhülişlâmın "doğum", "ölüm", "tahsil", "atama", "azil" ve "karşılaştıkları çeşitli olaylar" söz konusu eserin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Şeyhülişlâmın çoğunun müderrislik, kadılık, kazaskerlik, şeyhülişlâmlık makamlarına gelmesiyle ilgili olarak bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda "terâcim-i ahvâl"i verilen şeyhülişlâmın hem tarihî hem de ilmî ve edebî yönleri ele alınmıştır. Metinde bazı şeyhülişlâmın eserleri hakkında bilgi verilmekle birlikte şâirlik yönlerine de değinilmiştir.

Ahmet Rıfat, eserinde bazı şeyhülişlâmın biyografilerini kısa tutarken, bazı şeyhülişlâmın hayat hikâyelerini ise uzun tutmuştur. Özellikle "hâce-i sultan" unvanıyla padişah hocalığı yapmış, devletin önemli idarî ve siyasî işlerinde bulunmuş olan Hoca Sadettin Efendi'nin yanı sıra Ebussuud Efendi, Seyyid Feyzullah Efendi, Bahaî Efendi ve Yenişehirî Abdullah Efendi gibi şeyhülişlâmın biyografilerine daha uzun yer vermiştir. Yazar, ayrıca Dürrîzâde, Damadzâde, Çivizâde, Hocazâdeler gibi ulemâ ailesine mensup şeyhülişlâmın hayat hikâyelerine dair bazen ayrıntılı bazen de kısa bilgiler vermiştir.

B.2. ESERİN YAZILIŞ SEBEBİ

Ahmet Rıfat Efendi, eserinin dibacesinde Müstakimzâde Süleyman Sadettin Efendi'nin hayatına kısaca değindikten sonra *Devhatü'l-Meşâyah* ile ilgili kısa açıklamalarda bulunmuştur. Müstakimzâde'nin, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren "meşihat makamı"nda bulunmuş olan şeyhülişlâmı *Devha-i Meşâyah-i Kibâr* adlı bir eserde bildirdiğini açıklamıştır. Daha sonra aynı yazarın, söz konusu esere iki zeyil yazdığını ifade etmiştir. Rıfat Efendi, dibacesinde *Devhatü'l-Meşâyah*'e zeyil yazan isimlerden sadece Münib Efendi'yi zikretmiş, diğer zeyil sahiplerinden bahsetmemiştir. Bu bilgilerden sonra, meşihat makamında önemli görevlerde bulunmuş ulemâların, hayat hikâyelerinin akrabaları ve yakınları tarafından yazılıp yazdırıldığını fakat bunların *Devhatü'l-Meşâyah* ve Münib Efendi'nin esere yazdığı zeyil gibi sırasıyla henüz bir yerde

toplanıp düzenlenmediğini ifade etmiştir. Aynı zamanda söz konusu eser ve zeylinin nüshalarının da eksikliğine dikkat çekmiştir.

Ahmet Rıfat, *Devhatü'l-Meşâyah*'e kendi yazdığı zeyil ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Müstakimzâde ve vefat eden diğer ulemâların hayırla hatırlanılması ve hayatta olanların ise uzun bir ömre sahip olmalarını dileyerek Muhammed Fenârî Hazretleri'nden başlayarak Ömer Hüsamettin Efendi'ye kadar olan şeyhülislâmların hâl tercümelerini anlattığını dile getirmiştir. Ardından⁴ "*Terceme-i Şekâ'iku'n-nu'mâniyye ve tevârih-i sâ'ire-i ma'lûme-i mergûbe olduğu hâlde min-gayr-ı liyâkatin noksânının ilâve ve telfikle yeniden kaleme alınarak ve bu sırada bazı sebep ve illet-i nasb u azilleri dahı tenmîk ü tensik kılınarak ibârât-ı dil-pezîr ile tezyîn ü tehzîp kılınmıştır*" ifadeleriyle eserini yazma nedenini açıklamıştır.

B.3. NÜSHA TAVSİFİ⁵

Kütüphane: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Atatürk Kitaplığı

Koleksiyon: Kitap

Yer Numarası: 922 MÜS 922 MÜS [t.y.] 1

Mürettib: Ahmed Rıfat b. İsmail

Eser Adı: Devhatü'l-Meşâyah Maa Zeyl

Dili: Türkçe

Cilt Sayısı: 1 k.1

Telif ve İstinsah Tarihi:-

Sayfa Sayısı: 136

Ölçüsü: 27×19cm.

Satır: 24

Sütun: Tek

Hattın Cinsi: Talik

Tezhip: 1b sayfası tezhipli.

Cilt: Koyu yeşil, mukavva ciltli.

Kâğıt: Nohidî renkli.

⁴ Eserin yazılış sebebinin günümüz Türkçesine aktarımı şu şekildedir: Şakayık-ı numaniye ve bilinen başka tarihler olduğu hâlde, uygun olmayarak/olmadan eksikliğinin ilavesi ve birleştirilmesiyle yeniden kaleme alınarak ve bu sırada bazı tayin ve uzaklaştırma sebepleri de yazılıp makbul ve güzel ibarelerle düzenlenmiştir.

⁵ Nüsha tavsifinde eserin kayıtlı bulunduğu MC_Osm_0.00217 İBB Atatürk Kitaplığı'nda verilen bilgilerden istifade edilmiştir.

Eserin Kütüphaneye Geldiği Yer ve Geliş Tarihi:

Baş: Biñ yüz otuz bir senesi şehr-i Recebinde qadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup taḥşîl-i ‘ulûm-ı ‘aliyyeye sa‘y ü himmetle tekmīl-i nesh-i ‘ilmiyye eyledükden soñra ṭarîkat-ı ‘aliyye-i Naḫşibendiyye meşāyih ‘izāmından Tokādî Şeyḫ Muḫammed Emīn Efendi merḫūmdan aḫz u dest-i inayet eyleyüp bi'l-âhire nâ’il-i rütbe-i ḫilâfet olmış...

Son: Efendimüz Ḥazretlerini taḥt-ı ‘âlî-baḫt-ı şâhânelerinde ber-murâd ve sâye-i şevket-vâye-i hümayûnlarında müşârun-ileyh ḫazretleriyle bi'l-cümle bendegândân u dâ‘iyân şadâkat-nişânların nev-be-nev mazḫar-ı luṭf u ‘âṭifet-i ḫusrevâneleriyle ḫurrem ü şâd-kâm buyurmak da‘vet-i icâbet-âyâtı nâṭıka-pîrâ-yı zebân-ı ‘ubûdiyyet kılınmaktadır. Dâme merci‘ üli'l-enâm medde'd-duhûrı ve'l-a‘vâm.

Açıklamalar: Rutubetten kaynaklanan hafif lekelerin bulunduğu nohidî renkli kâğıtlardan oluşan eserde, siyah mürekkep kullanılmıştır. 1b sayfasında bulunan mihrabiye tezhiplidir. Sayfalarda cetvel bulunmaktadır.

Eserin zahriyye kısmında "Sâye-i me‘ârif-vâye-i ḫazret-i şâhâne rüsûmât muḫâsebecisi Rif‘at Efendinüñ zeylinüñ ikmâliyle berâber yeñiden cem‘ ü tertîb eylediği Devḫa-i Meşāyih-i Kibâr nâm mecelle-i nefise ve mergûbe vü maktûledür." yazmaktadır. Metin ise 1b sayfasından itibaren başlamaktadır.

3. BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLÂMLIK

C. ŞEYHÜLİSLÂMLIK VE TARİHÇESİ

Şeyhülslâm tabiri, "şeyh" ve "İslâm" kelimelerinden oluşmuş Arapça bir terkip olup bu tabirde geçen şeyh kelimesi "ihtiyar, yaşlı, başkan" anlamlarını içermekte ve dinî bir rütbeyi, tarikat önderleri için kullanılan bir unvanı ve Arap dünyasında dinî yükseköğretim yöneticileri için bir sıfatı da ifade etmekte ve tamlamada "İslâm'ın şeyhi, büyüğü, kıdemlisi ve yaşlısı" anlamlarına gelmektedir (Eliacık, 2011: 110).

Şeyhülslâm terimi, ilimde ilerlemiş, ilimde söz sahibi olan kişiler için kullanılan bir deyim ile birlikte İslâm kelimesinin başına getirilen eklemelerle başka deyimler de kullanılmıştır. "İmâdü'l-İslâm" (İslâm'ın dayanağı), "Fahrü'l-İslâm" (İslâm'ın gururu), "Rüknü'l-İslâm" (İslâm'ın direği), "Zeynü'l-İslâm" (İslâm'ın süsü), "Şemsü'l-İslâm" (İslâm'ın güneşi), "Cemâlü'l-İslâm" (İslâm'ın güzelliği), "Ziyâü'l-İslâm" (İslâm'ın ışığı), "Behâü'l-İslâm" (İslâm'ın güzelliği), "Hüccetü'l-İslâm" (İslâm'ın kanıtı), "Burhanü'l-İslâm" (İslâm'ın delili), "Nizâmü'l-İslâm" (İslâm'ın düzeni) gibi unvanlar kullanılan deyimlere örnektir. XI. yüzyılda Horosan'da Şafîiler'in başkanı olan İsmail b. Abdurrahman, Hanbeliler'in başkanı olan Abdullah el-Ensârî, XII. yüzyılda Fahreddin Râzî, ayrıca kölemenler döneminde fetvâlarıyla şöhrete ulaşan fakihler için ve ibn Teymiye gibi bilginler için de bu unvanlar kullanılmıştır (Boyacıoğlu, 1996: 161).

İlk zamanlarda şeyhülslâm unvanı verilen kişilerde kişinin fıkıh ilmindeki bilgisine dayanarak insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözebilmesi ve bulunduğu yerdeki fetvâ verme hizmetini bütün meseleleri cevaplayabilecek şekilde üstlenmesi şartı aranmıştır. Bu şartları sağlayabilmeleri üzerine şeyhülslâm unvanının verildiği kişiler: Belh şehrinde Ebu'l-Kâsım Yunus b. Tahir veya Nişabur'da Ebû Osman es-Sâbûnî gibi içinde yaşadıkları şehir halkı tarafından kendilerine bu unvanın verildiği âlimler, Hanefî mezhebi mensuplarının şeyhülslâm unvanı verdikleri Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-İsbicânî ve Ali es-Soğdî el-Hanefî gibi sadece belli bir şehirde değil de çeşitli bölgelerde yaşayan Müslümanlar arasında şeyhülslâm unvanı ile tanınan âlimler ve bir de Ebu'l-Muzaffer Raziyyüddin

Muhammed b. İbrahim el-Burhanî icâzet-nâme olarak fetvâ verme işini üstlenen zevat olarak üçe ayrılmıştır (Bilgin, 2015: 2). Buradan anlaşılacağı üzere ilk zamanlarda şeyhülislâm ifadesinin ulemâ arasında özellikle "fetvâ verme" konusundaki üstünlüğü kabul edilen şahsiyetlere verilen bir şeref unvanı olduğu anlaşılmaktadır.

XI. yüzyılda Horosan'da Şafîiler'in başındaki âlim, şeyhülislâm unvanı ile anılmıştır. Zamanla kelimenin kullanımı yaygınlaşmış, Memlükler'de fetvâlarıyla tanınan fıkıh âlimlerinin şeref unvanı olmuş, bir nevi "dinî reis" şeklinde anılmıştır. 1300 yıllarına doğru ise tanınmış müftüleri nitelemiştir. Bu şekliyle İslâm dünyasında yaygın biçimde yer almış, Evliya Çelebi de şehirleri tasvir ederken buralardaki fetvâ verme yetkisine sahip müftüleri şeyhülislâm adıyla anmıştır. Özellikle Orta Asya'da ve Çin'de önemli şehir merkezlerinde şeyhülislâm olarak nitelendirilen âlimlerin fetvâ yanında medreseleri teftiş etme, okutulacak dersleri belirleme, icâzet verme ve kayıda yardım etme gibi hizmetleri olmuştur. İran'da ise şeyhülislâmlık Osmanlılar'a benzer şekilde resmî bir mahiyet kazanmış, Safevîler döneminde dinî mahkemenin reisine bu unvan verilmiş ve "sadru's-sudûr" tarafından tayin yapılan bir makam olmuştur (İpşirli, 2010: 91-92).

Hız. Muhammed peygamberliği sırasında siyasî liderlik, hâkimlik ve müftülük görevlerini yürüten ilk kişi olmuştur. Vefatından sonra siyasî önderlik meselesi "halife" seçimiyle çözülmeye çalışılmıştır. Yasama ise "Kitap" ve "Sünnet" e dayanmakla birlikte yeni yorumlar ve uygulamalar getirmiştir. Adalet işlerinde ilk görev paylaşımı, devlet teşkilatının da gelişmesine bağlı olarak Hız. Ömer zamanında yapılmıştır. Artan bürokratik işlemlere paralel olarak birçok kez adaleti dağıtmakla görevli hâkimler atanmıştır. Emevi Devleti, merkezîyetçi bürokratik niteliği ağır basan bir yönetim anlayışını benimsemiştir. Bu dönemde, saf "dinî devlet ideali"nden uzaklaşmıştır. Adeleti dağıtmakla yükümlü kadıların atanması valilere bırakılmış; bulunduğu eyaletin yasama, yürütme ve yargı yetkilerini elinde tutan vali, yargı yetkisini kendisinin hukukî kâtibi konumunda olan kadıya devretmiştir. Abbasi yönetiminin himayesinde hukukçu ve teologlardan oluşan "ulemâ sınıfı", bir taraftan İslâm toplumunun ilâhî kökenini ve amacını koruma hedefini güderken, diğer taraftan halifelerin yönetimini ve taleplerini meşru kılmaya çalışmıştır. Zamanla, Abbasiler dönemindeki merkezîyetçi eğilimin de bir gereği olarak, kadılık kurumu valinin hukukî kâtipliği konumundan çıkarılıp halifeye bağlı hâle getirilmiştir.

Başkentte de "kâdi'l-kudât" denilen bir baş kadılık makamı oluşturulmuştur (Yüksel, 2016: 3490).

Büyük Selçuklu Devleti'nde (1040-1194) yargı, şer'î ve örfî olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Şer'î davalara kadılar bakmıştır. Kadılar merkezdeki kâdi'l-kudât'a bağlı olmuşlardır. Asayiş ve siyasî davalara bakan örfî mahkemelerin başında "emîr-i dâd" adıyla anılan bir görevli bulunmuştur. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey, 1055'te Bağdat'a giderek Abbasi Halifeliği'ni hâkimiyeti altına almış, ancak halifenin dinî yetkilerini sürdürmesine karışmamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde de (1074-1277) şer'î ve örfî hukukî işlere kadılar bakmıştır. İlmiye sınıfının başı kâdi'l-kudât unvanını taşıyan Konya kadısıdır. Şehirlerde ders veren müderrislerden ilimce en üst seviyede bulunanı, diğer müderrislerin başı olarak gösterilmiş ve kendisine şeyhülislâm unvanı verilmiştir. Şeyhülislâm yanında diğer müderrislerin de "fetvâ verme" yetkisi olmuştur. Şeyhülislâmın ayrıca, bütün İlmiye mensupları arasındaki dinî ve ilmî tartışmaları çözme ve fetvâ konusundaki içtihat farklılıklarını gidermek gibi görevleri de olmuştur (Yakut, 2005:24-25).

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yüzyılda, İslâm dünyasının farklı bölgelerinde "şeyhülislâmlık" ve "kadılık" makamları mevcut olmuştur. Kadı daha ziyade şer'î ve örfî mahiyetteki hukukî meselelerle ilgilenirken, şeyhülislâm bunların dışında kalan şer'î ve idarî işlerle ilgilenmiştir (Yüksel, 2016: 3490).

Şeyhülislâm tabiri, Osmanlı'da özel bir anlam kazanmış; baş kadı, baş müftü unvanlarının yerine kullanılarak en üstün din bilgini, İslâmî konularda görüş ve fetvâ vermekte dinî meselelerde kendisine danışılmasında en yetkili ve bilgili kabul edilen, devletin din işlerinden sorumlu ve otorite durumunda olan kimsenin unvanı olmuştur (Boyacıoğlu, 1996:161).

C.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE ŞEYHÜLİSLÂMLIK

Şeyhülislâmlığın dinî bir müessese hâline gelişi Osmanlılar döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlılar'da şeyhülislâmlığın kuruluş tarihi ve bu makama ilk defa kimin tayin edildiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Uzun yıllar Bursa kadılığı yapan Mollâ Fenâri'nin 828'de (1425) Bursa müftülüğüne tayin edilmesi genel görüş olarak Osmanlılar'da şeyhülislâmlığın başlangıcı kabul edilmiştir. Ancak bunu, XVI. yüzyılda bütün İlmiye teşkilatını temsil ve kontrol eden Şeyhülislâmlık

kurumu bağdaştırmak doğru unvandır ve devletin XVI. başlarında geçirdiği siyasî ve bürokratik değişimin rolüyle de önemi artmıştır. değildir. Asıl olarak şeyhülislâmlam deyimi, İstanbul müftüsü için kullanılmış bir ile "Müfti'l-enâm"da denilen şeyhülislâmların makamı zamanla "meşihat" ve "meşihat-ı İslâmiyye" şeklinde de anılmıştır. XVII. yüzyılda şeyhülislâmlık veya meşihat siyasî nüfuzu daha artan bir kurum hüviyetine bürünüp sürekli gelişerek hizmetli sayısını artırmıştır. XIX. yüzyıldaki idarî düzenlemeler sırasında şeyhülislâmlar kabine üyesi olmuştur (İpşirli, 2010: 92).

Fetvâ vermekle görevli müftülerden "başkent müftüsü"ne şeyhülislâm unvanının Osmanlı Devleti'nde ilk kime verildiği bilinmemesine rağmen resmî olarak fetvâ müessesesi ve şeyhülislâmlık unvanı ilk defa, Fatih Sultan Mehmet'in Kanunnamesi'nde "ulemânın reisi" olarak görülmektedir (Bilgin, 2015: 6).

Şeyhülislâm ulemânın reisidir ve muallim-i sultânî dahı ke-zâlik serdar-ı ulemâdur. Vezîr-i a'zam onları ri'âyeten üstüne almak münâsibdir. Amma müftî ve h'âce sâ'ir vüzerâdan bir nice tabaka yukarıdur ve tasaddur dahı iderler.

Buna göre "şeyhülislâm" ve "müftü" tabirlerinin eş anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlardan "müftü" deyimi 16. yüzyılın sonlarına kadar genel olarak kullanılırken daha sonraki dönemlerde ise yerini "şeyhülislâm" tabirine bırakmıştır (Kaydu, 1997: 205).

XVI. yüzyılın başlarında Zenbilli Ali Efend'inin II. Bayezit ve Yavuz Sultan Selim devrindeki üç yıllık (1503-1526) dönemi şeyhülislâm yetkisi ve sorumlulukları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Önemli açılımların gerçekleştiği bu dönemde şeyhülislâmlar bazı yeni sorumluluklar yüklenmişlerdir. Örneğin, II. Bayezit'in İstanbul'da inşa ettirdiği medresede şeyhülislâmların ders vermesi şart koşulmuş, ayrıca Bayezit Külliyesi'nin nezâreti de onlara verilmiştir. Şeyhülislâmlık makamının etkili bir önem kazanmasıyla ilgili rivayetlerde Zenbilli Ali Efendi öne çıkarılmıştır. Onun, Yavuz Sultan Selim'in bazı idarî ve siyasî kararlarını onaylamayıp sert tepki gösterdiği, Selim'in bunların dünyevî işler sayıldığı müftünün sadece dinî meselelerde yardımda bulunması gerektiği şeklindeki sözlerine karşı çıkıp padişahın hem dinlerini hem dünyalarını gözetmenin şeyhülislâmın başlıca görevi olduğunu belirttiği kaydedilmiştir. Kaynaklarda bu olay, şeyhülislâmlık

açısından yeni bir anlayışın ve değişimin habercisi şeklinde değerlendirilmiştir (İpşirli, 2010: 92).

İslâm hukunu yorumlamadaki yetkisi dolayısıyla şeyhülislâm, devletin tüm önemli kararlarında görüş sahibi olan bir devlet adamı olmuştur. Bu nedenle şeyhülislâm sadrazamla beraber resmî ve özel günlerde yapılan merasimlerde eşit tutulmuş; ülkenin başka hiçbir idarecisine tanınmayan sıklıkta huzura kabul ayrıcalığına ulaşmıştır. İlmiye sınıfının âmiri olan şeyhülislâmın başında bulunduğu müessese; ilk Osmanlı şeyhülislâmı kabul edilen Mollâ Şemseddin Fenârî'den sonra şeyhülislâm Medenî Mehmed Nuri Efendi'ye kadar 500 yıllık bir geleneği temsil etmiştir (Aydın, 2014: 380).

XVI. yüzyılın ikinci yarısında önemleri artan şeyhülislâmın sadrazamla ilişkileri tesis edilmiş ve ilk defa 922 (M. 1584) tarihinde Veziriazam Özdemiroğlu Osman Paşa, padişahın emriyle Şeyhülislâm Çivizâde Mehmed Efendi'nin ziyaretine gitmiş ve bundan sonra veziriazamların şeyhülislâmı ziyaret etmeleri kanun olmuştur. Bu şekilde şeyhülislâmlık makamı manevî yönden sadrazamlıktan daha yüksek bir kanun olarak algılanmıştır. Şeyhülislâmlık kurumunun Osmanlı siyasî ve idarî sisteminde gücünü artırmasında etken olan, esas itibariyle fetvâ olmuştur. Şeyhülislâmın "özel" ve "genel" diye ikiye ayrılabilen fetvâlar vermişlerdir. Herhangi bir şahsın bir sorun hakkında dinin hükmünün ne olduğunu sorması üzerine verdikleri fetvâlara "özel fetvâ", padişahların savaş, barış ve benzeri sorunlar hakkında istedikleri fetvâlara da "genel fetvâ" adı verilmiştir. Şeyhülislâmlık makamı, şeklî olarak fetvâ veren bir mercii anlamında kabul edilmiş olsa da, kısa bir süre sonra "fetvâ emniyeti" kurulunca bu makama getirilen kişi, fetvâyı hazırlamak göreviyle sorumlu tutulmuştur. Ancak siyasî ve önemli devlet işlerinde şeyhülislâm fetvâ vermek zorunda kalmıştır (Arı, 1994: 174-175).

Osmanlı Devleti'nde, şeyhülislâm unvanının İstanbul müftülerine XV. yüzyılın ortalarından itibaren verilmesine ve Fatih Kanunnamesi'nde şeyhülislâmın "ulemânın reisi" olduğu belirtilmesine rağmen, XVI. yüzyılın ortalarına kadar, siyasî ve idarî sistem İlmiye Teşkilatı'nın hiyerarşik yapısı içinde, Dîvân-ı Hümâyûn'un üyesi olarak kadıaskerlerin yeri şeyhülislâmlardan daha üstün olmuştur. Şeyhülislâmlığın öneminin artması ve kadıaskerlik makamının üzerinde yer alması, Kemalpaşazâde ve Ebussuud Efendi'nin şeyhülislâm olarak görev

almasından sonra olmuştur. XVI. yüzyıldan itibaren şeyhülislâmlık makamının İlmiye Teşkilatı'nın içinde en yüksek derece olduğunu gösteren işaretlere rastlamak mümkündür. XVI. yüzyıla kadar şeyhülislâmlar kadıaskerlikten gelmedikleri hâlde, bu yüzyıldan başlayarak şeyhülislâmlar kadıaskerlik yapmış olan kişiler arasından atanmıştır. Diğer taraftan ise Ebussuud Efendi zamanına kadar şeyhülislâmların almış oldukları yevmiye kadıaskerlerden düşükken, Ebussuud Efendi'nin şeyhülislâmlığı zamanında, İlmiye Teşkilatı içinde en yüksek yevmiye şeyhülislâmlık makamına verilmeye başlanmıştır. Böylece şeyhülislâmlık, XVI. yüzyıldan itibaren İlmiye Teşkilatı içinde kadıaskerlik makamının önüne geçmiş ve zirvede yer almıştır (Taş, 2005: 83-84).

Ebussuud ve Zenbilli Ali Efendiler uzun süre görev yapmıştır. Onları padişah ve sadrazamla uyum sağlayan Çatalcalı Ali, Yenişehirli Abdullah ve Hâlid Efendizâde Cemâleddin Efendiler takip etmiştir. Ancak XVII. ve XVIII. yüzyıllarda meşihat süresinin uzaması bu göreve getirilmeyi bekleyen ulemâ arasında huzursuzluklara neden olmuştur. Bazı istisnalar olmakla birlikte bu yüzyıllarda görev süresi genellikle bir iki yıl arasında değişmiştir. Aynı dönemlerde bir gün ve bir günden daha az bir süre makamlarda kalanlar olmuştur. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren bazı âlimler ikinci, üçüncü, dördüncü defa şeyhülislâm olmuştur. Bunun açık bir örneği 1599-1608 yılları arasında dört defa bu makama gelen Sunullah Efendi'dir. Dürrizâde Mustafa Efendi'de tecrübesi, kıdemi ve itibarı dolayısıyla 1756-1774 yılları arasında üç defa şeyhülislâmlığa getirilmiştir. Şeyhülislâmlar XIX. yüzyılda kabineye girdikten sonra sık sık görev yenilenmesi ve değişikliği olmuştur. Askerî zümrelerin iktidarda söz sahibi olduğu, padişahların hal' edildiği bu dönemlerde şeyhülislâmların durumu giderek farklılaşmıştır. XVIII. yüzyılın başlarında 1703 ve 1730 isyanlarında şeyhülislâmların siyasete karışması kurumun önemli itibar kaybına uğramasına yol açmıştır. XIX. yüzyılda Vak'a-i Hayriyye'den (1826) sonra şeyhülislâm ve ilmiyenin gücü azalmaya başlamış ve Tanzimat dönemi ve II. Meşrutiyet'in ardından bu durum daha açık hâle gelmiştir (İpşirli, 2010: 92).

Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla İstanbul'daki şeyhülislâmlık yok olmaya başlamıştır. TBMM, İstanbul hükümetini ve onun bir kurumu olan şeyhülislâmlığı etkilemiş ve 1922 yılında saltanatın hilafetten ayrılması ile şeyhülislâmlık kapanmıştır. Şeyhülislâmlığın yaptığı görevler TBMM'nin oluşturduğu Şer'iyye ve

Evkaf Vekâleti'ne devredilmiştir. Akabinde bu vekâlet de kaldırılmış, 3 Mart 1924'te çıkan bir kanunla din işlerinden sorumlu olan Diyanet İşleri Başkanlığı hâline gelmiştir (Boyacıoğlu, 1996: 168-170).

C.2. ŞEYHÜLİSLÂMLARIN PROTOKOLDEKİ YERİ

Şeyhülislâmın protokol ve hiyerarşideki üstün konumunu göstermesi bakımından "Fatih Kanunnamesi" ilk resmî belge niteliğini taşımaktadır. Bu belgede şeyhülislâmın ulemânın reisi olduğu, veziriazamın şeyhülislâma ve padişah hocasına teşrifatta kendisinin önünde yer vermesi gerektiği ifade edilmiştir. XVI. yüzyılda Lütü Paşa'nın "Âsafnâme" adlı eserinde sadrazamın her iki bayramda veya bir hastalık durumunda şeyhülislâmı ziyaret etmesi, bunun dışında birbirlerini ziyaretin kanun olmadığı belirtilerek padişah hocasının protokolde şeyhülislâmdan önce geleceği ifade edilmiştir. Sadrazamların şeyhülislâmları ziyareti, ilk defa 1584'te Sadrazam Özdemiroğlu Osman Paşa'nın padişah emriyle Çivizâde Mehmed Efendi'yi ziyaret etmesiyle başlamış, sonraları âdet hâline gelmiştir. Osmanlı bürokrasisi içinde çeşitli yüksek makamlarda paye uygulaması olduğu hâlde sadrazamlık ve şeyhülislâmlık bunun dışında tutulmuştur. Yalnız Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi 1059'da (1649) Rumeli kazaskeri iken "Ravzatü'l-ebrâr" adlı tarihini padişaha sununca Rumeli kazaskerliği rütbesiyle, nakibüleşraf olan Fethullah Efendi'ye babasından sonra şeyhülislâm olmak üzere meşihat payesi verilmiştir (İpşirli, 2010: 93).

Şeyhülislâmın teşrifattaki yeri ve önemi hakkında bir diğer bilgi XVII. yüzyılda yaşamış tarihçi Hezarfen Hüseyin Efendi'ye ait "Telhîsü'l-beyân" adlı eserde meşihat makamının "rütbe-i vekâlet-i kübrâ" adı verilen veziriazamlık ile aynı seviyede olduğu, hatta devletin temellerinin dayandığı, din sahasından sorumlu bulunduğu kaynaklı şeyhülislâmın bazı hususlarda öne geçebileceği ifade edilmiştir. Bunun dışında din işlerinden sorumlu olan şeyhülislâm ile devlet işlerini yürüten sadrazamın padişahlığın iki yönünü temsil ettiği ve bu iki makamın başkanının padişah olduğu zikredilmektedir (Bilgin, 2015: 23).

Osmanlı yönetim sisteminde şeyhülislâmın devlet protokolündeki yeri veziriazamdan sonra gelmiştir. Bu açıdan mevki olarak sadrazamlar, şeyhülislâmların üstünde yer almıştır. Şeyhülislâmları bazen, doğrudan padişah atamıştır ancak asıl olarak şeyhülislâmları atama yetkisi sadrazamların elinde

bulunmuştur. Şeyhülislâmları atama görevinin sadrazamların elinde bulunması, veziriazamların büyük bir dinî otorite olan şeyhülislâmlar karşısında daha güçlü olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan sadrazamların azledilmelerinde veya katledilmelerinde şeyhülislâmların verdikleri fetvâların büyük oranda etkisinin olması da şeyhülislâmların öne çıkmasını sağlayarak bu durumun iki makam arasındaki dengeleri sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Şeyhülislâmlar Dîvân-ı Hümâyûn üyesi olmamalarına rağmen, önemli konularda kendilerine danışmak amacıyla zaman zaman Dîvân-ı Hümâyûn'a davet edilmişlerdir. XVII. yüzyıldan itibaren ise şeyhülislâmlara danışmak bir gelenek hâline almıştır. Özellikle yönetimin zaafiyet içinde bulunduğu dönemlerde şeyhülislâmlar siyasî ve idarî konularda ağırlıklarını daha çok hissettirmeye başlamışlar ve yönetim ile ilgili birçok konuda şeyhülislâmların verdiği fetvâlar esas alınmıştır. İlerleyen zamanlarda şeyhülislâmlar, devlet erkanının katıldığı büyük merasimlerde yer almış ve giderek genişleyen teşrifatın vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir (İpşirli, 2010: 93).

C.3. ŞEYHÜLİSLÂMLARIN TAYİNİ

Osmanlı tarihi boyunca şeyhülislâmlık makamına tayin konusu padişahla veziriazamı doğrudan ilgilendiren bir konu olmuştur. İlmiye mesleğinin belirgin bir duruma geldiği XVI. yüzyılda şeyhülislâmların tayini, belli bir tahsil ve kariyere sahip olan ilim erbabı sahiplerinden sadrazamın isteği ve padişahın onayıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde Rumeli kazaskerliğinden şeyhülislâmlığa geçiş âdet hâline almıştır. Daha önceki dönemlerde ise tanınmış bir âlimin kazaskerlikten, kadılıktan, hatta müderrislikten müftülüğe getirildiği de olmuştur. Nitekim Mollâ Fenârî müderris ve Bursa kadısı iken müftü olmuş, Fahreddîn Acemî de aynı şekilde Edirne'de müderrislikten müftülüğe getirilmiştir. Zenbilli Ali Efendi müderrislikten azledildiği sırada 1503'te müftü ve yeni yapılan İstanbul Bayezid Medresesi'ne müderris tayin edilmiş, daha önce kazaskerlik yapmış olan Kemalpaşazâde 1526'da müderrislikten müftülüğe nakledilmiştir. Doğrudan Rumeli kazaskerliğinden bu makama tayin edilen ilk âlim Ebussuud Efendi olmuştur. Böylelikle Rumeli kazaskerliğinden meşihata geçme uygulaması başlamıştır (İpşirli, 2010: 92-93).

XVI. yüzyıldan önce kendilerine fetvâ görevi verilen şeyhülislâmların kazaskerlikten gelmediği görülmektedir. XVI. yüzyılda ise şeyhülislâmlar İlmiye Teşkilatı'nın en yüksek mevkiinde yer almış ve kazaskerlikten şeyhülislâmlığa

geçmişlerdir (Bilgin, 2015: 8). Esas itibariyle Osmanlı Devleti'nde ilk olarak Osman Gazi tarafından kadı tayin edilmiş, Sultan I. Murat zamanında da önceki İslâm devletlerindeki kâdiyü'l-kudâtlığın benzeri kazaskerlik kurumu ihdas edilmiş ve kadıları artık fiilen bu makam tayin etmeye başlamıştır. Daha sonra bu makam Rumeli ve Anadolu kazaskerliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bunlar Osmanlı Devleti'nde " İlmiye Sınıfı" adı verilen "kaza", "fetvâ" ve öğretim işleriyle uğraşan sınıfın başı olmuştur. Osmanlı ülkesi "kaza" adını taşıyan yargı çevrelerine taksim edilmiştir. Bunların her birine medreselerin yüksek sınıflarından mezun olmuş üstün ahlâk ve ehliyet sahibi kimselerden kadılar iki yıllığına tayin edilmiştir. Mekke ve Medine gibi yerlerde bu süre bir yıl olmuştur. -Günümüzde noterlikte olduğu gibi- sırada bekleyen herkesin göreve tayin edilebilmesi ve kadıların gittikleri yerlerde halkla içli-dışlı olmalarına yol açmamak gibi amaçlarla tespit edilen bir veya iki yıllık sürenin bitiminde, kadılar merkeze gelerek yeni bir göreve atanmak için beklemişlerdir. Bu bekleme süresinde de medreselerde müderrislik yaparak nazarı bilgilerini geliştirmişlerdir. Kadıları önceleri buldukları bölgelere göre kazaskerler tayin ederken, XVI. yüzyıldan sonra giderek kazaskerliğin önüne geçerek İlmiye sınıfının başı durumuna gelen şeyhülislâmlık makamı bir takım üst rütbeli kadıları tayin etme yetkisini kazanmıştır (Ekinci, 2005: 418).

Şeyhülislâmların belirlenmesinde özellikle XVI. yüzyıl sonlarından itibaren ilmî ve hukukî ölçüler yanında siyasî ve idarî uyum arayışı ön plana çıkmış, padişahlar ve sadrazamlar kendisiyle rahat çalışabilecekleri, icraatlarına destekçi olabilecek nitelikteki kimseleri bu makama getirmeyi tercih etmişlerdir. Daha önceleri "kaydı hayat" şartıyla tayin edilirken XVII. yüzyıldan itibaren sıkça şeyhülislâm değişikliğine gidilmesi bu anlayışın bir sonucu niteliğindedir. Şeyhülislâmların azli ise isyana dolaylı karışma ve taraf tutma, sadrazamla olan anlaşmazlık ve uyumsuzluk, diğer vüzeranın tayin ve azillerine müdahalede bulunma, siyasî çekişme, ekonomik ve malî konularda muhalefet, yaşlılık, görevde ihmalkârlık gibi nedenlere dayandırılmıştır (İpşirli, 2010: 93). Bunlardan ayrı olarak padişahın tahttan indirilmesi ile ilgili komplolara karışan şeyhülislâmlar azledilip sürgüne gönderildikleri gibi idam cezası da almışlardır (Arı, 1994: 176).

C.4. ŞEYHÜLİSLÂMLARIN GÖREVLERİ

Şeyhülislâmlık müessesesi bugünkü Adâlet Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyânet İşleri Bakanlığı'nın faaliyetlerini bünyesinde toplayan büyük bir teşkilat niteliğindedir. Bu teşkilatın başında bulunan şeyhülislâm sadrazamdan sonra devletin en büyük şahsiyeti olmuştur. Ayrıca barış ve savaş gibi önemli olaylarda görüşlerine müracaat edilmiştir (Kaydu, 1977: 201).

Şeyhülislâmlığın görev ve yetkilerini; fetvâ vermek ve başında buldukları İlmiye örgütünü (kadı, müderris ve müftüleri) yönetmek (tayin ve terfi işlemlerini yürütmek) şeklinde, iki kategoride değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla, şeyhülislâmın Osmanlı yönetiminde, "fetvâ verme" yetkisine sahip olmaları açısından "dinî ve siyasî" bir fonksiyonu, İlmiye teşkilatını yönetimi altında bulundurmak açısından ise "idarî" bir fonksiyonu yerine getirmişlerdir (Taş, 2005: 84).

Osmanlı Devleti'nde şeyhülislâmın en önemli görevi fetvâ vermek olmuştur. Osmanlı'da şeyhülislâmın verdikleri fetvâlar iki grupta toplanmış ve birinci grupta şahısların daha ziyade özel hukuk veya aile hukuku çerçevesinde sordukları icraî ve bağlayıcılığı bulunmayan soru cevaplar, ikinci grupta ise yerel kadılar ve devletin yetkili mercilerince müftülere ve şeyhülislâmlık kurumuna havale edilen meselelere dinî-hukukî delilleriyle birlikte verilen cevaplar yer almıştır (Eliaçık, 2011: 113).

Fetvâların giriş kısmında "Bu mesele beyânında eimme-i Hanefiyye'den cevap ne veçhiledir ki" cümlesi bir formül hâlinde yer almıştır. Normal mahkemelerde veya meşihatta görülmekte olan bir davada tarafların getirdiği şeyhülislâm fetvâları etkili olmuştur (İpşirli, 2010: 94).

Şeyhülislâmlığın en önemli fonksiyonu, siyasî otorite ve iktidarı, Padişahlık makamını ve yaptıklarını, devlet yönetiminin izlediği siyaseti ve aldığı kararları dinî açıdan meşrulaştırmasıdır. Bunun için padişahlar, savaş ve barış kararlarını almak, önemli kanunnameleri çıkarmak, gerek görülen şahısların siyaseten katli gibi birçok siyasî ve idarî konularda şeyhülislâmın fetvâlarına başvurmuşlardır (Taş, 2005: 85).

İlmiye teşkilatının başında bulunan şeyhülislâm, aynı şekilde iftâ müessesesinin de başı olmuştur. Şer'î hukuk sistemi içinde ve onun bir parçası

olmakla birlikte ondan bağımsız bir de "iftâ" (fetvâ) kurumu bulunmuştur (Bilgin, 2015: 26).

İslâm medeniyetinde bireylerin ve kurumların dinî konularda karşılaştığı meselelerde ilgili makamların *Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs* ölçülerini gözeterek verdiği hüküm olan fetvâ, sözlükte bir fıkıh terimi olarak "fakih bir kişinin sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm" demektir. Örfte ise sorulan dinî sorulara müftüler tarafından yazılan yazı ile verilen cevaptır. Fikhî bir meselenin hükmünü fetvâyâ yetkili kişilerden sormaya "istiftâ" (sual), fetvâyı isteyene "müsteftî" (sâil), böyle bir meseleyi açıklamaya veya meselenin hükmünü, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırmaya "iftâ", verdiği fetvâ ile hükmü açıklayan da "müftî" (mûcib) denir. Kendisine dayanılarak fetvâ verilen şer'î hükme veya bir hadise hakkında ortaya konulan çeşitli görüşlerden fetvâ için tercih edilene "müftâbih, müftünün fetvâ verirken ve müsteftînin fetvâ isterken bilmeleri ve riâyet etmeleri gereken usul ve kâidelere "âdâbü'l-müftî" (âdâbü'l-fetvâ, resmü'l-müftî) adı verilir. Bir mesele hakkındaki muhtelif fikhî görüşlerden hangisinin fetvâyâ daha elverişli olduğunu gösteren tâbirlere "alâmâtü'l-iftâ, alâmâtü'l-fetvâ" denir (Atar, 1995: 486-487).

Bir meselenin hükmünü ana kaynaklardan çıkarmada güçlük çekildiğinde şeyhülişlâmların fetvâ kitaplarına başvurulmuş, bu durum da kadıların verdikleri hükmü bir şeyhülişlâm fetvâsına dayandırma arzusunu ortaya çıkarıp fetvâ kitaplarının yaygınlaşmasını sağlamıştır (Eliaçık, 2011: 110).

Şeyhülişlâmlık makamının fetvâ verme görevinin yanı sıra diğer bir görev alanı da başında bulunduğu İlmiye Teşkilatı'nı bir idarî görevli olarak yönetmektir. Osmanlı yönetim sisteminde Şeyhülişlâmlık; adlî ve idarî hizmetleri veren "Kadılık", dinî ve hukukî danışmanlık hizmetleri sunan "Müftülük" ve eğitim hizmetleri veren "Medrese" örgütlerini bünyesinde toplamıştır (Taş, 2005: 87).

Dinî ve hukukî görevlerin yanında şeyhülişlâmların idarî görevleri de olmuştur. Din Bürokrasisi'ni idarî bir görevli olarak yönetmişlerdir. Örgütün bünyesi içinde toplanmış bulunan kadı, müderris ve müftülerin atamaları ve terfileri, şeyhülişlâmca yerine getirilmiştir. XVI. yüzyılın sonlarına kadar kadı, müftü ve müderrislerin atamaları sadrazam tarafından yürütülüyorken, 1574 yılından itibaren müderris, mevâlî ve müftülerin tayinleri de şeyhülişlâmlara bırakılmıştır. Bu tarihten

itibaren 40 akçeden yukarı Hâriç ve Dâhil müderrisleriyle ordu kadıları, vilâyet, sancak ve kaza müftüleri, imam, hatip, müezzin ve mevalî adı verilen büyük kadıların ve kadıaskerlerin tayinleri onlar tarafından yapılmıştır (Arı, 1994: 73).

XVI. asırdan itibaren padişah ve sadrazamlar, Dîvân-ı Hümâyûn üyesi olmamakla birlikte giderek artan bir şekilde şeyhülişlâmın görüşüne müracaat etmiş, XVII. yüzyıldan itibaren şeyhülişlâmlar idarenin fiilen içinde bulunmuştur. I. Ahmet'in vefatı üzerine "ehlü'l-hal' ve'l akd" olarak Sadâret Kaymakamı Sofu Mehmet Paşa, Şeyhülişlâm Hocazâde Esat Efendi ve diğer devlet erkanı sabah namazından önce şeyhülişlâmın evinde toplanarak Şehzâde Mustafa'nın evinde cülûsına karar verip biat etmişlerdir. Yine Kemankeş Ali Paşa, Şeyhülişlâm Zekeriyyazâde Yahyâ Efendi, ulemâ ve devlet erkanı Sultan Mustafa'nın hal'ine ve IV. Murat'ın cülûsına karar vermişlerdir. Daha sonraki dönemlerde şeyhülişlâm ulemânın sözcüsü gibi hareket etmeye başlamıştır (İpşirli, 2010:94).

Bunlara ilaveten, Sultan III. Mustafa tarafından başlatılan saraydaki Huzur Dersleri'ne katılacak mukarrir (Kur'ân'dan âyet okuyan) ve muhatap (soru soran) ları seçme yetkisi de şeyhülişlâmlık makamına verilmiştir. Ramazan ayında sarayda yapılan Huzur Dersleri'ne dönemin önde gelen ilim adamları katılmış ve padişahın huzurunda ilmî ve dinî tartışmalar gerçekleştirilmiştir (Taş, 2005:88).

Bunların dışında şeyhülişlâmların büyük vakıflara nezâret ettikleri de bilinmektedir. Ayrıca özellikle XVII. yüzyıldan itibaren "cülûs" sonrası kılıç alayına katılarak padişaha törenle kılıç kuşandırmışlardır. Teşkil edildiği tarihten itibaren şeyhülişlâmlık iftâ teşkilatından sorumlu olmuş, bütün eyalet, sancak ve kaza müftülerinin tayinleri, yer değiştirmeleri, azilleri, fetvâ teşkilatıyla ilgili diğer problemlerin çözümü onlara havale edilmiştir. Osmanlılar'dan ayrılıp bağımsız hâle gelen Balkan devletlerindeki müftülerin, diyânet görevlilerinin her türlü özlük işlemleri de Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki Müslümanlar'ın hâmisi olması sebebiyle şeyhülişlâmlık tarafından gerçekleştirilmiştir. Osmanlı teşkilatında başlangıçtan itibaren ulemâ sınıfı kurucu, uygulayıcı ve ıslah edici olarak önemli rol oynamıştır. Ulemânın reisi sıfatıyla şeyhülişlâmlar bu konuda en önde gelmişlerdir. Şeyhülişlâm adayı aranırken XVII. yüzyıldan itibaren değişim ve yeniliklere ne ölçüde yardımcı, hatta öncü olacağı hususu dikkate alınmıştır. Bu hassasiyet ıslahatın yoğunlaştığı XVIII. ve XIX. yüzyıllarda daha da artmıştır (İpşirli, 2010:94).

C.5. ŞEYHÜLİSLÂMLARIN İLMÎ VE EDEBÎ YÖNLERİ

Osmanlı Devleti, imparatorluğunun temellerini kurarken diğer İslâm ülkeleri son şöhretli bilginlerini yetiştirmiştir. Fahreddin Râzî (ö. 1209), Sadeddin Taftazânî (ö. 1390), Seyyid Şerif Cürçânî (ö. 1413) gibi isimler Türk bilginleri üzerinde etkili olmuşlardır. Bu bilginlerin şöhreti, birçok Türk bilgininin de dikkatini çekmiştir. Arapçanın, aynı zamanda din ve ilim dili olarak mütalaa edildiği dönemde, Türk bilginleri bilgilerini iletirmek için komşu Arap ülkelerine gitmişlerdir (Yazıcıoğlu, 1980: 281).

Osmanlı ve Selçuklular'ın ilk dönemlerindeki âlimler, öğrenimlerini iletirmek amacıyla Suriye, Mısır ve İran gibi komşu ülkelere gitmişlerdir. Bu ülkelerde tefsir, hadis, fıkıh gibi dinî ve hukukî ilimler büyük gelişme göstermiş; ilim müesseseleri de Anadolu'daki medreselerden üstün olmuştur. O devrin ileri gelen Osmanlı âlimlerinden Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebâli Şam'da, Dâvûd-ı Kayserî Kahire'de, Kara Hoca Alaaddin İran'da, Alaaddin-i Rûmî Semerkant'ta öğrenim görmüştür. Bu durumu değiştiren kişi ise bazı kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Osmanlı'nın ilk şeyhülislâmı kabul edilen Mollâ Fenârî'dir (Bilgin, 2015: 31).

Karamanlı Monlâ Fenârî önemli bir ilim adamı olarak Mısır'da ve Suriye'de de büyük bir üne kavuşmuştur. Aynı zamanda Türkiye'de ilmî bir mektep tesis etmesi açısından da Fenârî'nin Türk ilim tarihinde müstesna bir yeri vardır. Mollâ Fenârî sayesinde Türkiye'de okumak suretiyle diğer İslâm ülkelerinde de takdir görmüş birçok ilim adamı yetişmiştir. Hepsî Türk asıllı olan bu âlimlerin en tanınmışları: Hızır Bey (ö. 1459), Hocasâde (ö. 1488), Mollâ Husrev (ö. 1480), Hızır Bey'in oğlu Sinan Paşa (ö. 1486), Zenbilli Ali Efendi (ö. 1525) ve Kemal Paşazâde'dir (ö. 1536) (Sümer, 1962: 236).

Bu isimlerden Kemalpaşazâde hadis, tefsir, fıkıh gibi dinî ilimler başta olmak üzere tarih, edebiyat, felsefe, dil ve tıp alanlarında eser vermiş çok yönlü bir şeyhülislâmdır. Kemalpaşazâde, İlmiye mesleğine intisap ettikten sonra müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislâmlık makamlarını elde etmiş, kısa süren mazuliyet dönemi dışında devlet kademelerinde sürekli olarak yükseliş göstermiştir. Osmanlı uleması arasında ilmî kudretinden dolayı "el-muallimü'l-evvel" unvanıyla anılmıştır. Her padişah dönemi için ayrı bir cilt kaleme alan Kemalpaşazâde, 916 (1510) yılı

olaylarına kadar getirdiği *Tevârih-i Âl Osmân*'ı II. Bayazıt'e sunmuştur (Turan, 2002: 238-239).

Tefsir ve çeşitli alanlarda ilmî çalışmaları olan bir diğer âlim şahsiyet ise Ebussuud Efendi'dir. İlmiye ve devlet teşkilatında altmış yıl kadar görev yapan Ebussuud Efendi'nin en önemli hizmetleri hukuk alanında yapmış olduğu çalışmalarıdır. Ebussuud, hem şer'î hukukun gölgesinde örfî hukukun ve kanunlaştırmanın gelişmesine imkân hazırlamış hem de İslâm hukukunun klasik devrine ait görüşleri yorumlayarak dönemindeki problemlere çözüm getirmesi özelliği ile İslâm ve Osmanlı hukuku alanında önemli hizmetler yapmıştır. Gerek devletin örfî hukuk olarak anılan alandaki tasarruflarının şer'î hukukla ilgisinin kurulmasında, kanunnamelerin hazırlanmasında gerekse şer'î mahkemelerin çalışma ve yazışma esaslarının düzene konulmasında da önemli hizmetleri olmuştur. Arapça olarak kaleme aldığı ve Kanuni Sultan Süleyman'a sunduğu *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* adlı eseri onun tefsir ilmindeki bilgisini göstermesi bakımından önemlidir (Akgündüz, 1994: 367-369).

Padişahlığı ve şeyhülislâmlığı aynı anda yürüttüğü için "câmiu'r-riyâseteyn" unvanıyla anılan Hoca Sadeddin Efendi'de devrinin önemli bilgin şeyhülislâmlarındandır. Sadeddin Efendi, çeyrek yüzyıla yakın İlmiye mesleği yanında idarî ve siyasî işlerde söz sahibi olmuş önemli bir şahsiyettir. Zamanının birçok edip ve şâiri eserlerini ona ithaf etmiştir. Tarihçi, müderris ve şeyhülislâm olan Sadeddin Efendi'nin asıl ünü "Hoca Tarihi" ismiyle bilinen *Tacü't-Tevârih* ile olmuştur. İki cilt hâlinde basılan bu eserin ikinci cildinin sonunda, Yavuz Sultan Selim'e ait menkıbe türünde hikâyelerden oluşan ve Sadeddin Efendi'nin babası Hasan Can'dan işittikleriyle yazdığı *Selîmnâme* vardır (Turan, 1998: 197-198).

Şeyhülislâmlar devletin ileri gelen yönetici ve İlmiye sınıfının en itibarlı kişileri olarak iyi bir eğitimden geçmişlerdir. Malulzâde Seyyid Ahmed, Abdülkadir Şeyhî Efendi, Abdülkerim Efendi, Boztanzâde Mehmed Efendi, Bahaî Efendi, Yenişehirî Abdullah Efendi, Ebu Said Feyzullah Efendi gibi ismini zikretmediğimiz pek çok şeyhülislâm önemli ilmî mevkilerde bulunan isimlerdir (Bilkan, 2006: 30).

Osmanlı Devleti'nde İlmiye teşkilatının başı durumundaki şeyhülislâmlar, ilmî çalışmalarının yanı sıra edebî ürünler de kaleme almışlardır. Meşihat makamında bulunan şeyhülislâmlardan kırk dördü şiirle iştilal etmiştir. Fakat

bunlardan dîvân sahibi olan on beş şeyhülislâm mevcuttur. Bu şeyhülislâmlar: Kemalpaşazâde Ahmed Şemseddin Efendi "İbni Kemal" (1468-1533), Fenârîzâde Muhyiddin Efendi "Muhyî" (1447-1548), Zekeriyazâde Yahya Efendi "Yahya" (1553-1644), Mehmed Bahaî Efendi "Bahaî" (1595-1654), Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi "Azîzî" (1591-1658), Ebû Saidzâde Feyzullah Efendi "Feyzî" (1630-1398), Ebû İshak İsmail Efendizâde İshak Efendi "İshak" (1679-1734), Pîrîzâde Mehmed Sahib Efendi "Sahib" (1674-1748), Ebû İshak İsmail Efendizâde Mehmed Esad Efendi "Esad" (1684-1752), Çelebizâde İsmail Asım Efendi "Asım" (?-1760), İshak Efendizâde Mehmed Şerif Efendi "Şerif" (1717-1789), Mekkî Mehmed Efendi "Mekkî" (1714-1797), Es-Seyyid Yahya Tefvik Efendi "Tefvik" (1715-1791), Ebû İshakzâde (Şerifzâde) "Arif" (1786-1859). Şeyhülislâmlar, devletin ileri gelen yöneticileri ve İlmiye teşkilatının da en itibarlı kişileri olmalarından kaynaklı iyi bir eğitimden geçmişlerdir. Bu eğitim sürecinde dil ve edebiyat önemli bir yere sahip olmuştur. Şeyhülislâm şâirlerin diğer meslek alanlarındaki Osmanlı şâirlerinden gerek üslup gerekse tarz bakımından farkları olmadığı anlaşılmaktadır. Aşk, tabiat, tasavvuf gibi konularda geleneksel ifade biçimleri içerisinde şiir yazan şeyhülislâmlar, kadın, şarap, meyhane vb. kavramlarla mecaz ve mazmunlar oluşturmaktan çekinmemişlerdir. İlmiye sınıfı mensubu olan şeyhülislâmların dillerinde dikkati çeken özelliklerden birisi de meslekî tabir ve deyimlerin kullanılmış olmasıdır. "Cezm u med, mîm-i müşedded, i'râb, tefsîr, meşk, sehv-i kalem, âyât-ı şifâ, secde-i sehv, mihrâb, idgâm, müstehâb, mûcib-i tekfir, nas, tura, ferman, müekked, hâl, berât, cevâz" gibi kelime ve kavramlar, şeyhülislâm şâirlerin şiirlerinde yer alan öncelikli terimlerdenidir. Bu terimlerin çeşitli mecazlar ve teşbihler ile kullanılması, şâirin kültürel birikiminin şiire yansıdığını gösteren örneklerdir (Bilkan: 2006: 30-38).

Şeyhülislâm şâirlerin edebî yönlerine bakıldığında dikkati çeken bir başka husus da manzum olarak vermiş oldukları fetvalardır. Osmanlı Devleti'nde özellikle XVI. ve XVIII. yüzyıllarda bazı şeyhülislâmların kendilerine sorulan soruları manzum hâlde cevapladıkları görülmektedir. Fakat burada dikkati çeken husus manzum soruyu şâirliği bulunan birisinin sorduğu ve yine şeyhülislâmın da bu soruya manzum hâlde cevap vermiş olmasıdır. Manzum hâlde fetvâ vermiş şeyhülislâmların kimliğine bakıldığında şâir olmasının yanında, kendisinin veya baba, oğul, kardeş, amca vs. yakınlarından birisinin ünlü bir dîvân şâiri olduğu göze

çarpmaktadır. Hoca Sadeddin Efendi, Bahaî Efendi, Ebû Said Efendi, Bostanzâde Mehmed Efendi ve Yenişehirli Abdullah Efendi gibi isimler hem şâir hem de yakınlarından birçok ünlü dîvân sahibi olan şeyhülislâmlara örnektir. Manzum fetvâlar nazmen kaleme alınmış diğer dinî eserlerde de görüldüğü üzere sanat yönü itibariyle, fazla bir iddiaları olmamakla birlikte ezberleme ve hatırda tutma gibi gayeleri de pek görülmemektedir. Bu fetvâların edebî değerleri fakir gibi gözüксе de her biri usta bir dîvân şâiri tarafından yazılıp söylenmiştir. Söz konusu fetvâlarda, nazmen sorulan bir meseleye yine aynı şekilde nazmen cevap verilmiş olduğundan sanat gösterisi pek yapılmamıştır. Fakat bu fetvâların sadece vezin ve kafiyeden ibaret birer manzume olduğu da söylenemez. Bu fetvâlarda en çok kullanılan edebî sanat, meselenin sorulduğu müftü, şeyhülislâm için kullanılan teşbih sanatıdır (Eliaçık, 2011: 116-122).

C.6. MAKTUL ŞEYHÜLİSLÂMLAR

İslâm hukuku, devlet ve toplum yaşamının düzeninin sürdürülebilmesi için devlet başkanına ölüm cezası verme yetkisini tanımıştır. Osmanlı padişahları devlet maslahatı ve halkın huzur ve güvenini sağlamakla sorumlu olduklarının bilincinde olmuş ve örfî tasarruflarına dayanarak kendilerine tanınan bu yetkinin kapsamını fazlasıyla genişletmişler ve genel olarak şeriata uygun olmayan cezalara ve ölüm cezasına karar vermişlerdir (Mumcu, 2007: 16).

Ulemâ mensuplarının ve ulemâ sınıfının başı konumunda olan şeyhülislâmların katledilmesi, klasik dönem boyunca görülmemiştir. Bu durum özellikle XVII. yüzyıla kadar padişahların, bir başka ifade ile merkezi otoritenin yönetimindeki güç ve meşruiyetini koruduğu şeklinde açıklanmıştır. Nitekim klasik dönemin siyasî, idarî ve sosyo-ekonomik yapısı sebebiyle merkezi otorite padişahın kontrolünde olmuştur. Aynı zamanda bu süreçte ulemâ sınıfının ya da şeyhülislâmların görev ve yetkilerinin sınırları belirlenmiş ve bu sınırın ilgili şahıslarca ihlal edilmemesine de gayret gösterilmiştir. Ancak XVI. yüzyıl sonlarında başlayan ve XVII. yüzyıl içinde kronik bir hâle gelen siyasî, idarî, dinî ve içtimaî alanlardaki bozulmalar, İlmiye teşkilatı ve ulemâ sınıfındaki yozlaşmayı da beraberinde getirmiştir (Katgı, 2013: 397).

Şeyhülislâmların katledilmesinin ardında pek çok sebep yatmakla birlikte bunların siyasî faaliyetleri başka bir ifade ile siyasî çekişmelerde taraf tutmaları ana

etken olmuştur. Kuruluş aşamasında devlet idaresine doğrudan katılmaktan çok sembolik bir mevkiye sahip olmuşlardır. Ancak XVI. yüzyıl sonlarından itibaren devlet işlerine müdahale etmeye başlayan şeyhülislâmlar, politik kişiliklerini ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Özellikle Ali Cemalî Efendi, Kemalpaşazâde ve Ebussuud Efendi'den sonra gelen şeyhülislâmlar günlük politik gelişmelerin içinde yer almışlardır. Saray içindeki nüfuz kazanma mücadeleleri ve kapıkulu ayaklanmaları nedeniyle şeyhülislâmlar siyasî bir figür hâline gelmiştir (Yakut, 2005: 174).

Osmanlı Devleti'nde padişahın emriyle katledilmiş üç şeyhülislâm vardır. Bunlardan ilki Ahîzâde Hüseyin Efendi (ö. 1634) IV. Murat, Hocaşâde Mesut Efendi (ö. 1656) IV. Mehmet ve Seyyid Feyzullah Efendi (:ö. 1703) ise III. Ahmed döneminde, padişahın emriyle katledilen şeyhülislâmlardır. Bu şeyhülislâmların katledilmesinin temel nedeni kendi şahsiyet ve faaliyetleri yanında, dönemin konjonktürel yapısı ile de ilgilidir. Her üç şeyhülislâm da devletin duraklama sürecine girdiği bir dönemde katledilmiştir. Buna göre bu olaylar şeyhülislâmların kendi şahsî kişilikleri yanında, dönemin siyasî, iktisadî ve içtimâî şartlarını da yansıtmaktadır (Katgı, 2013: 94).

4. BÖLÜM

METİN İNCELEMESİ

D. ŞEKİL VE MUHTEVA YÖNÜNDEN İNCELEME

D.1. ŞEKİL YÖNÜNDEN İNCELEME

Ahmet Rıfat'ın Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl'i (Metin-İnceleme) adlı te çalışmamız şekil yönünden şu başlıklar altında incelenmiştir.

Eser Adı: Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl

Mürettib: Ahmed Rıfat b. İsmail

Dili: Türkçe

Cilt Sayısı: 1 k.1

Kütüphane: İBB Atatürk Kitaplığı

Sayfa Sayısı: 136

Ölçüsü: 27×19cm.

Satır: 24

Sütun: Tek

Hattın Cinsi: Talik

Cilt ve Kağıt Özellikleri: Rutubetten kaynaklanan hafif lekelerin bulunduğu, nohidî renkli kağıtlardan oluşan eser, koyu yeşil mukavva ciltlidir. Eserde siyah mürekkep kullanılmıştır. 1b sayfasında bulunan mihrabiye tezhiplidir. Eserin sayfalarında cetvel bulunmaktadır.

Baş: Biñ yüz otuz bir senesi şehri Recebinde qadem-nihâde-i sâha-i vücûd olup taḥşîl-i 'ulûm-ı 'aliyyeye sa'y ü himmetle tekmi'l-i nesh-i 'ilmiyye eyledükden şoñra ṭarîkat-ı 'aliyye-i Naḫşibendiyye meşâyiḥ 'izâmından Toḳâdî Şeyḫ Muḫammed Emin Efendi merḥûmdan aḥz u dest-i inayet eyleyüp bi'l-âḫire nâ'il-i rütbe-i ḫilâfet olmış...

Son: Efendimiz Ḥazretlerini taḫt-ı 'âlî-baḫt-ı şâhânelerinde ber-murâd ve sâye-i şevket-vâye-i hümayûnlarında müşârun-ileyh ḫazretleriyle bi'l-cümle bendegândân u dâ'iyân şadâkat-nişânların nev-be-nev mazḫar-ı luḫ u 'âṭifet-i ḫusrevâneleriyle ḫurrem ü şâd-kâm buyurmak da'vet-i icâbet-âyâtı nâṭıka-pîrâ-yı zebân-ı 'ubûdiyyet kılınmaktadır. Dâme merci' üli'l-enâm medde'd-duhûrı ve'l-a'vâm.

Açıklamalar: Eserin zahriyye kısmında "Sâye-i me'ârif-vâye-i hazret-i şâhânedê rûsûmât muhâsebecisi Rif'at Efendinûn zeylinûn ikmâliyle berâber yeñiden cem' ü tertîb eylediği Devhâ-i Meşâyih-i Kibâr nâm mecelle-i nefîse ve mergûbe vü makkûledür." yazmaktadır. Metin ise 1b sayfasından itibaren başlamaktadır.

Eserin dibacesi besmele ile başlamaktadır. Arapça ibare ve sözlerin yanında eserde Kur'an'dan ayetlere yer verilmiştir. Aynı zamanda Türkçe ve Farsça kısa şiirler de bulunmaktadır. Metinde, 26 şeyhülislâma dair "der-kenar" kayıtları bulunmaktadır. Eserde yer alan başlıklar Türkçedir ve başlıklarda çiçek desenleri kullanılmıştır. Biyografilerine yer verilen şeyhülislâmların vefatlarına yönelik "tarihler" vardır. Sayfalarda herhangi bir karalama, aşınma ve yıpranma yoktur. Temiz ve okunaklı bir metindir.

D.2. MUHTEVA YÖNÜNDEN İNCELEME

D.2.1. Eserin Konusu

Çalışmamıza konu olan *Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl* biyografik kaynaklı bir eserdir. Eserde ilk Osmanlı şeyhülislâmı olarak kabul edilen Mollâ Fenârî'den başlayarak Ömer Hüsametdin Efendi'ye kadar olan şeyhülislâmların hayat hikâyeleri anlatılmıştır. Biyografilerine yer verilen şeyhülislâmların "doğum", "ölüm", "tahsil", "atama", "azil" ve "karşılaştıkları çeşitli olaylar" söz konusu eserin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Şeyhülislâmların çoğunun müderrislik, kadılık, kazaskerlik, şeyhülislâmlık makamlarına gelmesiyle ilgili olarak bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda "terâcim-i ahvâl"i verilen şeyhülislâmların hem tarihî hem de ilmî ve edebî yönleri ele alınmıştır. Metinde bazı şeyhülislâmların eserleri hakkında bilgi verilmekle birlikte şâirlik yönlerine de değinilmiştir.

Şeyhülislâmların tarihî yönlerinin yanı sıra ilmî ve edebî yönleri de dikkat çeken bir diğer husustur. Metinde bazı şeyhülislâmların eserleri hakkında bilgi verilmekle birlikte şâirlik yönlerine de vurgu yapılmıştır. Özellikle birkaç yönüyle öne çıkan padişah hocalığı yapmış Hoca Sadettin Efendi'nin yanında, Ebussuud Efendi, Bahaî Efendi, Yenişehirî Abdullah Efendi, Bostanzâde Muhammed Efendi, Esad Efendi, Kemalpaşazâde gibi şeyhülislâmların edebî yönlerine dikkat çekilerek şâirlik yönleri vurgulanmıştır. Aynı zamanda isimleri verilen bu

şeyhülislâmlar ve diğer pek çok şeyhülislâmın şahıslarına yönelik sanatlı ifadeler de kullanılmıştır.

D.2.2. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri

Devhatü'l Meşâyah Maa Zeyl'de dil için söylenebilecek özelliklerden ilki, devrin geleneğine uygun olarak Arapça ve Farsça kelime hazinesinin yoğun bir biçimde kullanılmasıdır. Bu iki dilin Türkçeye nisbetle, ağırlığı hissedilmekle birlikte yazar, üslubunu çok ağırlaştırmamıştır.

Şeyhülislâm biyografilerinin anlatıldığı eserde özenli bir dil kullanılmıştır. Ahmet Rıfat, şeyhülislâmların biyografilerini kuru bir dille vermemiştir. Yazarının da ifade ettiği gibi eser, "ibârât-ı dil-pezir" ile oluşturulmuştur. Bu nedenle teşbih, mecaz-ı mürsel, hüsn-i talil ve kinaye gibi edebi sanatlar eserde yoğun bir biçimde kullanılmıştır.

5. BÖLÜM

METİNDE YER ALAN EDEBÎ İFADELER

D. METİNDE GEÇEN EDEBÎ İFADELERİN İNCELENMESİ

D.1. DOĞUMLA İLGİLİ EDEBÎ İFADELER

1. Kadem-nihâde-i ‘âlem-i şühûd olmışdur (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muhammed Şemsü’-d-dîn bin Hamza bin Muhammed El-Fenârî ‘Aliyye Raḥmeti’l-Bârî/s. 74*)

Bu ifade ile kişinin varlık âlemine gelişi, doğuşu ve maddi bir varlık olarak vücut bulması anlatılmıştır. Diğer taraftan, gerçek anlamı ile insanın bir ortama gelişi ve orada bulunuşu ifade edilmektedir. Dolayısıyla burada, hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılan "kinayeli" bir söyleyiş söz konusudur.

2. Pertev-endâz-ı ‘âlem-i vücûd ve şem‘ -i nûr-efşân-ı meclîs-i şühûd olmuşlar idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-‘Âmil Muhammed Ebu’s-Su‘ûd Efendi/s. 95*)

Bu ifadede, insanın doğuşu, etrafındaki cisimleri aydınlatan bir muma benzetilmiştir. Mum, ısı ve ışık kaynağıdır. İnsanın doğuşu da, mumun etrafındaki varlıkları aydınlatması gibi dünyayı aydınlatmıştır.

3. Encümen-ârâ-yı vücûd ve pertev-endâz-ı ‘âlem-i şühûd olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Hâmid Efendi ibn Muhammed ibn eş-Şeyḥ Dürûz Efendi/s. 97*)

Burada insanın doğumuyla birlikte, varlıklar ve görünenler âlemi olan dünyaya ışık saçıldığı ve güzellik verildiği dile getirilmiştir.

4. Perde-i serâ-yı ‘ademden meclîs-i şühûda vaz‘ı kadem kılp (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Kâdîzâde Ahmed Şemsü’-d-dîn Efendi/s. 99*)

İnsanın, saray perdesinin yokluğundan, görünen âleme, topluluğa ayak bastığı, bilinmeyen âlemden, görünen âleme geldiği ifade edilmiştir. Burada "perde" kelimesi, mecazî anlamda bir şeyin doğrudan görülmesini, duyulmasını önleyen şey, engel anlamında kullanılmıştır.

5. Zīver-i şahīfe-i vücūd-ı āb-yārī-yi feyz-i Hudādād ile sāye-efgen-i çemen-
şuffe-i şühūd olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ma'lūlzāde es-Seyyid
Muhammed Efendi/s. 101*)

Burada insanın varlık âlemine gelişi, Allah'ın yardımı ile kişinin varlık bahçesine gölge saldığı şeklinde ifade edilmiştir.

6. Āftāb-ı zāt-ı mes'ūdı burc-ı şühūda vāşıl ve ğurre-i ğarrā-yı vücūdı maṭla'-ı
sa'adetden hil'at-i nūr-ı hestī ile mütemessil olmuş idi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-
Kāmil Çivizāde Muhammed Efendi/s. 102*)

Bu ifade ile insanın doğumu, güneşin dünyaya verdiği parlaklıkla ilişkilendirilmiş ve varlık nurunun elbisesi ile kişinin, cisim bulunduğu anlatılmıştır.

7. Deryā-yı zulumāt-ı 'ademden şahrā-yı şühūda vāz'ı kadem ve zıll-i şahsār-ı
vücūdda baş-ı bisāt-ı 'ayş ü dem kırup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil 'Abdu'l-
Kādir Şeyhī Efendi/s. 103*)

Burada, insanın dünyaya gelmeden önceki yeri karanlıklar denizi olarak nitelendirilmiş, insanın doğumuyla varlık çölüne, maddeler dünyasına ayak bastığı dile getirilmiştir.

8. Fūrūzān-ı meclīs-i şühūd (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Bostānzāde
Muhammed Efendi/s. 104*)

İnsanın yeryüzüne gelmesiyle, varlıklar âlemi olan dünyanın parladığı anlatılmıştır.

9. Saḥā-i mehd ü vücūd olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Zekeriyā Efendi/s.
106*)

Mehd kelimesi, bir şeyin ortaya çıktığı, zuhur ettiği, gelişip büyüdüğü yerdir. Bu kelime aynı zamanda "beşik" anlamına da gelmektedir. İnsan da doğumuyla, beşikte olgunlaşarak varlık sahasına, dünyaya ayak basmış olur. Dolayısıyla beşik ve dünya kelimeleri arasında bir ilişki kurulmuştur.

10. Meclīs-i efrūz-ı ſühūd ve tırāzende-i encūmen-i vücūd olmuſ idi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi‘u’r-Riyāseteyn Mevlānā Muḥammed Sa‘de’d-dīn Efendi/s. 108*)

Bu ifade ile kiſinin varlıklar topluluğunu süslediği ve dünyaya parlaklık verdiği anlatılmıſtır.

11. Pırāye-baḥſ-ı mecmū‘ a-i rüzgār eyledi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ſun‘u’l-lāh Efendi ibn Ca‘fer El ‘İmādī/s. 110*)

Burada insanın doğumunun dünyaya süs vermesi ile kitap sayfalarının süslenmesi arasında bir iliſki kurulmuſtur.

12. Ḳabl-i ſulū‘ u’ſ-ſems-i ‘ālem-i lāhūtdan misāfir ve nūr-baḥſ-ı mülk-i ‘anāſır olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil H‘āce Sa‘de’d-dīn Efendizāde Muḥammed Efendi/s. 114*)

Bu ifade ile insanın, uluhiyet āleminden, dünyaya misafir olarak geldiği anlatılmıſtır. İnsan bilinmeyen ālemden, bilinen ve görünen ālem olan dünyaya kısa bir süreliğine gelir ve bu maddī ālemde, bir topluluğu oluſturan zümreler hāline gelir.

13. Miſāl-i āftāb-ı ‘ālem-tāb-ı nūr-baḥſ-ı hilāl-i mihr-i ‘izzet olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ebu’l-Meyāmin Muſtafā Efendi/s. 115*)

Kiſinin varlık ālemine geliſi, dünyayı aydınlatan ve ıſık veren güneſ ile iliſkilendirilmiſtir. Güneſin doęuſuyla dünyadaki varlıklar ısınır ve parlaklık kazanır. İnsan da doğumu da, tıpkı güneſin dünyaya verdiği aydınlık gibi yeryüzüne parlaklık ve güzellik verir.

14. Pertev-endāz-ı ‘ālem-i ſühūd ve müteſaddī-yi ſu‘ūd-ı ḳaſr-ı çār-erkān-ı vücūd olmuſ idi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil H‘āce Sa‘de’d-dīn Efendizāde Muḥammed Es‘ad Efendi/s. 116*)

Burada insanın doğumuyla birlikte yeryüzüne geliſi ve yüksek bir sarayın güzellik ve yücelik görüntüsü arasında bir ilgi kurulmuſtur.

15. Perverde-i ſadefçe-i vücūd ve dest-i sūr-ı sāḫil-i ſühūd olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Ahīzāde ſehīd Hüseyin Efendi/s. 120*)

Bu ifade ile insanın doğumundan sonra zamanla gelişip olgunlaşarak varlık sahiline yerleştiği dile getirilmiştir.

16. Hıramende-i şahrâ-yı şühûd olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Çatalcalı 'Alî Efendi/s. 147*)

İnsanın doğumuyla varlık çölüne gelişi dile getirilmiştir. "Hıraman" kelimesi sevgilinin nazlı ve edalı yürüyüşünü ifade eder. Burada da, sevgilinin yürüyüşü ve insanın varlık âlemine "hıraman" oluşu arasında bir bağ kurulmuştur.

17. Ziver-i mehd-i şühûd olmuşdur (*El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde es-Seyyid 'Alî Efendi/s. 157*)

İnsanın varlık âlemine gelişi gelişip büyüdüğü beşiğe süs vermesiyle ilişkilendirilmiştir.

18. Tayy-i menâzil-i 'adem ve şahn-ı vücûda vaz' -ı kadem kılp (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzâ Muşafâ Efendi/s. 163*)

Burada insanın yokluk menzillerini aşip varlık sahasına ayak bastığı dile getirilmiştir.

19. Ziver-i efzâ-yı 'âlem-i şühûd olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde es-Seyyid 'Abdu'llâh Efendi/s. 171*)

İnsanın doğumuyla, varlık âlemine süs ve güzellik verildiği dile getirilmiştir.

20. Dehliz-i 'ademden ârâyış-i mihr-i vücûd (*El-Mevlâ El-Fâzıl Aşk Maḥmûd Efendizâde es-Seyyid Muḥammed Zeyne'l-'Âbidîn El Hüsni Efendi/s. 180*)

Burada insanın yokluk geçidinden geçip varlık güneşinin süsüyle bezenmesi dile getirilmiştir. Varlık, güneşe benzetilmiştir. İnsan, dünyaya gelişiyle bir öz, bir ruh kazanır. Bu öz, güneş gibi etrafındaki her şeye canlılık ve hayat verir. İşte burada, güneşin özelliklerinden yola çıkılarak insanın doğumu güneşin dünyaya verdiği güzelliklerle ilişkilendirilmiştir.

21. Zib-ârâ-yı şühûd ve pîrâye-baḥş-ı gehvâre-i vücûd olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İshâk İsmâ'îl Efendizâde Muḥammed Es'ad Efendi/s. 181*)

İnsanın doğuşu, varlık âlemine süs veren bir beşik olarak düşünülmüştür.

22. Dest-ārā-yı mīnā-yı serā-yı vücūd olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Ebū Bekr Efendizāde Aḥmed Efendi/s. 191*)

Kişinin varlık âlemine gelişi parlak bir sarayın güzelliğiyle ilişkilendirilmiştir.

23. Bād-āver-i ḥadīka-i şühūd olmuştur (*El-Mevlā El-Fāzıl ‘İvāz Muḥammed Paşazāde İbrāhīm Beg Efendi/s. 195*)

Burada, dünya bir bahçeye benzetilmiştir. İnsanın doğuşu, bahçede esen bir rüzgar olarak düşünülmüştür.

24. Feyz-cūd-ı āferinende-i her mevcūd ile ḥırāmān-ı mihr-i vücūd olmuştur (*El-Mevlā El-Fāzıl es-Seyyid Muḥammed Kāmil Efendi/s. 209*)

Her topluluğu yaratan Allah'ın keremi ile varlık güneşi olmuştur. Burada insanın doğumu ve güneşin doğuşu arasında ilgi kurulmuştur.

25. Pertev-baḥşā-yı ṭulū‘-ı vücūd ve ṭālī‘-i mes‘ūd ile revnāk-efzā-yı meṭālī‘-i şū‘ūd olmuşturdur (*El-Mevlā El-Fāzıl Muştafā ‘Āşir Efendi/s. 215*)

İnsanın doğumunun dünyaya aydınlık vermesi ile etrafın güzelliğinin arttığı dile getirilmiştir.

26. Revnāk-ṭırāz-ı gülşen-i vücūd ve mişāl-i mihr-i enver-i pertev-endāz-ı ‘avālim-i şühūd olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Şamānizāde ‘Ömer Ḥulūşī Efendi/s. 218*)

Bu ifade ile insanın varlık bahçesini süsleyerek parlak güneş gibi âlemlere ışık saçtığı dile getirilmiştir.

27. ‘Ālem-i ‘ademden şahrā-yı vücūda pā-nihāde-i vürūd (*El-Mevlā El-Fāzıl Dürrizāde es-Seyyid ‘Abdu’l-lāh Efendi/s. 225*)

İnsanın yokluk âleminden varlık çölüne, dünyaya gelişi ifade edilmiştir.

28. Kūşe-i şehri sitān-ı vücūda vāşıl ve ḥıyābān-ı ‘ālem-i şühūda dāḥil olarak (*El-Mevlā El-Fāzıl Kādizāde Muḥammed Ṭāhīr Efendi/s. 236*)

İnsanın doğumuyla birlikte varlık şehrinin köşesine ulaşıp varlık âleminin bahçesine yerleştiği anlatılmıştır.

29. Gehvāre-i zīb-i ‘ālem-i ekvān ve a‘dād-ı sinīn-i sinn-i temyīz ü kemālleri hem-şümār tilke işreten kāmile olduğda (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘İsmet Begzāde es-Seyyid el-Ḥacc Aḥmed ‘Ārif Ḥikmet Beg Efendi/s. 238*)

İnsanın doğumu dünyaya süs veren bir beşik olarak düşünölmüştür.

30. Eşī‘a-pāş-ı sāhire-i ‘ālem-i şühūd olarak (*El-Mevlā El-Fāzıl Meşrebzāde Ḥafīdī Muḥammed ‘Ārif Efendi/s. 241*)

Varlıklar âlemi olan dünya, ıssız ve boş bir araziye benzetilmiştir. İnsanın doğumuyla, boş ve ıssız arazi olan dünyanın parlaklık ve canlılık kazanarak nurlu bir hâle geleceği anlatılmıştır.

31. Ziver-şafḥa-i şahīfe-i şühūd ve mişāl-i keyān-ı vāşıldār-ı dā’ire-i vücūd olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Muḥammed Sa‘de’d-dīn Efendi/s. 244*)

Dünya, bir sayfaya benzetilmiştir. İnsanın dünyaya gelmesi de bu sayfanın süsü olarak düşünölmüştür.

32. Perde-i serā-yı ‘ademden meclīs-i şühūda vaz’-ı kadem idüp (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Ömer Ḥüsāmed’d-dīn Efendi/s. 246*)

Burada insanın yokluk sarayının perdesinden varlık meclisine ayak bastığı anlatılmıştır.

D.2. ÖLÜMLE İLGİLİ EDEBİ İFADELER

1. Tengnā-yı kevn ü fesāddan nüzhet-ābād-ı kazā-yı Ḳudüsde qarār u istiḳrār eyledi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Muḥammed Şemsü’d-dīn bin Ḥamza bin Muḥammed El Fenārī ‘Aliyye Raḥmeti’l-Bārī/s. 75*)

Burada insanın dar ve sıkıntılı bir yer olan dünyadan rahatlık ve huzur yeri olan ahiret âleminde huzur bulduğu dile getirilmiştir.

2. Mütevārī-yi maḳābir-i ḥaşş u ‘āmm oldı (*El-Mevlā El-Fāzıl Mevlānā Faḥru’d-dīn El-‘Acemī Efendi/s. 79*)

Bu ifade ile ölümün herkesi toprağın altında gizlediği dile getirilmiştir.

3. Raşad-nişīn-i raḥmet-i Rabb-i Mu‘īn oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Monlā Gürānī Aḥmed Şemsü’d-dīn ibn İsmā‘ıl Gürānī/s. 82*)

İnsanın ölümü ile Allah'tan rahmet bekleyen, umanların arasına katıldığı ifade edilmiştir.

4. Evrāk-ı eṭbāk-ı ḥayāt-ı tamām ve şuhūf-ı i‘mār-ı ḥitām oluncaya degin (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Monlā Gürānī Aḥmed Şemsü'd-dīn ibn İsmā‘īl Gürānī/s. 83*)

Burada insan hayatı bir kitabın sayfasına benetlenmiştir. İnsan ömrünün bitmesiyle de hayat kitabının kapanacağı anlatılmıştır.

5. Tengnā-yı zevāyā-yı fenādan füşhat-ı fezā-yı nüzhet-serā-yı beḳāya ric‘at eyledi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Abdü’l-Kerīm Efendi/s. 83*)

İnsanın dar ve sıkıntılı bir yer olan dünyadan, geniş ve ferah olan beka sarayına dönüşü anlatılmaktadır.

6. Tengnā-yı kevn ü fāsidden ircā-yı fesīḥü’l-enḥā-yı ‘ālem-i bālāya ‘urūc eyleyüp (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Ḥāmidü’d-dīn Ḥüseynī Efendi/s. 85*)

Kötülük yeri olan dünyadan ayrılışın, ölümle son bulunduğu ve yüce olan âleme döndüğü dile getirilmiştir.

7. Mağrib-i ufüle rāci‘ olduğında (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Şemsü’d-dīn Aḥmed bin Süleymān Kemāl Paşazāde/ s. 88*)

Buradakişinin ölümü ile asıl dönüş yerine vardığı anlatılmıştır.

8. Mihmān-ı ecel-i ‘ācil olup dā‘ī-yi mihmān-ḥāne-i cināna lebbeyk-zenān-ı riyāz-ı keşirü’l-ḥiyāz-ı rıdvāna ḥırāmān olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil El-‘Āmil El-‘Ālim Muḥammed Ebu’s-Su‘ūd Efendi/s. 96*)

İnsanın ölümüyle misafirhane olan dünyadan ayrılışı ve dönüş yeri olan ahirete gidişi anlatılmıştır.

9. Ḥırāmān-ı nüzhet-serā-yı rıdvān ve ‘āzim-i riyāz-ı keşirü’l-ḥiyāz-ı emān oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ma‘lūzāde es-Seyyid Muḥammed Efendi/s. 101*)

Kişinin ölüm sonrası ferahlık ve neşe veren cennet sarayına yürüyeceği anlatılmıştır.

10. Gülmîh-i binâ-yı vücûdları inhilâl ve eyvân-ı câh u celâlleri zelzele-i şarşar-ı fenâ ile zevâl bulup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muhammed Efendi/s. 103*)

Ölümün yüksek ve ulu mevkileri, şiddetli ve sert bir sarsıntıyla yok ettiği ifade edilmiştir.

11. ‘İd-gâh-ı ervâhda hülle-pîrâ-yı mey ile mütefâhîr oldı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ‘Abdu’l-Ķâdir Şeyhî Efendi/s. 104*)

Ölen bir insanın, ruhların bayram yerinde süslü cennet elbisesiyle övüldüğü dile getirilmiştir.

12. Kilk ü devât-ı fetvâsı gibi dehân u zebân-ı ‘uqde-i küşâsı dem-beste-i ceffe’l-ķalem ve temme’l-ķalem olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostânzâde Muhammed Efendi/s. 105*)

Burada ölüm, kalem ve divitle ilişkilendirilmiştir. Buna göre ölmüş bir insanın ağzının ve dilinin hareket edemeyeceği gibi kaleminin ve divitinin artık yazamayacağı ifade edilmiştir.

13. Mütevârî-yi hâk-i pāk-i ‘ıtırısa ve medfen-i mu‘aṭṭarları tûde-i hürmen-i du‘â oldı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Câmî‘u’r-Riyâseteyn Mevlânâ Muhammed Sa‘de’d-dîn Efendi ibn Hasan Cân Efendi/s. 110*)

Kişinin ölümüyle birlikte temiz kokulu toprağıyla güzel kokulu mezarının harman yığını olup gizlendiği anlatılmıştır.

14. Mu‘tekîf-i künc-i ķarâr-ı rahmet-medâr oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl Şun‘u’l-lâh Efendi ibn Ca‘fer El ‘İmâdî/s. 112*)

İnsanın ölümüyle birlikte Allah'ın rahmetinden ümit beklediği ifade edilmiştir.

15. Perde-i ğamâm-ı hāmâmda ufûl (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil H‘âce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muhammed Es‘ad Efendi/s. 117*)

Bu ifade mecazî anlamda, batmayı, gözden kaybolmayı ifade etmektedir. Ölümle birlikte insan gözden kaybolarak toprağın altına yerleşir.

16. Āsûde-i merķad-i cennet-i revnaķ ve nişîn-i rahmet-i tāk oldı (*El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Bahâ’î Efendi/s. 128*)

Huzurlu mezarı parlak cennet ve rahmet yeri oldu.

17. Maḥzūn-ı nihān-hāne-i künc-i melā'ik-i muḥāl kılandı (*El-Mevlā El-Fāzıl Ḳara Çelebizāde 'Abdü'l-'Azīz Efendi/s. 131*)

İnsanın ölümüyle gözden kaybolduğu, toprağın altına gizlendiği anlatılmıştır.

18. Gevher-i vücūd-ı nā-yābı maḥzūn şadefçe-i turāb kılandı (*El-Mevlā El-Fāzıl Nemikzāde Muştafā Efendi/s. 138*)

Cevher ve insan vücudu arasında benzerlik kurulmuştur. Ölmüş bir insanın cevher vücudunun toprağın altında kaldığı dile getirilmiştir.

19. Şadr-niṣīn-i evḳāt-ı mülākāt oldu (*El-Mevlā El-Fāzıl Ḥanefī Muḥammed Efendi/s. 142*)

İnsanın, karşılaştırılmış bir vakitte ölümle karşılaşacağı ifade edilmiştir.

20. Vedī' a-yı ḥızāne-i ḥāk oldu (*El-Mevlā El-Fāzıl Minḳārīzāde Yahyā Efendi/s. 146*)

Burada insan vücudu ve hazine arasında bir bağ kurulmuştur. Hazine, toprağın altında gizlidir. İnsan vücudu da bir hazine gibi düşünülerek toprağın altına emanet edildiği anlatılmıştır.

21. Murğ-ı rūḥ-ı revānī 'ālem-i ḳudūse pervāze (*El-Mevlā El-Fāzıl Çatalcalı 'Alī Efendi/s. 147*)

Bu ifade ile insanın ruhu bir kuşa benzetilirken bedeni ise kafese benzetilmiştir. İnsanın ölümüyle kafesinden uçarak başka bir âleme gittiği anlatılmıştır.

22. Şarşar-ı hevil-nāk-i hādīmü'l-lezzāt-ı ṭayy-i bisāt-ı ḥayāt eyleyüp (*El-Mevlā El-Fāzıl Anḳaravī Muḥammed Emīn Efendi/s. 148*)

Burada ölüm şiddetli bir rüzgara benzetilmiştir. Buna göre bu rüzgar, insanın canını alan Azrail olarak düşünülmüştür.

23. Veşīḳa-yı ḥayāt-ı mahtūm-ı ḥatm-i ḥitām olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Debbāğzāde Muḥammed Efendi/s. 149*)

Bu ifade ile insan hayatı, bir belge olarak düşünülmüştür. Ölümle birlikte insan ömrünün belgesi de mühürlenmiştir.

24. Çâr-tekbîr zen-i âlâyiş-i ‘âlem-i ‘anâşır ve eşbâh u şem‘-i mihrâb gibi kenâre-gîr-i encümen-i ervâh oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl İmâm Sulţânî Muḥammed Efendi/s. 157*)

Burada ölmüş bir insanın cenaze töreni tasvir edilmekte ve bu insanın ruhlar topluluğunda kendisine bir yer edindiği anlatılmıştır.

25. Mihmân-serâ-yı cihân-ı fâniden irtihâl ve zîbâ-yı fetḥâne-i cinân-ı câvidâniye intikâl eyleyüp (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzâ Muştafâ Efendi/s. 164*)

Fani dünya sarayından göç edip ebedî cennet yurduna taşındı.

26. Dâr-ı fenâdan şedd-i rihâl ve ‘âlem-i beķâyâ irtihâl idüp (*El-Mevlâ El-Fâzıl Menteşzâde ‘Abdu’r-Raḥman Efendi/s. 165*)

Fani âlemdeki yol azığını tamamlayıp sonsuz âleme gitti. Buradaki "yol azığı" insanı dünyada iken yapıp ettikleri işleridir.

27. Şeh-bâz-ı lâhûtî pervâz ve rûḥ-ı revânını şayyâd-ı cân-şikâr ḳabzu’l-ervâḫa teslîm eyledi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İştâḳ İsmâ‘îl Efendi/s. 166*)

Canları avlayan Azrail'e ruhunu teslim edip İlâhî âleme uçtu. Burada ölüm meleği bir avcıya benzetilirken insan ruhu da ölüm meleğinin avladığı kuş olarak düşünülmüştür.

28. Mihmân-vâdî-yi ḫâmüşân oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl Yeñişehiri‘ ‘Abdu’l-lâh Efendi/s. 169*)

Susmuş olanların vadisinde misafir oldu. Burada "vadi" mezarlık olarak düşünülmüştür. Susmuş olanlardan kasıt, kişinin söyleyecek sözünün kalmaması, nefesinin kesilmesidir.

29. Muḳîm-i mesned-mezâr oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzâzâde eş-Şeyḫ Muḥammed Efendi/s. 170*)

Kişinin ölümü dolayısıyla kaldığı yerin mezar olduğu dile getirilmiştir.

30. Püfkerde-i tünd-band-ı memât olunca (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzâzâde eş-Şeyḫ Muḥammed Efendi/s. 170*)

Burada rüzgar ve ölüm arasında bir bağ kurulmuştur. Rüzgar şiddetli estiği zaman, önüne aldığı şeyleri savurur ve zarar verir. Ölüm de insan hayatını sonlandırarak kişinin dünya ile bağı koparır.

31. Kevkeb-i ikbāl-i hayātī mütevarī-yi perde-i ufūl oldı (*El-Mevlā El-Fāzıl Ebū İshāq İsmā'īl Efendizāde İshāq Efendi/s. 174*)

İnsan hayatının yüksek ve parlak yıldızının ölümle birlikte yol olduğu dile getirilmiştir. Nasıl ki perde ile örtülen bir şeyin güzelliği ortadan kalkarsa, ölümle de insanın canlılığı ve parlaklığı yok olur, gizlenir.

32. Ma' den-i iksir-i fazilet-libās gül-reng-i şehādet ile hıramān-ı ravzā-yı cinān oldıktan sonra (*El-Mevlā El-Fāzıl Seyyid Şehid Feyzū'l-lāh Efendizāde Es-Seyyid Eş-Şeyh Muştafā Efendi/s. 175*)

İnsanın ölümü gül renkli şahadet olarak nitelendirilmiştir. İçilen bu şerbetle kişinin cennet bahçesine yürüdüğü anlatılmıştır.

33. Dest-şüy-ı kār-bār-ı fenā ve rāhile-bend-i raht-ı cū-yı sū-yı dār-ı beķā oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl Hayātizāde Muhammed Emīn Efendi/s. 179*)

İnsanın ölüm için yaptığı hazırlıklardan sonra fani dünyadan bağı koparıp sonsuzluk âlemine gittiği ifade edilmiştir.

34. Alā'ik-i fenādan dest-i efşān olup murğ-ı rūhı gülzār-ı cināna tayrān eyledi (*El-Mevlā El-Fāzıl Aķ Maħmūd Efendizāde Es-Seyyid Muhammed Zeyne'l-Ābidīn El Hüsni Efendi/s. 180*)

Burada insanın ruhu bir kuşa benzetilmiştir. İnsanın ölümüyle, ruhunun bedeninden ayrılarak cennete uçtuğu ifade edilmiştir.

35. Ğurbetgāh-ı mezāra vaz'-ı ķadem idüp (*El-Mevlā El-Fāzıl Dāmādzāde Fayzū'llāh Efendi/s. 186*)

Burada mezarlık, hasret çekilen gurbet yeri olarak nitelendirilmiştir. Gurbette olan kişi, sevdiği insanlara uzaktır. Mezarlık da , insanın dünya ve sevdikleri ile ilişkisini sonlandıran bir yerdir.

36. Ref -i raht u vücūd ve 'azm-i semt-i beķāya hūlūd eylediler (*El-Mevlā El-Fāzıl İsmā'īl Efendi/s. 189*)

Bu ifade ile, insanın ölümüyle sonsuzluk yurduna adım attığı dile getirilmiştir.

37. Hürāmān-ı nüzhet-gāh-ı rıdvān ve ‘āzīm-i riyāz-ı keşīrū’l-ḥıyāz-ı emān olup
(*El-Mevlā El-Fāzıl Ebū Bekr Efendizāde Aḥmed Efendi/s. 192*)

Burada insanın ölümüyle, ferahlık ve genişlik yeri olan ahirete yürüdüğü anlatılmıştır.

38. ‘Āzīm-dār-ı beḳā oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl Şerīfzāde Es-Seyyid Muḥammed Efendi/s. 195*)

Burada ölüm sonrası yaşam, beka kapısı olarak nitelendirilmiştir. İnsan da ölümle birlikte bu kapıdan içeri girer.

39. Lücce-i rahmet ve zevraḳ-süvār-ı ṭābūt-ı maḡfıret olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Mekki Muḥammed Efendi/s. 207*)

Bu ifade ile deniz, büyüklüğü ve genişliği dolayısıyla "rahmet" kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. Tabut da kayığa benzetilmiştir. Tabut ve kayık arasında şekil bakımından bir ilgi kurulmuştur. Buna göre ölen bir insanın tabutu, rahmet denizinde yüzen bir kayığa benzetilmiştir.

40. Ṭā’ir-i rūḥı bāl-i küşā-yı evc-i semā ve tengnā-yı heykel-i cismānīden rehā olarak (*El-Mevlā El-Fāzıl Şālihzāde Aḥmed Es’ad Efendi/s. 221*)

Ölümle birlikte kuşa benzetilen insan ruhunun göğün en yüksek yerine uçup bedeninin darlığından kurtulduğu ifade edilmiştir.

41. Lezzet-baḥş-ı ḥ’ān-ı ‘amīmü’l-nevāl-i memāt ve tārik-i meşḡale-i kā’ināt olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Dürrizāde Es-Seyyid ‘Abdu’l-lāh Efendi/s. 226*)

İnsanın ölümüyle birlikte dünya işlerinden sıyrılacağı dile getirilmiştir.

42. ‘Ālem ü mineşşa-i ḡurfe-i cennet-i a’lāya vaż’-ı ḳadem eyledi (*El-Mevlā El-Fāzıl Ḳādizāde Muḥammed Ṭāhir Efendi/s. 238*)

Burada kişinin öldükten sonra cennet köşkünün çardağına ayak basarak oraya yerleşeceği anlatılmıştır.

43. Ṭayy-i kerde-i berāt-ı enfās u müteveccih-i dergāh-ı ḥālīḳu’n-nās olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘İsmet Begzāde Es-Seyyid El-Ḥacc Aḥmed ‘Ārif Ḥikmet Beg Efendi/s. 239*)

İnsan hayatını sonlandıran ölümle birlikte nefislerin bedenlerden kurtulacağı dile getirilmiştir.

D.3. ATAMA İLE İLGİLİ EDEBÎ İFADELER

1. Musahhar-ı şimşir-i teşhîr olup elviye-i feth-i peyker-i sâye-güster olduğda (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Husrev Muḥammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 80*)

Sihirli kılıcının büyüyle sancaklara gölge salmıştır.

2. Ḥallâl-ı müşkilât-ı ḥâşş u ‘âmm oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Monlâ Gürânî Aḥmed Şemsü’-d-dîn İsmâ‘îl Gürânî/s. 82*)

Halkın zorluklarını çözmüştür.

3. Şahn-ı ifade-i ihâle kıldı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥalebî ‘Alâ‘u’-d-dîn el-Arabî Efendi/s. 82*)

İfade meydanı (ona) bırakılmıştır.

4. Riḳ‘a-yı manşib-ı fetvâ bunlar hakkında imlâ olındı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ‘Alâ‘u’-d-dîn ‘Alî bin Aḥmed bin Muḥammed el-Cemâlî Efendi/s. 87*)

Fetva makamı bunlar hakkında yazılmıştır.

5. İkmâl-i binâ ve zamîme-i fetvâ buyrıldı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ‘Alâ‘u’-d-dîn ‘Alî bin Aḥmed bin Muḥammed El-Cemâlî Edendi/s. 87*)

Fetvâ makamının direği oldu.

6. Aşhâb-ı müşkilât-ı me‘âz u melâz-ı erbâb-ı mu‘dilât olmuş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sa‘du’llâh Sa‘dî Efendi ibn ‘İsâ Emir Ḥân/s. 90*)

Zorlukların çözülmesinde sığınılacak bir yer oldu.

7. Ḥall ü ‘aḳd-i umûr-ı cumhûr-ı ‘ulemâ (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Fenârîzâde Muḥyi’-d-dîn Efendi/s. 94*)

Halkın zorlu işlerini kontrol etti.

8. Müşkil-küşâ-yı ḥâşş u ‘âmm oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Fenârîzâde Muḥyi’-d-din Efendi/s. 94*)

Halkın güç işlerinin çözümünü buldu.

9. Burusa Sultāniyye pāyesine pirāye-bend olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Āmil Muḥammed Ebu’s-Su‘ūd Efendi/s. 95*)

Bursa Sultaniye rütbesine süs verdi.

10. Nā’il-i gāyetü’l-gāyāt-ı merūm olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil El-‘Āmil Muḥammed Ebu’s-Su‘ūd Efendi/s. 117*)

En son dereceye ulaştı.

11. Müftü-yi müşkil-küşā-yı enām oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil El-‘Āmil Muḥammed Ebu’s-Su‘ūd Efendi/s. 96*)

Halkın zor işlerini çözen müftü oldu.

12. Maḳzi’l-merām oldı (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ḥāmid Efendi ibn Muḥammed ibn Eş-Şeyḥ Dürüz Efendi/s. 98*)

Amacına ulaştı.

13. Nevbet-i fermān olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ḥāmid Efendi ibn Muḥammed ibn Eş-Şeyḥ Dürüz Efendi/s. 98*)

Buyruk sahibi oldu.

14. Ḥalebü’ş-Şebā kazāsına revnaḳ-efzā (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mā’lülzāde Es-Seyyid Muḥammed Efendi/s. 101*)

Haleb kazasına parlaklık ve canlılık verdi.

15. Şām-ı şerīfe sāye-pirā olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mā’lülzāde Es-Seyyid Muḥammed Efendi/s. 101*)

Kutsal Şam şehrini gölgesiyle süsledi.

16. Neḳābet-i eşrāf ile ilbās-ı ḥil‘at kııldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mā’lülzāde Es-Seyyid Muḥammed Efendi/s. 101*)

Vekillik göreviyle kaftan giyindiler.

17. Āftāb-ı zāt-ı mes‘ūdı burc-ı şühūda vāsıl (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Çivizāde Muḥammed Efendi/s. 102*)

Güneş gibi parlak ve aydınlık kişiliği yüksek bir payeye ulaştı.

18. Ser-ḥalḳa-i efāzıl-ı kavābil olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Abdu’l-Ḳādir Şeyḫī Efendi/s. 103*)

Faziletli ve yetenekli kişiler halkasının başı oldu.

19. Nâfizü'l-aḥkâm (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Ḳâdir Şeyhî Efendi/s. 103*)

Hükümleri ile (insanları) tesir altına aldı.

20. Mesned-ârâ (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Ḳâdir Şeyhî Efendi/s. 104*)

Bulunduğu (fetvâ) makamını süsledi.

21. Fermân fermâ (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Ḳâdir Şeyhî Efendi/s. 104*)

Ferman buyuran oldu.

22. Zâmîme-i revâtib-i seniyye kıldı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Ḳâdir Şeyhî Efendi/s. 104*)

Rütbesinin değeri yükseldi.

23. Mesned-i efrûz-ı fetvâ oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Ḳâdir Şeyhî Efendi/s. 104*)

Fetva makamını aydınlattı.

24. 'İd-gâh-ı ervâḥda hülle-pîrâ-yı mey ile mütefâḥir oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Ḳâdir Şeyhî Efendi/s. 104*)

Ruhların bayram yerinde süslü cennet elbisesi ile övüldü.

25. Müteşaddî-yi aḥkâm oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostanzâde Muḥammed Efendi/s. 105*)

Hüküm vermeye başladı.

26. Ḳaṭar-ı Rûmda şadru'l-efâzıl oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostanzâde Muḥammed Efendi/s. 105*)

Faziletli (kimselerin) başı oldu.

27. Câh-ı 'âlî-yi fetvâya ḳu'ûd itmişler idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostanzâde Muḥammed Efendi/s. 105*)

Yüce fetvâ makamına yerleştiler.

28. Mazhar-ı nevâziş oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostanzâde Muḥammed Efendi/s. 105*)

İltifat yeri oldular.

29. Manzûme-i câha muḥammes olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerıyyâ Efendi/s. 106*)

Fetva makamında derecesi yükseldi.

30. Hâ'iz-i dehâne-i imtiyâz olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerıyyâ Efendi/s. 106*)

Ayrıcalıklı bir makam elde etti.

31. Anaḫolı şadırlı ile velvele-gîr-i âfâk (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerıyyâ Efendi/s. 106*)

Anadolu reisliği ile her tarafa coşku saldı.

32. Pertev-endâz-ı maḫâm-ı fetvâ ve ḫandîl-i mihrâb-ı fazl u taḫvâ olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerıyyâ Efendi/s. 107*)

Fetvâ makamına kandil gibi aydınlık verdi.

33. Kâr-fermâ-yı 'aḫd ü ḫall olmuşlar idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Câmi' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Muḥammed Sa' de'd-dîn Efendi ibn Ḥasan Cân Efendi/s. 109*)

Buyrukları ile zorlukları çözen oldu.

34. 'Âtıfet-i cihân-bânî olduğdan sonra (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şun' u'llâh Efendi ibn Ca' fer El- 'İmâdî/s. 112*)

Cömertlik ve keremi ile dünyaya nizam verdi.

35. Güher-rîz-i cevâb oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şun' u'llâh Efendi ibn Ca' fer El- 'İmâdî/s. 113*)

Etrafına cevaplarıyla cevher saçtı.

36. Şeref-yâfte-i istinâd olmuş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ebu'l-Meyâmin Muştafâ Efendi/s. 116*)

Kendisine dayanılan şeref bulmuş bir makamın sahibi oldu.

37. Anaṭolı Şadrına pirāye-baĥŐ olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ebu'l-Meyāmin MuŐtafā Efendi/s. 116*)

Anadolu baŐkanlıđına sūs verdi.

38. Őadr-ı Rūma revnaĥ olup (*El-Mevlā El-Fāzıl 'Abdu'r-Rāĥīm Efendi/s. 126*)

Anadolu reisliğine parlaklık ve canlılık kattı.

39. Zimām-ı iĥtiyār oldu (*El-Mevlā El-Fāzıl Muĥammed Bahā'ı Efendi/s. 129*)

Yönetimin idaresini kontrol altına aldı.

40. Pā-nihāde-i Dārü's-Salĥanatü'l-Kübrā oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl Memikzāde MuŐtafā Efendi/s. 138*)

En büyük saltanat kapısına ayak bastılar.

41. Maĥām-ı celīl-i fetvāya Őu'ūd eyledi (*El-Mevlā El-Fāzıl Ĥ'ācezāde Őehīd Mes'ūd Efendi/s. 139*)

Yüce fetvā makamına yükseldi.

42. Şadr-ı Anaṭolı ile nā'il-i merām oldu (*El-Mevlā El-Fāzıl Bolevı'ı MuŐtafā Efendi/s. 143*)

Anadolu reisliği ile isteğine ulaştı.

43. Őadefĥe-i maĥāmı gevher-zātından ihlā' ve anda vāŐıl-ı 'ālem-i bālā oldu (*El-Mevlā El-Fāzıl Bolevı'ı MuŐtafā Efendi/s. 144*)

Değerli kişiliği yüce bir makama kavuştu.

44. İlbās-ı ĥil'at-i beyzā-yı meŐiĥat kılındı (*El-Mevlā El-Fāzıl ĆataŐcalı 'Ali Efendi/s. 147*)

Beyaz kaftan giyerek meŐiĥat makamına getirildi.

45. Şadr-nişin-i manzara-yı ārām oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl Debbāğzāde Muĥammed Efendi/s. 149*)

Bulunduđu makamın manzarasına sūs verdiler.

46. Neĥābet-i eşrafla ĥarın-i iĥsān olmuş iken (*Cāmi'u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi/s. 150*)

Vekillik görevi ile iyilik ve Şeref buldu.

47. Ziver-i erike-i cihân-bânî olduğda (*Câmi' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Es-Seyyid Feyzü'llâh Efendi/s. 151*)

Süslü tahta çıkararak dünyaya düzen verdi.

48. Müddet-i bälâ-nişin-i mesned-i fetvâ olup (*Câmi' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Es-Seyyid Feyzü'llâh Efendi/s. 151*)

Fetva makamında yüce bir konuma ulaştı.

49. İlbâs-ı hil'at-i beyzâ olmuş idi (*Câmi' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Es-Seyyid Feyzü'llâh Efendi/s. 151*)

Beyaz kaftan giyinmiş idi.

50. Reside-i sem'-i hümayün olduğda (*Câmi' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Es-Seyyid Feyzü'llâh Efendi/s. 152*)

Bulunduğu makamın saadetli kişisi oldu.

51. Hâric rütbesine 'âric ü maşâ'id-i merâtib-i me'âric oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl Şâdık Muhammed Efendi/s. 155*)

Hariç rütbesine yükselerek yüce bir makama ulaştı.

52. Rütbe-i refî'aya pervâz (*El-Mevlâ El-Fâzıl Şâdık Muhammed Efendi/s. 155*)

Yüce bir rütbeye kanat saldı.

53. Câh-ı celîlü's-şânı fetvâya şu'üd u i'tilâ ile imâme-i sübhatü'l-cevâhir-i erbâb-ı 'ulüm olmuşlar idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl İmâm Sulţânî Muhammed Efendi/s. 156*)

Şanlı fetva makamına yükselerek ilim sahipleri arasında tesbih imamesinin başı oldu.

54. Emr-i irci'î rehber-i merci' olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl İmâm Şehriyârî Mahmûd Efendi/s. 162*)

Kendisine danışılan bir makama rehber oldu.

55. Efâzıl-ı rüzgâruñ halka-i taḥkîk ü ifâdelerine ruḥsât-yâb-ı müşûl olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzâ Muştafâ Efendi/s. 163*)

Saygı ve şeref duyulan bir makamda, faziletli bir işe sahip oldu.

56. Seccâde-i pîrâ-yı hükümet ve sübha-gerdân-ı icrâ-yı şerî'at ve istikâmet olmuş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzâ Muşafâ Efendi/s. 163*)

Bulduğu makama süs veren ve doğru yolu gösteren bir rehber olmuş idi.

57. Cilve-nümâ-yı 'azîmet olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İshâk İsmâ'îl Efendi/s. 165*)

Cilve gösteren bir makama gitti.

58. Hîl'at-i beyzâ-yı fetvâ-yı iktisâ eylediler (*El-Mevlâ El-Fâzıl Yeñişehiri 'Abdu'llâh Efendi/s. 167*)

Beyaz fetvâ elbisesini giyindiler.

59. Mesned-ârâ-yı fetvâ olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Yeñişehiri 'Abdu'llâh Efendi/s. 168*)

Fetvâ makamına süs verdiler.

60. Pîrâye-bağş-ı mütemekkin (*El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid 'Abdu'llâh Efendi/s. 171*)

Bulduğu yere canlılık ve parlaklık verdiler.

61. Hem-cenâh-ı şehbâz-ı bülend-pervâz olmuş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid 'Abdu'l-âh Efendi/s. 171*)

Yüksek ve yüce bir makama erişmiş idi.

62. Pîrâye-bağş-ı şadr-ı sa'âdet-i nakş oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Ebu'l-Ḥayr Aḥmed Efendi/s. 172*)

Bulduğu saadetli makama süs veren bir resim oldular.

63. Murabba'-nişîn-i Şadr-ı Rûm ve müteşaddî-yi umûr-ı huşûs u 'umûm oldılar (*El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Ebu'l-Ḥayr Aḥmed Efendi/s. 172*)

Anadolu reisliğinde bulunarak halkın özel ve genel işlerini düzenlediler.

64. Karîrû'l-'ayn-i tevfiḳ (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İshâk İsmâ'îl Efendizâde İshâk Efendi/s. 173*)

Allah'ın yardımı ile gözü aydınlandı.

65. Pâ-nihâde-i irtikâ olduḳda (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İshâk İsmâ'îl Efendizâde İshâk Efendi/s. 173*)

Yüce bir makama ayak bastı.

66. Cenâb-ı cihân-bânî-yi erzân buyrılmış idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Dürri̇ Muḥammed Efendi/s. 175*)

Makamına layık oldu.

67. İlbâs-ı ferve-i beyzâ-yı ziyâ ile pertev-endâz-ı maḳâm-ı fetvâ ve ḳandil-i mihrâb-ı faẓl u taḳvâ olmuşlar idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Pîrîzâde Muḥammed Şâḫîb Efendi/s. 177*)

Beyaz kürk giyerek fetvâ makamına kandil gibi ışık ve parıltı saçtılar.

68. Rızâ-cû-yı efzâ-yı dîhîm-i ḫilâfet olmalarıyla (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ḥayâtîzâde Muḥammed Emîn Efendi/s. 178-179*)

Hilafet tacını giyerek Allah'ın rızasını aradı.

69. Raḫle-bend-i ‘azîmet olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ḥayâtîzâde Muḥammed Emîn Efendi/s. 179*)

Fetvâ masasında bağlanmıştı.

70. Ḥâric rütbesiyle dâḫil-i dâ’ire-i müderrisîn olmuş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İşḫaḳ İsmâ’îl Efendîzâde Muḥammed Es‘ad Efendi/s. 181*)

Haric rütbesiyle müderris olmuş idi.

71. Umûr-ı küşâde-dest-i revîyyeti olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İşḫaḳ İsmâ’îl Efendîzâde Muḥammed Es‘ad Efendi/s. 181*)

İşlerini etraflıca düşünmüştür.

72. Ḥülle-püş-ı beyzâ olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Murtaẓa Efendi/s. 184*)

Beyaz cennet elbisesiyle örtünmüştür.

73. Resîde-i müntehâ-yı kâr oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Murtaẓa Efendi/s. 184*)

En son rütbeye ulaştı.

74. Rûm ili mesnedine pâ-nihâde-i iḳbâl (*El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Feyẓu’llâh Efendi/s. 186*)

Anadolu makamına ayak bastı.

75. Meşîhat-ı İslâmiyye ile menzil-re's-i nihâyet-i âmâl olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Feyzu'llâh Efendi/s. 186*)

Meşihat payesiyle en son amacına ulaştı.

76. Nesķ-sâz-ı umûr-ı hâşş u 'âmm olmuş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Feyzu'llâh Efendi/s. 187*)

Halkın işlerini çözümlendi.

77. Zînet-bağş-ı mesned-i fetvâ oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Muştafâ Efendi/s. 187*)

Fetvâ makamına süs verdi.

78. Pîrâye-gîr-i yümn-i te'allî olmuşlar idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Muḥammed Şâlih Efendi/s. 188*)

Yüceliği ve ululuğu ile etrafını süsleyen olmuştur.

79. Tesliyet-bağş-ı hâtır oldu (*El-Mevlâ El-Fâzıl Muḥammed Şâlih Efendi/s. 188*)

Teselli veren ve hatır bilen olmuştur.

80. Nesķ-sâz-ı evķâf-ı buķ'ateyn-i mübâreketeyn olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Veli'y-yü'd-dîn Efendi/s. 190*)

Mübarek ve uğurlu bir mertebeye ulaşmıştır.

81. Vâşıl-ı âstâne-i sa'âdet olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Veli'y-yü'd-dîn Efendi/s. 190*)

Saadet şehrine ulaşmıştır.

82. Girih-küşâ-yı mu'dilât-ı umûr-ı hâşş u 'âmm olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Veli'y-yü'd-dîn Efendi/s. 190*)

Halkın zor işlerinin çözümleyicisi oldu.

83. Dârü's-Saltanada bād-âver-i hadîķa-i şühûd olmuşdur (*El-Mevlâ El-Fâzıl 'İvâz Muḥammed Paşazâde İbrahîm Beg Efendi/s. 195*)

Saltanat kapısına yerleşmiştir.

84. Pîrâye-i seccâde-i hükûmet-i enâm olmuşdur (*El-Mevlâ El-Fâzıl 'İvâz Muḥammed Paşazâde İbrahîm Beg Efendi/s. 195*)

Hükümet seccadesini süslemiştir.

85. ‘Āzīm-i maḥfil-i beḳā olduḳda (*El-Mevlā El-Fāzıl ‘İvāz Muḥammed Paşazāde İbrahim Beg Efendi/s. 195*)

Beka topluluḳuna gitti.

86. Maḳām-ı vālā-yı fetvāya revnāḳ-efzā ve mütelebḳis-i ferve-i beyzā olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Şālih Efendizāde Muḥammed Emīn Efendi/s. 197*)

Yüce fetvā makamına süs verdi ve beyaz kürk giyindi.

87. Bā-pāye-i şadr-ı Rūm-ı Anaṫolı şadrına vaż’-ı ḳudūm eyledi (*El-Mevlā El-Fāzıl Müftizāde Aḳmed Efendi/s. 204*)

Anadolu reisliḳine ayak batı.

88. Leb-beste-i firaḳ ve lezzet-i ‘ilm ü ‘ibādet ile şirīn-sāz-ı dimāḳ oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl Mekki Muḥammed Efendi/s. 207*)

İlim ve ibadetle meşgul oldu.

89. Elṫāf-ı şehriyār-ı merāḳim-i nīsār ile talṫif (*El-Mevlā El-Fāzıl Es-Seyyid Yaḳyā Tefṫik Efendi/s. 213*)

Merhamet saḳarak ödüllendirildi.

90. Ser-efrāz-ı endāz u ezḳād oldılar (*El-Mevlā El-Fāzıl Şamānizāde ‘Ömer Ḳulūşī Efendi/s. 218*)

Başkalarından üstün ve yüce oldular.

91. Ğalaṫa ḳazāsı mevleviyyetine şa‘şa‘a-dehende-i iḳbāl olmuş (*El-Mevlā El-Fāzıl Meşrebzāde Ḳafīdī Muḥammed ‘Ārif Efendi/s. 241*)

Galata kazası ile talihi parladı.

92. Mesned-i vālā-yı meşīḳat-i ‘uzmā olmuşlar idi (*El-Mevlā El-Fāzıl Meşrebzāde Ḳafīdī Muḥammed ‘Ārif Efendi/s. 243*)

Meşihat makamında yüce bir yer edindi.

93. Pīrāyiş-i silk-i suṫūr buyrılıp (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Ömer Ḳūsāme’d-dīn Efendi/s. 247*)

Fetvā makamına süslü inci taneleri gibi yazıldı.

D.4 .ÖZEL İFADELER

1. Güş-1 hüş (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dîn bin Ḥamza bin Muḥammed El-Fenârî 'Aliyye Raḥmeti'l-Bârî/s. 74*)

Akıl kulağı.

2. Ruḥsâre-i ehliyyeti gül-güne-i leṭâ'îf-i me'ârif ile müteḥallî olduğdan sonra (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dîn bin Ḥamza bin Muḥammed El-Fenârî 'Aliyye Raḥmeti'l-Bârî/s. 75*)

Gül yanaklı yüzü incelik ve güzelliklerle bezenmiştir.

3. Ḳabza-i ḳudretine teslîm ü taḳdîm olındı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dîn bin Ḥamza bin Muḥammed El-Fenârî 'Aliyye Raḥmeti'l-Bârî/s. 75*)

Kudret pençesine teslim ve takdim olundu.

4. Zîver-i simâka vâşıl ve rütbe-i 'ulyâsı felek-i eflâke nâ'il olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dîn bin Ḥamza bin Muḥammed El-Fenârî 'Aliyye Raḥmeti'l-Bârî/s. 75*)

Kudret ve yüceliği en yüksek yıldıza ve yüksek rütbesi de gökyüzüne ulaşmıştır.

5. Aḳmâr-ı efḳâr-ı şâḳıbesi ḥaṭṭ-ı istivâ'-i işâbetde cevval olduğına (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dîn bin Ḥamza bin Muḥammed El-Fenârî 'Aliyye Raḥmeti'l-Bârî/s. 75*)

Ay gibi parlak fikirlerinin tesiri.

6. Ḥürşîd-i iltifat-ı sulṭâniyye ḳarîn olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dîn bin Ḥamza bin Muḥammed El-Fenârî 'Aliyye Raḥmeti'l-Bârî/s. 75*)

İltifat güneşine yakın olmuştur.

7. Ḳasr-ı bî-ḳuşûr-ı âḥiret (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muḥammed Şemsü'd-dîn bin Ḥamza bin Muḥammed El-Fenârî 'Aliyye Raḥmeti'l-Bârî/s. 76*)

Kusursuz ahiret sarayı.

8. Şuffe-i ğurfe-i derûnı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muĥammed Şemsü'd-dîn bin Ħamza bin Muĥammed El-Fenârî 'Aliyye Raĥmeti'l-Bârî/s. 76*)

Kalbinin çadırı.

9. Ğuş-ı hûş u gerdûn-ı âmâlini cevâhir-i zevâhir-i fezâ'il ü fevâhir ile teĥallî eyleyüp (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlânâ Faĥru'd-dîn 'Ācemî Efendi/s. 76*)

Akıl kulaĝını ve dñnya işlerini güzel ahlak ve vasıflarla süslemiştir.

10. Ber-düş-ı hûşında ĥâmil olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlânâ Faĥru'd-dîn 'Ācemî Efendi/s. 76*)

Aklında taşımıştır.

11. Nuĝuş-ı meveddetleriyle tıldı (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlânâ Faĥru'd-dîn 'Ācemî Efendi/s. 77*)

Sevgi ve muhabbet nakışlarıyla doldu.

12. Şîme-i semmiyet-i nâ-meşrû' iyyet-i istişmâm olunur ise (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlânâ Faĥru'd-dîn 'Ācemî Efendi/s. 78*)

Zehirli huy ve tabiatı koklanır ise.

13. Encâm-ı kelâm-ı ĥulûla mubaĥĥar olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlânâ Faĥru'd-dîn 'Ācemî Efendi/s. 78*)

Son sözü buharlaşarak yok olmuştur.

14. Vâdî-yi dalâletün müntehâsına mentehî olduĝda (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mevlânâ Faĥru'd-dîn 'Ācemî Efendi/s. 78*)

Sapkınlık vadisinin sonuna ulaşmıştır.

15. Ħadîĝa-yı derûnında mütemekkin olan (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Ħusrev Muĥammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 79*)

Kalbinin bahçesinde yerleşmiş olan.

16. 'Āşıf-ı şarşar-ı inâyet-i Zü'l-celâl ile berkende olup şemerât-ı sa'âdet-i ezeliyye ile berĥûrdâr olmuş (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Ħusrev Muĥammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 79*)

Allah'ın inayetiyle rüzgar gibi dalından koparılıp sonsuz mutluluĝa ulaşmıştır.

17. Bahr-i zehhâr-ı dâniş-i dîrîne-i kenârûñ şeref-i ifâzasıyla aşdâf-ı evcâf-ı gevher-i ezher-i ‘irfân u cevher-i ebher-i fażl u îkân u mel’ân olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Husrev Muhammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 79*)

Bilgi denizinin coşkunluğuyla dolmuştur.

18. Cūmhūr-ı umūr-ı şer‘iyesinüñ e‘inne-i faşl u vaşlı kâbzâ-ı taşarrufına teslîm olunmuş (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Husrev Muhammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 79*)

Halkın işlerinin dizginini yetkisi altına almıştır.

19. Nihâl-i bâğ-ı saltanat (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Husrev Muhammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 80*)

Saltanat bahçesinin fidanı.

20. Musahhar-ı şimşîr-i teşhîr (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Husrev Muhammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 80*)

Sihirli kılıcının büyüü.

21. Elviye-i feth-i peyker-i sâye-güster olduğda (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Husrev Muhammed Efendi ibn Ferâmerz/s. 80*)

Fetih yüzlü sancaklara gölge salıp korumuştur.

22. Kuvvet-i za‘f-ı şeyb ü herem ile esâs-ı ‘âmir-i i‘mârî gâbir (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Monlâ Gürânî Aḥmed Şemsü’d-dîn ibn İsmâ‘îl Gürânî/s. 82*)

Yaşlılık ve ihtiyarlığın verdiği güçsüzlükle vücut binası zayıflamıştır.

23. Evrâk-ı etbâk-ı ḥayâtı tamam ve şuhûf-ı i‘mârî ḥitâm olıncaya degin (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Monlâ Gürânî Aḥmed Şemsü’d-dîn ibn İsmâ‘îl Gürânî/s. 83*)

Hayat kitabının sayfaları kapanıncaya kadar.

24. Şandukâ-yı derûn-ı pâki cevher-i şeref-i İslâm u imân ile tölmiş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ‘Abdu’l-Kerîm Efendi/s. 83*)

İçinin temiz sandığı İslam ve iman ile dolmuştur.

25. Riyâz-ı ahvâli şükûfe-i ‘ulûm-ı berâ‘at-i rûsûm ile hâlî ve hıyâz-ı a‘mâli reşehât-ı fûnûn-ı ğarâbet-numûn ile mâlî olduğdan sonra (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil ‘Abdu’l-Kerîm Efendi/s. 83*)

Halleri, ilim çiçeklerinin resmi ve İlâhî hakikatlerin damlasıyla dolmuş idi.

26. Şehsüvârân-ı mezâmîr-i fezâ’îl şahn-ı ifâde-i ihâle kılındı (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Halebî ‘Alâ’u’d-dîn El ‘Arabî Efendi/s. 84*)

İfade meydanı koşu alanlarının usta binicisine bırakıldı.

27. Şahîfe-i hâfızasında (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Halebî ‘Alâ’u’d-dîn El ‘Arabî Efendi/s. 84*)

Hafızasının sayfaları.

28. Âbdâr-ı netâyic-i enfâs-ı dürer bârlarındandır (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Şemsü’d-dîn Ahmed bin Süleymân Kemâlpaşazâde/s. 89*)

Nefesinden çıkan inci gibi nükteli sözler.

29. Bedâyi‘ -i nigâr (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Şemsü’d-dîn Ahmed bin Süleymân Kemâlpaşazâde/s. 89*)

Yeni, görülmemiş resimler.

30. Semt-i şavâb (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sa‘du’llâh Sa‘dî Efendi ibn ‘Îsâ Emir Hân/s. 90*)

Doğruluk semti.

31. Mihr-i envâr-ı tabî‘at (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Sa‘du’llâh Sa‘dî Efendi ibn ‘Îsâ Emir Hân/s. 90*)

Tabiatın nurlu güneşi.

32. Mihr-i ‘âlem-gîr gibi gerden-keş ve ser-efrâz olmayup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muhyi’d-dîn Şeyh Muhammed Efendi ibn İlyâs Çivizâde/s. 91*)

Âlemi kaplayan güneş gibi inatçı ve kibirli olmayıp.

33. Şimşîr-i şerî‘atiyle faşl eylemek (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muhyi’d-dîn Şeyh Muhammed Efendi ibn İlyâs Çivizâde/s. 92*)

Şeriat kılıcıyla ayırmıştır.

34. Seyf-i şârim-i kâtı' (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muhyi'd-dîn Şeyh Muhammed Efendi ibn İlyâs Çivizâde/s. 92)

İyi kesen keskin kılıcı.

35. Câh-ı celîlü'l-kaderde (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ 'Abdu'l-Kerîm Kâdir Çelebi El-Hamîdî Efendi/s. 92)

Yüce kader makamı.

36. Nevk-i hâme-i müşk-bâr-ı ve zebân-ı kilik-i ğâliye-i âşârî işâr eylediği me'ânî-yi müşğîn-i nesîmât-ı fehâvâ-yı 'anberîn-i fevâhât ile dimâğ-ı 'âlemiyân-ı ser-tâ-ser mu'a'ttar u mu'anberdür (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ 'Abdu'l-Kerîm Kâdir Çelebi El-Hamîdî Efendi/s. 93)

Misk yağdırankaleminin sivri ucu ve güzel kokulu kaleminin dili.

37. Envâr-ı mışbâh-ı 'ulûm-ı 'akliyye ve istinâret-i zav'-ı sirâc-ı fûnûn-ı nakliyye eyledi (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Fenârîzâde Muhyi'd-dîn Efendi/s. 93)

Aklî ilimleri meşale ve naklî ilimleri de parlak bir kandil eyledi.

38. 'İkdu'l-le'al-i ahvâlini qarîn-i iltiyâm eyleyüp (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-'Âmil El-'Âlim Muhammed Ebu's-Su'ud Efendi/s. 95)

İnci dizisi hâlleri.

39. Tab'-ı âyîne-i nihâdî mişkale-i muqaddemât-ı 'ilmiyye ile maşkül olduğda (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-'Âmil El-'Âlim Muhammed Ebu's-Su'ud Efendi/s. 95)

Yaratılış aynasını ilim cilası ile parlatmış idi.

40. Dest-bûs-ı pâdşahiyle (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-'Âmil El-'Âlim Muhammed Ebu's-Su'ud Efendi/s. 95)

Padişahın elini öpme arzusu.

41. Ser-çeşme-i ifâzaların keşîrû'z-zihâm kılmışlar idi (El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-'Âmil El-'Âlim Muhammed Ebu's-Su'ud Efendi/s. 96)

Feyiz veren ifadelerinin kaynağını çoğaltmış idi.

42. Kevkebe-i bahş-ı neyyir-i hayr-ı zāt-ı kerîmleri âftâb-ı dırahş olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-‘Âmil El-‘Âlim Muḥammed Ebu’s-Su‘ūd Efendi/s. 96*)

Yüce kişilikleri parlak güneş gibi olmuştur.

43. Hilâl-i i‘tibâr-ı bedr olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥâmid Efendi ibn Muḥammed ibn Eş-Şeyḥ Dürüz Efendi/s. 98*)

Saygınlığı dolunay gibi tamamlanmış ve artmıştır.

44. Ferş-i seccâde-i ifâde idüp (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-‘Âmil El-‘Âlim Muḥammed Ebu’s-Su‘ūd Efendi/s. 98*)

İfade seccadesini yaymıştır.

45. İzḫâr-ı yedd-i beyzâ eyleyüp (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḳâḏîzâde Aḫmed Şemsü’d-dîn Efendi/s. 100*)

Parlak ve beyaz elini meydana çıkarmıştır.

46. Âb-ı âlüde-i dest-mâl gelür iken (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḳâḏîzâde Aḫmed Şemsü’d-dîn Efendi/s. 101*)

Suya kanmış mendil gelir iken.

47. Ḥazret-i Ya‘kûb gibi ḥünâbe-pâş-ı künc-i aḫzân olup anuñ murğ-ı câmı mânend-i murğ-ı İshâk-ı lâne-sâz-ı turre-ṭâk-ı ‘illiyyîñ ve bunlaruñ kebüter-i dil-i nâlâmı mişâl-i ciger-pîrâ-yı ihtirâk-ı düde-i kebâb-ı âteş-i âh u enîñ olmuş idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ma‘lûlzâde Es-Seyyid Muḥammed Efendi/s. 101*)

Hz. Yakup gibi inleyen gönül güvercini, hüznün köşesinde göz yaşı dökmüş idi.

48. ‘İlm ü edeb ve taḫşîl-i zevâde-i râh-ı maṭlâb kı lup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muḥammed Efendi/s. 102*)

İlim, edep ve tahsili yol azığı yapmıştır.

49. Gûş-ı naḫvetine gevher-i şehvâr-ı pend-i sūd-mendi girân gelüp (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muḥammed Efendi/s. 102*)

Kibirli kulağına, inci değerindeki faydalı sözler ağır gelmiştir.

50. İdāre-i ku's-ı kıyl ü kāl iderek (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil 'Abdu'l-Ḳādir Şeyhī Efendi/s. 103*)

Dedikodu davulunu çalmıştır.

51. Kūşe-güzīn-i inzivā (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil 'Abdu'l-Ḳādir Şeyhī Efendi/s. 104*)

İnzivaya çekilmiştir.

52. Beyt-i bī-hemtā kitābe-i tāk-ı iclālleri olmuş idi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Zekerıyyā Efendi/s. 107*)

Kitabındaki benzersiz, eşsiz beyitleri büyüklük ve ululuk kemeri olmuş idi.

53. Ebnā-yı zamāna tecrīd-i mātem idüp (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Zekerıyyā Efendi/s. 107*)

Zamane insanlarına üzölmüştür.

54. Şāh-ı devḫa-i vücūdı ve şemere-i şecere-i nesl-i mes'ūdıdur (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi'ü'r-Riyāseteyn Mevlānā Muḫammed Sa' de'd-dīn Efendi ibn Ḥasan Cān Efendi/s. 108*)

Varlık ağacının bahtiyar neslidir.

55. Zimām-ı meşāliḫ-i cumhūr-ı keff-i kifāyetlerine vābeste (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi'ü'r-Riyāseteyn Mevlānā Muḫammed Sa' de'd-dīn Efendi ibn Ḥasan Cān Efendi/s. 108*)

Halkın işlerini kontrolü altına almıştır.

56. Meḳālīd-i umūr-ı nezdīk ve devr-i rişte-i re'y-i cihān-küşālarına peyveste olarak (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi'ü'r-Riyāseteyn Mevlānā Muḫammed Sa' de'd-dīn Efendi ibn Ḥasan Cān Efendi/s. 108*)

Zor ve güç işlerin üstesinden gelmiştir.

57. Her merd-i kāmil-i ḫadīḳa-i fezā'ilden güldeste-i bend-i ḫavātır-ı 'ilmiyyeden olsa hediye-i meclīs-i 'ālīleri itmekle maḫzar-ı 'ināyetleri olmak muḫarrer (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi'ü'r-Riyāseteyn Mevlānā Muḫammed Sa' de'd-dīn Efendi ibn Ḥasan Cān Efendi/s. 109*)

Fazilet bahçesindeki hatır bağının demeti onun yüce meclisinde toplanmıştır.

58. Her ‘ārif-i pīş-gāh-ı naķkadları ķalmağla manzūr-ı nażar-ı iksīr-i eşerleri olmamak ğayri muteşavver idi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi‘u’r-Riyāseteyn Mevlānā Muħammed Sa‘de’d-dīn Efendi ibn Ħasann Cān Efendi/s. 109*)

Eserlerinin iksirli görünümünü kimse tasavvur edemez idi.

59. İsm-i şerīfleri dürr-i şāhvār-ı ķalā’id gibi vāsıţatu’l-‘ıķd-ı manzūme-i gevher-nizām-ı ķaşā’id olinmiş idi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi‘u’r-Riyāseteyn Mevlānā Muħammed Sa‘de’d-dīn Efendi ibn Ħasan Cān Efendi/s. 109*)

Şerefli ve yüce isimleri manzume dizisi ve iri taneli inciler gibi dizilmiş idi.

60. Kevkeb-i baħt u iķbāli bī-kūsūf-ı dūbāl-i revnaķ-efzā-yı felekü’l-eflāk-ı cāh u celāl ve ‘ālem-ārā-yı evc burc-ı istiķlāl üzere iken (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Cāmi‘u’r-Riyāseteyn Mevlānā Muħammed Sa‘de’d-dīn Efendi ibn Ħasan Cān Efendi/s. 109*)

Geleceğinin yıldızı, dünyayı süsleyen parlak bir yıldız idi.

61. Naħl-i şābit-ķadem ‘azv u iclāl iken (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Şun‘u’llāh Efendi ibn Ca‘fer El-‘İmādī/s. 111*)

Verdiği sözde duran büyüklük sahibi idi.

62. Rüzgār-ı nā-muvāfıķ mevc-engīz-i şerr u şūr olduķda (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Şun‘u’llāh Efendi ibn Ca‘fer El-‘İmādī/s. 111*)

Zamanının terslik dalgası ile ortalık karıştı.

63. Nār-ı āsār-ı celīleleri evzā‘-ı bī-mülāħaza-i rüzgār ile müntefī olup (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Şun‘u’llāh Efendi ibn Ca‘fer El-‘İmādī/s. 112*)

Değerli eserlerinin ateşini rüzgarın düşüncesizliği yok etti.

64. Ğonce-i nūh beste-i nesīm-i arzū-yı murād ile küşād itdüklerinde (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Şun‘u’llāh Efendi ibn Ca‘fer El-‘İmādī/s. 113*)

Rüzgar arzusuyla kapalı olan goncayı açmışlardır.

65. Ħasbe’l-fermān-ı zūfikār-ı şā’ıķa-i kirdār ile (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Şun‘u’llāh Efendi ibn Ca‘fer El-‘İmādī/s. 114*)

Yıldırım kılıcı ile ferman buyurmuştur.

66. Nakş-ı şahîfe-i h̄âb (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şun‘u’llâh Efendi ibn Ca‘fer El-‘Îmâdî/s. 114*)

Uyku sayfasının resmi.

67. Dâmen-i ‘inâyetlerinden tutup (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şun‘u’llâh Efendi ibn Ca‘fer El-‘Îmâdî/s. 114*)

İyilik eteğinden tutmuştur.

68. Evrâk-ı pür-nakş u nigâr-ı gâşiyeleri vardır (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şun‘u’llâh Efendi ibn Ca‘fer El-‘Îmâdî/s. 114*)

Nakışlı sayfaları ve resimli perdeleri vardır.

69. Meşhûr-ı ‘âlem ü âvîze-i kûs-ı kabûl-i ‘Arab ve ‘Acemdür (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Şun‘u’llâh Efendi ibn Ca‘fer El-‘Îmâdî/s. 114*)

Arap ve Acem'in bildiği, âlemin meşhurdur.

70. Ahter-i burc-ı gevher-i nesl-i mes‘ûdudur (*El-Mevlâ El-Fâzıl H̄‘âce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muhammed Efendi/s. 114*)

Gökteki yıldız cevherinin mutlu neslindedir.

71. Teşyîd-i mebânî-yi ‘ulûm idüp (*El-Mevlâ El-Fâzıl H̄‘âce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muhammed Efendi/s. 114*)

İlim binalarını sağlamlaştırmıştır.

72. Sevķ-ı rahle-i ‘azîmet (*El-Mevlâ El-Fâzıl H̄‘âce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muhammed Efendi/s. 115*)

Yönetim ve kontrolü eline almıştır.

73. Dağdağ-i şadâretten dâmen-keş-i isti‘fâ (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil H̄‘âce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muhammed Es‘ad Efendi/s. 117*)

Gösterişli ve tantanalı makamdan eteğini çekmiştir.

74. Nesak-perdâz-ı ‘âlem-i şadâret (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil H̄‘âce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muhammed Es‘ad Efendi/s. 118*)

Bulunduğu makama düzen vermiş idi.

75. Bünyân-ı fezâ'ili mü'essis (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ahîzâde Şehîd Hüseyin Efendi/s. 120*)

Fazilet binasını tesis etmiştir.

76. Evc-i 'ulyâ-yı kazâ-yı İstanbula pervâz (*El-Mevlâ El-Fâzıl 'Abdu'r-Raĥîm Efendi/s. 126*)

En yüce şehir olan İstanbul'a kanat çırpmıştır.

77. Zimâm-ı ihtiyârı dest-i müreffeh (*El-Mevlâ El-Fâzıl Muĥammed Bahâ'î Efendi/s. 129*)

İradesinin kontrolüyle rahata kavuştu.

78. Şedd-i rihâl-i isti'câl (*El-Mevlâ El-Fâzıl Memikzâde Muştafâ Efendi/s. 138*)

Yola çıkmaya hazırlandı.

79. Sevĥ-i rüzgâr (*El-Mevlâ El-Fâzıl Bâlîzâde Muştafâ Efendi/s. 142*)

Rüzgarın yönlendirişi.

80. Muĥtezâ-yı çarĥ-ı bûkalemün (*El-Mevlâ El-Fâzıl Bolevî Muştafâ Efendi/s. 142*)

Zamanın gerektirdiği şekilde.

81. Tebyîz-i sevâd-ı medâr iderek (*El-Mevlâ El-Fâzıl Burüsevî Esîrî Muĥammed Efendi/s. 144*)

Siyah ve beyazı vesile ederek.

82. Taĥlîş-i girîbân (*El-Mevlâ El-Fâzıl Burüsevî Muĥammed Efendi/s. 144*)

Yakayı kurtarmak.

83. Sîrâb-ı şarâb-ı şehâdet olup (*El Mevlâ El Fâzıl Burüsevî Muĥammed Efendi/s. 127*)

Şehadet şarabına kanmıştır.

84. 'Înân-tâb-ı gürîz (*El Mevlâ El Fâzıl Çatalcalı 'Alî Efendi/s. 147*)

Dizgini çevirip kaçmıştır.

85. Serĥadd-i vücûda vâşıl (*El-Mevlâ El-Fâzıl Anĥaravî Muĥammed Emîn Efendi/s. 148*)

Varlığın sınırına ulaşmıştır.

86. Berzede-i dāmān-ı güzārende-i evkāt u ezmān iken (*El Mevlā El Fāzıl Ankaravī Muḥammed Emīn Efendi/s. 148*)

Eteğini kaldırmış zaman geçirirken.

87. Tayy-i bīsāt-ı ḥayāt (*El-Mevlā El-Fāzıl Debbāğzāde Muḥammed Efendi/s. 149*)

Dünya hayatı sonlanmıştır.

88. Başt-ı kālīçe-i fetvā (*El-Mevlā El-Fāzıl Debbāğzāde Muḥammed Efendi/s. 149*)

Fetvâ seccadesini yaymıştır.

89. Teşmīr-i sāk-ı iḳdām (*Cāmi' u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi/s. 150*)

İşine gayretle girişmiştir.

90. Şedd-i raḥl-i bāzū-yı iḥtimām (*Cāmi' u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi/s. 150*)

Yol azığına kol gücüyle hazırladı.

91. Şāh-sār-ı bed-nihād (*Cāmi' u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi/s. 151*)

Kötü yaratılışlı ağaç.

92. Pençe-i intikām (*Cāmi' u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi/s. 152*)

İntikam pençesi.

93. Verā-yı perde-i esrār-vār (*Cāmi' u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi/s. 152*)

Esrarlı, sırlı perdenin ötesi.

94. Havāle-i şimşīr-i āzār (*Cāmi' u'r-Riyāseteyn Mevlānā Es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi/s. 152*)

İnciten kılıcına havale edildi.

95. Kūşe-güzīn-i humūl olduğdan soñra (*El-Mevlā El-Fāzıl Şādık Muḥammed Efendi/s. 155*)

Bir köşeye çekilip kayboldu.

96. Ser-rişte-i tezkiye-i nefse mālīk (*El-Mevlā El-Fāzıl Şādık Muḥammed Efendi/s. 156*)

Temiz bir nefse sahip.

97. Ṭayy-i menāzil-i ‘adem (*El-Mevlā El-Fāzıl Mirzā Muştafā Efendi/s. 163*)

Yokluk menzillerini aşmıştır.

98. Eşheb-i şihāb-ı refṭār-ı iḳbālī (*El-Mevlā El-Fāzıl Ebū İştāk İsmā‘īl Efendi/s. 165*)

Talihinin parlak atı.

99. Dehen-küşā-yı keftār olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Yeñişehiri ‘Abdu’llāh Efendi/s. 168*)

Ağzını açan sırtlan olmuştur.

100. Sürādık-ı taḳdīr (*El-Mevlā El-Fāzıl Yeñişehiri ‘Abdu’llāh Efendi/s. 168*)

Takdir perdesi.

101. Terbiye-i bāgiyān-ı iḳbāl-i rüzgār (*El-Mevlā El-Fāzıl Paşmaḳcızāde Es-Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi/s. 171*)

Talih rüzgarının terbiyesi ile.

102. Kebk-i şikeste-i bāl-i ḥirām-ı meydān-ı re’y-i nā-sāz iken (*El-Mevlā El-Fāzıl Paşmaḳcızāde Es-Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi/s. 171*)

Kanadı kırık yürüyüşlü keklik gibi meydana çıktı.

103. ‘İnān-riz-i ḳuful (*El-Mevlā El-Fāzıl Paşmaḳcızāde Es-Seyyid ‘Abdu’llāh Efendi/s. 171*)

104. Girān ḳadr-i vücūdı manzūme-i silkü’l-le’āl-i ‘ulemā-yı fażl-ı iştīmāl olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Dürri Muḥammed Efendi/s. 174*)

Değerli vücudu incilerle kaplanmıştır.

105. Nidā-yı irci’ī şimāḥ-ı cānına ilḳā-yı āvāze-i isḳāt-ı teklīf eyledükde (*El-Mevlā El-Fāzıl Dürri Muḥammed Efendi/s. 175*)

Can kulağına ölümün sesi yerleşti.

106. ‘Ummān-ı bī-girān-ı merḥamet mülūkāne-i mevc-ḥīz olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Seyyid Şehīd Feyzu’llāh Efendizāde Es-Seyyid Eş-Şeyḥ Muştafā Efendi/s. 176*)

Deniz dalgaları gibi coşmuştur.

107. Cebīre bend-i ‘ināyet-i pādşāh-ı devrān ile (*El-Mevlā El-Fāzıl Seyyid Şehīd Feyzu’llāh Efendizāde Es-Seyyid Eş-Şeyḥ Muştafā Efendi/s. 176*)

Padişahın lütfu ile sıkıntıları gitmiştir.

108. Raḥle-bend-i ‘azīmet olup (*El-Mevlā El-Fāzıl Ḥayātizāde Muḥammed Emīn Efendi/s. 179*)

109. ‘Aṭf-ı zimām-ı rehvar eylemişler idi (*El-Mevlā El-Fāzıl Ebū İshāq İsmā’īl Efendizāde Muḥammed Es‘ad Efendi/s. 182*)

Dizginlerini çevirmiş idi.

110. Kūh-endāz-ı ḥādīmü’l-lezzāt (*El-Mevlā El-Fāzıl Müftizāde Aḥmed Efendi/s. 205*)

Ölüm vakti gelmiş idi.

111. Şevk u lezzet-i dāmen-i ‘āfiyet ile güzār iderek (*El-Mevlā El-Fāzıl Mekki Muḥammed Efendi/s. 208*)

Şevk ve lezzet içinde vakit geçirmiştir.

112. Naḥdīne-i efkār (*El-Mevlā El-Fāzıl Ḥamidizāde Muştafā Efendi/s. 212*)

Değerli fikirler.

113. Ḥāme-zen-i ictisār olarak (*El-Mevlā El-Fāzıl Şamānizāde ‘Ömer Ḥulūşī Efendi/s. 212*)

Kalemimi cesaretle vurmuştur.

114. Raḥm-ṭırāz-ı imzā (*El-Mevlā El-Fāzıl Şālihizāde Es‘ad Efendi/s. 221*)

Rakamları süsleyen imza olmuştur.

115. Āyine-i felek (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mekkiizāde Muştafā ‘Āşım Efendi/s. 221*)

Feleğin aynası.

116. Pīrāyış-i silk-i suṭūr buyrılıp (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Ömer Hüsāme’ d-dīn Efendi/s. 247*)

Süslü inci satırlar.

D.5. ŞEYHÜLİSLÂMLARLA İLGİLİ TANIMLAMALAR

1. ‘Ulūm-ı şer‘iyye-i dīniyyede fi’l-meşel cebel-i rāsiḡ ve ṭavd-ı şāmīḡ bir merd-i vāḡīd idi (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Alā’ u’ d-dīn Alī bin Aḡmed bin Muḡammed El-Cemālī Efendi/s. 87*)

Şerī ilimlerde sağlam ve yüce bir daḡ gibi yiḡit kimse idi.

2. Zamān-ı kaḡā ve ḡin-i ḡükümetde şābitü’l-ḡazm ve nāfizü’l-‘azm olup ḡaḡḡ u bāḡılı şimşīr-i şerī‘ atıyle faşl eylemek bābında mānend-i seyf-i şārim-i kātī‘ ve ‘azm-i mümtāz idi. (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Muḡyi’ d-dīn Şeyḡ Muḡammed Efendi ibn İlyās Çivizāde/s. 92*)

Zamanlarında sözü geġen, ḡakkı ve yanlışı şeriat kılıcıyla ayıran keskin bir kılıġ idi.

3. Fenn-i mecmū‘-ı ‘ulūm-ı pehlevān ‘arsa-i tefsīr-i yeksüvār ḡilye-i taḡrīr ü taḡrīr şimşīr-i kātī‘ u’l-‘ırġ evḡām u zünūn-ı ḡallāl-ı müşkilāt/bādiye-i şāḡāyifde yera‘-ı raḡbü’l-lisānı hem-zebān/Kilk-i bedī‘ ü’l-āşarı deryā nişār-ı ḡāfīfü’ş-şuḡḡa/Nā’ire-i nūr-efşān hidāyetinde zalām-ı cehl ü nādānı Hindū-yı ser-āteş gibi fānī dā’ire-i meclīs ü ders-i taḡḡikinde ervāḡ-ı me‘ānī-yi mānend-i şāf-tuyūr-ı Süleymānī idi. (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil El-‘Āmil El-‘Ālim Muḡammed Ebu’s-Su‘ūd Efendi/s. 96*)

Tefsir arsasının usta binicisi olan, güġ meseleleri çözümlen, kalemi ile mucizeler saġan idi.

4. Müşārūn-ileyḡ gencīne-i dār-ı cevāhir-i ‘ulūm-ı ‘allāme-i müşkil-küşā-yı Rūm-ı re’īs kāfile-i kirām-ı fuhūl/Muḡaddem-i miḡlām-ı erbāb ḡabūl-ḡadīdü’z-zihn şedīdü’l-iştigāl-i ḡariş (*El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ḡādīzāde Aḡmed Şemsü’ d-dīn Efendi/s. 100*)

Hazine kapısının cevheri, zor durumların çözümlenici, fazıllar topluluḡunun önderi, sağlam ve keskin zihin sahibi idi.

5. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh baħr-ı mutelâtımü'l-emvâc-ı 'ulûm-ı mütedeyyin ve müteşerri'-i müteşallib ve müteşerri'-i edîb ü erîb-i şefkât ü 'âtıfetle hâtır-nevâz-ı zu'âfâ-yı müstevcibü'l-merħame idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muhammed Efendi/s. 103*)

Deniz dalgaları gibi coşkun, zayıfların gönlünü okşayan idi.

6. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh deryâ-yı fasiħü'l-ircâ-yı 'ilm ü 'irfân rûkn-i râsiħ ve fetvâ-yı cebel-i şâmiħ ve taqvâ-yı 'ilm-i efrâz-ı mefâħir melek-nezâhet felek-nebâhat şeyhü'l-fenn fazl u edeb cümletü'l-melek ħaseb ü neseb düdmân-ı bülend eyvân-ı mü'eyyidiyenüñ 'imâdı beyt ve 'ilm ü şerefüñ ħânvâde-i pâk-i irşâdı baķiyyetü's-selef cür'a-i sülâf-ı şeref maħdûm-ı celîl 'arîķ ü aşıł idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Ķâdir Şeyhî Efendi/s. 104*)

İlim ve irfanı deniz kadar geniş, fetvâları dağ gibi sağlam, melek yaratılışı, ilimleri yücelten asil ve soylu kimse idi.

7. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh fazl u ifdâl-i ħadîķa-yı me'ârif ü 'avarıfuñ nihâl-i nevber-sâye-güsteri ħazîre-i tarâ'if ve zârâ'ifuñ zülâl-i 'amîmü'l-feyz-i sebz-i perveri ve ħâme-i taħrîr-i dil-peziiri mâni-yi çihre-güşâ-yı me'ânî ve câme-i ta'bîr-i ilhâm-semîrleri ķavâlib-i devlet ü iķbâli bâ'idü'l-evtâd şadru'l-efâzıl deryâ-yı fezâ'il idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostânzâde Muhammed Efendi/s. 105*)

İlim bahçesine güzellik veren, kalemi ve yüzü ile gönül açan fazilet sahibi idi.

8. Şafħa-i mücellâ-yı dil-i ilhâm-ı muķâbili fihrist-i mecmû'a-i fevâ'id ve mer'et-i müteħayyileleri 'âlem-nümâ-yı heyâkil-i envâr-ı ma'ķulât abîrüt-ta'bîr-i pehlevân-ı 'arşa-i tefsîr-i yeksüvâr-ı kemiyyet-i ħâme-i taħrîr (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerîyyâ Efendi/s. 107*)

Tefsir arsasının ustası ve âlemi aydınlatan nurlu bir vücut idi.

9. İsm-i şerîfleri dürr-i şâhvâr-ı ķalâ'id gibi vâsiťatu'l-ıķd-ı manzûme-i gevher-nizâm-ı ķaşâ'id olınmış idi. 'Ulum-ı 'aķliyyenüñ çâpûk süvârı ve fûnûn-ı naķliyyenüñ râ'iz-i çevġanı ve her meclîs-i feyz-i karîni fihi baħş-i zemzemesiyle hem-reng-i safahât-ı mecâlisü'n-nefâyis ve ķârgâh-ı şına 'ateyn-

i şî' r ü inşâ' ve mekteb-i ' irfân-ı şu' arâ vü bülağâ idiler (*El-Mevlâ El- Fâzıl El-Kâmil Câmi' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Muhammed Sa'ade'd-dîn Efendi ibn Hasan Cân Efendi/s. 110*)

Aklî ve naklî ilimlerin terbiyecisi, şerefli meclislerin sahibi idi.

10. Mişâl-i âftâb-ı ' âlem-tâb-ı nûr-bağş-ı hilâl-i mihr-i ' izzet olup (*El-Mevlâ El- Fâzıl El-Kâmil Ebu'l-Meyâmin Muştafâ Efendi/s. 115*)

Âlemi aydınlatan güneş ve nur veren izzet sahibi idi.

11. Müşârun-ileyh vâşıl-ı ser-menzil-i tahkîk-i mecma' u'l-bahreyn-i şerî' at ü haķîkat-i mevrîdü'n-nehrin ' ilm ü ma' rifet-i güldeste-i ahlâk-ı hasene-i ziver-i destâr-ı i' tibârları ve naḥl-i sünbül-beste-i fezâ' il-i müstaḥsene-i pîrâye-i râyet-i iştihârları ' allâme-i a' zâm ve ekmel şeyḥü'l-fenn her fenn-i ma' ul idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥ'âce Sa'ade'd-dîn Efendizâde Muhammed Es'ad Efendi/s. 117*)

Hakikat sahibi, arzu ve isteğine ulaşmış, şerefli ahlâk sahibi, güzel şöhretli, fenlerin şeyhi ve üstünü idi.

12. ' İlm-i hıfz-ı âdâb-ı tariḳatde müselle-i ' âlem-i ma' reke-ârâ-yı arâyiş-i sîmîyâ-perdâz-ı nümâyiş-i bedî' ü'l-beyân-ı muntalıku'l-lisân-ı başîret ü intibâhda yegâne-i manşûbe-i sâzî/râ' iz-i fikrinüñ raḥş-ı mu' allimi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Ahîzâde Şehîd Hüseyin Efendi/s. 122*)

Benzeri ve örneği olmayan gösterişli sözleri ve neşeli dili olan basiret sahibi idi.

13. Dürr-i mollâ-yı müşârun-ileyh âb-rû-yı meḥâdim-i Rûm-ı maḥbuḥu'l-lisân merbûḥu'l-beyân-ı ' arîḳ-i aşîl bir zât-ı cemîl idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Es'ad Efendizâde Ebû Sa'îd Efendi/s. 124-125*)

Şerefli ve haysiyetli, övülmüş asil bir zat idi.

14. Peñçe-gîr-i pehlevân ve kitâbet-i ḥaḫḫ-ı ta' lîḳde memdûh-ı ḥoş-nüvîsân bir merd-i ferd-i fakîḫ ü şalâbet-i vaḳâr ile rûstem ve nerîmâne-i şebîḥ bir zâtı vecîḥ idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl 'Abdu'r-Raḥman Efendi/s. 137*)

Kalemi ve sözü güçlü, sağlam inançlı, temiz yüzlü idi.

15. Maḥsüb-ı meslûbü'l-‘uyûb idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Çatalcalı ‘Alî Efendi/s. 147*)

Ayıp ve kusurlarından arınmış idi.

16. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh faẓl u kemâl ile nâm-dâr ve ‘iffet ü istiğnâ ile yegâne-i rûzgâr olup mansıblarında metânet ü istiklâl ve cünbîş-i ḥaḳḳâniyet ile mümtâz-ı mu‘âşir-i emşâl idiler (*El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmaḳcızâde Es-Seyyid ‘Alî Efendi/s. 159*)

İffetli ve gurulu, dayanıklı ve hakkaniyetli idi.

17. Pîşe-gâh-ı ifâdesinde üdebâ-yı zamân zânû-zede-i istifâde/terâzû-yı nazâr-ı i‘tibârında dirhem ü dinâr-ı hem keffe ‘ayâr-ı kem-miḳdâr (*El-Mevlâ El-Fâzıl Mîrzazâde Eş-Şeyḥ Muḥammed Efendi/s. 170*)

Zamanının edipleri, önünde diz çöken adalet ve itibar sahibi idi.

18. Hoş-nüvisân-ı rûzgâr-ı ‘âşîḳ-ı üftâde olup kaşâne ve ḳuşûr-ı şahâne eşer-i ḥâme-i behzâd-nümâyişleriyle hem-naḳş-ı nigâr ḥâne-i çîn ü sevâd medâr-ı kilik-i müşikâfları vesme-i ebrû-yı ḥür-ı ‘ayn olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Velî’y-yü’d-dîn Efendi/s. 191*)

19. Merḥûm müşârun-ileyh ‘ulemâ-yı ‘aşrı miyânında mürvârîd bir dürr-i ferîd ve mişâl-i faşş-ı yâḳût bir gevher-i bî-nedîd idi (*El-Mevlâ El-Fâzıl Müftîzâde Aḥmed Efendi/s. 205*)

Zamanının incisi, eşi ve benzeri olmayan bir yakut idi.

D.6. ŞEYHÜLİSLÂMLARIN ŞÂİRLİK YÖNLERİYLE İLGİLİ EDEBÎ İFADELER

1. Fenn-i mecmû‘-ı ‘ulûm-ı pehlevân ‘arşa-yı tefsîr-i yeksüvâr/Mefrûz u mesnûn-ı nişâr ser-zebânî-yi cevâhir menşûre-i lisânü'l-‘Arab/faẓl u irfânı reşgîn-sâz-ı dîvânü'l-‘edeb/bâdiye-i şahâyifde yera‘-ı raḫbû'l-lisânı hem-zebân ‘Arab-ı urebânâ-yı ḳalem-i mu‘ciz beyânı perdedâr/kilik-i bedî‘ü'l-‘âşârı deryâ nişâr-ı ḥafîfü’ş-şuḳḳa (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-‘Âmil El-‘Alîm Muḥammed Ebu’s-Su‘ud Efendi/s. 95*)

Tefsir arsasının ustası, benzeri görülmeven ifadelerin sahibi ve sanatlı kalemiyle mucizeler yaratan idi.

2. Hâme-i taḥrîr-i dil-pezîri mânî-yi çihre-güşâ-yı me‘ânî ve câme-i ta‘bîr-i ilhâm-semîrleri kavâlib-i devlet ü iḳbâli ba‘îdü’l-evtâd şadru’l-efâzıl deryâ-yı fezâ’îl idi. Zebân-ı şekkeri ‘uḳde-i lüknetle ‘akîdevâr ve manzûme-i kelâm-ı rengîni nüktedâr olduḡın ba‘zı şu‘arâ bugüne edâ eylemiş idi. Lükneti var dime şaḳın bî-vuḳûf / Ayrılamaz tatlı dilden ḡurûf / ‘Arabî ve Türki eş‘âr-ı belâḡat-ı şî‘ârî ve efâzile taḳrîzât-ı feşâhat-ı medârları vardır. (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostânzâde Muḡammed Efendi/s. 105*)

Tatlı dili, renkli söyleyiş ve gönül açan ifadeleri vardır.

3. Ḥarîrû’t-taḥrîr-i ‘abîrû’t-ta‘bîr-i pehlevân-ı ‘arşa-i tefsîr-i yek-süvâr-ı kemiyet-i ḡâme-i taḥrîr ve ḡülgün-ı taḳrîr her fende müselleme-i ‘âlem-i câme-i vaşf-ı zât-ı kerîme-i mazmûnı beyt-i meşḡur ile mu‘lemdür. Meyl-i maḡlâs ile eş‘âr-ı gevher-bârları ‘unvân-ı dîvân-ı âşâr u kitâbe-i eyvân-ı ruzḡardur. (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerîyyâ Efendi/s. 107*)

İfadeleri canlı ve taze, kalemi coşkun ve her fende usta idi.

4. Müşârûn-ileyh ḡazretleri el-ḡaḡḳ ‘aynû’l-‘ayân-ı efâzıl-Rûm olup ‘ulûm-ı ‘aḡliyyenüñ çâpûk-süvârı ve fûnûn-ı naḡliyyenüñ râ’îz-i çevḡanı ve her meclis-i feyz-i ḡarîni fihi baḡş-i zemzemesiyle renk-endâz-ı medâris ve ḡidâ-yı ruḡ olan kelîmât-ı dil-pezîrleriyle şafaḡât-ı mecâlisü’n-nefâyis ver kâr-ḡâh-ı şî‘ârî ateyn-i şî‘r ü inşâ ve mekteb-i ‘irfân şu‘arâ ve bûlaḡâ eylediler. (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Câmî‘u’r-Riyâseteyn Mevlânâ Muḡammed Sa‘de’d-dîn Efendi ibn Ḥasan Cân Efendi/s. 110*)

Naḡmeli ifadeleriyle, medreselere renk katan ruhun ḡidası olan gönül açan sözleriyle meclislere nefes veren idi.

5. Müşârûn-ileyh ‘aynû’l ‘ayân-ı ‘ulemâ-yı Rûm şî‘r ü inşâda reşk-âver-i ḡḡâce-i cihân ḡandân-rû nükte-senc ve laḡîfe-ḡü bir maḡdûm-ı mükerrerem olup elsine-i şelâşeden nazm u nesri muşanna‘ inşâsı ve Ḳaşıde-i Bür’eye taḡmîs ve

āşār-ı ehl-i ‘aşra takrîzleri ve muḳaffâ imzâları vardır. (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥāce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muḫammed Efendi/s. 115*)

Kendisine haset edilen güler yüzlü, güzel söyleyşli, şiiri ve yazısı sanatlı ve nükteyi değerlendirebilen bir zat idi.

6. El sine-i şelâse de eş‘âr-ı dil-küşâları ve müretteb ve mükemmel dîvân-ı belâgat-intimâları olup Ḳaşîde-i Bür’eyi daḫı taḫmîs buyurmışlar idi.

Hevâ-yı sünbülîde seyr-i sünbül-zâr-ı a‘lâdur

Zemîn-i âsmânı gösterür başka temâşâdur

Maṭla‘-ı dürer-bârlarıdır. (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ḥāce Sa‘de’d-dîn Efendizâde Muḫammed Es‘ad Efendi/s. 118*)

Üç dilde gönül açan şiirleri vardır.

7. Cümle-i ebyâtı ḳaşd-ı laṭîfî mütezammin-i üstâdânedür. (*El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerıyyâzâde Yaḫyâ Efendi/s. 120*)

Bütün beyitleri, latifelerle söylenmiş ustalık ürünüdür.

8. Şâ‘ir-ṭabî‘at şî‘r ü inşâ’da mâhir zihni vaḳâr u ṭab‘-ı naḳḳâd şâḫib bir vücûd olup (*El-Mevlâ El-Fâzıl Muḫammed Bahâ’î Efendi/s. 129*)

Şâir tabiatlı, şiirde usta, vakur bir zat idi.

6 . BÖLÜM

DEVHATÜ'L MEŞÂYİH MAA ZEYL'İN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Devhatü'l Meşâyih Ma' Zeyl

Zıkr-i Dübâce

Bismi'llâhî'r-raḥmani'r-raḥîm

Biñ yüz otuz bir senesi şehr-i Recebinde ḳadem-nihâde-i sâḥa-i vücûd olup taḥşîl-i 'ulûm-ı 'aliyyeye sa'y ü himmetle tekmi'l-i nesh-i 'ilmiyye eyledükden soñra tariḳat-ı 'aliyye-i Naḳşibendiyye meşâyih 'izâmından Toḳadî Şeyḫ Muḥammed Emin Efendi merḥûmdan aḥz u dest-i inayet eyleyüp bi'l-âḫire nâ'il-i rütbe-i ḥilâfet olmuş ve ḥalvet-güzîni 'uzlet oldığı ḥâlde biñ iki yüz iki senesi iş bu kârgâh-ı fenâdan bârgâh-ı Cenâb-ı Mevlâya teveccüh ve 'azîmet eylemiş olan ğavṭazen-i biḫâr-ı 'ulûm u mecmû'a-i me'ârif-i fûnûn-ı gencîne-i letâ'if ü zarâ'if-i vâz'-ı aşlû's-şi' rû'l-inşâ' Ebu'l Fazl fezâ'il-i pîrâ a'nî Müstaḳîmzâde Süleymân Sa'de'd-dîn Efendi nâm zât-ı bî-hemtâ Cenâbları Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmâniyyenüñ ibtidâ-yı zuhûrından biñ yüz elli sekiz sâline gelince mesned-i fetvâda şeref-baḫş-ı ihtirâm olan meşâyih-ı İslâm enâru'llâhu te'âlâ berâḥînuhum ḫazerâtını Devḫa-i Meşâyih-ı Kibâr nâm bir mecelle-i celâlet-irtisâmda i'lâm ve ol devḫanuñ miyân-ı evrâḳında ḳuṭûf-ı râni'a-i şifât-ı bî-müdüniyelerin irâ'et ü işmâm itdükten soñra yüz yetmiş beş ve iki yüz senelerine ḳadar iki def'a daḫı tezyîl idüp devḫa-i behcet-nümâsın şâḫ u berḳle berûmend-i neşv ü nemâ ve kelîmât-ı ṭayyibesin "keşeceretin ṭayyibeti aşluḫâ sâbit u fer'uhâ fi's-semâ" ḳılmış idi. Andan soñra aşrınıñ vaḫîdi ve 'ulemâ ve üdebânüñ ferîdi Mevlânâ Münîb Efendi daḫı iki yüz târiḫinden bed'en ile iki yüz on üç târiḫinde şeyḫülislâm ve müşkil-küşâ-yı ḫass u 'âmm olan Muştafâ 'Âşir Efendi Ḥazretlerine gelinceye degin ol mesned-i 'âlîye i'tilâ vü irtikâ eyleyen aşḫâb-ı fazl u ittikâyı vaşf u temyîz ve ol zeyl-i müsteşnâyı ta'zîz itmişler idi. Bundan soñra daḫı mesned-i 'âlî-yi fetvâya revnaḳ-efzâ olan 'ulemâ-yı a'lâm ve fuzalâ-yı benâm ḫazerâtınıñ terceme-i ḫâlleri egerçi evlâd u aḳrabâ ve ta'alluḳât u eḫibbâları taraflarından yazılıp ve yazdırılarak münferiden evrâḳ u şaḫâyife derc itdirilmiş ise de bunlar zıkr olunan devḫa-i bî-hemtâ ve Münîb Efendi merḥûmuñ ḳaleme almış olduğu zeyl-i müsteşnâ gibi şırasıyla henüz bir yere cem' ü taḫrîr ve miyân-ı kütüb-i şaḫâyife 'ilâve ve tezbîr

olmadığı mişillü ol mecele-i mergûbe ve Zeyl-i Memdüha-i Maqbûle nüshasınıñ ise vücûdı nâdir olduğına binâ'en mücerred müşârun-ileyhüm hazerâtından terk-i hânkâh-ı fenâ ve 'azm-i qurbgâh-ı Cenâb-ı Mevlâ eyleyenlerin rahmetle yâd u berhayât bulunanların tûl-ı 'ömre mükâranetle hemîşe iltifât-ı 'âlî cenâb-ı şehşâhiye mazhariyyetle mesrûru'l-fu'âd olmaların dergâh-ı ulûhiyyetinden temennî ve istid'âya bir vesîle-i cemîle olmak üzere Devlet-i 'Aliyye-i Ebediyyü'l-Devâmda ibtidâ şeyhülislâm ve müfti'l-enâm olan Mevlânâ Muhammed Şemsü'd-dîn bin Hâmza bin Muhammed el-Fenârî 'Aliyye rahmeti'l-Bârî Hazretlerinden bed'en ile hâlâ mesned-i fetvâya revnaq-efzâ menba'u'l-'ulûmu'l-yaqîniyye ve hâllâlül-müşkilâtü'd-dîniyye Mevlânâ 'Ömer Hüsâme'd-dîn Efendi Hazretlerine degin mesned-i celîl-i fetvâya revnaqde-i 'ârifet-i 'ulemâ-yı 'izâm ve fuzalâ-yı zevîl-i ihtirâm hazerâtınıñ terceme-i hâl ve menâkıb-ı bâllerine me'ğaz ve mahreci işbu devha ile *Terceme-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye ve tevarîh-i sâ'ire-i ma'lûme-i mergûbe olduğu hâlde min-gayr-ı liyakatin noqşanınıñ 'ilâve vü telfikle yeñiden kaleme alınarak ve bu şırada ba'zı sebeb ve 'illet-i naşb u 'azlleri dahı tenmîk ü tensîk kılınarak 'ibarât-ı dil-pezir ile tezyîn ü tehziib kılınmıştır.*⁶ İmlâ vü inşâda bî-behre bulunduğına binâ'en bu bâbda vâkı' olan sehv ü haţânuñ qalem-i 'afv ile taşhîhi aşhâb-ı me'ârif ve âşinâ-yı kütüb-i tevarîhden mercû ve mütezarri' dür.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Muhammed Şemsü'd-dîn Bin Hâmza

Bin Muhammed El-Fenârî 'Aliyye Rahmeti'l-Bârî

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh hicret-i nebeviyyeden yedi yüz elli bir senesi Şaferü'l-hayrında nâm-ı 'âlîlerine nisbet olınan Fenâr Qaryesinde qadem-nihâde-i 'âlem-i şühûd olmuştur. 'Unfuvân-ı şebâbda kemâl-i sa'y ile mahsûd-ı şeyh ü şabb olup 'aşrınıñ hıyâr-ı ahyârından Mevlânâ 'Alâ'ü'd-dîn Esved Hazretleriyle Şeyh Cemâlü'd-dîn Aqsarâyî hıdmetlerinden ahz-ı 'ulûm idüp zâhir hâlde ba'zı şanâdîd-i esâtîzeden telemmüz itdiği gibi 'âlem-i feyzde müderris-i mollâ-yı a'lâ cenâbından dahı ânen feânen istifâza vü istimdâd eyledi. 'Ulemâ-yı Mışıruñ şayt u şadâ-yı mefâhîri gûş-ı hûşına vâşıl u vârid olmağın ol zümre-i fâ'iqa ile müşâhabet-i

⁶ Bu kısım, eserin sebeb-i telif bölümüdür.

‘ilmiyye eylemek arzûsıyla MıŖır cānibine ‘āzim ve Ŗeyh Ekmele'd-dīn Hāzretlerinūñ hıdmetlerine mülāzim olup Ŗeyh müŖārun ileyhūñ hūsn-i himmet ve nazar-ı‘ulyāları berekātiyle ruhsāre-i ehliyyeti gülgüne-i leṭā’if-i me’ārif ile mütehallī olduğdan Ŗoñra ‘āzim-i Rūm oldu. Sekiz yüz yigirmi sekiz Recebinde maħrūsa-i Burusada kādī olup meŖāliḥ-i Ŗer‘iyye-i mer‘iyyede mefātiḥ-i ḥall ü ‘aḫd-i umūr-ı cumhūr ve meḫālīd-i feyz ü baŖ-ı cumhūr-ı umūr-ı yedd-i ḥükümet ve ḫabza-i ḫudretine teslīm ü taḫdīm olındı. Selāṭīn-i ‘OŖmāniyye yanında ḫadr-ı vālā vü cāh-ı a‘lāsı zırve-i simāka vāŖıl ve rütbe-i ‘ulyāsı felek-i eflāke nā’il olup neyyirāt-ı ārā-yı Ŗā’ibesı ve aḫmār-ı efḫār-ı Ŗāḫıbesı ḫaṭṭ-ı istivā’-ı iŖābetde cevval olduğına i‘tināları olmağın hūrŖīd-i iltifāt-ı sulṭāniyye ḫarīn olup merāsım-i levāzım-ı vüzerātde ve meḫāmm-ı mühimmāt-ı salṭanatda daḫı kendüsiyle müŖāvere olunurdu. Müftī olmazdan muḫaddem ya‘ni sekiz yüz yigirmi iki tārīḫinde ziyāret-i Ka‘be-i Ŗerīf itmek için ṭayy-i menāzil ve ḫaṭ’-ı merāḫil idüp Ḫāhire-i MıŖıra daḫil olduğda ol bilād-ı Ḫudūs-i ābāduñ fuṣalāsı ḫuzūr-ı ‘ālīlerine ḫāzır olup mubāḫeŖe vü müzākeresinden ḫāziyye-i marziyye-i faẖīletini ḫabūl eylediler. Ba‘dehū edā’ül-ḫacc-i ḫuful ü rücū’ itdükde MıŖır sulṭānı Sulṭān Mü’eyyidūñ ibrāmıyla tekrār Ḫāhire-i MıŖıra uğrayup ol diyāruñ fuṣalāsıyla muŖāḫabetle muḫbil ü mu‘teber olup oradan ḫāzīre-i lāhūt ve meṭāf-ı melā’ik-i erā’ik-i ceberūt olan Ḫudūs-i Ŗerīf-i vācibū’t-teŖŖifūñ ḫāk-i pākine rū-māl olmaḫ için ol semt-i Ḫudūs-i semhe musāra‘at itdiler. Bu ṭarīkle arāzi-i Ḫudüse vaŖıl ve ziyāreti maḫsad-ı Aḫsā olan Mescid-i AḫŖāya nā’il olduğda enbiyā-yı ‘izām ve evliyā-yı kirām Raḫīmu’llāḫi’l-Meliki’l-‘Allām ḫāzeratınūñ merāḫıd-ı Ŗerīfelerinde rūḫāniyyetlerinden istimdād eyledükden Ŗoñra kendü mevlid-i ‘aŖlīsine ‘avdet eylemiş idi. Sekiz yüz otuz üç senesinde İntākiyye ṭarīḫinden girü rızā-yı İläḫī-yı bedreḫa-i ṭalī‘a-i āmāl idinüp ŖālīŖen ziyāret-i Ka‘be ile ḫırān u temettü‘ ve ba‘dehū mevṭın-ı ḫadīmenūñ Ŗavb-ı Ŗavāb-ı inṭivāsına ‘avdet eylemiş idi. Sekiz yüz otuz dōrt senesi Ŗehr-i Recebinde bu tengnāy-ı kevn ü fesāddan nüzhet-ābād-ı ḫazā-yı Ḫudūsde ḫarār u istiḫrār eyledi. Evāḫir-i ‘ömrinde cevher-dīdesine ‘arż-ı remed-i ‘arız olup ḫicāb-ı ‘amā ile nūr-ı baŖardan memnū‘ ve maḫcūb olmış iken Ḥudā-yı BaŖaruñ nazar-ı ‘ināyetiyle ḫuvvet-

i bāşırası maḳarr-ı muḳarrerine ‘avdet eyledi. Mevlānā-yı müşārūn-ileyh uşūl-i fıḳıhda olan mütūn-ı mu‘tebere-i muşavvereden Menār u Pezdevī ve Maḳşūl-i İmām-ı Rāzī ve muḳtaşar İbn-i Ḥācib nām kitāblarūn muḳtevē olduḳları ferā’id-i fevā’id ü nevādir-i bevādiri cāmi‘-i Ḥuşūlū'l-Bedāyi‘ fī Uşūlū'ş-Şerāyi‘-i nām kitāb-ı müsteḳābını te’līf idüp itmāmında otuz yıl kūşiş ü verzişle berāber sūre-i Fātiḫada bir tefsīr-i şerīf-i taşḫīr ü taşḫīr eyleyüp verā-yı üstād-ı sūrādīḳāt-ı i‘cāzda muḳtefī ve buḫūn-kumūn u iḫtifāda mütevērī olan aḫruf-ı esrār-ı esmār-ı karāniye ve mezāyā-yı ḫafāyā-yı Furḳāniyeyi anda mūnderiç ḳıldı ve Enmūzecū'l-‘Ulūm nām risāle-i İ‘cāzū'l- Māmī ibdā vü iḫtirā‘ idüp ol derc-i fezā’ilde yüz ‘aded fūnūn derc eyledi. Ferā’iz-i Sirāciyyeyi şerḫ idüp sā’ir şūrūḫ-ı pūr-fütūḫından ziyāde tenvīr ḳıldı. Seyyid Şerīf Ḥazretlerinūn şerḫ-i mevāḳıfına müvā’ḫezāt-ı keşīreyi mütezammin-i ta‘līḳāt-ı bedī‘a-i ta‘līḳ eyleyüp uşūl-i meḳāşid-ı ḳavm üzere farzı muḫāl olan iḫtimālāt-ı bāḫılaya ziyāde vüçūd virmekle ba‘zı kelām için bu merşad ü naḳz u mevḳıf-ı intīḳāz dur deyü i‘tirāz eyledi ve fūnūn-ı ‘adīdeye müte‘allīḳ nazmen ve neşren sā’ir ḫavāşī ve resā’ilden ferā’id-i fevā’idi şāmil mü’ellifāt-ı keşīre-i tesvīd eyleyüp lākin emr-i fetvā ve meşāḡıl-i tedrīs ve ḳazā ol müsveddātı beyāz itmege mā’ni olmuş idi. Maḫrūsa-i Burusada sūm‘a vü riyādan sāde bir mevzi‘-i felek-i asāde cāmi‘-i a‘lā ve medrese-i vālā binā idüp ḳaşr-ı bī-ḳuşūr-ı āḫireti anuñla te‘sis ü tarşış eyleyüp cāmi‘-i şerīf-i mezḳūrūn önünde defn olındı "cennetü'l- firdevs" (834) tāriḫ-i vefātlarıdır. Ārif-i bi'llāh Ḥācı Bayrām Sulṫānūn şeyḫi Şeyḫ Ḥamīdū'd-dīn Ḳayşarī Ḥazretleriyle daḫı muşāḫābet ü mūnāsebet idüp ‘ilm-i taşavvufi anlardan aḫz eylemişler idi. El-ḫaḳḳ sāḫa-i bāḫa-i zāhiri ‘ulūm-ı zāhire-i zaḫīre ile pīrāste ve şuffe-i ḡurfe-i derūnı muḫassenātı fuyūzāt-ı İlähiyye ile ārāste meḫāmid şūriyye ve ma‘neviyyeyi şāmil bir fāzıl u mefāḫir-i ‘ilmiyye ve ‘ameliyyede kāmil bir ‘ālim idiler. Raḫmetu'llāhi ‘aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Mevlānā Faḫrū'd-dīn El-‘Ācemī Efendi

Mevlānā-yı müşārūn-ileyh bilād-ı ‘Acemūn ‘āmmē-i fezā’il-intimāsından ḫuşūsān Seyyid Şerīf Cürċānīden telemmūz eyleyüp ḡuş-ı hūş ve gerdūn-ı āmālini cevāhir-i zevāhir-i fezā’il ü fevāḫir ile teḫallī eyleyüp andan diyār-ı celīlū'l-i‘tibār-ı Rūma

gelmiş idi. Mollâ Fenârî'nün oğlu Muhammed Şâh Efendî'nün hizmetine vâsıl olup Maḥmiyye-i Burusada Sultânîyye Medresesinde mu'idi oldu. Şîve-i kadîm-i eslâf üzere ba'zı medârise müderris olduğdan sonra merhûm ve mağfûrla Sultân Murâd Han-ı Sâni-yi Gâzî zamânında ya'ni sekiz yüz otuz dört Recebinde yevmiyye otuz akçe vazîfe-i nazîfe ile müftî olup pâdşâh mağfîret-penâh ol ecl-i ecille-i penâhuñ vazîfesin ziyâde itmek istedikde beytül-mâl helâldür ammâ vefk-i hâcet ve kadr-i kifâyetden ziyâdesi helâl olmayup vebâldür ihrâcât nâ-vâcib ve me'ûnet-i nâ-mütenâsib-i tekeffül idüp mâlâ-yülzem tekellûf eylemek beyne'l-fuhûl nâ-maḥbûldür ve şeref-i i'tidâlden ḥazîz-i isrâf ve sürfe-i tenezzül ve vuşûl nâ-ma'ḳûldür diyerek ḳabûl itmediler. Kelâm-ı ḥaḳḳı söylemekde levme-i lâ'imden ḥavf itmeyüp kelimât-ı belâgat-ı âyâtınun ḥaḳḳ-ı şariḥe muvaffaḳiyyeti meczûm ve menşûş idi. Silsile ve 'an'ane üzere 'ilm-i ḥadîsden Buḥârî nâm kitâb-ı şerîfi vâlid-i 'azîzinden okuyup naḳl ü rivâyet için icâzet almaḡla şihâḥ-ı mellâḥ-ı eḥadîs-i şerîfenun rivâyet-i râyetini ber-dûş-ı hûşında ḥâmil olup mecâlis ü meḥâfilde naḳlini naḳl idinmiş idi. Mervîdür ki ṭâ'ife-i ḥurûfiyye-i ḳalle-i muḳillenun re'îs-i pür-i telbîsi fazl-ı Tebrîzinun etbâ'-ı ḳalâlet-i ittibâ'ından ba'zı melâ'îne-i mâlâ-ya'nî Ebu'l-Feth Sultân Muhammed Han ibn Murâd Han-ı Sâni Ḥazretlerinun ḥidmetlerine vâsıl ve kemâl-i iltifâtlarına ḳarîn ü rehîn olup kemâlât-ı bâtılalarını şûret-i Ḥaḳḳda irâ'et itmekle nukûd-ı me'ârif ve muzâḥref ve muḳaddemat-ı müzeyyifelerine pâdşâh mağfûrun mübârek ḥatırları nev'an mâ'il olup sikke-i ḳabûlleriyle meskûk olmuş idi. Derûn-ı mezheb-i mühezzebi nuḳûş-ı meveddetleriyle ṭoldı ḥattâ zıkr olunan mel'un-ı maṭrûdı eşyâ ve etbâ'ıyla Dârü's-Sa'âdeye alup envâ'-ı i'zâz u ikrâm ve esnâf-ı ri'âyet ü ihtirâm eyledi. Vüzerâ-yı âşaf-ı ârâdan memdûḥü'l-ḥalk ve maḥmûdu'l-ḥaḳḳ Maḥmûd Paşa bu vaz'dan ḡâyetle rencide olup kemâl-i mertebe ve mertebe-i kemâlde bî-ḥuzûr olduğında bunları ṭard u ib'âd eylemek aḳşâ-yı merâmı idi lâkin melâḥide-i mezkûre ḥaḳḳında pâdşâh sa'âdet-i destgâha nesne akmaḡa cür'et ü cesâret itmekden ḥavf ider idi. Muḥâlefettü's- Sultân eşeddi mine'n-nirân bu ḳaziyye-i marziyyeyi mevlânâ-yı müşârun-ileyhe i'lâm idüp bu madde-i fesâd-ı rûḥ-ı 'âlem-i meşâbesinde olan pâdşâhuñ 'urûḳ-ı pâkine henüz tamâm-ı ḥulûl ve cereyân itmeden

def ü ref ine ‘ilâc nedür deyü müşâvere eyledi. Ni‘me'l-müvâzereti'l-müşâvere medlûlince mevlânâ müşârun-ileyh ol melâhidenüñ derünî hâllerine maṭla‘ olup i‘tikâdlarınıñ ‘âyârını bilmek için kelimât-ı bâṭıla-i ‘âtılâlarını bi'z-zât isitimâ‘ itmegi murâd idindi. Eger ol mel‘ûnlarda şîme-i semmiyet-i nâ-meşrû‘ iyyet istişmâm olunur ise şâhiblerini zehr-i qahırla helâk idüp ol semek hükmini zühûra getüreler ve eger şehd ü şekker gibi şîrîn ü lezîz olup çâşnî-yi sır‘a ve lezzet-i Hakk’a muvâfık olur ise ana göre bir şerbet bağlayalar didükde binâ‘en-‘aleyh zâlik Maḥmûd Paşa şâhib-i tercemeyi hânesinde bir küşede pinhân idüp ol melâ‘îneyi ziyâfet tarîkiyle dâ‘vet eylediler. Zıkr olınan gürûh şekâvet-i şekve-i vezîr müşârun-ileyhi kendü mezheb-i nâ-mühezzeblerine ṭâlib zann idüp mezheb-i bâṭıllarına müte‘llik müşâhabeteye şürû‘ eylediler. El-keḷâm-ı yecirrü'l-keḷâm fehvâsınca me‘âl-i maḳâl ve encâm-ı keḷâm-ı hulûla mübahḥar olup mezheb-i fâsid ve meslek kâsidleri vâdî-yi ḍalâletüñ münthâsına münthî olduğda mevlânâ-yı müşârun ileyhi gayret Hakk-ı istilâ idüp nâ-raḥmiyyet eyledük ğazabı ğaleyân eyleyüp bi-iḥtiyâr-ı kemîn-kümündan âşikâr olup mülhid-i mesfûre sebb ü şitem eyledi. Mülhid-i mezbûr mevlânâ-yı müşârun-ileyhüñ ḥavf u ḥaşyetinden ḥavme-i ḥummâ-yı ḥimâyet-i pâdşâhiye dâhil olmaḳ ricâsıyla dârü’s-selâm ve medâr-ı emân olan serâ-yı cennet-nişâne toĝrı karar eyledi. Fâzıl-ı müşârun-ileyh ol mülhid-i meş‘ûmuñ Dârü’s-Sa‘âdede ardından yetişüp bir vecihle şiddet ü ḥiddet-i irâ‘et eyledigi pâdşâh maĝfîret-penâh bu muḳâbeledede muḳâveleden istiḥyâ eyleyüp müdâfa‘a vü münâza‘dan sükût itmiş idi. Maṭla‘ :

Ḥod-zehre-i muḥâlefet ân-ı kirâbûd

mefhûmınca fâzıl-ı müşârun-ileyh Sultân-ı Sa‘âdet ‘unvânüñ ḥuzûr-ı şerîfinden mülhid-i merḳûmı fi'l-ḥâl aḥz idüp keşân-ber-keşân Maḥrûsa-i Edirnenüñ Üç Şerîfeli nâm câmi‘ine bi'l-iḥzâr-ı mezâhib-i bâṭıllarınıñ buṭlânını ve kendülerinüñ zındıḳasını küfrini ‘ammeye beyân u tibyân ve ḳatl olınmalarınıñ vücûb-ı lüzûmı ve bu ḥuşûşa i‘ânet idenlerüñ şevâb-ı ‘azîm ile meşâb olduklarını ḥalka bi't-tamâm i‘lâm u ifhâm birle mevḳi‘-i mezkûrde iḥrâḳ-ı bi'n-nâr itdirdi. Marâz-ı mevṭinde Mevlânâ Ṭûsî ‘iyâdete imtisâ eyledükde silsile-i keḷâmı böyle ‘aḳd eyledigi şe‘â’ir-i

şerâyi' -i Muhammedîyi izhâr için zuhûr-ı şudûr-ı 'avâm ve rü'ûs-ı rü'esâsı halâ'iki dârbet-i 'aşâ-yı şerî' atden hâlî etmeyüp durûb-ı merâsim-i şer' -i şerîfi dârben tenfîz eylediñüz didükden şoñra ğayri nesne tekellüm itmedi. Sekiz yüz atmış beşde mağ' ad-ı sıdka hıram ve Edirne mütevârî-yi makâbir-i hâşş u 'âmm oldu. Mağrûsa-ı Edirne Dârü'l-Hadîş Câmî' inüñ mihrâbı önünde medfûnlardur. Üç Şerîfelü Câmî' kurbında anlara müntehî bir medresesi vardır. Müddet-i fetvâları Murâd-ı Şânî ve Ebu'l-Feth zamânlarında otuz seneden ziyâdedür. Keşîrû'l-lihye ğarîbü'l-hilye bir zât-ı fezâ'il-simât idi. Ca'le'llâhul-mennân müftehîren lâ ehli'l-cinân.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Mevlânâ Husrev Muhammed Efendi İbn Ferâmerz

Mevlânâ-yı müşârun-ileyhüñ nâm-ı sâmilîleri Muhammeddür. Pederleri Ferâmerz ümerâ-yı Fransadan iken hadîka-yı derûnında mütemekkin olan bîh-saht-ı dıraht-ı küfr ü dâlâl-ı 'aşif-ı şarşar-ı inâyet-i Zü'l-Celâl ile berkende olup şemerât-ı sa'âdet-i ezeliyye ile berhûrdâr olmuş ve kerîme-i 'afîfesin ümerâ-yı 'Ösmâniyyeden Husrev nâm bir emîr-i fercâma tezvîc idüp anı dâmâd itdükden şoñra vefât eylemiş idi. Oğlı şâhib-i terceme şağrı hâlinde ol Husrev nâm dâmâdınüñ hicrinde qalmış idi. Takrîble Emîr Husrev kaynı deyü ğâyet şöhet bulmuş iken keşret-i isti'mâlle kıyûd-ı muhtelifeyi müteferrika terhîm olup elsine-i nâsda nâmı yalnız Husrev kaldı. Evâ'il-i hâlinde cümle fûnûnı ekâbir-i 'ulemâ-yı mütekkaddimînden bilâd-ı Rûmîde müftî olan Burhanü'd-dîn Haydar Herevî Hazretlerinden aḥz iderek ol baḥr-i zehḥâr-ı dâniş-i dîrîne-i kenâruñ şeref-i ifâzasıyla aşdâf-ı evcâfı gevher-i ezher-i 'irfân ve cevher-i ebher-i fazl u îḳân ve mel'ân olup saḥâ-yı bâḥa ḥâtırınüñ her küncinde bir genc-i firâvân yatur oldu. İbtidâ Maḥmiyye-i Edirne Şâh Melik Medresesi şadaqa olup diğeri bir qarındaşı Maḥmiyye-i mezkûre medreselerinden Çelebi Medresesi müderrisi olmuş iken vefât eyledükde taşarruf itdigi mezkûr Çelebi Medresesi kendülere tefvîz olındı. Ol medresede i'âm u ifâde ve aḥkâm-ı ifâza ider iken sekiz yüz otuz iki senesinde kâdî-i 'asker naşb olup 'asâkir-i nuşret-me'âşirüñ cumhûr-ı umûr-ı şer' iyesinüñ e'inne-i faşl u vaşlı kabza-ı taşarrufına teslîm olınmış ve cülûs-ı Sulḫân Muhammed Ḥanîde ibkâ kılınmış idi. 'Asâkir-i İslâm Sulḫân Murâduñ yiñe taḥt-ı salḫanatına cülûs itmesini iltizâm eyledüklerinde pâdşâh mağfûr Mağrûsa-i

Mağnisadan kalkup serî-i sa'âdet-maşîr-i 'Osmâniyyeye cülûs itmek üzere geldükde Sulţân Muhammed Han Hazretlerini 'azl idüp Mağnisaya gönderdiği şırada şâhib-i terceme dahı ayrılup ol nihâl-i bâğ-ı salţanata kemâl-i mihrinden sâye gibi müfâraķat eylememiş idi. Hâķân-ı müşârun-ileyh ikinci nevbetde câlis-i evreng-i salţanat olduķdan sonra aķçe ve vazîfe ta'yîn eylemiş ve Maħrûsa-i Kaştamonıya musahħar-ı şimşîr-i teşhîr olup elviye-i fetħ-i peyker-i sâye-güster olduķda Mevlânâ Hıdır Beg Efendiden sonra ya'ni sekiz yüz altmış üçde Koştantıne ve ħavâşş-ı refî'a ve Ġalaťa ve Üsküdar ķađılıķlarını ve Ayaşofya Medresesini kendülere tevcîh buyurmuş idi. Pâdşâh mağfuruñ bir velîme cem'iyetinde ol meclis-i humâyûna da'vet olunduķda cânib-i yemîn-i Mevlânâ Monlâ Gürâniye ve cânib-i yesâr kendülere teklîf olunması mücib-i iğbirârî olmasıyla bahren Maħrûsa-i Burusaya 'azîmet ve anda bir medrese-i bünyâd ile ifâdeye meşğul ve kendü 'âleminde geçinür iken tekrâr İstanbula da'vetle sekiz yüz altmış beşde manşib-ı fetvâ ile i'zâz u ikrâm olındılar. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz seksen beş senesi Şa'bânınuñ bir cum'a güninde Maħrûsa-i Koştantıniyyede vefât idüp na's-ı şerîfi Maħrûsa-i Burusaya naķl ve medresesi derûnında defn olındı. Dâhil-i Koştantıniyyede müte'addid mesâcid-i binâ' ve şerħ-i muţavvele fenn-i uşulde telvîhe ħâşiyeye ve Kıadı Beyzâvî Tefsîri evâ'iline havâşî-i ta'lîķ ve 'ilm-i fıķıhda Dürer nâm bir metn-i şüreyyâ Nizâm u Ġurer nâm bir şerħ-i Pervîn-i İlti'âm te'lîf ü tanzîm ve 'ilm-i usulde Merķadü'l-Vuşul nâm metn-i metîni ve Mer'etü'l-Uşul nâm şerħ-i rezîni te'lîf ve ma'reke-ârâ olan Mes'ele-i Velâye tefsîr-i sûre-i En'âma müte'allik birer risâle tesvîd eylediginden başka Telĥîs nâm kitâba şerħ ü faħrû'l-İslâm-ı Pezdevînuñ uşuline ħâşiyesi ve ħâşiyeye-i 'Azde ħâşiyesi ve Seyyid Şerîfûñ Şerħ-i Miftâhınuñ evâ'iline ħâşiyesi ve Mevlânâ 'Alî Rûmînuñ Esvilesine ecvibesi vardur. Erbâb-ı taleb her gün daħve-i nehârda sa'âdetĥanelerine cem' olup tağaddî eyledükden sonra esbi önünce devân u revân-ı medreseye varup emr-i tedris ve ifâde tamâm olduķda girü üslûb-ı meşrûh üzere evine getirürler ve Ebu'l-Fetħ Sulţân Muhammed Han Hazretleri vüzerâsına Ebû ħanîfe-i zamânedür deyü zât-ı şerîfi ile iftiĥâr u ibtihâc buyururlar imiş. Sevâlif-i eyyâmda ħuddâm-ı istihdâm itmeyeyüm deyü va'd-i ahidleri sebķat itdiği sebebden bî-nihâye 'ubeyd ü

civārīsi var iken müṭāla‘a ḥānesini kendüler silüp süpürüp çerāğ u şem‘ini bi-nefsihi uyarup bu va‘di dā‘imā incāz ü ifā iderler idi. Merbū‘u'l-kāme ve ‘aẓīmü'l-liḥye müteverri‘ vü müteberri‘ şāḥib-i sükūn u vaḡār bir zat-ı büzürgvār idiler. "Māt-ı denīsü'l-‘ulemā (885) ve raḡmetu'llāhi ‘aleyh" (885) dā‘imā tāriḡ-i irtiḡālleridür. Müddet-i fetvāları Sulṡān Murād-ı Şānī ve Fātiḡ İstanbul Ġāzī Muḡammed Ḥan-ı Şānī zamānlarında yigirmi seneden ziyādedür raḡmetu'llāhi ‘aleyh müşārun-ileyh bu deñlü kemālāt-ı ‘āliyye ile berāber gāḡice şı‘r dimege daḡı tenezzül eyledüklerinden bu maṡla‘-ı eş‘ār belāğāt-ı eş‘ārlarındandır. Maṡla‘ :

Başıma ġamm-ı ‘aşḡuñda cām-ı efser yeter

Zaḡmuñ ile ḡanlu pirāhen-i ḡabāsı zer yeter

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Monlā Ġürānī Aḡmed Şemsü'd-dīn İbn İsmā‘ıl Ġürānī

Mevlānā-yı müşārun-ileyh mesḡaṡ-ı re’si olan belde-i Ġürānda taḡşīl ü tekḡmīl-i ‘ulūm idüp andan Ġāḡhire-i Mışıra irtiḡāl ü intiḡāl ile ol ‘aşrūñ ‘ulemāsından ibn Ḥacer-i ‘Asḡalānīden isticāze ile icāzet almış idi. Mevlānā Yegān Ḥazretleri Ka‘be-i Şerīfeden gelür iken Mışırda kendülere mülāḡı olup şāhdan fezā‘il-i meşḡudesini ‘ayn-ı ‘ilme'l-yaḡīn ile müşāhede eyledükde ma‘an diyār-ı Rūma getürmiş ve vilādet himmetiyle Sulṡān Murād Ḥan-ı Maḡfıret ‘Unvān Ḥazretlerinüñ meclis-i‘izzet-i celīslerine dāḡil olmış idi. Pādşāḡ maḡḡūr kendülerinüñ rūsūm-ı celā‘il-i fezā‘il ve ḡudūd-ı leṡā‘if-i me‘āriflerine vāḡıf u ‘ārif olarak ḡadd ve tavşīf ü ta‘rīfden ḡāric ri‘āyete istiḡḡāḡları oldukları ḡaṡ u cezm eylemekle Maḡrūsā-i Burusada Kabluca ve Yıldırım Medresesiyle ikrām ve ba‘dehū ta‘līm-i Şehzāde Muḡammed Ḥan ile be-ḡām idüp müşārun-ileyh Fātiḡ Sulṡān Meḡmed Ḥan Ḥazretlerinüñ cülūslarında vezāret-i ḡabūlden nūḡūl eylemekle sekiz yüz elli beşde ḡāḡī-i ‘asker-i mu‘teber oldu. ‘Azl ü naşbda ve mehāmm-ı sā‘irede kimesnenüñ re’yine muvāḡaṡat ve iltimāsına müsā‘ade itmedikleri mişillü ‘arz u istiżān daḡı itmez oldılar. Bu vaz‘dan pādşāḡ ‘ālem-penāḡ dilḡir olmaḡla sekiz yüz elli yedide taşḡiḡ-i evḡāt bahānesiyle ḡazā-i Burusayı taḡlīd ve ḡurb-ı devletden teb‘id olunmuşlar idi. Orada daḡı ḡuddām-ı pādşāḡiden birinüñ ḡilāf-ı şer‘-i şerīf vāḡı‘ olan ifādātını ḡabūlden imtinā‘ ile

berāber huddām-ı mezbūrı darb u ʿitāb eylemesi hāklarında āteş-i ğazab ve nāʿire-i hiddet-i iltihāb-ı Hüsrevāniyi mūcib olarak sultān-ı maʿdelet-ʿunvān ile beynerine bürüdet duhūl idüp Burusadan dağı maʿzūl olınarak bu şüretle maʿzūl ve maḥzūl u muḥaqqar ve mehzūl olduğına incinüp diyār-ı Mışıra ʿubūr u vuşūl ve Sultān-ı Mışır Kāyıtbaş ikrāmıyla vāşıl-ı meʾmūl oldu. Baʿde buʿdin pādşāh maġfūr u mebrūr daʿvet idüp sekiz yüz altmış ikide şāniyen Burusa kazaşıyla tesʿid ve aqrānından tefrīd olunup sekiz yüz seksen beşde müftiʿl-enām ve ḥallāl-ı müşkilāt-ı hāşş u ʿāmm oldılar. Hicret-i nebeviyyeden sekiz yüz toḫsan üç senesinde kuvvet-i zaʿf-ı şeyb ü herem ile esās-ı ʿāmir-i iʿmārı ğābir ü ḥarāb olup bünyān-ı cismānī sūkūt u hubūta teḥāvī eyledükde li-ecliʿt-tedāvī ḥāric-i Koşantınıyyede bir cāy-ı feraḥ-fezāda iḳāmet itmiş idi. Ecel-i mevʿūd ve yevm-i maʿhūd irişüp meʿāric-i medāric-i ceberūta ʿurūc itmenūñ zamānı geldükde dāḥil-i Koşantınıyyede olan ḥānelerine naql ve bir köşesinde serīr vazʿ itdirüp anuñ üstinde baş-ı bisāt-ı isitirāḥat eylemiş idi. Bir gün şalāt-ı zuhrı edā idüp kıble cānibine müteveccih olduklarında ezān-ı ʿaşırdan birkaç defʿa suʿāl idüp baʿde zamān müʿezzın ikindi ezānına ibtidā idüp Allāh u Ekber didiği gibi mevlānā-yı müşārun-ileyh dağı Lā ilāhe illaʿllāh deyüp teslīm-i rūḥ eyledi. Eşer-i ḥayr-i lāmiʿī olan cāmiʿleri bağçesinde raşad-nişīn-i raḥmet-i Rabb-i Muʿīn oldılar. Mevlānā-yı müşārun-ileyh Ğāyetüʿl-Emānī fī Tefsīriʿs-Sebʿiʿl-Meşānī ismiyle bir tefsīr-i şerīf teʿlīf idüp ve ʿalā Zemāşerī ve Beyzāvī hāklarında muʾāḥezāt-ı keşīre-i irād ve fenn-i ḥadīşde şāḥiḥ-i Buḥārīye Kevşer-i Cārī ʿalā Riyāzīʿl-Buḥārī ʿunvānıyla maʿnūn bir şerḥ-i laṭīf terdīf eyleyüp şurrāḥinden ibni Ḥaceri çok yerde menʿ ve Kirmānīye mevāzıʿ-ı keşīrede tıĝ-i iʿtirāz ile cerḥ-i Kaşīde-i Şātibiyenūñ şürūḥından şerḥ-i Caʿberīye ḥavāşī-i laṭīfe-i maḥbūle taʿlīk eyledi ve biʿl-cümle şerāʿif-i evḳāt-i şeref-i ğāyātı ders ü fetvāya maşrūf ve teʿlīf ü taşnīf ve ʿibādetle maʿtūf olmaĝla fūnūn-ı mütedāvile-i sāmī-i rütbetde ḥuşūşān ʿilm-i tefsīr ve ḥadīş ve ʿilm-i kırāʿatda yedd-i beyzā ibdā idüp fezāʿil-i ʿilmiyyesini āyāt-ı sātīʿa ile rütbe-i iʿcāze eylemiş idi. Aşḥāb-ı duyūnuñ zımmetinde olan ḥuḳūḳını defninden muḳaddem beytūʿl-māldan bī-ḳuşūr-ı edā idüp ibrāʿ-ı zımmet eyledükden şoñra kendüleri namāzına ḥāzır olarak iḳāmet-i imām eylesün ve cesedimi ḳabre vazʿ itmelü olduğda

ayađlarımđan süriyüp tezelliil için lahdime indirmegi emr buyursun deyü pādşāh ‘ālī-tebār hazretlerine vaşıyyet itmişler idi. Ba‘de'l-irtilhāl yüz seksen biñ aqçe duyün-1 müteferriqası erbāb-1 huķūķa beyyinesiz edā olunup meyyitini ķabre iletdüklerinde kendülerin vaşıyyeti üzere ‘amel itmege cür’et olunup ancak cesed-i şerīfi bir haşir üzere vaz‘ olunup ķabri kenārına deġin sürinüp anuñla lahd-i pākine inzāl olındı. Evrāķ-1 etbāķ-1 hayātı tamām ve şuķūf-1 i‘mārı hitām olıncaya deġin her gice pister-i isitirāhatde rāhāt itmeyüp şabāh olıncā hatem-i Qur‘ān itmek dā‘b-1 muķarrerleri idi. Edīb-i erīb tünd-i şüret ve mehīb ü tavilü'l-ķāme ve kebirü'l-lihye ve nāṭıķ-1 bi'l-haķķ bir zāt-1 fezā‘il-simāt idiler. Raḡmetu'llāhi ‘aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Abdü'l-Kerīm Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh kübrā-yı ümerā-yı Murād Han Ġāzīden Muḡammed Aġa nām bir emir-i vālā maķāmuñ ķullarındandır. Saġrı hālinde Mevlānā Ayas ve Maḡmūd Paşa ile bilād-1 harbden şāhil-i diyār-1 İslāma ihrāc olunup şadef-i dehānlarında cevāhir-i zevāhir-i kelīme-i tevḡid nümāyān olup "Ve min yehdü'llāhi fe hüve'l-mühted" āyāt-1 celīlesi muķtezāsı üzere şandukā-yı derün-1 pāki cevher-i şeref-i İslām u ġmān ile ṭolmuş idi. Mümā ileyh Muḡammed Aġa ta‘līm-i Qur‘ān ve ‘ilm için bir h‘āce naşb idüp ba‘dehü Şehzāde Sulṭān Muḡammed Han Hazretlerine baġışlayup ser-deste-i taşarrufını yedd-i istihķāķına tefvīz eylemiş idi. Mevlānā Tūsīden ve Mevlānā ‘Ācemīden okuyup riyāz-1 aḡvālī şükūfe-i ‘ulüm-1 berā‘at-i rüsüm ile hālī ve ḡıyāz-1 a‘mālī reşehāt-1 fūnūn-1 ġarābet-nümün ile mālī olduğdan sonra ba‘zı medārisde müderrris olmuş ve Maḡrūsa-i Koştantınyenüñ fethinden sonra binā vü inşā olunan Medāris-i ‘Āliyye-i Me‘ālīyi intibādan birisi kendüsine iḡsān buyrulmuş idi. Sekiz yüz altmış üçde ķāđī-i ‘āsker olup yetmiş birde ma‘zül ve sekiz yüz ṭoksan üç senesi Cumāde'l-Āḡiresinde me‘zün-1 bi'l-iftā olmaġla maķbül oldu. Zamān-1 Bāyezīd Han Ġāzīde ya‘ni ṭokuz yüz Recebince vefāt eyleyüp bu tengnā-yı zevāyā-yı fenādan füşhat-1 fezā-yı nüzhet-serā-yı beķāya ric‘at eyledi. Müddet-i ‘ömrinde te‘līf ü taşnīf ile çendān-1 muķayyed olmayup hemān evā‘il-i Telvīhe ḡavāşī yazup ġayri nesne tersīm ü terķīm itmemişdür. Ķabr-i şerīfi Maḡrūsa-

i Edirne'de Sultân Cāmi' i kabrinde binā itdiği mekteb civārında vāqı' oldı. Müddet-i fetvāları yedi sene miqdārıdır. Rūhu'llāhi rūḥa.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ḥalebi 'Alā'u'd-dīn El-'Arabī Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Ḥalebü'l-aşl olup ol diyāruñ 'ulemāsından ta'allüm ü telemmüz eyledükden soñra bilād-ı Rūma 'āzım ve Mollā Gürānī ḥıdmetlerine mülāzım olmış idi. Ba' dehū Mevlānā Ḥıdır Beg İbni Celālü'd-dīnün ḥıdmet-i vālā-yı rütbetine vāşıl ve āşār-ı ifāzāsı berekātıyla 'ulūm-ı keşire ḥāşıl eyledükden soñra Maḥrūsa-i Edirne'de Dārü'l-Ḥadiş Medresesinde Mevlānā Faḥrüd-d-dīn 'Acemīnün mu'idi olup zümre-i ṭullāba rüz u şeb i'āde-i esbāb-ı ifāde eyledi. Maḥmiyye-i Burusada Sultân Murād Ğāzīnün binā-kerdesi olan Ḳabluca Medresesinde müderris olup müdārīse ṭarīkiyle te'sis-i ḳavā'id-i fūnūn-ı esise itmiş ve ṭā'ife-i Ḥalvetiyyenün rü'esāsından Şeyḫ 'Alā'u'd-dīnden aḥz-ı ināyetle evḳātını muşāḥabetlerine maḥşur u maḳşūd idüp bu ṭarīkle ṭarīka-i Şūfiyyeyi tekmil eylemiş oldı. Müşārun-ileyh Şeyḫ 'Alā'u'd-dīn Efendi Ḥazretlerinün yanına efrāduñ cem' olduğından ḥavf olunup Mağnisaya varup anda temekkūn-i vaṭān eylemek üzere maḳarr-ı salṭānatından ṭard u redd olınduklarında şāḥib-i terceme daḫı berāberce nefy ü iclā kılınmış idi. Ba'de zamān Mağnisa Medresesinden Şemāniyye Medresesine terfī' olup sā'ir şehsüvārān-ı mezāmīr-i fezā'il ile şāḥn-ı ifāde-i ihāle kılındı. Evāḥir-i salṭānat-ı Sultân Muḥammed Ḥanīde yevmī seksen aḳçe vazīfe taḥşış olınmış iken Bāyezīd Ḥan Ğāzī erīke-i 'Oşmāniyye-i cülūs eyledükde kālā-yı vālā-yı zāt-ı şerīfinün kıymeti bilinmeyüp otuz aḳçe ḥaṭṭ u naḳş ile elliye tenzīl kılındı. Müddet-i yesīrden soñra revāc-ı i'tibārı tezāyüd ve 'ulūfesi seksen aḳçeye teraḳḳī olındukdan soñra ṭoḳuz yüz Recebinde yevmī yüz aḳçe ile müfti'l-enām-ı naşb olındı. Ṭoḳuz bir Recebinde müfti iken vefāt idüp füşḫat-ābād-ı lāhūt ve nüzhet-serā-yı ceberūta revān olup Ebā Eyyūb Enşārī Radī 'Anhu'l-Bārī Ḥazretleri türbeleri üzerine müşrif-i şāḥik-i cebelde nehr-i sa'd-ı ābāda nāzır ḳubbe-i yektāda mütevārī-yi ḥāk oldı. Mevlānā-yı müşārun-ileyh 'ulūm-ı 'aḳliyye ve şer'iiyyede ḥuşūşān fenn-i tefsīr ve uşul-i fıkıḫda ekmel ü mükemmel ve üstād-ı 'ālim idi. Telvīh nām kitāb-ı müsteṭāb-ı maṭla'ından maḳṭa'ına degin maḥfūz u mazbūṭı olup şāḥife-i ḥāfızasında bi'l-küllīye merḳūm u

mersūm olmağın eşnā-yı ders ve ifādede ol kitābdan ikişer varak ders virür idi. Üzerinden böyle kebīrū'l-lihye mizāc-ı kavī kimesne olup kuvvet-i mizācından eyyām-ı şitāda böyle hengām-ı dersde mekşūfū'r-re's oturmağı 'ādet idinmiş idi. Kuvvet-i mizācı sebebiyle her gice cāriyeleriyle cimā' idüp yaz u kış bī-tevaqquf hānesinde gısl eyledükden soñra yüz rek'at namāz kıilup bir miqdār huzura varur ve *mine'l leyli fe teheccede bihi nāfileten lek* maзмūn-ı şerīfi üzere teheccüd zamānı olduğda hū'ābdan fāriğ olup şabāh-ı tebāşīr-i cenāh cilve idinceye degin mütāla'a ider idi. Şulb-ı pākinden toksan toktuz nefis-i nefīs zuhūra gelüp vefātından on beş miqdārı ahlāf-ı eşrāf-ı taḥlīf eyledi. Zamān-ı ifāde ve evān-ı ifazāsında ašlā semt-i te'līf ü tašnīfe tevağğul itmeyüp ancak muḳaddemāt-ı erba'aya ḫavāşī tenmīḳ ü tensīḳ eylemiş idi. Rūhu'l-lāhi rūḫa.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Ḥāmidü'd-dīn Efdālü'd-dīn Hüseyinī Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh 'ulemāy-ı a'lāmdan Efdālü'd-dīn Hüseyinī Efendi nām kāmil-i fāzılūñ necl-i necīb ve ferzend-i edībīdür. Meşāğıl-ı 'ilmiyyeye kemāl-i iştigālī zamānında müşārun-ileyh Efdāl Efendiden ve ol 'aşruñ 'ulemā-yı ferḫundemanzarlarından ta'allūm ü telemmüz eyledükden soñra Mevlānā Yegāna ḫıdmet-i sāmīyesine vāşıl u nā'il olup tekml-i kemālāt eylemiş idi. Şīme-i lāzıme-i 'ulemā üzere istihḳāḳ-ı zātiyyesiyle Maḫmiyye-i Burusada Ḳabluca Medresesine ve andan Maḫmiyye-i Kostānınıyyede yevmī elli aḳçe ile Murād Ḥan Ğāzī Medresesine müderris olmuş idi. Bir müddet soñra Der-'Aliyyede ṭā'un-ı 'azīm olup nā'ire-i ğāzab-ı İlāhī cümle nāsa şāmil ü sātī' olıcaḳ ḳararı firāra tebdīl idüp evlād-ı emcādıyla sākin olmaḳ için bir ḳaryeye rıḫlet eyledi. Ancak eyyām-ı mu'tādede dersi ta'til itmeyüp haftada dört gün medrese-i mezkūreye 'azīmet ve her günde 'ādāt-ı ḳadīme-i müstedīmesi üzere dört dersūñ edāsına müdāvemēt ü mülāzemet ider idi. Ba'dehū Dārü's-Salṭanata elsine-i ḳādī'-i 'askerligi tefvīz olıñup Bāyezīd Ḥan Ğāzī Ḥāzretlerinūñ zamān-ı salṭanatlarında ya'ni toktuz yüz bir senesi Recebinde müfti'l-enām ve ḫallāl-ı müşkilāt-ı ḫāşş u 'āmm olmuş idi. Toktuz yüz sekiz Şa'bānında bu tengnā-yı kevn ü fāsidden ircā-yı fesīḫū'l-enḫā-yı 'ālem-i bālāya 'urūc eyleyüp Ḥāzret-i Ebā Eyyūb Enşārī Rādī 'Anhu'l-Bārī türbe-i münevverleri

eṭrāfında olan mezārīstānda raṣad-niṣīn-i viṣāl-i Cenāb-ı Rabb-i Mūte‘āl oldılar. Tahrīr-i ṣaḳā’iḳ üzere vefātı tōḳuz yüz üçde vuḳū‘ bulup "Veleḳad mātū'l-‘ulemā" tāriḳ-i vefātlarıdır. Edirne Ḳapusu yolu üzerinde Uç Başı Mescidinüñ ve Kesḳin Dede Zāviyesinüñ ḳurbında bir mescidi ve Şekerciler Ḥānı ḳurbında bir medresesi vardır. ‘Ulemā-yı māzīyeden Mevlānā İṣfahānīnün metn-i Ṭavālī‘a yazdığı şerḩe ve Seyyid Şerīf-i Ḥāṣiye muḩtaṣarına ḩavāṣī taṣṫir ü Hidāye üzerine ve sā’ir āṣār-ı bisyār-ı terkīm ü tahrīr eylemişdür. Ahlāḳ-ı ḩasene-i ḩamīdeye mālik olup ferd-i āferīdenün ṫinnesinden mūkedder ve mūteḡayyir olmazlar idi. Mesā’il-i şer‘iyye vü ‘aḳliyyeden bir mes‘elede ḩicbir def‘a ḡāfil bulunmaḳ vāḳı‘ olmayup cümle-i fūnūn-ı mu‘tebereden her ne maḳūle-i müṣkilāt zıkr olınsa meṣrūḩ u mufaṣṣal-ı maḩfūz u mazbūṫları idi. Nūru’llāhi merḳade.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Alā’u’d-dīn ‘Alī Bin Aḩmed Bin Muḩammed El-Cemālī Efendi

Mevlānā-yı müṣārūn-ileyḩ Ḳaramanīyyū’l-aṣldır. Ḥāl-i ṣabāvet ve evān-ı ṣebābetde Karamanlu Mevlānā ḩamzadan okuyup Muḩtaṣar-ı Ḳudūrīyi ve Manzūme-i Nesefīyi anuñ ḩıdmetinde ezber eylemiş idi. Ba‘dehū Der-Sa‘ādete gelüp Mevlānā ḩusrev Ḥāzretlerinden telemmüz ṫariḳiyle istifāde vü istifāza eyledükden ṣoñra ‘ulūm-ı şer‘iyye ve fūnūn-ı ‘aḳliyyeyi daḩı Burusada Mevlānā ḩūsāmzāde Efendiden ta‘allūm idüp Mevlānā Muṣliḩu’d-dīn Efendiye mu‘īd ve duḩterīn-i tezvīc ile dāmād-ı sa‘īdi olmuş idi. Ba‘de zamān otuz aḳḩe ile Maḩmiyye-i Edirne’de ‘Ali Beg Medresesi kendüye i‘ṫā ve ‘aṫāyā-yı Muḩammed ḩan Ḓāzīye sezā ḳılınup ancaḳ Ḳaramanī Muḩammed Paṣa ile beynlerinde olan bürüdet-i nāḡehānī sebebiyle terk-i medrese idüp ‘ārif bi’l-lāḩ Şeyḩ Muṣluḩi’d-dīn bin Vefā Ḥāzretlerinüñ ḩıdmetlerine ittisāl eyledi. Bāyezīd ḩan Ḓāzī ‘Aliyyü’r-Raḩmete ve’l-Meḡāzī Ḥāzretleri taḩt-ı sa‘ādete cülūs eyledükden ṣoñra kendülerin ‘ālem-i ma‘nāda müṣāhede idüp irtesi şeref-i mülāḳātıyla teṣerrüf itmek iḩün olınan da‘vete icābet itmeyüp selāṫin ile mülāḳāt-ı ebḡāz-ı mübāḩātdür deyü imtinā‘ eyliceḳ otuz aḳḩe vazīfe ile Maḩrūsa-i Burusada Ḳabluca Medresesi müderrisligi taḳlīd ve ba‘dehū Maḩmiyye-i Amasyada iṫā iḩün cīren ol cānibe irsāl ü teb‘īd olındı. Ba‘dehū yine Ḳabluca ve İznīḳde kā’in

Orhān Ğāzī ve Burusada Murād Ğāzī Medreselerine müderris olup bir müddet soñra terk idüp yine Amasyaya ‘azīmet ve ol diyārda Bāyezīd Ğan Ğāzīnün medresesinde neşr-i ‘ulūm u fūnūna himmet eylemiş idi. Ba‘dehū niyyet-i Ğacc-ı şerīf ile Mışıra ‘āzīm olup Mekke-i Mükerrerede zühūr iden fitne sebebiyle sene-i ātiyeye dek kibār-ı ‘ulemā-yı Mışır ile ülfet ü şöhbete müdām oldu. Ol eşnāda ya‘ni toköz yüz sekiz tārīhinde Şeyhülislām Efdalzāde Ğamīdü'd-dīn Efendi defn-i zīr-i zemīn olduĝda riķ‘a-yı manşīb-zībā-yı fetvā bunlar haķķında imlā olındı. Ba‘de'l-ħacc vāşıl-ı Dārü's-Saltānata elsine olup Bāyezīd Ğan Ğāzī Ğazretlerinün bünyād buyurduķları medrese-i mü‘essesede ikmāl-i binā ve zāmīme-i fetvā buyruldu. Zenbillī nisbetine bādī Ğaneleri penceresine ta‘līķ zenbil mu‘tādı idi ki erbāb-ı üftāda riķ‘a-i fetvā-yı ol zenbile vaz‘ idüp anlar daĝı ref‘ ü cevābını taħrīr ü ref‘ buyurup zühūr-ı cevāba intizārını men‘ buyurmalarıdır. Toköz yüz otuz ikide ‘āzīm-i dergāh-ı Rabb-i Mu‘īn ve eşer-i birr ü Ğayrı olan Zeyrek Mektebi saĝāsında çemen suffede defn-i zīr-i zemīn oldu. Vefāt-ı ‘ālem-i Rabbānī- yi mā-tārīĝ irtiĝhalleridir. Müddet-i fetvāları yigirmi altı sene miķdārı olup pādşāh maĝfūr Bāyezīd-i Velī Selīm Ğan ol zamānlarıdır. Fenn-i fiķhda muĝtārāt-ı mesā’ili şāmil bir kitāb-ı rezīn tedvīn idüp ismini Muĝtārāt deyü vaz‘ eyledi. Zamān-ı iftāsında Hidāye nām kitābı tamām-ı tetebbu‘ idüp ol derc-i mesā’ilde derc olınan Dürer-i Ğurer muĝtārātı kendü kitābında ĩrād eylediginden ĝayrı sā’ir kütüb-i fiķhiyyeden buldıĝı mesā’il-i hidāyeden aĝz itdiĝi mesā’ilün yanına te’līf ü telfīķ eyledi. Zühd-i taķvāda ferīd ve ‘ulūm-ı şer‘iyye-i dīniyyede fi'l-meşel cebel-i rāsīĝ ve tāvıd-ı şāmiĝ bir merd-i vaĝīd idi. Raĝmetu'llāhi ‘aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Şemsü'd-dīn Aĝmed Bin Süleymān Kemāl

Paşazāde

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Maĝmiyye-i Edirne de vücūda gelüp cedd-i büzürgvārī-yi ümerā-yı ‘Oşmāniyyeden olmaĝın ‘ālem-i şabāvetde mebānī-yi ‘ulūmı taĝmīl ü tekml eyledükden soñra imāret-i semtine sālīk olup evā’il-i ĝālinde maĝfurla Sulţān Bāyezīd Ğan Ğāzī ile sefere ‘azīmetle ‘asākīr-i İslām ma‘an menāzil ü merāĝilde ķonmuş ve göçmiş idi. Ol ‘aşrda otuz aķçe ile Filibe müderrisi olan Mollā Lütfī

Evrenos Beg oğlu Ahmed nâm bir emîr-i vâlâ makâma tekdüm ve taşaddur eyledigin görmesiyle fırka-i 'ulemānuñ zümre-i 'ulemādan bihter ü mu' teber oldıgın añlayup sıhhatle seferden 'avdet itdiginde imâret-i tariķāsından vaz gelüp irtifa'-yı derecât-ı 'aleyyât u fazl u kemâl eyleyeyüm deyü himmet-künân-ı taşmîm eylemiş idi. Ol seferden vaţan-ı me'lûflarına geldükde 'ādât-ı sādât-ı 'ulemâ üzere Hıtaıbzâde ve Mu'arrifzâde Mevlânâ Kestelli ve sâ'ireden tekmi'l-i tariķ-i 'ilm eyledükden şoıra Maħrûsa-i Edirnededen Taşlık nâm-ı diger 'Alî Beg ve Üsküde İşak Paşa ve yine Edirne Halebî ve Üç Şerîfelü ve Bâyezîd Han Hazretlerinüñ medrese-i 'aliyye-i sâmiyesinde müderris olup danışmendlere ifâde vü ifâza eyledi. Ba' dehü Edirne kâdîsı ve toķuz yüz yigirmi ikide Anaţolı kâdî-i 'askeri olup toķuz yüz yigirmi beşde ma' zül oldu. Ba' de zamân yevmî yüz elli akçe ile yine Maħmiyye-i Edirne Dârü'l-Hadış Medresesi müderrisligi kendüye şadâka olınmış iken Sultân Süleymân Han 'Aliyyü'r-Raħmete ve'l-Ġufrân Hazretlerinüñ zamân-ı salţanat u 'aşr-ı sa'âdetlerinde ya' ni toķuz yüz iki Şa' bânında şeyhü'l-İslâm ve müfti'l-enâm olup huşûs-ı fetvâda âyet-i kübrâ olmağla istiftâ-yı tariķiyle 'âmme-i tavâ'if-i üns ü cân-ı mesâ'ili müşkilede kendüye müraca'at eyledükleri sebebden elsine-i eşrafda müfti'l-şekaleyn deyü mezkûr u meşhûr oldu. Hicret-i nebeviyyeden toķuz yüz kırk senesinüñ mâh-ı Şevvâli ikinci gününde kemâl-i zevâle münkalib olup mağrib-i ufûle râci' olduğında hâric-i İstanbulda es-Seyyid Ahmed el-Buhârî dâmâdı Maħmûd Çelebi merhûmuñ zâviyesinde defn olındı. İrtihâlül-'ulûm-ı bi'l-kemâl târiķ-i vefâtlarıdır. Şadr-ı fetvâda Sultân Süleymân Han zamânında sekiz sene kadar karar u temekkün eylemiş idi. Mevlânâ-yı müşârun-ileyhüñ 'ale'l-'umûm kâffe-i 'ulûma şümûli olmağın fenn-i tefsîrde tamâma karîb bir tefsîr-i bedî'ü't-terkîb tertîb eylediginden başka Keşşâfa nâ-tamâm bir hâşiye tenmîķ ve fenn-i fıkhda Hidâye-i şerh ü 'ilm-i uşulde Tağyîr ü Tenķiķ nâm bir metn ü şerh ve Mevlânâ Sa' de'd-dînüñ Telvîh nâm kitâbına hâşiye ve 'ilm-i kelâmde eslâfuñ muşannefâtından tabakâtla râcih-i tecvîd-i tecrîd idelü bir metn ü şerh te'lîf ve 'ilm-i me'ânide İslâh-ı Miftâh nâm bir metn-i bedî'ü'l-beyân tesvîd idüp kânûn ol üzere ekâbir-i şerh ve seyyid-i 'ulemānuñ şerh-i miftâhına bir hâşiye-i te'lîf ve taşnîf ü tenmîķ eyledi. Kemâl-i fazl ve 'ulûm u fûnûna vâsıl

olmağla cümle-i fūnūn-ı fezā'il-i meknūnuñ ma' reke-ārā olan mebhāḥiṣ-i müşkile-i ğamizasında nice risāleler tesvīd eylediginden başka lisān-ı Fārsī ve zebān-ı Türkīde ṣi'r ü inṣā semtinde Neṣr-i Şüreyyāya ve ṣi'r ü ṣu'ārāya ve nazmı āsumāna irgümüştür. Eṣ'ār-ı i'cāz-ı ṣi'ār-ı bī-şümārdur. Ğazeliyyāt-ı i'cāz-ı āyātında maḥlaṣ zıkr itmeyüp bī-maḥlaṣlığı maḥlaṣ idinmiş idi. Bu maṭla' ābdār-ı netāyic-i enfās-ı dūrer bārlarındandır. Maṭla' :

Nice tıyınca görem sen gül-i nāzık bedeni

Kendi kipriğüm olupdur baña gözüm diken

Diger:

Her ṣadā kim zāhir oldı tiṣe-i üstāddan

Bir eṣerdür taṣda ḳalmış nāṣ-ı ferhāddan

merḥūm Şeyḫ Sa' dīnūñ Gülistān nām kitāb-ı bedāyi' -i nigārına nigāristān olur nigān ve bī-nazīr bir nazīre-i dil-peziṣer daḫı naḫṣ u taṣvīr ve Şaḫīḥ-i Buḫārīye ve meṣāriḫ-i envāra birer ṣerḫ-i terḫīm ve Nücūm-ı Zāhire fī Aḫvāl-i'l-Mıṣıru'l-Ḳāhire nām kitāb ve fenn-i ṭıbbda Rücū' i'ş-Şeyḫ ilā Şibāh nām kitābı laṭīf-i inṣā' ile Türkiyye terceme eyledi ve fetāvādan bī-nihāye mesā'il-i müşkile cem' idüp Mühimmāt deyü nām virdi ve lügat-ı 'Arabiyyeyi Fārsi tercemeler ile cem' idüp adını Muḫitü'l-Lüğa deyü vaż' eyledi. Rūḫu'l-lāhi rūḫa ve zād fī a' lā ğurefi'l-cinān-ı fütūḫa.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Sa' du'llāh Sa' dī Efendi İbn ' İsa Emir Ḥān

Mevlānā-yı müṣārūn-ileyh vilāyet-i Ḳaṣtamonı tevābi' inden Eflāni Ṭaṭay nām ḳaṣabada vücūda gelüp vālid-i mācidiyle Der-'Aliyyeye gelmiş idi. Babası merḥūm Murād Paṣa Cāmi' inde imām olup müṣārūn-ileyh ezelde mu' allim 'ilmü'l-insān mālā ya'lem ta'līm itdiği ḳuvve-i isti'dād-ı icmāliye 'ālem-i taṣṣīle gelüp ol 'aşruñ 'ulemāsından ta'allüm ve telemmüz eyledükde safahāt-ı aḫvāl-i ṣeref-i āmālinde muḫākemāt-ı āyāt-ı fezā'il-i mufaṣṣāl ve meṣrūḫ-ı muḳarrer olmağla ṣīme-i ḳadīme-i ḳavīme üzere e'ālī-yi ehālī-yi zevi'l-me'ālī zümresinde rütbeten ba' dehū rütbetin ḫareket idüp Mevlānā Muḫammed Samsunīnūñ ḫıdmetinde müntehā-yı verā-yı istifāza ve ḳuṣārā-yı meḳāṣıd-ı istifādeye vāṣıl olup mülāzemet-i 'ulūm-ı 'āliyye ile mertebe-i mülāzemeti nā'il olmuş idi. Menāṣıb-ı mu'tādeden Maḫrūsa-i İslāmbolda

Başçı İbrāhīm ve ba' dehū Edirne'de Taşlık ve Der-Sa'adetde Maḥmūd Paşa ve ba' dehū Sultān Muḥammed Medārisinden Şemāniyye Medresesine müderris oldu. Toḫuz yüz otuzda ḳazā-yı İstanbula mevşul ve on yıl miḳdārı icrā-yı enḫā-yı şerāyi' - i revāyi' -i nebeviyye eyledükden şoñra yevmī yüz aḳçe vazīfe ile yine şaḫna nüzul eyledi. Toḫuz yüz kırk tārīḫinde Kemālpaşazāde yirine müftī olup beş yıl miḳdārı melcā' vü merci' -i aşhāb-ı müşkilāt-ı me' āz u melāz-ı erbāb-ı mu' dilāt olmuş idi. "O kāmil-i müftī-yi devrān oldu" (940) Mısrā'ı tārīḫ-i fetvālarıdır. Hicret-i nebeviyyeden toḫuz yüz kırk beş senesi şehr-i Şevvālinüñ ikinci günü irtihāl idüp ḫarem-i türbe-i Ebā Eyyüb Enşārīde mütevārī-yi ḫāk-i pāk-i mezār oldu. Mevlānā Ḳindī Efendi bu tārīḫi söylemişdür.

Ḥudā-yı lem-yezeldür Ḥayyü Bāḳī

Görinen cümle mevcūdāt fānī

Mübārek 'idüñ ikinci güninde

Ki Mollā göçdi yād idüp cihānı

Didi Ḳindī anuñ mevtine tārīḫ

Bekāya göçdi Sa' de 'd-dīn-i Şānī

(940). Müddet-i fetvāları ' ahd-i Süleymān Ḥanīde beş sene ḳadardur. Ādāb-ı şerī' at-i Muḥammediyye ve merāsım-i tarīḳāt-ı Aḫmediyyeyi rā'ı vü ri' āyetde muḫkem-i sā'ı olup cümle-i ecille-i evḳātını ve kāffe-i e' ızze-i sā'atini ' ilm ü kemāle şarf idüp zamān-ı fetvāsında istifāde olınan müşkilāt-ı mesā'ili aşl u fer' iyle ma' lüm idinüp uşul u fūrū' a taḫbīḳ eyledükden şoñra olur olmaz cevābı yazmayup semt-i şavāba ihtidā ider idi. Ḳuvve-i ḫāfızası ḳuvvetde olmağla cümle-i fūnūn-ı ' āliyyetü's-şü 'ün-ı maḫfūz u mazbūḫı olup menāḳıb-ı ' ulemādan ve tevārīḫden çok sene-i ḫıfz u zabḫ eylemiş idi. Fūnūn-ı meşhūrede ba' zı mebāḫiş-i ḡamizada risāleleri ve mütāla' a itdiği kitāblara ta' likātı ve Tefsīr-i Beyzāviye ḫāşiyesi vardır. Sultān Muḥammed Ḥan Cāmi' i civārında bir dār-ı ḳurrā' binā eylemişdür. Ol mihr-i envārı ḫabī' at ve

Sa' dī Şirāz-ı belāgatden bī-meşel ve bī-naẓīr-i eş'ār-ı dil-peẓīr şadır oldı. Bu maṭla' kendülerinüñdür. Maṭla' :

'Ālem ṭoldı meserretlik ben şād olmadum

Āh kim bende bir dem ğamdan āzād olmadum

Es' adu'llāh ḫālih ve ' ufiye ve bālihi.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā Muhyi'd-dīn Şeyḫ Muḫammed Efendi İbn İlyās

Çivizāde

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Mentşe vilāyetinde müderrisīn-i kirāmdan keşret-i kitābetle meşġul Çivi Efendinüñ şulbünden zūhūr idüp mevālī-yi zevi'l-me'ālī ortasında Çivizāde dinmekle meşhūrdur. Tācizāde Sa' dī Çelebiden ve Fenārī Muhyi'd-dīn Efendiden ve Mevlānā Muḫammed Paşadan ta'allüm idüp ba'dehū Mevlānā Karabālīnūñ vālā-yı rütbetinde tekmīl-i melekāt-ı me'sūre ve taḫşīl-i kemālāt-ı meşhūre eyleyüp mūmā-ileyh Karabālī Efendinüñ şahnında mu'īd olmuş idi. Ba'dehū Maḫrūsa-i Edirne de Beglerbegi ve Burusada Veliyyü'd-dīn oĝlı Aḫmed Paşa ve Ferḫādiye ve Çorlı ve Maḫmūd Paşa ve yine Edirne de Üç Şerefeli Medreselerine müderris olup Çorlı Medresesinde müderris iken ya' ni ṭoḫuz yüz kırk beş senesi Şevvālinde Sa' dī Efendinüñ yirine müftī olmuş idi. Hidāyet-i zebāniyyeye mazḫar olan şanādīd-i ' ulemānuñ ekmeli olmaĝın ifāde itdiĝi cevāb-ı şavāb-ı nişābda nefsinin ḫaṭādan hıfz u viḫāye eyleyüp Ḥulāşa-i Ekāvīl ü Mıntıḳā-yı Mezāhibi yazar idi. Ṭoḫuz yüz kırk sekiz Recebinde ma' zül ve yevmī iki yüz aḫçe vazīfe ile teḫā' üd idüp ziyāret-i Beytu'llāh zafer bulduĝdan şoñra şāniyen medāris-i Şemāniyyenüñ birine müderris ve müddet-i yesīrden ya' ni ṭoḫuz yüz elli ikide Şadr-ı Rūm İli olmuş idi. Hicret-i nebeviyyeden ṭoḫuz yüz elli dört senesi Şa'bānınuñ dördünci gicesi leyle-i işneynde yatsudan şoñra cevher-i vücūdına ' arz-ı marāz ' arız olup nişfu'l-leyl geçmeden vefāt iyledi. Ebā Eyyūb Enşārī Radī ' Anhu'l-Bārī Cāmi' -i Şerīfi civārında medfūndur. Keremiyet-i cāh u celāl ve tāb-ı āfitāb-ı ' azv u iclāl ile mihr-i ' ālem-gīr gibi gerden-keş ve ser-efrāz olmayup ve men tevāzu'llāh-ı refe' ahullāh feḫvāsınca sāye gibi alçaḫ gönüllü mütevāzī' ve müteḫaşşī' olup cümle-i ecille-i evḫāt-şeref-i ĝāyātını ' ilm ü ' ibādeti şarf idüp in ekremküm ' inde'llāh itḫānum feḫvāsı üzere

mükerremât-ı İlähiyye ile tekerrüm kaçdıyla levş-i muharremât u mekrüheden perhiz-kâr ve ‘aff ü pāk-bāz ve zamān-ı kazā ve h̄in-i hükümetde şābitü'l-ḥazm ve nāfizü'l-‘azm olup ḥaqq u bâtilı şimşir-i şerī‘atiyle faşl eylemek bâında mānend-i seyfi-şārim-i kâti‘ ve cāzim-i mümtāz idi. Ba‘zı kütüb-i mu‘tebere-i me‘şüreye ta‘likāt-ı fezā’il-i āyâtı ve İṣār-ı fī Şerḥü'l-Muḥtār ve Hüsnü'l-Ḳārī fi't-Tecvid ve sâ’ir eşer-i ‘adīdi vardır. "Çivizāde itdi ‘azm" (904). Dergeh-i Ḥayy-i Laṭif vefātlarına tāriḥ-i vākı‘ olmuştur. Müddet-i fetvāları zamān-ı Sulṭān Süleymān Ḥanīde üç sene toḳuz māh miḳdārı olup sebeb-i ‘azl-i ecille-i meşāyih-ı seلفden Muḥyi'd-dīn ibni ‘Arabī ve Celālü'd-dīn Rūmī Ḳuddise Sırrahumā Ḥazerātıyla ḡayrılere ta‘n u iṭāleleri olduḡı mervīdür. ‘Ufiye’llāhi ‘anh.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mevlānā ‘Abdu'l-Ḳādir Ḳelebi El-Ḥamidī Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Ḥamidī Muhammed Efendinün şulb-i pākinden zuhūr idüp resīde-i ḥadd-i bülüg olduḡda zamānının e‘ālī-yi mevālīsinden telemmüzle ba‘dehū Mevlānā Rūknü'd-dīn Efendinün Maḥmiyye-i Burusada Sulṭāniyye Medresesi müderrisi olduḡı zamānda mu‘īdi omış idi. Dıyḳ-ı ma‘āş münāsebetiyle muḳarrebān-ı sulṭāniden Muṣṭafā Ağaya mu‘allim-i ders olup mūmā-ileyhün müzāheretiyle evvelā İstanbulda el-Ḥacc Ḥasan Ağazāde ve ba‘dehū Dāvud Paşa ve Sulṭāniyye-i Burusa ve Şāhn Medreselerinden birine nā’il ve toḳuz yüz yigirmi yedide Burusa ḳazāsına vāşıl oldu. Toḳuz yüz yigirmi toḳuzda İstanbul ḳazāsıyla iḡtinām ve sene-i mezkūrede Anatoḻı ḳāḏī-i ‘askerligine naql ile be-kām olarak bu cāh-ı celīlü'l-ḳaderde on dört sene miḳdārı Bāb-ı Devlet-i nişāb ve sa‘ādet-i āyâtı me‘āb-ı umūr-ı cumhūr-ı ‘asākir-i manşūr olup şānādīd-i ‘ulemā-yı ‘Arab ve ‘Acem devlet ü iḳbāl ve ‘izzet ü iclāl ile Āstānesine mülāzemet ve münādemet iderler idi. Anşībā-yı menāsīb-ı sāmīye ve siḥām u ḳaddāḥ-ı muṭālib-i nāmiyyeyi aşḫāb-ı istihḳāka tevzī‘ ü taḳsīm itmekde Ḥaqq-ı Cānibe mā’il idi. Toḳuz yüz kırḳ dört senesinde ma‘zül olup yevmī yüz elli aḳçe ile teḳā’üd eyledi. Ziyāret-i Betu’llāh kaçdıyla Mekke-i Mükerrmeye ‘azīmet ve ba‘dehū edā’i’l-ḥacc ve ifā-yı şerā’iṭ-i ‘acc ü şec ile ‘avdet eylemiş idi. Toḳuz yüz kırḳ sekiz senesi Recebinde müftī olup iftā-yı müşkilāt-ı mesā’il-i şer‘iyye-i fer‘iyye itmege meşḡul olmuş idi. Lākin zamān-

ı sehilde mizâc-ı i' tidâl-i imtizâcına i' tilâ ve dimâğında ihtilâl vâkı' olmağın üç aydan sonra emr-i fetvâyı terk idüp yevmî iki yüz elli aqçe ' ulûfe ile Maħrûsa-i Burusada tekâ' üd-i ihtiyâr eyledi. Hicret-i nebeviyyeden toquz yüz elli beş senesi Şa' bânında yetmiş yaşını mütecâviz iken şahâ' if-i letâ' if-i ' ömr-i ma' lûmı *kul yeteveffiküm melekü'l-mevt* âyâtıyla mahtûm olup hazz-ı hayâtı tamâm oldu. Maħrûsa-i mezkûrede binâ vü ibdâ' eylediği meşid ve medresesininüñ haziyesinde Mûsâ Babanuñ merkad-i civârında defn olındı. Vefâtlarına "Geçdi o fâzıl" (900) târih-i vâkı' olmuşdur. Müddet-i fetvâları zamân-ı Sultân Süleymân Hanîde üç aydan ' ibâretdür. Fâzıl-ı müşârun-ileyhüñ nevk-i hâme-i müşkbârı ve zebân-ı kilik-i gâliye-i âşârî işâr eylediği me' ânî-yi müşğîn-i nesimât-ı fehvâ-yı ' anberîn-i fevahât ile dimâğ-ı ' âlemiyân-ı ser-tâ-ser mu' attar u mu' anberdür. Bu maqlâ' kelimât-ı durer bârlarıdır.

Hancerüñ üzere düşüp virmedi dil ü cânı

Cânı andan şaykınur şanma şakınur ânı

Diger:

Eyler hâsed gedâlaruñ emn ü firâğına

Ehl-i huzûr şanma cihân pâdşâhını

Hükmi keşire-i câmî' bir kaşide-i bi-nazîr-i dil-pezir-i ihtirâ' eylemişdür. Raħmetu'llâhi ' aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Fenârizâde Muhyi'd-dîn Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Şeyhü'l-İslâm Mevlânâ Şemsü'd-dîn Muhammed bin Hamza bin Muhammed el-Fenârî ahfâdından ve Rum İli şudûrından Muhammed Paşa Efendininüñ necl-i necib ve ferzend-i edibidür. Yedi yüz elli bir Şaferinde kâdem-nihâde-i ' âlem-i şühûd olup eyyâm-ı şabâ ve hengâm-ı hadâşetinde vâlid-i ' azizinden okuyup mebnî-yi ' ulûmı taşşîl ve vâlidî vefâtından sonra Mevlânâ Haţibzâde ve Mevlânâ Efdalzâde ile muşâhebet-i ' ilmiyye idüp meşkût-ı ifâzât-ı münîrelerinden istizâ'et-i envâr-ı mişbâh-ı ' ulûm-ı ' aqliyye ve istinâret-i zav'-ı sirâc-ı fûnûn-ı naqliyye eyledi. İbtidâ menâşıb-ı ' aliyye-i ' âliye ve merâtib-i semmiye-i sâmiyeden Maħmiyye-i İstanbulda ' Alî Paşa ve ba' dehü Maħrûsa-i Burusada Sultâniyye Medreselerine müderris olduqdan sonra toquz yüz yigirmi beşde Dârü'n-Naşr-ı

Edirneye ve yigirmi altıda İstanbula kâdî ve yigirmi toğuzda Anadolı kâdî-i ‘askeri olup ĥabl-i metin-i ‘azl ü naşb elinde iken Şadr-ı Şadâret-i Rûma dahı nâ’il ve bu iki manşib-ı ‘azimü'l-ĥaţârda on beş yıl miĥdârı ĥall ü ‘aĥd-i umûr-ı cumhûr-ı ‘ulemâ ve zâbt u rabţ-ı cumhûr-ı umûr-ı fuzalâ eylemiş idi. Toğuz yüz kırđ dört senesinde ‘azl olunup yevmî yüz elli aĥçe vazîfe-i mu‘yyene ile teĥâ‘üd eyledi. Ol eşnâda Ka‘be-i Şerîfeye ‘âzım ve ba‘de'l-ĥacc bir yıl mücâvir olup ‘avdet eylemiş idi. Ba‘dehü elli aĥçe teraĥķî olarak yevmî iki yüz aĥçeye mutaşarrıf iken toğuz yüz kırđ sekiz Şevvâlinde müfti'l-enâm ve müşkil-küşâ-yı ĥâşş u ‘âmm oldılar. Lâkin zamân-ı sehl ve evân-ı ĥalîlül-mehlde kendi ihtiyârıyla emr-i fetvâdan ferâĥat idüp toğuz yüz elli iki senesinün Cumâde'l-Ûlâsında yevmî iki yüz aĥçe ile teĥâ‘üd olındı. Hicret-i nebeviyyeden toğuz yüz elli dört senesi Zî'l-Ĥa‘desinün yigirmi altıncı bâzâr ĥünü tulu‘-ı şems zamânında vefât idüp Ebâ Eyyûb Enşârî ‘Aleyhi Raĥmeti'l-Bârî Ĥazretlerinün câmi‘-i şerîfi civârında defn olındı "Muĥyî-yi dîn oldı (904) ‘âzım-i raĥmet" vefâtlarına târîĥ-i vâĥı‘ olmışdur. Raĥm-i şerîfde mücâvir olduĥı evânda tefsîr-i şerîf dersine meşĥûl olup vefât idinceye deĥin fenn-i mezbûrda taşnîf ü tedvîn itmek şarf-ı maĥderet ve sa‘y-ı meşĥûr eylediyse de bu emr-i ĥâţır-ı itmâm-ı pezîr olmak müyesser olmadı. Fünûn-ı mu‘tebereden fenn-i fiĥihda olan Kütüb-i Ma‘tûreden Şadrü'ş-Şerî‘ aya müte‘llik risâleler ve Hidâyeye müteferri‘ maĥâleler tenmîĥ ve fenn-i me‘ânide Seyyid Şerîfün Şerĥ-i Miftâĥına ĥâşiye ibdâ‘ idüp nice nice esrâr-ı belâĥat-ı esrârı beyân ve nice nice me‘ânî-yi bedâyi‘-i eş‘ârı tıbyân u tensîĥ eyledi. Eşnâ-yı muţârâha-i kelâmıda ĥâviyyü'l-ĥâlb ve cerîül-cenân ve talîķül-lisân olup şaĥîr ü kebîr-i vazî‘ ve refî‘ yanında yeksân olmaĥın kelîme-i ĥaĥķı bî-pervâ i‘lân itmekde levme-i lâ’imden ĥavf itmez idi. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Süleymân Ĥan-ı evvelde üç sene altı ay miĥdârıdır. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh ‘arûz-ı şümârdan Bîrûn ĥazelliyâtını ve ĥaşâ’id ü muĥaţta‘âtını dîvân-ı üslûbı üzere tertîb idüp sâ’ir şu‘arâdan imtiyâz için Muĥyî taĥallüş ider idi. Bu birkaç maţla‘ kendülerinüñdür. Kıt‘a:

Ögeler kim gerĥi şabr-ı cemîli

Veli şabruñ dağı erzânı hoşdur

Dil-i Muhyiden eksik olmasun dürer

Misâfir hânenüñ mihmâni hoşdur

Müşârun-ileyh muhibb-i fukarâ ve şulehâ olup erbâb-ı şalâhu felaḥâ mâ 'il bir fâzıl ve aşḥâb-ı zühd ü taḳvâya ḳâbil bir kâmil idi. Huşûş-ı vera' ve taḳvâda âyet-i kübrâ olup taḳî vü naḳî ve müteverri' vü müteşerri' ve mübâya'âtında ḥelâli ḥarâmdan temyîz ve ḥuḳûḳ-ı 'ibâddan gâyetle perhîz ider idi. Raḥmetu'l-lâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil El-'Âmil El-'Âlim Muḥammed Ebu's-Su'ûd Efendi

Sulṭânu'l-müfessirîn muḳaddemet-i ceşşü'l-müte'ahḫirîn şâhibü'l-fetâvâ Mevlânâ Ebu's-Su'ûd Efendi ibn eş-Şeyḫ Muhyi'd-dîn Muḥammed bin el-'Îmâdî Hazretleridür ki sa'âdet-i ḳurbında kâ'in Müderris Ḳâryesinde sekiz yüz toḳşan altı Şaferinüñ on yedinci ve 'alî rivâyetin sekiz yüz toḳşan yedi Şaferinüñ on toḳuzuncı günü pertev-endâz-ı 'âlem-i vücûd ve şem'-i nûr-efşân-ı meclis-i şühûd olmuşlar idi. Evâ'il-i ḥâlinde peder-i vâlâ güherleri terbiyelerine ḳıyâm ve 'ıḳdu'l-le'âl-i aḫvâlini ḳarîn-i iltiyâm eyleyüp cevher-şaf-ı isti'dâdı ḳâbil-i ḳabûl ve ṭab'-ı âyîne-i nihâdı mişḳale-i muḳaddemât-ı 'ilmiyye ile maşḳûl olduğda ifâza-i envâr-ı me'ârif-i 'ulûm ve ifâde-i envâ'ı leṭâ'if-i mantûḳ u mefhûm ḳılmışlar idi. Derece-i kemâl-i fazl u ḳabiliyyetleri vâşıl-ı sem'-i hümâyûn Bâyezîd Ḥanî olmağla yevmî otuz aḳçe Çelebi 'ulûfesi iḫsân olunup câh-ı maḫşûş-ı 'ulemâ ile ser-efrâz ve müstaḳillen dest-bûs-ı pādşahiyle mazḫar-ı i'zâz olup ba'dehû anuñ ṭarîḳ-i sa'âdet-i refîk ve devr-i mecâlis-i ders ü taḫşîl eyleyüp nice zamân Mü'eyyidzâde Efendi ḥıdmetlerinde istifâzâ-yı nevâdir-i fûnûn ve istifâde-i 'ulûm-ı mefrûz u mesnûn eyledükden soñra mülâzemetle ber-murâd ve müşârun-ileyhe dâmâd oldılar. Toḳuz yüz yigirmi iki târiḫinde Şeyḫü'l-İslâm Kemâlpaşazâde yigirmi beş aḳçe ile Ḳanḳırı Medresesin virmiş iken 'azîmet muḳadder olup otuz aḳçe ile Aynagölde vâḳı' İşḫâḳ Paşa Medresesi ikrâm ve ba'dehû kırḳ aḳçe ile Dâmâd Paşa ve şâniyen Maḫmûd Paşa ve Keybozda kâ'in Muşṭafâ Paşa Medreseleri müderrisligi in'âm olundu. Toḳuz yüz otuz ikide Kireçizâde yirine Burusa Sulṭâniyye pâyesine pirâye-bend olup mu'tâd

üzere ‘ağd-i meclis ders-i ‘āmm ve ser-çeşme-i zülâl-i ifâzaların keşîrû'z-zihâm kılmışlar idi. Otuz dört târihinde medâris-i Şemâniyyeden birine nâ’îl ve beş sene anda evkât-ı hamsede ‘ibādât u ta’lîme iştiğâl-i tâmm eyledükden şoñra toköz yüz otuz toközda Burusa kazâsına vâsıl ve sene-i âtiyede İstanbul kazâsına tebdîl ve âftâb-ı ‘âlem-tâb gibi şeref-i iqbâle tahvîl olındı. Kırk dört Rebi‘ü'l-Evvelinde şadr-ı ‘ulemâ-yı Rûm ve nâ’îl-i gâyetül-gâyât-ı merûm olup sekiz sene pey-der-pey fetk u retk-i umûr-ı cumhûr-ı kârî oldukdan şoñra toköz yüz elli iki Şa‘bânında selef-i sâlifleri Muhyi'd-dîn Efendi yirine şeyhül-İslâm ve müftî-yi müşkil-küşâ-yı enâm oldılar. ‘Aşr-ı Süleymân Han ol ve Selîm Han-ı Şânîde otuz sene miqdârı mesned-i meşîhat-i İslâmiyyeye kevkebe-i bahş-ı neyyir-i hayr-ı zât-ı kerîmleri âftâb-ı dırağş olup toköz yüz seksen iki senesi Cumade'l-Ûlâsinuñ beşinci günü sinn-i şerîfleri seksen yediye dâhil olduğda mihmân-ı ecel-i ‘âcil olup dâ‘î-yi mihmân-hâne-i cinâna lebbeyk-zenân-ı riyâz-ı keşîrû'l-hıyâz-ı rıdvâna hürâmân olup Hazret-i Eyyûb civârında binâ eyledükleri mekteb sahasında defn olındılar. Toköz yüz yetmiş iki târihinde İrşâdü'l-‘Aklı's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-‘Qur’âni'l-‘Azîm ismi ile vesîm olan tefsîr-i hidâyet-i sefirleri sûre-i Şâd âhirîne bâliğ olduğda taraf-ı şehriyâriden isti‘câl olunmağla hemân tebyîz ü irsâl eyledükde meşîhat-i İslâmiyyeye muhaşşaş şehriyye iki yüz aqçenûñ üzerine üç yüz aqçe zamm ile beş yüz aqçeye iblâğ olınmış idi. Yetmiş üç Şa‘bânında itmâm idüp ‘arz eyledüklerinde vazîfe-i mezkûre üzerine yüz aqçe daha zamm ve envâ‘-ı teşrifât ile ikrâm olınmış idi. Toköz yüz kırk sekiz senesinde vâkı‘ İştâbur Seferinde Rüstem Paşa mevâlisinden mülâzimleri Hasan Beg merhûm henüz irtibâ itmegin eşnâ-yı seferde sûre-i Feth-i tefsîrin ikrâ’ buyururlar ol taqarrüb ile Tefsîr-i Keşşâfdan sûre-i kerîme-i mezkûre üzerine hâşîye-i şerîfe ta‘lîk eylemişlerdür. Hidâyeden Kitâb-ı Büyû‘a hâşîyesi ve mecmû‘a-i fetvâları reşk-endâz-ı fuşûl-i ‘imâdı belki mevzû‘ât-ı ‘ulûm ve fihrist-i mesâ’îl-i fûnûn u dağâ’ik-i hağâ’ikden mü’ellif olan ve her cevâb-ı habl-i metîn ve faşlu'l-hiğâbda eş‘âr-ı ‘Arabiyyelerinûñ eşher-i Kaşîde-i Mimiyyedür. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh el-hağğ muğtedâ-yı ahlâf ve reşk-endâz eslâf ‘allâme-i memâlik-i Rûm Şeyh fenn-i mecmû‘-ı ‘ulûm-ı pehlevân ‘arşa-i tefsîr-i yeksüvâr hilye-i taqrîr ü taqrîr şimşîr-i kâttı‘ u'l-‘ırk

evhām u zünün-ı hallāl-ı müşkilāt ve mefrūz u mesnūn-ı nişār ser-zebānī-yi cevāhir menşüre-i Lisānül-'Arab minaşşa-i 'arā'is fazl u irfānı reşgīn-sāz-ı Dīvānū'l-edeb bādiye-i şahāyifde yera'-ı raḥbū'l-lisānı hem-zebān 'Arab-ı 'urebānā-yı qalem-i mu'ciz beyānı perde-dār mā yentiḳu 'ani'l-hevā baḥīḥa-yı kef-i baḥā-yı kerīmi 'amīmū'l-feyz kerāmet-benān-ı dest-i meḳārim vesīmi mühürdār-ı gencine-i fazl u ḥikmet ḳaḫarāt-ı merşefe-i aḳlāmında muḫadderāt-ı me'ānī meşāḳḳate ve kilik-i bedī'ül-āşarı deryā-yı nişār ḥafīfū's-şuḳḳa nā'ire-i nūr-efşān hidāyetinde zālām-ı cehl ü nādānı Hindū-yı ser-āteş gibi fānī dā'ire-i meclis ve ders-i taḥḳīḳinde ervāḥ-ı me'ānī-yi mānend-i şāf-tuyūr-ı Süleymānī idi. Hıḫḫa-i Rūmda Kemālpaşazāde Efendiden soñra ḥame-i 'icāz-ı ḫırāzla çihre-küşā-yı şevānī-yi me'ānī ve devr-i nemā-yı mezāyā-yı seb'ül-meşānī fi'l-ḥāḳīḳa anlar mu'allim ol bunlar mu'allim-i şānī idiler. Baḫt-ı Ḥudādād ile āşār-ı celīlerine olan raḡbet bir te'līfe naşīb ve maḳām-ı iftāda bir müftī bunlar gibi sa'ādet-i ḳābūle muşīb olmamışlardır. Ḥilye-i şerīfleri ḫavivū'l-ḳadd-i ḥafīfū'l-'arızın beyāz ve semre-yi miyānında beyn beyn meḫāsin-i celīleleri ḫulānī ve şebb-i māḫḫāb gibi nūrānī-yi vaḳūr ve edīb-i vecīhe ve mehīb-i libās-ı zūhd ü taḳvā-yı şī'ār ve dişarı ve iltibās-ı erbāb-ı cümleden 'arī hemrenk selef-i şāliḫīn pīr ü şahābe ve tābi'īn idi. Defter-i mülāzemet-i vaz' u ta'yīn ve 'ulemāya her pāyeden taḫşīş-i 'aded-i māla zimmet ve yedi senede bir nevbet taḫmīn olunmaḳ mevlānā-yı müşārun-ileyhūn netīce-i sa'y-ı meşḳūrıdır. İskilibde bir cāmi' ve İstanbulda bir ḥamāmı vardır intikāllerine "Ḳadd intikālū'l-Mevlā Ebu's-Su'ūd Māt-ı ferdū'l-zamān (982) mevlānā Mollā Ebu's-Su'ūda olan maḳām-ı cennet" tāriḫ-i müte'addid-i zūhūr eylemişdür. Raḫmetu'llāhi 'aleyh raḫmeten vāsī'ah.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Ḥāmid Efendi İbn Muḫammed İbn Eş-Şeyh Dürüz

Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh medīne-i Ḳoneviden zūhūr ve ol şehr-i şūhūrda ḳaḫ'-ı menāzil-i devren devr-i sinīn ü şūhūr eylemişlerdür. Vālid-i keşīrū'l-meḫāmidi Muḫammed Efendi Yeñişehir ḳāḫīsı iken fevt olmuş bir merd ü güzīn ve cedd-i emcedi Dürüz Efendi Şeyh zāviye-nişin idi. ḫoḳuz yüz tāriḫinde encūmen-ārā-yı vūcūd ve pertev-endāz-ı 'ālem-i şūhūd olup maḫla' ḫālide şu'ā'-yı baḫt u sa'ādet-i

nümâyân ve şafha-i cebîni kamer mişâlinde huṭṭ-ı necâbet-i zâhir ü 'âyân olmağın
toḫuz yüz yigirmi iki senesinde Dârü'l-Mülk-i Rûma ḫudüm eyleyüp Çivizâde
Efendiye ve Maḫmûd Paşa Medresesi Sa' dî Efendiye ve Aşçızâde Ḥasan Çelebiye
ittişâl ve her birinden istifâza-i envâr-ı 'ilm ü kemâl itdükden soñra yigirmi beş
târiḫinde Sultâniyye müderrisi olan Ḳadrî Efendi ḫıdmetlerine intisâb ve iktisâb-ı
feyz-i nuzẓâr-ı bî-ḫesâb eyleyüp müşârun-ileyh Ḳadrî Efendi toḫuz yüz yigirmi toḫuz
târiḫinde şadr-ı 'âlî-ḳadr olduḫda tezkirecilik ḫıdmeti ile hilâl-i i'tibârı bedr olup
toḫuz yüz kırk târiḫinde mülâzemet-i şerefin iḫrâz itmişler idi. Şehr-i mezbûrda
yigirmi aḫçe ile Burusada Mollâ Ḥusrev Medresesine ba' dehû yigirmi beş aḫçe ile
Bâyezîd Paşa Medresesinde ba' dehû otuz aḫçe ile Kütahyada Germiyan Oğlı
Medresesine ba' dehû mişliyye ile Burusada Aḫmed Paşa Medresesine müderris olup
kırk sekiz Ḥilâlinde Ebu'l-Leys 'Uleysî yirine kırk aḫçe ile Dâvûd Paşa Medresesi
müderrisi olmuşlar idi. Ol eşnada Çivizâde Efendiye dâmâd olup toḫuz yüz elli iki
târiḫinde şehzâde ḫ'âcesi olan Ca' fer Efendi yirine Kekbozada Muştafâ Paşa ḫâricine
nâ'il ve elli dört Ḥilâlinde Mevlânâ Ca' fer 'İmâdî yirine Mağnisa fetvâsına vâşıl
oldılar. Elli beş senesi dâhilinde Şehzâde Medresesine ferş-i seccâde-i ifâde idüp elli
altı Muḫarreminde Ḳara Çelebi yirine Şâm ḫazâsı ile maḫzi'l-merâm ve elli yedi
eşnâsında Celâlzâde Şâlih Efendi yirine ḫazâ-yı Mışır-ı Zâtü'l-Ehrâm ile ikrâm
olındı. Elli toḫuzda ma' zül ve ba' dehû edâ' il-ḫacc İstanbula mevşül olup altmış
tamâmında Fâzıl Efendi yirine toḫsan aḫçe ile Ayasofya Medresesi tevcîh ve altmış
bir Zî'l-Ḥiccesinde Ḳara Çelebinüñ def'a-i şâniyesi yirine Maḫrûsa-i Bursa
ḫükûmeti tefvîz ḫılındı. Altmış üç Şaferinde Niksârî Muştafâ Efendi yirine ḫâkim-i
Dârü's-Saltâna ve altmış dört Şevvâlinde 'Abdu'r-Raḫman Efendi yirine şadr-ı
'ulemâ-yı Rûm ve nâ'il-i ḡâyetü'l-ḡâyât-i merûm oldılar. On sene miḫdârı kemâl-i
nezâhetle te'âti-yi umûr ve nihâyet sedâd u istiḫâmetle tesviye-i aḫvâl-i cumhûr
eyleyüp yetmiş dört Rebî'ü'l-Âḫirinüñ evâḫirinde Siketvar Seferinden gelürken
dârü'l-cihâd Belğradda vazîfe-i emşâl ile müteḫâ'id ve mesned-i refî'-i şadârete
Ḳâdîzâde Efendi müteşâ'id oldı. Zamân-ı şadâretlerinde bir def'a altmış sekiz Zî'l-
Ḥiccesinde ve bir def'a yetmiş üç Şa'bânında nevbet-i fermân olup ḫudât-ı 'aşâkir

onar ve bilād-ı şelāse efendileri beşer sā'ir taht kâdîleri üçer mülâzım virmek kânûmı bunlar zamânında qarârdâde oldu. Toğuz yüz seksen iki Cumade'l-Ûlâsında Şeyhü'l-İslâm Ebu's-Su'ûd Efendi yirine müftî-yi müşkil-küşâ-yı enâm olup ol maqâmuñ dahı kemâ-yenbeğî hükmin virüp hâll-i mu'dîlât ve keşf-i mübhemât üzere iken seksen beş Şa'banınuñ üçinci günü vefât eyleyüp Eyyüb civârında mütevârî-yi mezâr-ı pür-envâr kılındı. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şıbt-ı sicâlû'l-mağfireti 'aleyh mahzenü'l-esrâr-ı fażl u takvâ ve maţla' u'l-envâr-ı ifâde ve iftâ-yı istikâmetde 'ilm-i nezehâdde müsellemler-i 'âlem kiştâr-ı âmâl ehl-i kemâle mânend-i bārân hengâm-ı zamân şadâreti tevârîh-i eyyâm idi. Âşâr-ı celîlesinden dört kıt'a vâkı'ât-ı mesâ'il-i cem' eylemişlerdür. Fetâvâ-yı Hâmdiyye dinmekle meşhûrdur. İstanbulda bir mescid-i şerîf inşâ ve müte'addid mülâzımın oğaları binâ ve vazîfeler ta'yîn ve ifâ itmişlerdür. Müddet-i fetvâları Murâd Han-ı Şâliş zamân-ı salţanatlarında üç sene üç mâh miqdârı olup hazâ "maqâm-ı Maḥmûd" (985) târiḥ-i vefâtlarıdır.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Kaḏîzâde Aḥmed Şemsü'd-dîn Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Hâdim 'Alî Paşa-yı 'Atîkûñ 'utekasından olup Devlet-i Süleymâniyye evâ'ilinde Edirne kazâsı muntehâ-yı yesîr-i menâzil-i peymâsı olan peder-i vâlâları Mevlânâ Bedrû'd-dîn Maḥmûd Efendinuñ şulbünden toğuz yüz on sekiz târiḥinde perde-i serâ-yı 'ademden meclis-i şühûda vaz'-ı kadem kılıp evâ'il-i hâlinde Edirne Dârü'l-Hadîş müderrisi İshâk Çelebinuñ ifâdesine ve ba'dehû Üç Şerefeli müderrisi Çivizâde Efendi hizmetlerine vâşıl ve soñra Ebu's-Su'ûd ve Sa'dî ve Kâdir Efendileruñ şeref-i mülâzemetlerine nâ'il olmuşlar idi. İbtidâ yigirmi beş akçe ile Burusada Ferhâdiye ve otuzla Veliyyü'd-dîn oğlu Aḥmed Paşa Medreselerine müderris ve toğuz yüz elli hudûdında funûn-ı şelâsedden bi'l-ımtihân Burusada Kâbluca ve toğuz yüz elli üçde Der-Sa'âdetde 'Alî Paşa-yı 'Atîk Medreselerinden müteşaddi-i ders ü tahkîk olup bu hâl ile devr-i medâris eyledükden soñra toğuz yüz altmış üç Şaferinde Halebü's-Şehbâ kazâsıyla ikrâm ve altmış yedi Zi'l-Ka'desinde seksen akçe ile icrâ-yı tekâ'üdligiyle telhikâm olmuş iken Semiz 'Ali Paşa vaḳtinde İstanbul teftîşi me'mûriyyetiyle be-kâm oldu. Toğuz yüz yetmiş bir Rebî'ül-Evvelinde İstanbul kazâsıyla iclâl ve yetmiş dört Rebî'ül-Âḥirinde Şadr-ı Rûm İli

pāye-i kādri a' lā vü ikmāl olındı. Sene-i merķūme Zī'l- Hıccesinde 'azl ve Vezīr-i A'zam Muħammed Paşa ile beynderinde bürüdet ve işāra-i ğubār-ı sı'āyet ile ğudüret vāķı' olmağın Maħrūsa-i Edirneye hicret idüp Medrese-i Dārü'l-Ĥadīşde neşr-i 'ulūm u funūn ile iştiğal üzere iken maħdūmları 'Abdur'r-Raħman Efendinüñ intikālinden muşāb olduklarından terk-i medrese ile Der-Sa'ādet'e 'avdet idüp vazīfe-i mu'ayyinelerinüñ i'ādesiyle hağķında ħürmet kılındı. Pādşāh Keyħusrev ve Nihād-ı Sulţān Murād Şāliş-i Evrenk-nişin-i 'adl-i vedād olduğda ħatırların taťyīb ve seksen üç Şaferinde Dārü'l-Ĥadīş-i Süleymāniyye ile mensūr-ı i'tibārını teşbīb buyurmuşlar idi. Sene-i merķūme Rebī'ü'l-Evvelinde şāniyen Şadr-ı Şadāret-i Rūm ile bekām ve seksen beş Şa'bānınuñ beşinci ğünü Ĥāmid Efendi fevtinden müfti'l-enām ve müşkil-küşā-yı ħaşş u 'āmm oldılar. Ol mansıb-ı celīlde dağı ifā-yı hağķ-ı iftā ve izħār-ı yedd-i beyzā eyleyüp seksen sekiz Rebī'ü'l-Āħirinüñ on birinci yevm-i erba'āda marāz-ı su'ı'l-mi' deden terk-i ħayāt-ı müste'ārla Küçük Ķaraman reh-ğüzārından a'dād eylediği Ķubbe-i Şafāya defn olındı. Sinn-i şerīfleri yetmişden mütecāviz ve müddet-i fetvāları zamān-ı Murād Ĥan-ı Şālişde üç seneye mütevāşıl idi. Müşārun-ileyh ğencine-i dār-ı cevāhir-i 'ulūm-ı 'allāme müşkil-küşā-yı Rūm-ı re'īs ħāfile-i kirām-ı fūħül muğaddem-imiklām-ı erbāb ħabūl-i ħadīdü'z-zıhn şedīdü'l-iştiğāl-i ħariş deryā-keşān fazl u kemāl vāsi'ü't-taħrīr vāzıhu't-taħrīr edīb ü erīb melā-yı muħibb idi. Āşār-ı 'ilmiyyelerinden ibni Hemmāmı itmām itmek üzere Ķitāb-ı Vükelādan āħir kitāba dek Hidāye şerħi ve ol kitābdan āħir fenn-i şāniye varınca şerħ-i Miftāħ-ı Şerīfe ħāşiyesi ve Şadru's-Şerī'a evā'iline ħāşiyesi ve mebhāş-ı māhiyyetden Şerħ-i Tecrīde ħāşiyesi ve Telvīħ ü Mevāķıfa ta'likātı ve Tefsīr-i şerīfe müte'allik kelimātı ve ħāneleri muğābilinde mescid-i şerīf ve dārü'l-ķurrāsı vardır. Edirne'de pederlerinüñ mescidini tevsī' vü ta'mir ve idārātını tevfir ü tekşir itmişlerdür. Müfti Aħmed Çelebi eyledi "'uğbāya 'azm" (988) vefātlarına tāriħ-i vāķı' olmuşdur. Meħābet-i fazīlet ve tağvāsı bir mertebede idi ki bī-bāk ve bī-pervā *kā'inen min kān* kelām-ı hağķı ifā ve müdde'i ne mağūle müsta'lı ve cebbār olsa hağķında zülāl-i şer'-i şerīfi icrā iderler idi. Zamānelerine ğelince beglerbegleri şudūr-ı 'ulemāya tağaddüm eyler iken Rūm İli ve Anaťolı emīrül-'ulemāsından

ğayre taḳaddüm bunlaruñ eṣer-i re'ÿ-i ḳavîmleri olup el-yevm şudûr-ı i'zâm ve vüzerâdan ğayriye muḳaddemlerdür. Dîvân-ı Humâyûn ta'âmından taşt u tâba-i vüzerâya maḥşûş olup ḳâdî-i' askerlere âb-ı âlûde-i dest-mâl gelür iken müstaḳillen lâkin ve ibriḳ gelmege kendüleri bâ'îş olmışlardur. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ma'lûlâde Es-Seyyid Muḥammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Şudûr-ı Devlet-i Süleymâniyyeden Ma'lûl Muḥammed Emîr Efendinuñ maḥdûm-ı necâbet-i mersûmlarıdır. Toḳuz yüz kırḳ ḥudûdında zîver-i şaḥîfe-i vücûd-ı âbyârî-i feyż-i Ḥudâdâd ile sâye-efgen-i çemen şuffe-i şühûd olup nice zamân üstâdü'l-'ulemâ' i'l-'allâm Ebu's-Su'ûd Efendi ḥıdmetlerinde ḳâ'im ve mülâzım olduḳdan soñra ol ḥazrete dâmâd olmuşlar idi. İbtidâ otuz aḳçe ile Burusada Emîr Sultâna menşûb Ḳâsım Paşa Medresesine müderris olup ba'dehû devr-i tekmîl-i medârisle toḳuz yüz yetmiş üç Şevvâlinde Halebü's-Şehbâ ḳazâsına revnaḳ-efzâ ve yetmiş dört Zî'l-Ḥiccesinde Şâm-ı Şerîfe sâye-pirâ olup yetmiş yedi Muḥarreminde ḳazâ-yı Mışır-ı Zâtü'l-Ehrâm ve yetmiş sekiz senesi Cumade'l-Âḫiresinde Burusa ḳazâsı ile maḳzî'l-merâm oldılar. Yetmiş toḳuz Ramazânında Edirne ḳazâsına nâ'il ve seksen bir Muḥarreminde Anaḫolî şadâretine vâsıl olarak seksen üç Recebinde vazîfe-i emşâl ile mâ'il ve 'uzlet ü istirahat ve seksen dört Rebî'ü'l-Âḫirinde tevcîh-i manşıb-ı celîl-i neḳâbet-i eşraf ile ilbâs-ı ḥil'at ḳılındılar. Seksen yedi Şaferinde ḳâdî'l-ḳudât-ı Rûm ve şadru'l-'ulemâ-yı ḳurûm olmuşlar idi. Seksen sekiz Rebî'ü'l-Âḫirinde şeyḫü'l-İslâm ve ḥallâl-ı müşkilât-ı enâm olup seksen Zî'l-Ḥiccesinuñ yigirmi altıncı günü daḡdaḡa-i umûr-ı 'âmmeden tebâ'üd ve ihtiyâr-ı sükûn ve teḳâ'üd eyleyüp toḳsan iki Muḥarreminde maḥdûmları İşâḳ Efendinuñ fiḳdânından Ḥazret-i Ya'ḳûb gibi ḥünâbe-pâş-ı künc-i aḫzân olup anuñ murḡ-ı cânı mânend-i murḡ-ı İşâḳ-ı lâne-sâz-ı turre-tâḳ-ı 'illiyin ve bunlaruñ kebûter-i dil-i nâlânı mişâl-i ciger-pirâ-yı ihtirâḳ-ı düde-i kebâb-ı âteş-i âh u enîn olmuş idi. Sene-i ḥitâmında ya'ni toḳuz yüz toḳsan üç Muḥarreminde tecdîd-i mâtem idüp mâh-ı merḳumuñ on ikinci günü ḥırâmân-ı nüzhet-serâ-yı rıdvân ve 'âzim-i riyâz-ı keşîrül-ḥiyâz-ı cinân oldılar. Şi'r-i peyâmı işitdükde târiḫini didi "raḥmete vâsıl (992) oldı" naḳîb-i târiḫ-i vefâtlarıdır. Zincirli Ḳuyu ḳurbında vâlidlerinüñ dârü'l-ḳurrâsı

hazîresinde defn olındı. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh ‘aynül’-‘ayân ‘ulemâ-yı Rûm-ı ‘âlî-‘tabî‘ at ve bülend-himmet şerîfû'n-nefs ve şâf-taviyyet Ebu's-Sa‘ âdât-ı Seyyidü'l-Sâdât hâ'iz-i fezâ'il-i Vehbî ve mekteb-i fâ'iz-i ‘âle'l-‘âl ve haşâ'il nisbî ve hasbî kemâl-i fezâ'il-i nefسانیyye ile mahfûf cemâl-i feşâhat ü belâgatle mevşûf saĥî ve kerîm-i ‘âlišân ve şâhib-i himmet idi. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Murâd Hân-ı Şâlişde bir sene üç ay miqdârıdır. Raĥmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Çivizâde Muĥammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Devlet-i Süleymâniyyede şeyhü'l-İslâm olan Çivizâde Efendinüñ mahdûm-ı güzîn ve gevher-kân-ı rezinidür. Toĥuz yüz otuz yedi senesinde âftâb-ı zât-ı mes'ûdı burc-ı şühûda vâşıl ve ğurre-i ğarrâ-yı vücûdı maĥla‘-ı sa‘ âdetden ĥil‘ at-i nûr-ı hestî ile mütemeşşil olmuş idi. "İnnehu ĥayru'l-veled" (937) târiĥ-i vilâdetleridür. Vâlid-i mâcidlerinden ahz-ı sermâye-i ‘ilm ü edeb ve taĥşîl-i zevâde-i râh-ı maĥlâb kıllup toĥuz yüz elli târiĥinde pederleri ile edâ-yı ĥacc-ı ekber ve ešnâ-yı tariĥde ya‘ni mütûn-ı fıĥhiyyeyi ezber eylemişler idi. Pederleri elli dört târiĥinde ‘âzim-i dârü's-selâm olup bunlara kırk beş aĥçe vazîfe in‘âm olunmaĥla nice zamân ‘ulemâ-yı ‘aşrdan pervîz ve Taşköprizâde Karasili Efendiler dârü'l-ifâdesine müdâvemet ve toĥuz yüz elli toĥuz senesinde ‘Abdu'r-Raĥman Efendi nevbetinde mülâzemetle ber-murâd ve Cenâb-ı mevlevîye dâmâd olmuşlar idi. Altmış dört Şevvâlinde Kâsım Paşa Medresesine müderris olup ba‘dehü devr-i medârisle Süleymâniyyede yetmiş yedi Muĥarreminde Şâm-ı Şerîf kazâsıyla tebcîl olındılar. Yetmiş sekiz Cumade'l-Âĥiresinde Mışır Kâhireye ve yetmiş toĥuz Ramazânında Maĥrûsa-i Burusaya ve seksen bir Muĥarreminde Edirne kazâlarına vâşıl ve seksen üç Recebinüñ dördüncü günü İstanbul kazâsına nâ'il ve yigirmi beşinci günü Anaĥolı mesnedine mütevâşıl oldılar. Seksen beş Şa‘bânında Şadr-ı Şadâret-i Rûm İli ile bekâm olmuş iken Vezîr-i A‘zam Muĥammed Paşanuñ ğuş-ı naĥvetine gevher-i şehvâr-ı pend-i sūd-mendi girân gelüp mesned-i şadâretten ref‘ine sa‘y-i bî-girân itmegin seksen yedi Şaferinde vazîfe-i emsâl ile mütekâ‘id olmuş idi. Seksen toĥuz Şaferinde şâniyen şadrü'l-‘ulemâ ve sene-i merķûme Zî'l-Ĥiccesinüñ yigirmi altıncı günü maĥâm-ı meşîĥat-i İslâmiyyeye zînet-efzâ olarak ol maĥâm-ı ‘âlinüñ daĥı tamâm-ı

hükmini ifâ ve fetvâ ve taqvâda selef-i şâlihîne iktidâ eylemişler idi. Toğuz yüz toğsan beş Cumâde'l-Ûlâsınıñ yigirmi sekizinci yevm-i erba'âda sinn-i şerîfleri elli sekize vâşıl olduğda gülmîh-i binâ-yı vücûdları inhilâl ve eyvân-ı câh u celâlleri zelzele-i şarşar-ı fenâ ile zevâl bulup Hâzret-i Ebâ Eyyûbda pederleri cenbinde mütevârî-yi mezâr-ı fâ'izü'l-envâr kılındı. "Çivizâde Efendi (995) bu cihândan eyledi rihlet" vefâtlarına târih-i vâkı' olmuşdur. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh baħr-ı mutelâtımu'l-emvâc-ı 'ulûm-ı mütedeyyin ve müteşerri'-i müteşallib ve müteverri'-i edîb ü erîb şefkat ü 'ârifetle hâtır-nevâz zu'âfâ-yı müstevcibü'l-merħame idi. Müddet-i fetvâları hilâfet-i Murâd Hân-ı Sâlişde beş sene beş mâh miqdâridur. Vezîr-i a'zamlar müftîlere gelmek ve kuđatıñ eyyâm-ı zâyı'ası za'yıfıyla i'tibâr olınmaħ bunlarıñ ħâsenâtındandır. Zeyrekde ve Şehremîni kurbında mescid-i şerîfleri vardır. Raħmetu'llâhi 'aleyh raħmeten vâsi' ah.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'Abdu'l-Kâdir Şeyhî Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh 'ahd-i Bâyezîd ve Selîm Hân ol zamânlarında şadr-ı 'âlî-kâdr olan Mü'eyyidzâde 'Abdu'r-Raħman Efendiniñ birâderi seccâde-nişîn irşâd-ı kuṭbü'l-evtâd ğavṣü'l-müstâ'in ve 'avnü'l-münâcî Şeyh Kerîm Hâcı Efendi Hâzretlerinüñ ferzend-i aħteridür. Toğuz yüz yigirmi ħudûdında deryâ-yı zulumât-ı 'ademden şahrâ-yı şühûda vaz'-ı kâdem ve zıll-i şâhsâr-ı vücûdda başt-ı bisât-ı 'ayş ü dem kılup sinn-i temyîze vâşıl olduğda taḫşîl-i kemâlât-ı nefse mecd ü sâ'î ve âdâb-ı mücâhideyi kemâ-yenbeĝî mürâ'î olup fûnûn-ı râ'ıkayı mertebe-i lâyıķasında taḫşîl ü 'ulûm-ı nâfi'ayı 'alâ ħasbe'l-merâtib-i tekmîl eyledükden soñra 'ulemâ-yı 'aşr-ı ħıdmetlerinde iştiĝâl ve idâre-i ku's-ı kıyl ü kâl iderek şeyhü'l-İslâm üstâdü'l-'ulemâ' i'l-a'lâm Ebu's-Su'ûd Efendi âstânesine vâşıl ve ser-ħalka-i efâzıl-ı kavâbil olup ħıdmet-i 'aliyyelerinden mülâzım ve tariķ-i sa'âdet-i refîķ-i tadrîse 'âzim olmuşlar idi. İbtidâ otuz aķçe ile Gelibolıda Sarıca Paşa Medresesi ile ber-murâd ve devr-i medârisle toğuz yüz yetmiş Rebî'ü'l-Evvelinde Ğariķ 'Arabzâde yirine Süleymâniyyeden birine ferş-i seccâde-i ifâde ve irşâd oldılar. Yetmiş dört Cumâde'l-Ûlâsında ħâkim-i Şâm ve sene-i mezbûre Zî'l-Ĥiccesinde każâ-yı Mısır ile maķzi'l-merâm olup yetmiş altı Recebinde Maħrûsa-i Burusada nâfizü'l-aħkâm ve selef-i

bâhirü's-şereflerine kâ'im-makâm olmuşlar idi. Yetmiş yedi Recebinde Şâh Efendiden sonra İstanbul kazâsına revnaq-efzâ ve yetmiş sekiz Cumâde'l-Âhiresinde Hıbbî Mollâsı yirine Anadolı şadrına mesned-ârâ yetmiş toquz Muharreminde Mu'allimzâde yirine Kaçar-ı Rûmda fermân-fermâ olmuşlar idi. Seksen bir Muharreminde vazîfe-i emsâl ile tekâ'üd-i ihtiyâr idüp toqsan bir Zî'l-Hiccesinde Şâlih Mollâ Efendi yirine Dârü'l-Ĥadîş-i Süleymâniyye zâmîme-i revâtib-i seniyye kılındı. Toqsan beş Cumâde'l-Ûlâsında Şeyhü'l-İslâm Çivizâde Efendi meşâgıl-ı dünyevîyyeden âzâde olduğda müftî'l-enâm ve müşkil-küşâ-yı eyyâm olmuşlar idi. "Fâ'ik-i dîn-i Muhammed (995) ve 'aleyhi'l-fetvâ" fetvâlarına târih-i vâkı' olmuşdur. Toqsan yedi Cumâde'l-Ûlâsında vâkı' Beglerbegi vaq' asında iki yüz elli aqçe vazîfe-i tekâ'üd ile kûşe-güzîn-i inzivâ ve yirlerine Bostânzâde Muhammed Efendi mesned-efrûz-ı fetvâ oldu. Beş sene miqdârı dağdağa-i câh u celâlden âsûde-dil olarak 'ilm ü 'ibâdate meşgûl iken biñ elli Şevvâlinüñ evâhîrinde eyyâm-ı zindegânisi âhîr ve 'id-gâh-ı ervâhda hülle-pîrâ-yı mey ile mütefâhîr oldu. Hâzret-i Eyyûb Türbesi civârında Yahyâ Efendi zâviyesinde vâlid-i mâcidleri cenbinde medfûndur. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Murâd Hân-ı Sâlişde iki sene miqdâridur. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh deryâ-yı fasîhü'l-ircâ-yı 'ilm ü 'irfân rûkn-i râsih ve fetvâ-yı cebel-i şâmih ve taqvâ-yı 'ilm-i efrâz-ı mefâhîr melek-nezâhet felek-nebâhat şeyhü'l-fenn-i fazl u edeb cümletü'l-melek haseb ü neseb düdmân-ı büleñd eyvân-ı mü'eyyidiyenüñ 'imâdi beyt ve 'ilm ü şerefüñ hânvâde-i pâk-i irşâdi baqıyyetü's-selef cür'a-i sülâf-ı şeref mağdûm-ı celil 'arîk ü aşîl idi. Eyyedu'llâhi te'âlâ bi'd-deracâtü'l-'alâ.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Bostânzâde Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh zamân-ı salţanat-ı Süleymân Hânîde şudûr-ı 'ulemâdan Bostân Muştafâ bin Muhammed el-Tirevî Efendinüñ şâh u şecere-i vücûdı ve mağz-ı semere-i zât-ı mes'ûdidur. Toquz yüz kırk iki senesinde fûrûzân-ı meclis-i şühûd ve nisânda hâzîre-i vücûd olup nesîm-i tevfiq-i Rabbânî ile hareket ve cevher-i isti'dâdın 'arz-ı h'âcegiyân-ı 'ilm ü fazîlet kılup nice zamân 'Arabzâde ve ba' dehû Kađizâde ve Üstâd Gül H'âce Çelebi Hâzerâtı hıdmetlerine müşâ'un-ı tariq-i taşîl yolından irtibâţ ve revâkıyyûn-ı dârü'l-ifâdeleriyle ictimâ' ve ihtilâţ eyledükden

şoñra toquz yüz altmış üç senesinde mülâzemetle mazhar-ı i'zâz ve altmış altı târihinde kırk aqçe ile Eski İbrâhîm Paşa Medresesiyle mümtâz olup ba'dehû sırasıyla devr-i medâris iderek seksen bir Şaferinde idâre-i kü'ûs-ı taḥkîkleri miski'l-ḥitâm olarak ḥâkim-i Dımışk-ı Şâm ve seksen üç Recebinüñ dördüncü günü Maḥrûsa-i Burusa ḥükümetiyle 'âlî-maḳâm yigirmi gün şoñra medîne-i Edirne müteşaddî-yi aḥkâm oldılar. Ḳable'l-vuşûl-i nâ'il-i me'mûl olup seksen dört Şa'bânında Dârû's-Salṭana ḥükümetine vâşıl ve seksen beş Şa'bânında Anaṭolî şadrına nâ'il ve seksen sekiz Rebî'ül-Âḥirinde Ḳaṭar-ı Rûmda şadru'l-efâzıl oldu. Seksen toquz Şaferinde müteḳâ'id olarak ve râtibe-i emsâl ile te'âti-yi umûr-ı şadâretten müteḳâ'id olarak toqsan bir Rebî'ül-Evvelisinde Mışır Ḳâhireye sāye-i i'zâz şaldılar. Toqsan beş Rebî'ül-Evvelinde şâniyen münevver-i eyvân-ı şadâret ve toqsan yedi Cumâde'l-Ûlâsında maḳâm-ı vâlâ-yı fetvâya muvâşâlet eylediler. Elf-i kâmil Recebinde altı yüz aqçe vazîfe ile teḳâ'üden küşe-güzîñ-i miḥrâb-ı 'ibâdet ü inzivâ olmuşlar idi. Biñ bir Şaferinde şâlişen şadr-ı vâlâ-yı Rûma su'ûd ve sene-i mezbûre Şevvâlinde Bayrâmzâde Zekerıyyâ Efendi fetvâdan şâniyen câh-ı 'âlî-yi fetvâya ḳu'ûd itmişler idi. Maḳâm-ı meşîḥate maḥşûş altı yüz aqçe üzerine yüz aqçe daha zamm ile mazhar-ı nevâziş oldılar. Biñ altı Şa'bânınün yigirmi dördüncü günü berât-ı zindegânisi ḳarîñ-i ḥitâm ve kilik ü devât-ı fetvâsı gibi dehân u zebân-ı 'uḳde-i küşâsı dem-beste-i ceffe'l-ḳalem ve temme'l-ḳelâm olup Şehzâde Câmî'i ḥareminüñ şâhrâha nâzır manzarası dâḥilinde defn olındı. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Murâd Ḥan-ı Şâliş ve Muḥammed Ḥan-ı Şâlişde iki def'a yedi sene sekiz mâh miḳdârıdır. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Bostânu'l-'Ârifîn 'ilm ü kemâl-i Ravzatü's-Şâliḥîn fazl u ifdâl-i ḥadîḳâ-yı me'ârif ü 'avarıfuñ nihâl-i nevber-sāye-i güsteri ḥazîre-i ṭarâ'if ve zarâ'ifuñ zülâl-i 'amîmü'l-feyz-i sebz-i perveri ve ḥâme-i taḥrîr-i dil-pezîri mânî-yi çihre-güşâ-yı me'ânî ve câme-i ta'bîr-i ilhâm-semîrleri ḳavâlib-i devlet ü iḳbâli ba'idü'l-evtâd şadru'l-efâzıl deryâ-yı fezâ'il idi. Zebân-ı şekkeri 'uḳde-i lüknetle 'aḳîde-vâr ve manzûme-i ḳelâm-ı rengîni nüktedâr olduḡın ba'zı şu'arâ bugüne edâ eylemiş idi. Şi'r:

Lükneti var dime şaḳın bî-vuḳûf

Ayrılamaz tatlu dilden hurûf

‘Arabî ve Türkî eş‘âr-ı belâgat-ı şi‘ârı ve efâzile takrîzât-ı feşâhat-medârları vardur "Ders-i ‘ilmüñ (1006) bozıldı Bostânı" vefâtlarına târîh-i vâkı‘ olmuşdur. Samatya semtinde Hâcî Kadın Mahallesinde minâresiz bir mescid binâ buyurmuşlardur. Ergada'l-lâhu ‘îşe fî- bostânu'l-cinân.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Zekerıyyâ Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyhüñ gevher-i vücûdı hâk-i Ankaradan bedîdâr ve Bayrâm nâm merd-i şalîhüñ ‘îd-gâh-ı hânedânına sermâye-i iftîhâr u i‘tibârdur. Toğuz yüz yigirmi hüdûdında sâha-i mehd ü vücûd olup evâ’il-i hâlinde birâderleri Ya‘kûb Efendiden terbiyet-i muqâddem eyleyüp ba‘dehü ‘Arabzâde ‘Abdu'l-Bâkî ve Ma‘lûl Emîr Efendilerün hüdmetlerine vâsıl ve toğuz yüz elli târîhinde Mevlânâ Emîr Efendi ile Mışıra gidüp orada hüdemât-ı ‘aliyyelerinde kâ’im ve Şeyh ‘Alî Muqaddesî ile şirket üzere derslerine müdâvim olmuşlar idi. İbtidâ yigirmi aqçe ile Burusada Hamza Beg Medresesine müderris ve ba‘dehü Burusa kâdîsı Kara Çelebi merhûmuñ ‘arz-ı mücibince terâkķî ile manzûme-i câha muhammes olup altmış bir târîhinde Sulţân Süleymân Nahçivân Seferine revân olduķda Haleb müştâsında rekb-i Sulţâniyye vâsıl ve otuz aqçe ile Çendik Medresesine nâ’il olmuşlar idi. Ba‘dehü kırk aqçe ile Kablucu Medresesiyle i‘zâz ve yetmiş üç senesi mâh-ı Cumâde'l-Ülâsınuñ yigirminci günü yevm-i hamîsde Şeyh Vefâ Câmî‘inde cem‘iyyet ü şadreyn-i fâzileyn Hâmid Efendi ve Pervîz Efendi huzûrında Hidâyenüñ kitâb-ı Cinâyâtından kırâ’at idüp ol fırka-i celîle miyânında kemâl-i fazîlet ile ser-efrâz ve hâ’iz-i dehâne-i imtiyâz olup yetmiş beş Şevvâlinde Üç Şerefeli pâyesiyle şürefât-ı kaderleri ‘âlî olmuş idi. Yedi Zîl-Ka‘desinde Bostânzâde Muhammed Efendi yerine Şahn-ı Şemâniyyeye hîrâm ve seksen Şaferinde Bahâ’ü'd-dînzâde yerine Sulţân Selîm kadîm-i dârü'l-ifâdesin maķâm idüp seksen bir Şaferinde Ümm-i Veledzâde merhûm yerine kazâ-yı Halebü’s-Şehbâya ve seksen beş Şa‘bânında Maḥrûsa-i Burusaya duḥûl ve seksen sekiz Zîl-Hiccesinde İstanbul kazâsına vuşûl ile def‘i ḥâyret ve istiḡrâķ eyleyüp seksen toğuz Zîl-Hiccesinde Anaḥolı şadı ile velvele-gîr-i âfâķ ve toğşan bir Rebî‘ü'l-Evvelinde sūz-ı ‘azl-i derûnını ihrâķ eylemekle telḥ-i dimâg olup toğşan

dört Hilâlinde taraf-ı Şâmdan Hacc-ı Beytül-Harâm ve edâ-yı nüsk-i İslâm eylemiş idi. Toğşan yedi Cumâde'l-Ülâsında Bostânzâde Muhammed Efendi yerine şadru'l-‘ulemâ-yı Rûm ve nâ’îl-i gâyetü'l-gâyât-ı merûm olmuş iken toğşan sekiz Şa‘bânında umûr-ı ‘âmmeden tebâ‘üd ve idârat-ı mu‘îne ile ihtiyâr-ı tekâ‘üd eyledi. Toğşan toğuz Recebinde şâniyen Şadr-ı Rûm İliye sâye-resâ ve elf-i kâmil Recebinüñ leyle-i Mi‘râcında pertev-endâz-ı ma‘kâm-ı fetvâ ve kandîl-i mihrâb-ı fa‘z u ta‘vâ olup bu beyt bî-hemtâ kitâbe-i tāk-ı iclâlleri olmuş idi. Şi‘r:

Gelür her yüzyıl içre dinî bir tecdîd ider idüm

Bunuñ gibi müceddid biñde bir ancak gelür haqqâ

biñ bir Şevvâlinüñ on ikinci günü yevm-i aħidde deydene-i müstaşsene-i ‘Osmâniyye üzere hil‘at-ı tehniyet-i bahâriyye için Bâb-ı Hümâyûna güzâr idüp muntazır-ı ruşat-ı duhûl iken ecel-i ‘âcil-i hulûl eyledi. *Mevtü'l-‘âlim ke mevti'l-‘âlem* fehvâsı üzere ebnâ-yı zamâna tecdîd-i mâtem idüp Cenâbî Çelebinüñ târih-i meşhûri zebânzed-i nevha-i engîzân-ı pür-gam olmuş idi. (Târih) Füc’eten Zekeriyâ Efendi (1001) göçdi hemân / Sulţân Selîm Câmî‘i kurbında binâ buyurdıkları Dârü'l-Hâdîş civârında sîkâye dâhîlinde defn olındılar. Mollâ müşârun-ileyh ‘allâme-i mülk-i Rûm Şeyhü'l-‘Arabiyye üstâd-ı fûnûn-ı edebiyye seniyye-i sekîneleri kâ‘idetü'l-mülk-i kavâ‘id ve şafha-i mücellâ dil-i ilhâm-ı mu‘âbili fihrist-i mecmû‘a-i fevâ‘id ve mer’et-i mütehayyileleri ‘âlem-nümâ-yı heyâkil-i envâr-ı ma‘külât ve hîzâne-i hâfızaları bahâne-i şûr-ı mesâ‘il-i menkûlât ‘İşâmî'l-ħaseb aşma‘yyü'l-edeb ħarîrüt-taħrîr ‘abîrüt-ta‘bîr-i pehlevân ‘arşa-i tefsîr-i yeksüvâr kemiyet-i ħâme-i taħrîr ve gülgün-ı zebân-ı taħrîr her fende müselle-i ‘âlem câme-i vaşf-ı zât-ı kerîme-i mazmûnı beyt-i meşhûr ile mu‘lemdür. Beyt:

Leyse mina'l-lâhu bî-müstenkir

E‘y-yecmu‘u'l ‘âlem fi‘l-vâhid

âşâr-ı ‘ilmiyyelerinden Hidâyeye ħâşiyeleri vardır. Kitâbü'l-Vükelâdan âħîr kitâba varınca ibni Hemmâma zeyl olmağ üzere yazmışlar Tefsîr-i Beyzâviden sûre-i kerîme-i A‘râfa ħâşiyeye-i şerîfe ta‘lîk buyurmuşlardır. Şerh-i Miftâh-ı Şerîfe ve Şadru’s- Şerî‘aya ħâşiyeleri vardır. Mü‘âla‘a buyurdıkları Tefsîr-i Beyzâvî ve

Keşşâf ve Telvîh ü Mevâkıf ve Dürer-i Ğurer ve havâşî-yi tecrîd-i ekşer-i hatt-ı şerîfleri olup hevâmişinde olan i' lâk-ı Ta' lîkât-ı şerîfeleri teclîd ü tanzîm olınsa müstaķil hâşiyeler olmaĝa müteħammüldür. Ğayrât-ı ' amîmü'l-berekâtları olarak İstanbulda bir medrese ve bir Dârü'l-Ğadîş binâ ve eṫrâfında mülâzimîn için Ğucûrât inşâ itmişlerdür. Müddet-i fetvâları ' aşr-ı Murâd Ğan-ı Şâlişde bir sene beş mâh miķdâridur. Meyl-i maĝlâs ile eş' ar-ı gevher-bârları ' unvân-ı dîvân-ı âşâr u kitâbe-i eyvân-ı rüzĝardur. Ğaķķ-ı ihķâķ ve zu' afâya eşfâķ üzere bir fâzıl-ı kerîm-i ' ale'l-itlâķ idi. Ekremu'llâh bi's-sa' âdete fi'l- ' uķbâ kemâ ekrem fi'l-ülâ.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Câmî' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Muĝammed Sa' ade'd-dîn

Efendi ibn Ğasan Cân Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh pâdşâh hetf iķlîm-i Sulṫân Selîm-i Ğadîm Ğazretlerinüñ sa' âdet-i münâvemeti ile mümtâz-ı aķrân olan Ğasan Cân Efendinüñ şâh-ı devĝa-i vücûdı ve şemere-i şecere-i nesl-i mes' üdidur. Toķuz yüz kırķ üç târiĝinde meclis-i efrûz-ı şühûd ve ṫırâzende-i encümen-i vücûd olmuş idi. Vilâdetlerinde "hüve ' alâmetihül' (943) ' aşr" târiĝ-i vâķı' olmuşdur. Eyyâm-ı ' uṫle-i zârûre-i mürûrından soñra kesb-i fezâ' il-i nefsâniyyeye bezl-i ictihâd ve i' dâd-ı fûnûn-ı me' ârifi merteb- i lâyiķasında i' dâd idüp ṫariķ-i ' ilme sülûk itdükde ol ' aşrûñ ' ulemâsından Ğaramanî Muĝammed Efendi ve emşâli mevâlî-yi fiĝâm-ı ĝıdmetlerinde iştiĝâl ba' dehü Ebu's-Su' ud Ğstânesine ittisâl eyleyüp nice zamân ķand-ı me' âd-ı ifâdelerinden şehd-kâm ve toķuz yüz altmış üç senesinde şeref-i mülâzemetle be-kâm oldılar. Ba' dehü müddet-i yesîrede otuz aķçe ile Murâd Paşa Medresesine şeref- baĝşâ olup toķuz yüz yetmiş ikide Ğâric rütbesine vâşıl ve bu şüretle devr-i medâris iderek seksen bir senesi Muĝarreminde Maĝnisada ' ilm-i efrâz-ı imâret olan Sulṫân Murâd Ğan-ı Şâliş Ğazretlerinüñ ĝâcelik manşıb-ı celîline nâ' il olmuşlar idi. Seksen iki Ramazânında vâķı' cülûs-ı hümâyûnları ' aķabinde Ğânûn-ı Selâṫîn-i ' Âl- ' Oşmân ve ṫariķa-i meslûke-i ĝâcegân üzere muķaddem-i ' ulemâ ve müsteşâr-ı umûr-ı dîn ü dünyâ olup zimâm-ı meşâliĝ-i cumhûr-ı keff-i kifâyetlerine vâbeste ve meķâlid-i umûr-ı nezdîk ve devr-i rişte-i re' y-i cihân-küşâlarına peyveste olarak zâbṫ u rabṫ-ı aĝvâl-i dîn ü devletde a' mâl-i re' y-i ' âlem-ârâ ve ' aķd ü ĝall-i menâsıb ü

münâsebede izhâr-ı yedd-i beyzâ eyleyüp lisân-ı dehrden *Ahşen kemâ ahşenü'llâhi ileyk* mazmûnı gûş-ı cânla işgâ ve terbiyet-i kavâbil ü terfî^c-i şân-ı efâzılda icrâ-yı hükmi-hümâyûn *Ani'llâh-ı ye'mürküm intü'dil'emâneti ilâ ahluhâ* itmişler idi. Her merd-i kâmil-i hadîka-i fezâ'ilden güldeste-i bend-i havâtır-ı 'ilmiyyeden olsa hediye-i meclis-i 'âlîleri itmekle mazhar-ı 'inâyetleri olmak muqarrer ve her 'ârif-i ehl-i dil gavta-i deryâ-yı me'ârifden bir dürr-i girân-mâye ele getürse 'arz-ı piş-gâh-ı naçkâdları kalmağla manzûr-ı nazar-ı iksîr-i eşerleri olmamak gâyri muteşavver idi. Ol cihetden nâm-ı nâmîleri hâl-i cebhe-i hübân-ı zîbâ-yı şemâ'il gibi zîver-i dibâce-i Kütüb ü Resâ'il ve ism-i şerîfleri dürr-i şâhvâr-ı kalâ'id gibi vâsıfatu'l-'ıkd-ı manzûme-i gevher-nizâm-ı kaşâ'id olunmuş idi. Bu hâl üzere kemâl-i şevket-i bâhire-i devlet-i Kâhire ile kevkeb-i baht u ikbâli bi-küsûf-ı dübâl-i revnaç-efzâ-yı felekül-eflâk-ı câh u celâl ve 'âlem-ârâ-yı evc burc-ı istiklâl üzere iken biñ üç tarihinde pâdşâh-ı mağfurla Murâd Han-ı Şâliş 'âzim-i dâr-ı na'im olup tañtana-yı Sulţân Muhammed Hanî gulğul-endâz-ı Süleymânî olduğda kuvvet-i baht-ı şadr-ı 'âcil-i zâhir olmağın kemâ fi'l-evvel kâr-fermâ-yı 'ağd ü hall olmuşlar idi. Biñ dört senesinde ol pâdşâh Ğâzî Engürüs Seferine 'ilm-i efrâz-ı cihâd olduğda hem-rikâb-ı şâh-ı kâm-yâb olup Egri Kal'ası teşhîrinde ve gerek tabur-ı düşman tedmîrinde tedbîrleri taqdîre muvâfiğ olmağla ol Ğazâ-yı ekberde 'asâkir-i düşmandan yüz biñden ziyâde gebr-i nâ-pâk-i âğaşte-i hâk-i helâk olmak netâyic-i re'y-i 'âlem-ârâlarından ta'dâd olunmadığı çâr-ı ceht-i 'âleme velvele-i iştihâr şalan Kaşîde-i Tannâne ve Ğazâ-nâme-i üstâdenelerinden müstefâddur. Biñ altı Şa'bânında müfti'l-enâm ve hallal-ı müşkilât-ı hâşş u 'âmm olup "dünyâya müjde oldu Sa'dî Efendi (1006) müftî" meşîhatlerine târih düşürilmişdür. Biñ sekiz Rebî'ül-Evvelinüñ on ikinci yevm-i hamîsde de'b-i kerîmleri üzere ziyârete gelen eşraf-ı 'ulemânüñ kulübını tatyîb ve muşahabet-i 'ilmiyye ve 'arz-ı hüner iden kavâbili taşşîl-i 'ilme terğîb-i maşlahatın itmâm itdükden soñra Ayaşofyada Kıra'at-i Mevlid Şerîf Cem'iyetine 'azîmet için tecdîd-i vuzûya niyyet eyledüklerinde ol hâlde nâdî-yi ecelül-'âcel deyüp füc'eten intikâl

Ve kıldı nevāfile-i niyyet

Dem-i āhirde kim vuzū' itdi

El yuyup bu cihān-ı fāniden

'Ālem-i kudse t̄ahiren gitdi

kıı' asınuñ me'āl-i hüzn-i iştımāli üzere maħfil-i kudse isti'cāl eylediler. Kaşaba-i Ebā Eyyūbda i' dād itdikleri dārū'l-kurrā' hazīresinde mütevārī-yi hāk-i pāk-i 'ıtırsa ve medfen-i mu'atıtarları tūde-i ħırmen-i du'ā oldı. Āşār-ı celīlelerinden mollalarının bed'en 'ālemden 'aşr-ı Sultān Süleymān Ħanıye gelince Fārsī tārīhin terceme eylemişlerdür. "Nāgehān göçdi (1008) Ħ'āce Sa'de'd-dīn" tārīh-i rıhletleridür. Ħādīm-i şer'ıyyet ve i'ānet-i dīn ü devlet ile 'illet-i müstaķille-i devām-ı kıyām-ı salıtanat ve şāhib-i fazīlet ü ma'rifet idi. Ekmel ve Şadrü'ş-Şerī' aya hāşiyeleri Tārīh-i Temīmeye daħı takrīzi ve Tācü't-Tevārīh nāmıyla eşer-i mu'teberleri vardır. Müşārūn-ileyh hazretleri el-haķķ 'aynü'l-'ayān-ı efāzıl-ı Rūm olup 'ulūm-ı 'aķliyyenüñ çāpūk-süvārı ve fūnūn-ı naķliyyenüñ rā'iz-i çevgānı ve her meclis-i feyz-i qarīni fihi baħş-i zemzemesiyle renk-endāz-ı medāris ve ğidā-yı rūh olan kelimāt-ı dil-pezīrleriyle hem-reng-i şafahāt-ı mecālisü'n-nefāyis ve kārgāh-ı şınā'ateyn-i şı'r ü inşā ve mekteb-i 'irfān-ı şu'arā vü bulaġā eylediler. Sinn-i şerīfleri altmış beş 'adedine vāşıl ve müddet-i fetvāları Sultān Muħammed Ħan-ı Şālīş zamān-ı salıtanatlarında bir sene sekiz māha mütevāşıldur. Raħmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Şun' u'llāh Efendi ibn Ca'fer El-'İmādī

Mevlānā-yı müşārūn-ileyh 'aşr-ı Sultān Süleymān Ħanıde Anaıolı şudūrından İskilibli Ca'fer Efendi merħūmuñ mānend-zer-i Ca'ferī kān-ı vücūd-ı mes'ūdınūn cevheridür. Toķuz yüz altmış senesinde dest-i şun'-ı İlāhī ve hāme-i Şıbgatu'llāhi peyker-zāt-ı mükerrerlerin şāhīfe-i devrinüñ leyl ü nehār ve pīrāye-baħş-ı mecmū' a-i rüzgār eyledi. Evā'il-i hālinde üstādü'l-ehālī Mevlānā Fāđıl el-Cemālī Efendiden mālīk-i meleke-i isti'dād ve nā'il-i sermāye-i 'aķl-ı müstefād olup ol 'aķl-i 'āşir ile mü'evvil olan mu'allim-i evvelden taħşīl eyledükleri re'sü'l-māl fezā'ili i'māl ve ticāret-i rābıha-i fazl u kemāl için tarīķ-i sa'adet-i refīķde āheng-i haııı u ter-i hāl

idüp nahl-i şābit-ka-dem ‘azv u iclāl iken nesīm-i tevfiķ-i Rabbānī ile hāreket ve cevher-zāt-ı ‘ālī kadrin ‘arz-ı h̄ācegiyān-ı kūçe-i ‘ilm ü fazīlet kılduğdan ōñra Mevlānā Ebu's-Su‘ūd Efendi Hāzretlerine ittīşāl eyleyüp nice zamān münāvele-i kand-i me‘ārif-i ifādelerine müdāvīm ve hıdmet-i i‘ādelerinde kâ’im olmışlar idi. Tođuz yüz yetmiş yedi târihinde mülāzīm olup yetmiş sekiz Ramazānında Manav Seyfī Efendi yirine ibtidā kırk beş akçe ile Beşiktaşda vākı‘ Hayre'd-dīn Paşa Medresesine nā’il ve devr-i medārisle toğsan altıda Sultān Murād Han vālidesi medresesine vāşıl omışlar idi. Tođsan sekiz Zī'l-Ķa‘desinde Mahrūsa-i Burusa hūkūmeti keff-i kifāyetlerine tefvīz ve toğsan toğuz Cumāde'l-Āhiresinde Edirne kâzāsına terfī‘ olındı. Elf-i kāmīl Recebinde hākim-i Dārū's-Saltāna ile be-kām ve sene-i mezbūre Şevvālinde Anağolı şādrına zīver virüp biñ bir Şevvālinde Rūm İli şādaretiyle nā’il-i merām olmış idi. İki seneye qarīb ol mađām-ı celīlde iktīşāb-ı zıkr-i cemīl kılıp biñ üç Cumāde'l-Ūlāsında vākı‘ cülūs-ı Muđammed Han-ı Şālīş ‘akībinde teķā‘ūd-i ihtiyār eyledi. Biñ yedi Muđarreminde teķā‘üdlikerine elli akçe zāmm ile ser-efrāz ve luţf-ı mađşūş-ı pādşāhi ile mümtāz olup biñ sekiz Rebi‘ ü'l-Evvelinde H̄āce Sa‘de'd-dīn Efendi merhūm yirine şeyhū'l-İslām ve müftī-yi müşkil-küşā-yı enām olmışlar idi. Şadr-ı A‘zam Yemişçi Hasan Paşa hālā kurb-ı şitā ile zamān-ı sefer-i ‘ōmr-i ‘aded-i bed-güher gibi pāyāne irmişdür. Bu sene tedārik-i mühimmāta şarf-ı evķat olınuğ ol bahārda sipāh-ı ārāste ve esbāb-ı tecemmül-i nā-kāste ile hāreket olınmağ ümīdine başt itdiği muķeddemāt-ı memdūhā intācına işābet-pezīrleri sedd-i sedīd olmağın h̄āh u nā-h̄āh bedreķa-i āh ile ‘azm-i rāh-ı sefer itmiş ise de mevlānā müşārūn-ileyh dağı on Şaferinde ‘ulūfe-i me’lūfe ile müteķā‘id ve mađām-ı meşīhat-i İslāmiyyeye H̄ācezāde Muđammed Efendi müteşā‘id oldı. Ve on bir Recebinūñ yigirminci günü def‘a-i şāniyede hālefi mađāmında kâ’im olup zīrde beyān oldığı vechle sene-i merķūme māh-ı Şa‘bānıñ yigirmi beşinci günü Yemişçi Hasan Paşa ile Poyraz vaķ‘ası zuhūr idüp rüzgār-ı nā-muvāfiķ mevc-engīz-i şerr u şūr olduğda künc-i ferāgatde ‘uzlet-nişīn ve yirlerine Ebu'l-Meyāmin Muştafā Efendi mesned-i iftāda meķīn olmış idi. Ol esnāda muķtezā-yı ‘aşr üzere bir seneden ziyāde muhtefī ve nār-ı āşār-ı celīleleri evzā‘-ı bī-mülāhaza-

i rüzgâr ile müntefî olup on iki Recebinde vâkı' cülûs-ı Sulţân Ahmed Han ol eşnâsında mazhar-ı nevâziş ve 'âtîfet-i cihân-bânî olduğdan sonra sene-i merkûme mâh-ı Zî'l-Ķa' de evâsıtında yedi yüz yigirmi aĶçe vazîfe ta'yîn olunmuş idi. On üç Muħarreminde şâlişen ĥalefi yirine maĶâm-ı iftâya i'âde ve mesned-i kadîminde Ķarârdâde kılındı. Biñ on beş Rebî' ü'l-Evvelinde Vezîr-i A'zam Dervîş Paşa sa'yyi ile 'azl olup Muştafâ Efendi şâniyen müfti'l-enâm oldılar. Sene-i mezbûre Recebinde anlar 'âzim-i dâri's-selâm bunlar dördüncü def â şeyĥü'l-İslâm olup on yedi Şaferinde sa'y-i tavâşî vü esfâr-ı ĥavâşî ile 'azl ü iz'âc olup yedi yüz elli aĶçe vazîfe ile mütekâ'id ve 'alâ'îĶ-i câh u iclâlden mütebâ'id olmuş idi. Biñ yigirmi senesinde ṯarîĶ-i Şâmdan edâ-yı ĥüccetü'l-İslâm ve ziyâret-i ravza-yı Resûl-ı Enâm-ı 'aliyye-i efdâlü's-şalât-ı ve's-selâm eyleyüp sene-i mezbûre evâ'îlinde Ķufûl ü Ķubâr-ı maĶdem-i kerîmlerin iksîr-i bereket-i İstanbul itmişler idi. Biñ yigirmi bir Şaferinüñ sekizinci Ķünü yevm-i şelâsede medĶûĶen rihlet ve hilâl-i vücûd-ı riyâzet-i i' tibârların mazhar-ı envâr-ı cemâl itmege diĶĶât idüp şi'r:

MurĶ-ı revânî göklere irdi ĥümâ gibi

Ķaldı ĥazîz-i ĥâĶde bir iki üstüĥ'ân

neşr-i Câmî'-i Ebu'l-Fethde Üsküdarî Hüdâyî Maĥmûd Efendi Ĥazretleri şalât-ı cenâzelerin ba'de'l-edâ ĶırĶ Çeşme Ķurbında naşb-ı ĥatîb ve minber ile câmî'-i mu'teber eyledükleri Ĥüsâm Beg Mescidi ĥazîresinde mu'tekif-i künc-i Ķarâr-ı rahmet-medâr oldılar. "İlâhî ile Şun'u'llâha rahmet (1021)" târiĥ-i vefâtlarıdır. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şabb-ı sicâlü'l-maĶfîret 'aliyye-i mecma'u'l-baĥreyn şeri'at ü ĥaĶîĶat mevridü'n-nehrin fazl u ma'rifet şi'r:

MuĶtedâ-yı fużalâ-yı ĥâtîmetü'l-müctehidin

Ĥüccetü'l-ĤaĶĶ-ı 'aliyyü'l-ĥalk imâme'd-dünyâ

mefhûmina mâ-şadaĶ ĥayr-ı dîn ü Ķavvâl-ı bi'l-ĥaĶĶ ve menba'-ı zülâl-i fazl u ĥikmet ve müsteşâr-ı umûr-ı dîn ü devlet fetvâları metîn ü muĥkem nezâhet ve taĶvâları müselle-i 'âlem zâhir ü bâtını ma'mûr Ķuĥb-ı dâ'ire-i vilâyet maĥzen-i esrâr-ı kerâmet idi. MenĶûldür ki Sefer-i Engürüsde serdâr olan müşârun-ileyh Vezîr Yemişçi Ĥasan Paşa kec-fehm ve ĥod-re'y-i tünd-ĥüy-ı cebbâr olmaĶla sedd-i İslâm

ve şügür ve diyâr-1 Müslimîn olan Budin Qal' asına düşman hücum üzere iken iltifât itmeyüp ' asker-i İslâm-1 taraf-1 âhire sevk itmekle düşman Peşte Qal' ası Hışârına müstevlî ve Budin Qal' asına müsta' lî olup bu sebebden hezârân-1 ehl-i İslâm nâ 'il-i şehâdet ü giriftâr-1 esâret-i düşman ve cevâmi' ve mesâcid-i maqârr-1 erbâb olup eşnâm u ezlâm olduğı cihetden sipâh tâ 'ifesi istiftâ eyleyüp serdâr-1 merkûmuñ katline fetvâ virmişler idi. Ol eşnâda Yemişçi Hasan Paşa âstâneye gelüp manzûr-1 pādşāhî ve dāmād-1 şehensāhî olmağla Yeñiçeri tâ 'ifesi imdād eyleyüp sipâh tâ 'ifesinüñ rü 'esâsından Poyraz Muştafâ ve emşâli maqhûr u maqtûl ve nücûm-1 süreyyâ-yı nizâm-1 cem' iyyetleri perişân u ufûl olduğda Vezîr Cebbâr kuvvet-i cāhına mağrûr olup şāhib-i tercemenüñ izāle-i vücûdına qaşd itmekle nice zamân ihtifâ idüp hattâ müte' allikâtı dağı mekânlarından āgāh degil idi. Zamân-1 ferc-i qarîb olduğda bir seher taşradan hareme pür-tāb olunmuş bir mektûb bulurlar ol gonce-i nüh beste-i nesîm-i arzû-yı murād ile küşād itdüklerinde haţt-1 şerîfleri ile selâm u du' ādan soñra in-şāa 'llāh-1 Te' ālā yigirmi günden soñra māni' ber-taraf olup sizlere mülākî oluruz deyü yazılmış görüp mesrûr oldılar. Fi'l-vāқи' zamân-1 ma' hüd mürûr idicek Yemişçi maqhûr ve bunlaruñ āftāb-1 devleti qarîn-i zuhûr olur merhûm müşârun-ileyhden vezîr müşârun-ileyhüñ ta' yîn-i zamân-1 kaţlini aşlından su'āl olunduğda bugüne güher-rîz-i cevâb oldılar ki bir gice bir şahş-1 nûrānî zāhir olup elime bir şûret-i fetvâ şunup imzâ teklîf eyledi nazar itdükde gördüm ' aynı ile Yemişçi haqqında virdiğüm fetvânün şûretidür ol kimseden isti' fâ idüp luţf eyle baña bu teklîfi eyleme bir def' a iftâ eyledigüm için bu deñlü belāya mübtelâ oldum deyüp imtinā' mdan i' tizâr eyledüm memnû' olmayup tekrâr ibrām idicek yanımdan bir kimse beni āgāh eyleyüp saña bu teklîfi eyleyen Hâzret-i ' Alî Kerîmu'llāhi Veche ve Rađîya'llāhu ' Anh Hâzretleridür. Qarşuda erîke-nişîn-i ' azv-1 i' tibâr olan fahr-i ' âlem Şalla'llāhu Te' ālā-yı ' Aleyhi ve Sellem Efendimiz Hâzretleridür anlaruñ fermân-1 ' ālişânları ile gelmişlerdür didükde nazar itdüm ol Sultân dîni çaryâr-1 güzîn ile murabba' -nişîn-i mesned-i temkîn görüp sem' en ve tâ' aten diyerek imzâ-yı fetvāya taħrîk-iyerâ' a kıldum. Ol sâ' at Yemişçi Hasan Paşayı dest-beste ve gerden-şikeste-i meydân-1 siyâsete getürdiler. Vahydür Kerrârüñ nazar-1 murğ-1 eşerine

yaturdılar. Hasbe'l-fermân-ı zülfikâr-ı şâ'ika-i kirdâr ile kellesi pirân ve miyân-ı meydâna gâltân oldu. Hâzret-i 'Alî Rađîya'llâhu 'Anh fermân-ı şerîfi yirine getürdükden sonra geldiği cânibe revân olduğda bu meclisün naşş-ı şahîfe-i h'âb ve bu maķûle h'âb-ı şahşî ve 'âyîne gibi rü'yâ-yı rü-yı h'âb olduğın bilüp 'aķablerinden isti'câl ve dâmen-i 'inâyetletlerin tıttup bu vaķ'anuñ yevm-i vuķ'ından su'âl itdüm buyurdılar ki yigirmi günden sonra zuhûr ve âftâb-ı ġayret-i İlâhî-yi ifâza-yı nûr ider ol sebebden müte'allikâta taķdîm-i beşâret ve tezkire ile işâret itmiş idüm buyurmışlardur. Âşâr-ı celîlelerinden Tefsîr-i Keşşâf evâ'iline hâşiyeleri ve mekteb-i hâme-i sîmîn-i kılâdeye evrâķ-ı pür-naşş u nigâr-ı ġâşiyeleri vardur. Fünûn-ı 'adîdeden Kütüb-i Mütedâvileye ta'likât-ı şerîfleri Mu'allakât-ı Ka'be gibi meşhûr-ı 'âlem ve âvîze-i kûs-ı ķabûl-i 'Arab ve 'Acemdür. Ekşer-i evķât-ı şerîfleri itmâm-ı meşâliħden sonra 'ibâdete maşrûf ve tab'-ı tecerrüd-i i'tiyâdları melâ-yı hıttâ-iletâ'if-i ķudsiyyeye müncezîb ü meşġûf olmaġın zıkr olınan müsveddâtı beyzâ alarak cem' ü tedvîn ile silkü'l-cevâhir kılmamışlar idi. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Muħammed Ĥan-ı Şâliş ve Aħmed Ĥan-ı Evvelde dört def'ada altı sene on mâh miķdârıdır. Vücûh-ı ġayrâtdan sa'âdetġânelerine ķarîb ve ķâbr-i pür-nûrları ile tûde-i ġâk-i ġaremi reşk-endâz-ı kesîb olan Ĥüsâm Beg Mescidini câmi' eyleyüp cihât-ı mebrûreye vezâ'if-i mevfûre-i ta'yîn buyurmışardur.

El-Mevlâ El-Kâmil El-Fâzıl Ĥ'âce Sa'de'd-dîn Efendizâde Muħammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh mu'allim-i maķâm-ı Murâd Ĥanî Seyyidü'l-'ulemâ'i'l-a'lâm Şeyhü'l-İslâm Sa'dü'l-eyyâm Sa'de'd-dîn Efendinün aħter-i burc-ı gevher-i nesl-i mes'ûdudur. Toķuz yüz yetmiş beş Şa'bânınuñ yigirmi sekizinci cum'a gününde ķabl-i tülû'uş-şems-i 'âlem-i lâhûtdan misâfir ve nûr-baġş-ı mülk-i 'anâşır olup ol târiħde vâlidî Burusada Yıldırım Ĥan Medresesi müderrisi olmaġla anda vücûda geldi. Üstâdları Mollâ Tevfîķ himmeti ile teşyîd-i mebânî-yi 'ulûm idüp rütbe-i isti'dâda vuşûlünden sonra toķsan dört Cumâde'l-Ûlâsında pederlerinden mülâzim olup ol gün İsmiħân Sulţân Medresesi pâyesiyle iķrâm olındı. Toķsan yedide şaħna gelüp toķuzda Selîmiyyeden Süleymâniyyeye ġirâm eyledi. Biñ târiħinde Mekke ķazâsıyla teşrif ve biñ birde isti'fâ itdi. Biñ dörtde İstanbul ķazâsı

virilüp girü ol sene Anaṭolı şadrına geçdi. Egri sefirine gidüp ba' de'l-ḳufül iki sene ma'zül olduğdan soñra biñ yedide Rüm İli şadâreti virildi. Biñ on Şaferinde Şun' u'llâh Efendi yirine şeyhü'l-İslâm olup "veskü ḳavl-i Muḫammed ve 'aliyye'l-fetvâ" târiḫ-i fetvâları vâkı' oldı. On bir Recebinüñ yigirmi ikinci günü teḳâ'üd idüp on yedi Şaferinde şâniyen Şun' u'llâh Efendinüñ def' a-i râbi' ası yirine maḳâm-ı iftâda ḳarâr itdiler. Bu kerre yedi seneden ziyâde kevkeb-i iḳbâlleri fer' ü ziyâde olup altmış biñ aḳçe ze'âmet olan Ḳalkandelen ḥaşları zamîme-i revâtib-i seniyye ve 'ilâve-i vezâ'if-i 'aliyyeleri olmışdur. Biñ yigirmi dört Cumâde'l-Âḫiresinüñ beşinci gününde kırk ṭoḳuz yaşında iken ṭa'ne-i ṭa'ün ile 'âlem-i beḳâya 'azm itdi. Cenâzeleri Câmî' -i Eyyüb Enşâriye ihzâr ve şeyhü'l-'aşr-ı Üsküdarî Maḫmûd Efendi imâm-ı şaff-ı ihtiyâr kılınup du'â vü senâ ile vâlidî türbesinde defn olındı. Manşıb-ı fetvâ-yı birâderleri Es'ad Efendiye tevciḥ olındı. Müşârun-ileyh 'aynü'l-'ayân-ı 'ulemâ-yı Rüm şî'r ü inşâda reşk-âver-i ḥ'âce cihân zekâda 'aḳl ol fazîletde Ḥ'âce zâde-i Şânî idi. Ḥandân-rû nükte-senc ve laṭîfe-gû bir maḫdûm-ı mükerrerem olup elsine-i şelâsede nazm u neşri ve muşanna' inşası ve Ḳaşıde-i Bür'eye taḫmîs ve âşâr-ı ehl-i 'aşra taḳrîzleri ve muḳaffâ imzâları vardur. Vâlid-i mâcidlerine iḳtidâ eyleyüp cum' a günleri Ayasofyada livechi'l-lâhu Te'âlâ iftâ iderler idi. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Muḫammed Ḥan-ı Şâliṣ ve Aḫmed Ḥan-ı Evvelde iki def' ada sekiz sene on bir ay on beş gün miḳdârıdur. Pederlerinüñ Tâcü't-Tevâriḫini tezyîn ü tezyîle şürü' idüp tekmîl-i müyesser oldı. Raḫmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Ebu'l-Meyâmin Muştafâ Efendi

Şarı Gürzzâde ḳaynı diñmekle şöhret-şi'ardur. Ṭoḳuz yüz elli üç târiḫinde 'âlem-i ervâḫdan mülk-i eşbâḫa hicret ve mişâl-i âftâb-ı 'âlem-tâb-ı nûr-baḫş-ı hilâl-i mihr-i 'izzet olup târiḫ-i vilâdeti ḫayrû'n-nebiyyîn vâkı' olmışdur. Sinn-i temyîze vâşıl olduğda ṭarîḳ-i sa'âdet-refîḳ-i 'ilme sevḳ-i raḫle-i 'azîmet ve taḫriḳ-i ḳâfileye himmet kılmış idi. Maḫrûsa-i Burusada Ḳabluca müderrisi olan müşârun-ileyh Şarı Gürzzâde Efendi ḫıdmetlerine vâşıl ve 'uḳde-i 'alâḳa-yı müşâheret ile ḳarîn-i ḳabûle nâ'il olup ba' dehû Paşa Ḥ'âcesi Maḫmûd Efendi ve İsmihân müderrisi 'Abdü'l-Ġânî Efendi ve ba' dehû Ebu's-Su'üd Efendi cem' iyyet ve Āstânelerine dâḫil ve intisâbla

iktisâb-ı ‘azv u ref’et-i bî-hesâb itmiş idi. İbtidâ yigirmi aqçe vazîfe ile Nişancı Medresesine ba‘ dehû Kestel ve Pervîz ve Kürekçi Başı Medreslerine müderris olup o sırada Kıara Çelebizâde Hüsâm Efendiye dâmâd ve takrîb-i qarâbetle H’âce Efendi âstânesine şeref-yâfte-i istinâd olmuş idi. Bu şüretle devr-i medâris iderek biñ dört Cumâde'l-Âhiresinde Dârü'l-Hadîs-i Süleymân Han ile tahşîl-i ‘unvân ve biñ sekiz Recebinde Edirne kazâsıyla mazhar-ı ikrâm kılındı. Biñ on Şaferinüñ ikinci günü İstanbul kazâsına nakl ü tahavvül ve ol mansıb-ı celîlede kemâl-i istikâmet ve şehâmet ile icrâ-yı ahkâm-ı şer‘iyyeye himmet idüp ve firet-i zahâ’ir ile her küşe-i reşkin-sâz-ı kiler-i ekâbir olmağın bi’l-istiḥkâk Ebu'l-Meyâmin laḳâbı ile şöhre-i âfâk olmuş idi. Biñ on bir Recebinüñ yigirmi ikinci günü Anaḫolı şadrına pirâye-baḫş olup sene-i merḳûme mah-ı Şa‘bânınun yigirmi beşinci günü Yemişçi vaḳ‘asında bağıteten şeyhü'l-İslâm ve müftî-yi müşkil-küşâ-yı enâm oldılar. Biñ on üç Muḫarreminüñ onıncı günü altı yüz aqçe vazîfe ile müteḳâ‘id olup sene-i mezbûre Recebinüñ yigirmi ikinci günü yevm-i ḫâmisde marâz-ı ḳulunc ve renc-i ‘ilâve-i ibtilâ ile ḫavâle-i zât-ı melek-simât ve puğzen şem‘a-i ḫayât olmuşdur. Câmi‘-i şerîf-i Sulḫân Muḫammed Hanun ḫarem-i irem nişânına muttaşıl ḫânelerine muḳâbil maḫallede medfûndur. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Muḫammed Han-ı Sâlis ve Aḫmed Han-ı Evvelde iki def‘ada bir sene on mâḫ miḳdârıdır. Mollâ-yı müşârun-ileyḫ deryâ-yı fasîḫü'l-ircâ-yı ‘ilm ü ‘irfân-ı vecîḫ ve vaḳûr-ı beşâset ü semâḫatle meşḫûr ve meşâyıḫ-ı ḫarîḳate şifte-dil-i câmi‘-i şerî‘at ve ḫarîḳat-ı mecma‘u'l-baḫreyn-i fazîlet ve ḫaḳîḳat-i pâk-nijâd ve melek-nihâd idi. Âsar-ı ‘aliyyelerinden imtiḫân maḫalline risâlesi ve işbâḫ ve nazâ’ir-i fiḫhiyyeye ta‘liḳâtı ve qarîn-i ḳabûl olmuş kelimâtı vardır. Raḫmetu'llâḫı ‘aleyḫ.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil H’âce Sa‘de'd-dîn Efendizâde Muḫammed Es‘ad Efendi Müşârun-ileyḫ Sa‘de'd-dîn Efendi ḫazretlerinüñ şulbünden ḫoḫuz yüz yetmiş sekiz senesi Muḫarreminüñ onıncı gicesi leyle-i ḫâmisde pertev-endâz-ı ‘âlem-i şühûd ve müteşaddî-yi şu‘ûd-ı ḳaşr-ı çâr-erkân-ı vücûd olmuş idi. Pederi müşârun-ileyḫün ihtimâmı ile tahşîl-i ‘ilm ü ‘irfân idüp ḫoḫuz yüz ḫoḫsan altı Recebinde mevḳıf-ı istifâdeden miḫrâb-ı ifâdeye taḳdîm ve Kemâl Efendi yirine ḫaşeki pâyesi ile tekrîm

olındılar. Bu şüretle devr-i medâris eyledükden sonra biñ bir Şevvâlinde Dârü'l-
 Hadîs-i Süleymân Hanî ile tekmîl-i devre-i ders ü ifâde ve itmâm-ı mehâmm-ı taḥkîk
 ve icâre eyleyüp biñ dört Cumâde'l-Âhîresinde Maḥrûsa-i Edirne ḳazâsına nâ'îl ve
 sene-i mezbûre Zî'l-Ḥiccesinde Anaṭolî pâyesine vâşıl ve biñ yedi Muḥarreminde
 bi'l-fi'l ḥâkim-i Dârü's-Salṭana oldılar. Biñ on Şaferinde Anaṭolî şadrı ile hilâl-i
 i'tibârî bedr olmuş iken on bir Recebinde ref' olunup on iki Ramazânında şadr-ı Rûm
 ve nâ'îl-i ḡâyetü'l-ḡâyât-ı merûm olup on üç Şa'bânında vazîfe-i mu'tâde ile
 daḡdaḡa-i şadâretten dâmen-keş-i isti'fâ ve on beş Şaferinde şâniyen ol şadr-ı 'âliye
 ḳu'ûd ve on yedi Muḥarreminde küşe-nişin-i 'uzlet ü inzivâ eylediler. Yigirmi üç
 Ḥilâlinde Ḥacc-ı Beytullâhu'l-Ḥarâm ve ziyâret-i ravza-yı Seyyidü'l-enâm-ı 'aleyhe
 efdâlü's-selâm eyleyüp bi'l-'avde Ḳaraman içine geldüklerinde ya'ni biñ yigirmi dört
 Cumâde'l-Âhîresinde birâderleri Şeyḫü'l-İslâm Muḥammed Efendinün vuḳû'-ı
 vefâtıyla kendüleri manşib-ı celîl-i fetvâ ile mübeşşer olmuşlar idi. Yedi sene-i
 kâmile müsteşâr-ı dîn ü devlet ve müşkil-küşâ-yı mülk ü millet olup biñ otuz
 Ḥilâlinde Sulṭân 'Osmân Kişver Han Ġâzî ile Leh Seferine revân ve Boḡdana dâhil
 olduklarında tedbîr-i ḥaṭṭ-ı bedenleri serḥad-i i'tidâlden ḥâric olmaḡla zârürî ihtiyâr
 'avdet eylediler. Ba'de zamân muşâheret-i Cenâb-ı şehensâhî ile mübâhî olup otuz
 bir Recebinde vâḳı' Fetret-i 'Osmân Hanî gününde ihtiyâr-ı 'uzlet ü inzivâ itmişler
 idi. Otuz iki Zî'l-Ḥiccesinde şâniyen mesned-i ifâde ve iftâda ḳarârdâde ḳılınup otuz
 dört Şa'bânınun on dördüncü günü neyyir-zât-ı ḥürşîdi'l-me'ânî-yi perde-i ḡamâm-ı
 ḥamâmda ufûl ve menzil-i ḳadîm-i bâḳiye ḳuful idüp Ḥazret-i Ebâ Eyyûbda vâḳı'
 vâlid-i mâcid ve birâder-i vâlâ-güherleri cenbinde künc-i maḡzûn-ı mütevârî ve
 medfûndur. Müşârun-ileyh vâşıl-ı ser-menzil-i taḥkîk-i mecma' u'l-baḡreyn-i şerî'at
 ve ḥaḳîḳat-i mevridü'n-nehrin 'ilm ü ma'rifet-i ḡuldeste-i aḡlâk-ı ḥasene-i zîver-i
 destâr-ı i'tibârları ve naḡl-i sünbül-beste-i fezâ'il-i müstaḡsene-i pîrâye-i râyet-i
 iştiḡârları 'allâme-i a'zam ve ekmel şeyḫü'l-fenn her fenn-i ma'ûl idi. Üsküdarî
 Maḡmûd Efendi Ḥazretlerinden tekmîl-i ṭarîḳat ve taḡşîl-i sermâye-i erbâb-ı ḥaḳîḳat
 eyleyüp beyt:

Mecma' u'l-baḡreyn-i 'ilm ü ma'rifetdür meşrebüñ

Anda hıızır-ı hāl ve Musā-yı şeri'at ve hem-nişin

mazmūnına mazhar olmuşlar idi. Ekrem-i fezā'il-i beşeriyye olan fazīlet-i şehā ve 'atıyyedür ki fıkrā-yı mute'affine dest-i taşadduķı küşād ve 'atıār-ı bahār gibi mevrūş ve mükteseb olan dirhem ü dinārı berbād iderler idi. Hükümetleri eyyāmında kemāl-i 'adālet ve şehāmetle nesak-perdāz-ı 'ālem-i şadāret ve fetvāları hengāmında bereket ve istikāmet ve diyānet ile erbāb-ı tarīķ-i hādī-yi rāh-ı eslem olmuşlar idi. Elsine-i şelāsede eş'ār-ı dil-küşāları ve müretteb ve mükemmel dīvān-ı belāgat-intimāları olup Kaşide-i Bür'eyi dağı tađmīs buyurmuşlar idi. Şi'r:

Hevā-yı sünbülde seyr-i sünbül-zār-ı a'lādur

Zemīni āsmānı gösterür özge temāşadur

mağla'ı güftār-ı dürer-bārlarıdır. Müddet-i fetvāları 'aşr-ı Sultān Ağmed Hān ol Muşafā Hān ol ve 'Osmān Hān-ı Sānide sekiz sene altı māh miķdāridur. Raçmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Zekeriyāzāde Yađyā Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh biñ tarīķinde şeyhü'l-İslām iken vefāt iden Zekeriyā Efendinün necl-i necīb ü ferzend-i edībidür. Evā'il-i hālinde tarīķ-i 'ilme sülük idüp Vālide Medresesinden Haleb Mollası olup Şām ve Edirne kazālarına dağı muşāarrıf olduğdan sonra biñ on ikide İstanbul kādīsı ba' dehū Anadolı ve altı aydan sonra Rūm İli kādī-i 'askeri olarak biñ otuz birde vāķı' vaķ'a-yı Sultān 'Osmān Hānide Şeyhü'l-İslām Muħammed Es'ad Efendi ihtiyār-ı 'uzlet ve ferāgat itmegin manşıb-ı fetvā bunlara virilmiş idi. Cülūs-ı Muşafā Hāniden sonra kemān-keş 'Ali Paşa nev'an istiklāl şüretin bulup tama' vü irtişā ve 'adem-i havf-ı haseden emşāli haşā'il-i zemīmeye nā'il olmağın tebrīk-i 'id için şāhib-i tercemeye varuğda eşnā-yı kelāmda rüşvet müzākeresi añılup naşihat yüzünden terk-i rüşvet bābında ba'zı kelimāt ile paşaya ta'rız itmeleriyle paşanın infi'āl ü dehşetine ve beynlerinde nefret ve 'adāvete bā'ış olup ve Paşanın hıķd u kudüretini kayın atası Bostānzāde dağı taz'if idüp eger Yađyā Efendi şadr-ı fetvāda kalursa seni endāhte itdirmesinde şekk yokdur deyüp nice mekr ü hile dağı ta'līm itmekle kemān-keş müşārun-ileyh bir gün hużūr-ı pādşāhide Yađyā Efendinün pādşāhı iclās huşuşında rızāşı yođ idi hattā Mora

vağ'asında 'ulemānuñ murādı Sultān Muşţafāyı hal' ve sizi iclās iken Mora ile ittifāk idüp māni' olarak bu sebebler ile bu kadar huzā'ın telef oldu. Eger bu kavliñüz şadr-ı vezārete gelmesem yine māni' olması muqarrer idi. Hāliyātuñ turmayup zorbalar ile vifākde ve tekrār Sultān Muşţafā ile Morayı izhār için şafākda der-i 'ulemāya kılıc çekmenüñ Devlet-i 'Osmāniyyede hergiz vākı' olmuş degil iken ol fitne-i marziyye anuñ yüzünden şüret-pezir olduğından cümle 'ulemā münkesirü'l-hātırdur deyüp müfti-yi müşārun-ileyhüñ 'azlini 'arz itdükte pādşāh cihān-şāhib-i tercemenüñ 'azline aşdār-ı fermān idüp yirine Es'ad Efendi tekrār müfti oldu Mora Hüseyñ Paşa dağı bulıñup kağıl birle cezāsını buldı. Müşārun-ileyh Es'ad Efendinüñ otuz dört Şa'bānıñ on dördüncü günü vuķū'-ı vefātiyla maķām-ı kerīm-i iftāda şāniyen bunlar muķīm oldılar. Kırk bir Receb-i şerifinüñ yigirminci günü Vezir Alķamī zāmir-i Receb Paşa iğrāsı ile 'asker-i tecemmu' idüp ilhāhları ile Şadr-ı A'zam Hāfiz Aħmed Paşa maqtül ve ol vezir-i hā'in maķām-ı şadārete mevşül olduğda maşlahat-ı diķkat üzere şāhib-i terceme dağı müteķā'id olup yirlerine Aħizāde Hüseyñ Efendi şu'ud eyledi. Biñ kırk üç senesi Recebi evā'ilinde müşārun-ileyh Aħizāde Hüseyñ Efendinüñ vuķū'-ı şehādetinde Şeyh Sanān Karyesinde olan zay'asında idi. Haqq-ı hümāyün ile serif'en adım gidüp şālişen şadr-ı fetvāyı teşrif itdiler. Biñ elli üç senesi 'id-ı edhāda ziyāde haste olup sene-i mezbūre Zil-Hiccesinüñ on sekizinci leyle-i sebtde vefāt iderek Sultān Muhammed Ĥan Cāmi'-i Şerifinde namāzı edā olıñup pederi Zekeriyā Efendi Türbesine defn olındılar. 'Aşr-ı Sultān 'Osmān Ĥan-ı Şāni ve Murād Ĥan-ı Rābi'adan üç def'ada yigirmi seneye qarīb ol maķām-ı 'ālīde temekkün idüp āhir-i'aşrlarında istiķlāl-i tām̄ üzere merci'-i enām olup Sultān Murād Ĥan ile revān ve Bağdād Seferlerine 'azimet ve ba'dehū Sultān İbrāhīm Ĥan Ĥazretlerinüñ evā'ilinde Muşţafā Paşa ile yek-dil ve yek-cihet olup ke'l-evvel müsteşār-ı umūr-ı dīn ü devlet olmuşlar idi. Cinci Ĥācenüñ zuhūriyla ba'zı müfsidler fürce bulup pādşāh 'itābına mazhar itdiler. Luţf u ikrāma me'lūf olmuş ve pādşāhlardan iltifāt göre gelmiş molla-yı zī-şān şāķıt-ı i'tibār olmağla taħammül idemeyüp sinn-i inhiţāt dağı gāyete irmekle istilā-yı hümüm u ġumūmdan şāhib-firāş olup āhir-i 'azm-i āhıret itdi. Müşārun-ileyh elţaf-ı meħādīm-i Rūm-ı laţife-i kūy-ı küşāde rüy-ı hoş-

şoĥbet şâ'ir ṭabî'at mütevâzî' ve ĥalûk u kerîm zamânında nazîri 'adîm idi. Ebu's-Su'ûd Efendiden şoĥra gelen müftîlerûñ mümtâzı olup müretteb ve müdevven eş'ârı vardır. Cümle-i ebyâtı kaşd-ı laṭîfî mütezammin-i üstâdânedür Muĥsin-i Ḳaysarîñ Ferâ'îz-i Manzûmesine şerĥ düşmiş ve ĥânesi öñünde bir medrese eylemişdür. Raĥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Aĥîzâde Şehîd Hüseyñ Efendi

Şudûr-ı Devlet-i Selîmiyyeden Aĥîzâde Muĥammed Efendinüñ şemere-i şecere-i vücûd-ı aşîli ve cevhere-i cemhere-i nesl-i celîlidir. Ṭoĥuz yüz seksen Cumâde'l-Ûlâsında perverde-i şadefçe-i vücûd ve dest-i sūr-ı sâĥil-i şühûd olup sinn-i temyîze resîde olduĥda taĥşîl-i mertebe-i isti'dâd ve sa'dü'l-eyyâm-ı seyyidü'l-'ulemâ'î'l-a'lâm H'âce Efendinüñ meclis-i 'amîmü'l-feyz-i ifâdelerine dâĥil ve cevher-i isti'dâd-ı Hudâdâdları nazar-ı iksîr-i eşer-i üstâd-ı kâmile vâşıl olmaĥın ṭoĥşan yedi târîĥinde mazĥar-ı luṭf-ı 'inâyet ve melzûm-ı lâzîme-i mülâzemet oldu. Ṭoĥşan sekiz Hilâlinde ibtidâ kırk aĥçe ile Papas Oĥlı Medresesine müderris ve bünyân-ı fezâ'ili mü'assis ve ṭoĥşan ṭoĥuzda munfaşıl olup şırasıyla devr-i medâris eyledükden şoĥra on bir Zî'l-Ḳa'desinde Şarı H'âce yirine Dârü'l-Ĥadîs-i Süleymâniyye rütbesiyle iĥrâz-ı 'azv u iĥtîşâm ve on üç Şa'bânında Muẓaffer Efendi yirine medrese-i Bursa tevcîhiyle nâ'il-i merâm ve on dört Şevvâlinde Rıdṵvân Efendi yirine baĥteten Dârü's-Salṭana ĥükûmetiyle be-kâm oldılar. On beş Şevvâlinde ma'zûl ve on yedi Cumâde'l-Âĥiresinde şâniyen ĥükûmet-i mezkûreye mevşûl olup sene-i tamâmında munfaşıl ve biñ yigirmi Cumâde'l-Âĥiresinüñ selĥinde Ḳâfzâde Feyzullâh Efendi maĥlûlünden şadr-ı Anaṭoliya vâşıl oldılar. Yigirmi bir Şa'bânında vazîfe-i muĥırra ile iĥtiyâr-ı kûşe-i 'uzlet ve yigirmi iki Cumâde'l-Âĥiresinde Dâmâd Efendi maĥlûlünden Rusçuĥ Arpalığı tevcîhiyle mazĥar-ı luṭf u 'âṭîfet olup yigirmi üç Ramazânında 'Azmîzâde yirine İstanbul kazâsını iĥtiyârla *E's-şey'ü lā yüşennâ illâ veĥad yüşelles* mazmûnı âşikâr oldu. Yigirmi dört Rebî'ü'l-Evvelinde vazîfe-i teĥâ'üdleri i'âde ve maĥâm-ı ĥükûmet-i Ḳoşantınıyyede Muşlî Efendi qarârdâde kılındı. Yigirmi günden şoĥra Mollâ 'Alî Efendi yirine Ġalaṭa kazâsı arpalıklarına bedel ve cebr-i kesr içün bedel-i mâ-yeteĥallel-i vâkı' olarak yigirmi beş Cumâde'l-Ûlâsında Zeyne'l-'Âbidîn Efendi

mahlûlinden Anaṭolî şadı ile mükerreren bünyân-ı kadri meşîd ve tekerrür-i isnâd ile me'ânî-yi câh u celâlî mü'ekked olmuş idi. Yigirmi yedi Zî'l-Ḳa' desinde Pervari Arpalığı ile 'uzlet-nişîn ve ḥalef-i sâbıqları Ğânîzâde Efendi şadr-ı güzîn oldu. Biñ otuz Şa'bânında mecmû'-ı arpalıkların ḥallî fermân olmağın Pervari dağı vücûh-ı kudâtdan Dökmecizâde Efendi maḥdûmı Celâl Çelebiye tevcih olındı. Otuz bir evâ'ilinde tekrâr arpalıkları ibkâ ve ḥaḳḳ-ı rivâyetleri ifâ olunmuş idi. Otuz iki Şaferinde Kethüdâ Muştafâ Efendi yirine Şadr-ı Rûm ve nâ'il-i ğâyetü'l-ğâyât-ı merûm oldılar. Sene-i mezbûre Zî'l-Ḥiccesinde müteḳâ'id olup Bostânzâde Muḥammed Efendi ikinci def'a şadr-ı şadâret ve Pervari Arpalığı tekrâr bunlara 'ilâve-i esbâb-ı ri'âyet olındı. Otuz beş Şevvâlinde Ḳara Çelebizâde Efendi yirine şâniyen mesned-ârâ-yı şadâret olmuş idi. Otuz yedi Rebî'ü'l-Âḫirinde be-tekrâr müteḳâ'id ve ol maḳâm-ı refî'a 'Azmîzâde Efendi müteşâ'id olup Rusçuk Arpalığı bunlara nakl eyledi. Otuz ṭokuz Ḥilâlinde Menteşzâdenün mutaşarrıf olduğı Gelibolî manşıbına tebdîl itdiler. Kırk bir Muḥarreminde Ebu's-Su'ûd Efendi yirine üçüncü def'ada dest-pîrâ-yı şadâret olmuşlar idi. Sene-i mezbûre Şaferinün yigirmi altıncı günü daḥve-i kübrâda mübtelâ oldukları qarḥa-i cân-güzâr-ı zahmetden vefât eylediler deyü ma'rûf-ı pâye-i serîr-i sulṭânî oldukda manşıb-ı şadâret-i Anaṭolî şadı Çeşmî Muḥammed Efendiye 'inâyet irtesi yevm-i erba'âda mânend-i Yusûf Şiddîḳ ḥaber-i fevt-i ḥilâf-ı vâḳı' olduğı taḥḳîḳ olunup ba'de'l-aşr iki şadr-ı sa'âdet-güster-i kemâfi'l-evvel maḳâmlarında muḳarrer ḳılındılar. Sene-i mezbûre Recebinün yigirmi birinci günü Vezîr 'Alḳamî Zâmir-i Receb Paşa iğrâsı ile 'askeri tecemmu' eyleyüp Vezîr-i A'zam Ḥâfız Aḫmed Paşa ilḥâḫları ile maḳtûl ve ol vezîr-i ḥâ'in maḳâm-ı şadârete mevşûl oldukda maşlahat-ı kuvvet üzere şeyḫü'l-İslâm-ı cemâlü'l-eyyâm Yahyâ Efendi müteḳâ'id ve bunlar maḳâm-ı refî'-i fetvâya şâ'id olmuşlar idi. Kırk üç Recebinün evâ'ilinde müşârun-ileyh ḥayr-ḥ'âhlık yüzünden Sulṭân Murâd Ḥan Ḥazretlerinün vâlidelerine yazdıkları tezkire-i a'dânun kendüsi ḥaḳḳında olan ifk ü iftirâsın te'yîd ider şûretde vâḳı' olmağla tezkire-i mezkûre müşârun-ileyhâ cânibinden Burusaya ṭaraf-ı pâdşâhiye irsâl olındı. Çün nâme-i vâlide yedd-i ḥümâyûna vuşûl olup müftî efendinün tezkiresin görüp ḳaziyyeye maṭla' oldukları

sâ'at 'azm-i Dârü's-Saltâna idüp sarây-ı hümâyûna vâşıl oldukları anda şâhib-i terceme ile oğlu İstanbul kâdîsı Muhammed Çelebiyi birer sefîneye koyup Kıbrıs Cezîresine nefy ile fermân ve maķâm-ı fetvâ şâniyen Yahyâ Efendiye ihsân olındı. Oğlu Çelebi mûmâ-ileyh müşâdif-i hevâ ile gitmiş ve şâhib-i terceme ber-cihetiyle henüz boğazı çıkmaksızın tekrâr hakkında vâķı' olan irâde üzerine Bostancı Başı Doçe Yedi Kule açıklarında zavraķ ile yetişüp sâhile çıkardıkdan sonra Ayastefonoz nâm kıaryeden geçirüp Kıarafarye nâm kıaryede bir Yeñiçeri menziline itdirüp edâ-yı namâz u niyâz u vaşıyyetle teslim-i bî-enbâzdan sonra Bostancı hirmenleri kemend atup kârını itmâm ve ol hâdi'l-menķül ve'l-ma'ķuluñ rûh-ı pür-fütûhuñ i'zâm-ı dârü's-selâm itdiler. Meyyitini ol sâhilde taķtu'l-reml-i defn ü pinhân idüp âstâne medresesi civârında kendüsi çün binâ ve tehiyye eylediği merķad-zîbâ mu'atķal kaldı. Raķmetu'llâhi Te'âlâ 'aleyh. Mollâ-yı müşârun-ileyh şıbt-i sicâlü'l-mağfiret-i 'aleyh kuvve-i hâfızada 'ilm-i hıfz-ı âdâb-ı tarîķatde müselleme-i 'âlem ma'roke-ârâ-yı ârâyiş sîmiyâ-perdâz-ı nümâyiş bedi'ü'l-beyân-ı munķalıku'l-lisân-ı başîret ve intibâhda yegâne-i manşûbe-i sâzi şaķranc-ı tedbîrde ferzâne naķş-ı günâ-gün-ı neyyirüñ ve füsünde esb-i cârü ve râ'iz fikrinüñ raķş-ı mu'allimi şebhün-ı mecûnda duhât-ı 'Arab yanında A'cemî rişhand ile pesendiyle 'âlemi bend itmek kârı ve mevâ'id-i 'arķûbye ile nice sâde-dilleri meftûn itmek nuķbe-i efkârı ve bi'l-cümle 'ayb u hüneri ma'lûm-ı 'âlemiyân vâdisinde ferid-i cihân idi ķalem-i incâ-yı resid ve ser-be şikest-i âşâr-ı 'ilmiyyeleri 'Anķa gibi şöhre-i dünyâ ve mişâl-i cevher-i kimyâ çeşm-i a'yâna tütüyâ idi. Hâneleri muķâbilinde medrese-i celîleri vardır. Balat semtinde bir kinîse câmi' idüp vezâ'if-i ta'yîn itmişler idi. Hüdâyî maķlaşı ile eş'ârları vardır. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Murâd Hân-ı Râbi'ada yalnız iki mah miķdâridur.

El-Mevlâ El-Fâzıl Es'ad Efendizâde Ebû-Sa'id Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Câmi' u'r-riyâseteyn H'âce Sa'de'd-dîn Efendizâde şeyhü'l-İslâm sâlifü'z-zıkr Muhammed Es'ad Efendinüñ maķdûm-ı mûkerremeleridür. Vilâdetleri biñ üç senesinde vâķı' olup vâlidî sâyesinde nâz u na'im ile perveriş buldı. Vâşıl-ı rûtbe-i ğod-bülûğ oldukdan sonra taķşîl-i 'ilme sâlik ve vâlidî

müşârun-ileyhüñ himmet ü i'ânetiyle tarîķ-i tediise dâhil ve rü'ûs-ı hümâyûna mâlik olmuş idi. Bu şüretle kaç'-ı merâtible rütbe-i mevleviyyete nâ'îl ve biñ otuzda Süleymâniyyeden Şâm ve otuz ikide Burusa mevleviyyetleriyle ikrâm olup otuz dört senesi Muharreminde İstanbul kazâsına vâsıl oldılar. Müddet-i mu'tâdesin tekmiñ eyledükden sonra 'azl ve otuz altı senesi Cumâde'l-Ûlâsı ğurresinde şâniyen naşb olındı. Otuz sekiz Ramazânınuñ yigirmi yedinci ğünü Şadr-ı Şadâret-i Anaıolı ile be-kâm ve otuz toķuz senesi Zî'l-Ķa' desinde Rûm İli tevcihiyle nâ'îl-i 'azv ü ihtişâm olmuşlar idi. Ba'de'l-'azl kırķ toķuz senesine gelinceye kadar hâne ve sâhilhânelerinde bi'l-izzı ve'l-iķbâl-i iķâmet ve sene-i merķûme Rebî'ü'l-Âhiresinüñ on beşinci ğünü şâniyen manşıb-ı mezkûra icâbet eyledi. Elli bir senesi 'azl ve yine kûşe-i vahdetde muķîm oldukları hâlde elli üç senesi Zî'l-Ķa' desinüñ sekizinci ğünü Zekerıyyâzâde Yahyâ Efendi üzerine müfti'l-enâm ve müşkil-küşâ-yı hâşş u 'âmm olmuşlardur. "Ola şadr-ı câh-ı fetvâda mü'eyyid bu Sa'îd" "Sa'd-i kevkeble zamâne oldı (1502) müfti bu Sa'îd" fetvâlarına târiķ-i vâķı' olmuşdur. Biñ elli beş senesi Zî'l-Ķa' desinde hasbe'l-icâb 'azl olup hâne ve sâhilhânelerinde iķâmet üzere iken biñ altmış bir Ramazânında müfti-yi vaķt bulunan Ķara Ķelebizâde 'Abdü'l-'Azîz Efendi maķâm-ı 'âlî-yi fetvâdan bi'l-'azl Saķıza nefy ü iclâ ve bunlar şâniyen câh-ı vâlâ-yı fetvâ ile tebcîl olunmuş iken altmış iki Ramazânınuñ sekizinci ğünü İstanbuldan ma'zûl Es'ad Efendiyi bi'z-zât dârb eylediginden 'ulemâ-yı tecemmu' ıyla şehir-i merķumuñ on ikinci ğünü 'azle mübtelâ ve kûşe-i hânesinde ihtiyâr-ı inzivâ eylemişler idi. Biñ altmış dört senesi Şaferinüñ on dördüncü yevm-i sebt-i Bahâ'î Efendi vefâtında şâlişen müfti olup yine kaçusı merci'-i enâm oldı. Biñ altmış beş senesi Recebinde şadr-ı vaķt bulunan Ebşîr Paşanıñ harekât-ı nâ-şavâbıyla zümre-i sipâhiyândan Kürd Muhammed nâmında bir şahş-ı bî-edeb Üsküdarı mecrûh ve me'yûs olan zümre-i sipâhiyi kendüye uydurup cem'ıyyet-i fesâda cür'et ve nihâyet tâ'ife-i merķûme ile Yeñiçeri nâmerdleri yek-dil ve yek-cihet olarak ğüyâ mezâlimi def' itmek ve dîn ü devlet umûrına nizâm virmek kaçdıyla ref'-i livâ-yı şekâvete cesâret ve Şadr-ı A'zam Ebşîr Paşa ve Şeyhü'l-İslâm Efendi ile sâ'irenüñ katlleri hakkında 'arz-ı iştikâye mübâderetle gitdikçe fesâd u tuğyânları izdiyâd bulup evvelâ

şadr-ı a'zam müşârun-ileyhüñ konağında hücum birle emvâl ü eşyâ-yı mevcûdenüñ cümlesini gârât itdikleri gibi şâhib-i terceme-i müşârun-ileyhüñ konağını dañı nâşâvb yüz elli seneden berü hândân-ı hüsn-i cânda müddeharı olan nefâyis-i emti'a ve bisâţ ve kütüb-i nefise ve nevâdir-i nâdîdesi ân-ı vâhidde târih-i kerde-i dest-i bîüdebân olup hattâ kütübhânesi ve kendülere maşşûş otaşu olan mekânüñ şadefkârı ve halkârî-yi münakkaş dolab kapağlarını dañı kapadup götürmişler ve haremde olan nisvân-ı mühimmâtına ve bisâţ u evâniye varıncaya kadar gâret itmişler idi. Ateş-i fitne yine müntefî olmayup şadr-ı a'zamla şâhib-i tercemenüñ katlleri bâbında 'ilm-i efrâz-ı tuğyân olmalarıyla h'âh u nâ-h'âh ikisinüñ katline rızâdâde-i pâdşâhi olmuş iken nakîbü'l-esrâf Zeyrekzâde Efendi cümleye i'tirâz idüp şeyhü'l-İslâm nâmına olan âdem-i sâ'ir-i ehl-i cerâyim gibi râyegân-ı katl olunmak ve mertebe kabîhdür artık nâmûs-ı 'ulemâ berbâd olup her birimizi gayri birer bahâne ile katl iderler tâ cümlemüz katl olunmadıkça Efendi müşârun-ileyh katl olunmaz deyüp haqqâ ki 'aceb-i cür'et ü tedbîr idüp muqaddemât-ı ma'küle-i mühişe baş itmekle vezîr-i müşârun-ileyh katl olup müftî-yi müşârun-ileyh mağd ü meyle ma'an kayığa vaz' ve Geliboliya nefy ü iclâ olunmuşlar idi. Altmış yedide Mekke-i Mükerrime kâdîsı olup bir hafta geçdükte Şâm ve ol eşnâda kendü hükümet eylemek üzere Konya kazâsı tevcîh olunmuş iken bunlaruñ birisine gitmek müyesser olmayup taraf-ı salţanat-ı 'aliyyeye 'arz-ı hâller gönderüp Şa'bân Halîfe ve zevcesi Melekî Kadın vesâtetiyile taqdim olup merhamete qarîn 'âfv ü 'inâyet ü elţâfına mu'tâd oldığı cânib-i salţanat himmetiyile Der-Sa'âdete 'avdetle Âzâdlı Çiftliginde qarâr itmiş idi. Biñ altmış altı senesinde zuhûr iden vaq'a-yı hâ'ilede i'ânetinde bulunan bî-günâhlar gadr-ı hussâd ile ma'dûm olmağın kemîn-i kînde mekîn olan a'dâsı fırsat bulup kurb-ı civâr-ı devletden devr ve yine arpalıkları olan Geliboliya me'mûr itdiler. Her naşıl ise yine 'avenesi izn-i 'avdeti mütezammin-i emr-i taşşîl eylemeleriyle İstanbula duğûl müyesser ve sâhilhâneleri cây-ı mağarr olmuş idi. Biñ yetmiş iki Zî'l-Ka'desinde rihlet idüp kaşaba-i Eyyûbda ecdâdı kurbında merkad-i rahmet-i merşadda ku'ûd eylediler. Târih-i vefâtlarıdur "El hitâm (1602)" Dürr-i mollâ-yı müşârun-ileyh âb-rû-yı meğâdim-i Rûm-ı mazbuţu'l-lisân merbûţu'l-beyân-ı 'arîk-i

aşıl bir zāt-ı cemil idi. Sa' dī maḥlası ile ba' zı eş' arı vardır. Müddet-i fetvâları def' a-
yı evvelide ya' ni saltanat-ı Sultân Muhammed Han-ı Râbi' ada on yedi ay miḡdarı
olup mecmû' ı dört buçuk senedir. Raḡmetu'llâhi ' aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Mu' id Ahmed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh fi'l-aşl Kazâbâd kazâsından olup eşnâ-yı ḡadâset-i sinn ü
sâl ü ' unfuvân-ı şabâvet-i şebâb ḡâlinde meskaḡ-ı re' si olan Kazâbâddan Der-
Sa' âdete gelüp Fehmî Efendiye mu' id ve mülâzim olmuş idi. Taklîb-i şafahât-ı
devrûñ eyyâm u leyâl ile tariḡ-ı tadrîse dâḡil ve biñ otuz beş târiḡinde Dârü'l-
ḡadişden Şâm ve otuz tokuzda Mısır ve kırk üçde Edirne kazâlarına nâ' il ve ba' de'l-
' azl kırk beşde kazâ-yı İstanbula vâşıl olmuş idi. Biñ kırk yedi senesi Zî'l-ḡa' desinde
şâdr-ı Anatoḡiya şu' ud idüp Sultân Murâd Han Ġâzî Baḡdad Seferine gider iken
Üsküdüre nüzûlünde eşnâ-yı imtiḡânda mülâziminden ḡüseyn nâm kimesne Şeyḡü'l-
İslâm Ebu's-Su' ud Efendizâdeyi iḡzâb eylemiş iken iḡmâz idüp şâḡib-i terceme-i
Ahmed Efendi al aşâḡı idüp degnekle ta' riz eyledi. Her ne kadar müstaḡim ve
müteşerri' idi ise de ḡab' ında nev' an ḡilzet ve meşrebinde fezâḡat-ı maḡarr olup
rüşvet almam rüşvet ve ḡimâyetden neş' et iden şefa' ati daḡı tutmam deyüp vüzerâ-yı
i' zâm ve erkân-ı zevi'l-iḡtirâmuñ recâ vü şefa' atlerini redd eylediğinden mâ' adâ
istihḡâf-ı ḡüne-i kelimât ile te' âzum gösterüp kibâr u devletüñ şân u ḡâtırlarına
ri' âyet itmez ve çendân-ı ḡâtır gözetmez idi. Mülâzim-i merḡumuñ ta' riz oldıḡın
pâdşâḡ maḡfûr işidüp ḡüseyn Paşaya var kadî' -i ' askerlere ḡuşuşân Anatoḡlı
Efendisine söyle fuḡarâ-yı ḡuzâta merḡamet ve ḡâllerine münâsib menâşib ile tesliyet
idüp ' unf-ı vücûd ile mu' âmeleden ve şikâyet olunmaḡdan ḡazer itsünler deyü
fermân buyurup müşârun-ileyh ale's-seḡer teblîḡ-i fermân itdükde şâḡib-i terceme
ḡuşûnet ile biz bu tâ' ifeden aḡçe almazuz ve her birinüñ vaḡt-i ' azl ü naşb u
istihḡâḡın bilürüz deyü paşa-yı müşârun-ileyhi redd ü tekdîr eylediḡi sem' -i
ḡümâyûna vâşıl olup keyfiyyet-i şeyḡü'l-İslâm efendiden su' al olınuḡda şâḡib-i
tercemeden şikâyet-âmîz bir iki nükte ve ḡekîmâne birkaç ecvibe-i müsekkite ile
maḡsûdını edâ ve pâdşâḡa du' â idicek ol sâ' at ' azl ve Belḡrada nefy ḡaḡkında
fermân-ı ḡümâyûn şâdr olmuş idi. ḡaḡkında vuḡû' bulan ḡazab-ı pâdşâḡi teskîn

oldığından bā-emr-i hümāyūn çadırı başına yıkıldıktan sonra kalkıp hasbe'l-emr-i Belgrada 'āzim oldu. Ba'de'l-'afv Der-Sa'ādet'e gelüp biñ kırk üç senesi Zîl-Ça'desinde şāniyen nā'il-i şādr-ı şadāret-i Anadolı olmuş idi. Biñ elli bir senesi Cumāde'l-Ūlāsında Şadr-ı Rūm İli ile tebcil olup biñ elli dört senesi Rebî'ü'l-Evvelinde 'azl olındı. Elli beş senesi Zîl-Ça'desinde şeyhü'l-İslām ve müfti'l-enām olup 'ulemādan ba'zı bî-kes-nevāz-ı 'ālem "müfti'l-enām-ı 'ādil" mışra'ını târih dimişdür. Biñ elli yedi senesi Rebî'ü'l-Evvelinde vefāt idüp Kādî Çesmesinde binā eylediği medresesi kırbında medfündür. Mevlānā-yı müşārun-ileyh ğarīb-nevāz ve şāhib-i imtiyāz ehl-i 'ilm ü mültezem hilm-i zāt-ı 'adīmü'l-'adil mümteni'ü'l-meşel idi. Esbağullāhī sicāl-i nevāle-i 'aleyh "gitdi āh Aḫmed Efendi (1065) o re'is-i 'ulemā " târih-i vefātlarıdır. Müddet-i fetvāları 'aşr-ı Sultān İbrāhīm Ḥanīde bir sene dört māh miqdāridir.

El-Mevlā El-Fāzıl 'Abdu'r-Raḫīm Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Edirne vilāyetinden zuhūr idüp taḫşil-i mebnā-yı 'ulūmdan sonra Ḥüseyn Ḥalḫālī Meclisine varup taḫşil-i envā'-ı fūnūn eylemiş idi. Bi'l-imtiḫān silk-i müderrisīne dāhil ve refte refte devr-i medāris iderek Süleymāniyye Medresesine vāşıl ve andan Yeñişehir ve ba'dehū Sultān Aḫmed Ḥan merḫumuñ Dārü'l-Ḥadīşi ve biñ kırk üç Recebinde Şeyhü'l-İslām Ebu's-Sa'īd Efendi cenāh-ı himmetiyle āşiyāne-i 'ilm olan Medrese-i Süleymāniyyeden evc-i 'ulyā-yı kazā-yı İstanbula pervāz ve nevbet-i devlet-i Sultān Murād Ḥanīde ba'zı erkān-ı devlet himmetiyle İzmitde şadr-ı Şadāret-i Anadolıya naql ile qarīn-i ihtizāz ve ba'dehū Edirneye iclā ve 'avdeti ešnāsında Şadr-ı Rūma revnaḫ-baḫşā olup biñ elli yedi senesi Rebî'ü'l-Evvelisinde mesned-i fetvāya i'tilā idüp kemāl-i ta'yīn ü istiklāl ile nā'il-i 'azv-ı iḫbāl oldılar. Biñ elli üç Recebinde Ocaḫ Ağalarıñ hengām-ı tasalluḫlarında Murād Paşa ğadrı ile 'azl ile Mekke-i Mükerrmeye irsāl olup ba'de edā'il-ḥacc-ı ḫidmet-i hükümet-i Kudūs-i Şerīf ile müşerref olmuş ve yine Ocaḫ Ağalarına zārūrī mürāca'at ile 'avdete me'zūn olup Üsküdar kazāsı virilmiş idi. Nāḡāh Ağalar Vaḫ'ası ḫudūş idüp Ebū-Sa'īd Efendinüñ mesned-i fetvāyı teşrif eylediğinde Belgrad kazāsıyla tekrār Der-Sultān Murād Ḥanīden ib'ād

olunup dört buçuk sene kadar Belgradda meşgûl-i hıdmet-i 'âbâd olmuşlar idi. Biñ altmış altı senesi Rebi'ü'l-Âhîrinüñ onuncı günü irtihâl idüp Belgradda 'imâret ta'bir olunur câmi'-i haremide mütevârî-yi hâk oldılar. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh bahr-i zehhâr-ı 'ulûm u i'tikâdı pâk ü şalâh ile mevsûm idiler. Havâmiş-i kütübde taħrîrât-ı maķûlesi âsâr-ı 'inde't-taħkîķ maķbûl ü merbûtdur. Lâkin şalâbet-i zühd-i hasebiyle cerî vü cesûr idiler. A'yân-ı 'aşra 'adem-i mülâyemetle mu'amele itdiginden ekser-nâs kendülerinden müteneffir idi. Hal' ü şehâdet-i Sulţân İbrâhîm Hanîde şudûr iden bî-pervâ hareketi ve haķķ-güylük vâdisinde itâle-i lisânı ve ba'zı mertebe-i zuhûra gelen cür'eti bâ'ış-i kadeh ü mezemmeti olmuşdur. Levme-i lâ'imden hâzer ve mansıb-ı dünyâ için medâr-ı irtikâb itmez bir merd-i mutesallib idiler. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sulţân İbrâhîm Hanîde ve saltanat-ı Sulţân Muhammed Han-ı Râbi'ada iki sene üç mâh miķdârıdır. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Muhammed Bahâ'î Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şeyhü'l-İslâm sâlifü'z-zıkr H'âce Sa'de'd-dîn Efendinüñ maħdûmı Şudûr-ı Rûmdan 'Azîz Efendizâdedür. Mu'tâd üzere medârisde kaţ'-ı merâtib iderek Süleymâniyyeye andan Selânik ve biñ kırk üçde Halebü's-Şehbâ kâdîsı olmuş idi. Lâkin Haleb Beglerbegi Aħmed Paşa ile imtizâc idemeyüp mükeyyifât ile âlûdedür elinden tütün çubuğı düşmez icrâ-yı aħkâm-ı şer' iyye itmege şu'ûrı yokdur deyü paşa-yı müşârun-ileyh tarafından hilâf-ı vâķı' olunan inhâ Murâd Han Ğâzînüñ henüz duħân yasağı temşîtime ihtimâmları zamâna müsâdif olmağla kırk dört sâlinde 'azl ve Kıbrıs Cezâiresine nefy itmişler idi. Kırk beş evâhîrinde mazhar-ı 'afv olarak 'avdetle kırk sekiz senesi Muħarreminde Şâm-ı cennet-meşâmm mevleviyyetlerine sâye-resâ olup elli dört Şaferinde Edirne kazâsıyla bekâm ve sene-i âtiye Rebi'ü'l-Evvelinde kazâ-yı İstanbul ile ikrâm olındı. Elli altı Muħarreminde Şadr-ı Anaţolı olmuş iken bir ay soñra Şadr-ı Rûma naķl ile pây-e-i kâdri müsta'lı ve sene-i merķûme Zi'l-Ķa'desinde 'azl-i mübtelâ oldu. Elli yedi Cumâde'l-Ûlâsında şâniyen Şadr-ı Rûma taşaddur ve Şevvâlde nâ-hengâm-ı 'azl ile tekkerrür eyledi. Biñ elli toķuz senesi Recebinde şeyhü'l-İslâm ve müfti'l-enâm olmuşlar idi. "Gelmedi dehre Bahâ'î (1059) gibi 'âlim müftî" fetvâlarına târiħ-i vâķı'

olmuşdur. İngilterelülerden birinüñ İzmirde muķīm İngiltere K̄onsolosunda iki yüz aķçe da'vāsı olup İzmir k̄ādīsı Hāşimīzāde K̄onsolos mūmā ileyhi iķzār u taķrīr-i da'vā itdükde K̄onsolos mūmā ileyh ibrāz-ı 'ahd-nāme eylesün Efendi bu da'vāyı diñlemekle me'mūr degülsin deyü iķzār-ı huşūnet idüp 'ahd-nāmeye nazar olındukda birinüñ yine İngilterelülerden biriyle iki yüz aķçeden nāķıs da'vāsı olduķda bundan kuzāt-ı İslām fażl eyleye eger iki yüz biñ aķçeden ziyāde ise bunda istimā' olunmayup İngiliz memleketine havāle olına deyü mūnderiç olmasıyla k̄ādī müte'ellim olup cebren istimā' olunmaģa k̄aşd itdükde K̄onsolos mūmā-ileyh huddām-ı maħkemeyi silküp çıkup mekānına gitmiş idi. Mūmā ileyh Hāşimīzāde de 'azv-ı hükümet ve muķtezā-yı şeri'atden nāşī ğāyret ü ħamiyyet ve 'ulüvv-i 'ırķ-ı hāşimiyyet-i cem' ile şāhib-i tercemeye vukū'-ı hāli bildirmiş idi. Bu k̄onsolosu 'azl ü ref' itdiresüz deyü Vezīr-i A'zam Melek Aħmed Paşaya ħaber gönderdükde vezīr-i a'zam müşārun-ileyhe bezm-i iştiğāl-i keşīremüz vardır luţf idüp bu k̄aziyyede muķtezā-yı hāl ne emri icāb ider ise temşit ü icrāsına kendüler taķayyüd buyursunlar didükde şer'an lāzım gelen umūrī irāş ne dimekdür diyerek ħiddet ü ğayretinden 'ākıbet-endişlik maħalli kalmayup Ğalaţaya adam irsāliyle İngiltere Balyosını celb birle K̄onsolos mūmā ileyhüñ kabāyiħni zıkr idüp 'azlini ibrām itdükde Balyos mūmā-ileyh bu k̄onsolos devletüm tarafından manşib olmaģla ben k̄aldırmaģa k̄adir degilüm didükde mevlānā-yı müşārun-ileyhi ğāzab-ı istilā idüp Balyos mūmā ileyhi k̄onaģında ħabs itmiş idi. Bu bābda kendüsinden vāķı' olan ħaţāyı derk itmediginden erkān-ı devlet 'azli bābında ittifaķ idüp altmış bir senesi Cumāde'l-Ūlāsında bi'l-'azl şehr-i merķūmuñ on sekizinci ğünü deryā cānibinden arpalıģı olan bir yaģmaya nefy olındılar. Gelibolıya varduklarında anda sākin olmuşlar idi. Biñ altmış iki Ramazānınuñ on ikinci ğünü Ebū-Sa'īd Efendi üzerinden şāniyen mesned-i fetvāya şu'ūd idüp biñ altmış dōrt senesi māh-ı Şaferinüñ on üçünci cum'a ğünü 'illet-i ħunnāķdan vefāt eyledi. İrtesi sebt ğünü namāzı ba'de'l-edā Ebu'l-Feth Cāmi' nūr-ı Lāmi'ī k̄urbında iķdaş itdigi türbesi muķābilinde āsūde-i merķad-i cennet-i revnaķ ve nişīn-i rahmet-i tāk oldu. Vefātlarına bu beytün mışra' -ı şānisi tārīķ-i vāķı' olmuşdur.

Ĥiţāb-ı irci'iden oldı bī-hūş

Bahā'î ke 'se-i mevtî (1064) kırup nûş

Senûñ mezârında târîh budur "menzilûñ Firdevs ola (1064) el-Fâtihâ" Mevlânâ-yı müşârun-ileyh serhâyî-i kavâbil-i Rûm şâhib-i haysiyyet ve şâ'ir-ıtabî'at şî'r ü inşâda mâhir-i zihn-i vaqâr ve tab'-ı naqqâd şâhibi bir vücûd olup egerçi bir fenn-i kemâ-yenbeğî itkân üzere tamâm görüp kânûn-ı taşîl-i vechle def'-i cecele şugl itmiş degil idi. Zîrâ şohbet-i yârân ve ülfet-i mükeyyifât ile evkât-ı istiğrâk üzere oldığından gayri zimâm-ı ihtiyârı dest-i müreffeh ve müferrihâta virmiş ve i'tidâl-i mizâc-ı hudûdından taşra gitmiş idi. Lâkin kuvvet-i tabî'at ve hiddet-i zekâ vü feţanetiyle meleke-i istihrâca mâlik olup her vâdîde emşâline müsâvî görünüp şirket ider idi. Qable'l-mevt-i 'alâ'im zevâl ve intikâlden imâret-i 'acîbeye mazhar olarak cümleden tebdîl-i ahlâk idüp meşrebleri luţf u semâhat ve mekârim ve ref'et üzere iken intikâllerine qarîb-i evkâtde tabî'atlerine ceberût ve qasvet gâlib olup cüz'î-yi umûrda tehevür ve gâzab-ı nâ-be-mağall kendülerden şudûr iderdi. Şufiyye-i mezâkından çâşni-mend olmağla meşâyîh u fuqarâ o zümre-i dervîşân ve zu'afaya 'atıyyeleri nâ-maqtû' ve idhâr-ı mâl u tama'-ı zemîmesi muqtezâ-yı tabî'atlerinden merfû' iken tamâ'at-ı ittibâ'a ruşşat virüp kendüler dağı ebniye-i müferrihe ta'mîrine taqayyüd ü ifrât idüp luţfına me'lûf olan muhtâclar 'arz-ı hacâta cür'et itdükce çîn-i cebîñ ile qahr u nehy mu'amelesi idüp bir habbe ihsân itmedüklerinden mâ'adâ ol maqûle şulehâ vü aşhâb-ı recânûñ geldüklerine bile rızâları yoğ idi. Evâ'il-i hâllerinde aşhâb-ı kemâle bezl-i maqdûr ile semâhat idüp evâhir-i hâllerinde imsâk ü zînnet ile izhâr-ı qasvet itmege başlamış idi. Def'a-yı şâniye iftâsında ekşer tevcîhâtı agrâza mebnî olup müsta'idini çerâğ itmek muqtezâ-yı tabî'atları idi. Vefâtlarından yigirmi gün maqdem Dervîş Hüseyñ ki aşhâb-ı cezbeden bir mükâşif dervîş olmağla Ebu's-Su'ûdzâde Şâdık Çelebiye nâgehânî gelüp kalk beni müftiye götür diyicek ol dağı baş üzere deyüp götürdi. Qapudan içerü girdigi gibi Bekka Efendi qazâ-yı müteveccih oldu kırtılana âferîñ deyü fetî-i kelâm eyledükde mollâ-yı müşârun-ileyh h'âb-ı gâfletden uyanup dedem bunâ çâre nedür diyicekbuna çâre yoğdur belâ-yı redd ü 'ömri ziyâde idici umûrî siz ta'lîm ider iken vaqt-i rehâda *tâcir vallâhi terbuḥ'â* qâ'idesi üzere şiddet-i tedârükni görmekten ne 'aceb gâflet itdiñüz

tedârük vaqtinde gerek idihâlâ fırsat fevt oldı yol tedârükün gör deyüp bir ‘âkılane cevâb virdigi dehşetinden müşârun-ileyhüñ şu‘ûrı gidüp istîlâ-yı hâyretten dervîşe hele oturuñ def i bâbında teveccüh-i derûn ile luţf idüñ didükde dervîş bu kadar aña itdigimiz luţfdur deyüp firâr ider gibi meclisden çıkup gitdi ammâ müşârun-ileyhüñ râhatı gidüp havf-ı mevt ile bî-huzûr ve kaçâ-yı Rabbânî ol gice vaq‘asında görür ki kendüyi ‘uryân idüp bir harîr-i ebyâza şarup hânesi kârşusunda olan bağçesinde bir ağac altına küçük çadır kurup bunda otur dimişler irtesi bîdâr olduğı gibi bu mühiş vaq‘a dervîşüñ kelâmını mü’eyyid idüğini idrâk idüp üç yüz filori çıkarup kırbân u taşadduk için müvezzi‘ ne virdi. Ol sefîh-i mağrûr Efendi vesveye uğramış deyüp ol altın ve kırbânları ve sâ’ir şadaqâtı müsteħakq ve muhtâcına virmeyüp hevâdarları olan şühûd-ı zûr-ı maqûle-i kızgunlara bezl idüp böyle şeylerde dağı ticâret derdine düşdiler. Efendinüñ bir ‘illeti yoğ iken sebt gününü geçirebilsek eyidür didigi mükerrem nâmında ‘aynı ile böyle dimişler vâkı‘ân bâlâda beyân olduğı üzere şehr-i Şaferüñ on birinci çehârşenbe günü cüz’ice hummâ ba‘dehü su‘âl ile başdan bir nâzile-i hârre boğazına manşib ve hunnâk hudûs idüp çehresi bâdincanı levne girüp teneffüse kâdir olduğı hâlde üçüncü cum‘a günü bîhûd düşüp hîn-i telkînde şehâdet getir didiklerince iki kerre parmakların ve elin kaldırıp işâretle teslîm-i rûh eyledi. Haqqâ ki zât-ı bî-mu‘âdil her fennde yegâne vaqt idi. Fetvâlarınıñ birinci def‘ası ‘aşr-ı Sulţân Muhammed Han-ı Râbi‘ada bir sene on bir mâh ikinci def‘ası iki sene altı mâh miqdârı olup mecmû‘ı dört sene beş mâh miqdâridur. Raħmetu’llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl K̄ara Çelebizâde ‘Abdü'l-‘Azîz Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Şadâret-i Rûmdan ma‘zûlen Mağrûsa-i Burusada ‘uzlet ü inzivâ üzere iken biñ yedi Muħarreminde füc’eten vefât iden K̄ara Çelebizâde Hüsâme’d-dîn Efendinüñ maħdûmidur. K̄a‘ide-i ‘â’ide-i devre-i müderrisîn üzere devr-i medâris iderek biñ otuz altıda Yeñişehirden ma‘zûlen Mekke-i Mükerreme ve kırk üç Recebinde İstanbul kâdîsı olup Sulţân Murâd Han-ı Râbi‘ Hâzretleri etvâr-ı nâ-şâyestesini istimâ‘ itmekle Kıbrısa nefy itmişler ve ba‘dehü simâsında şemere-i şalâh-ı zâhir olmuşdur deyü vükelâ-yı devlet cerâyimini ‘afv u recâ itdiklerinde hîz-i kabûle karîn olmağın İstanbula gelmege izn ü ruħşat buyurmuşlar idi. Biñ elli bir

tārīhinde Dimetoka kazası arpalık virilüp elli sekizde Sultān Muḥammed Ḥan-ı Rābi‘ Ḥāzretlerinūn serir-ārā-yı ‘Oṣmānī oldukları eṣnāda Rūm İli kādī-i ‘askeri olup pādşāh ‘ālem-penāh ḥāzretlerine te’līf itdiği tārīhi ‘arz idüp Bahā’ī Efendiye raġmen şeyḥü'l-İslāmlik pāyesi ḥattını taḥşil eylemişler idi. Ba‘de'l-‘azl baġçelerinde muḥim iken Balyos maddesinde Ocaġ Ağaları Bahā’ī Efendiyi ‘azl itdürdükde ya‘ni biñ altmış bir senesi Cemāziye'l-Evvelinde şeyḥü'l-İslām olup "eyledi Ḥaġġ-ı ‘izz ile müftī ‘Azīz-i ‘ālemi (1061)" fetvālarına tārīh düşürilmişdür. Siyāvuş Paşa şadāretinde ḥavāşş-ı muḥarrebīn ağaları için Ocaġ Ağaları cem‘iyyet itdükde āteş-i fitne ‘ulüvv-gir olup Ocaġ Ağalarının devleti bergeşte olmaġla ağalar tarafında bulunmaġ töhmetiyle ‘azl ve Saġıza nefy-i fermān olınmış ve ba‘dehū Burusaya gelmekle me‘zūn olmış idi. Ecdādından kalan vaġf-ı menzilde muḥim iken altmış sekiz Rebī‘ü'l-Evveli ġurresinde intikāl ve Sārbān Şeyḥ Muḥammed maġberesinde maḥzūn-ı nihān-ḥāne-i künc-i melā’ik-i muḥāl kılındı. Müddet-i fetvāları zamān-ı Sultān Muḥammed Ḥanīde beş ay miġdāridur. Mevlānā-yı müşārun-ileyh muvaġġar ve muḥteşem ve ‘azamet-i bī-endāze şāhibi vāsītaḥu'l-kāme ve mūlaḥḥam ve şadāsı ince ve kelāmı seri‘ söz bilür ilzām ü ifhāma kādir müte‘āzım-ı ġāzūb ve ta‘n u daḥl ile kesr-i ḥātırā mā’il ḥareketi nādir ve ‘ilmi kādr-i müşterek ma‘rifeti aġrānlarına ġālib taġrīr ü taḥrīrde selāset-i ta‘bīr ile sebk-i kelām u inşāda mehāretleri sā’irden ziyāde idüġine ve rütbe-i ‘ilmine müte‘addid āşār-ı şehādet ider cümleden Ravzatü'l-Ebrār nām bir tārīh yazmışdur. Mebde’-i Ādem-i ‘aleyhi’s-selāmdan Sultān Muḥammed Ḥan ibni Sultān İbrāhīm Ḥan Ḥāzretlerinūn cülūsına gelince ‘alī-yi taḥrīkū'l-iḥtişār-ı taḥrīr idüp soñra Burusada tekmīline himmet ve mebde’-i cülūs-ı pādşāh-ı maġfurla Sultān Muḥammed Ḥan-ı Rābi‘adan biñ altmış sekiz senesine gelince on senelik vaġāyi‘-i müştamil bir zeyl tertīb itmışdür. Lākin meşrebleri muḥtezāsınca ta‘aşşub vādīsini iḥtiyār itmekle erbāb-ı devletūn cümlesine ḥarf-i endāzlıkta taḥsirāt itmemişdür. ‘Ale'l-ḥuşuş Bahā’ī Efendi gibi bir vücūd-ı muḥteremi ḥaşm-ı ittiḥāz idüp ḥaġġında hezl-i āmizāne uḡḥūke-i ‘acībe yazdıġı müḥāla‘a idenlere ma‘lūmdur. Aşlā kimseden iḥtirāz ü ictināb eylemeyüp ḥaġġ-gūyluġ vādīsini iḥtiyār için kibār-ı devlete ve vūzerāya varınca müdārā itmeyüp

hâtır-mânde olurlar ise de kelâm-ı haqqı bî-mühâbâ irâd idüp Sultân İbrahim Han hal'inde kendülerden şudür iden cür'et ve ikdâm ve âşikâre söylediği kelimât-ı huşûnet-âmîzi vâreste-i tahrîr ü tezkîrdür. Şoñra Burusada ol vaz'-ı nâ-münâsibe peşimân olup zeyl-i târihinde erkân-ı devlet ve ihvâna gelen risâlelerinde nazm u neşr ile izhâr-ı hulûş ve niyâz-mendî birle taraf-ı saltanata hayr-h'âhlik 'arz idüp bed-h'âhlik semtine meyl töhmetinden ibrâ-yı zimmete katı çok sa'y itdilerse de müfîd olmayup vaqt-i cülûsda zuhûr iden cünha-i lisânı ferâmûş olmağla taraf-ı saltanata emniyyet kılup i'timâd küllîhâşıl olmayup bir dahı maqâm-ı fetvâya degil İstanbula bile takrîbine ruşşat virilmeyüp ol hüzn ü kürbet ile müteveccih-i dâr-ı âhîret olincaya degin diyâr-ı gurbetde mübtelâ-yı hicrân u miñnet olmışlardır. Âbâd-ı ecdâdından mürîş-i vâfir mâla mâlik olup kendüsi dahı düyündan 'ârî-yi ağniyâdan olmağın mesken ve libâs-ı ta'âmda ve terbiye-i etba' u hademe ve dârâ vü ihtîşâmda vezîrâne ve belki mülûkâne idi. Ta'âmı nefîs-i hulviyyât-ı sükkar-i pâk-i vaqt-i ta'âmda müte'addid etbâ'ı ve misâfir bulunanlar âdâbla hâzır olup ba'de't-ta'âm yanında oturmazlar idi. Züvvâr u misâfirin için başkaca müzeyyen ota-yı mahşûş olup taleb itdiği adam yanına da'vet olınarak resmîce şöhet idüp ekser evkâtde yalnızca kâşâne-i mahşûşasında mütâla'a-yı kütüb ü tahrîre meşgûl olurlardı. Sâ'ir huddâmdan mâ'adâ tâze-rû-yı meh-pâre beş altı dâne nâzenin hizmetkârı eksik degilse de pâk-dâmen ve şâlih olup lâkin müşâhede-i cemâl-i hübân ile mütelezziz olmağla ol maqûle şüreti ve sîreti maħcûb çelebileri evlâd yirine terbiye idüp okudup yazdırup çerâğ itmege mâ'il olup hattâ o maqûle maħdûmlara eyyâm-ı şitâde Hind Alacası ve mîrzâyı boğası kapama ve şâl u kuşâk ve eyyâm-ı şayfda ince kırım kesimi beyâz sâde ve şavm-ı şarma kolan kuşâk kuşadup eyyâm-ı mu'tedilede süt mâ'îsi ince boz haftânlar giydirüp çakşır giydirmez ve sâdelerinin yırtmac-ı şikâfi şâtır etegi mişâl iki qarış miqdârı olup bir iki yerden rabt için altun kopta dikerler imiş ki misâfir huzûrında açılmağ için yırtmaçlar ilkinür idi. Sâ'ir vaqtde küşâde olup esnâ-yı hizmetde sür'atle âmed-şud itdükçe şakki tûlânî yırtmaçlardan simin topukların şa'sa'sı meclise pertev şalar imiş. Bu vechle topuk seyri ve kırım kesimi eşvâbuñ şikâfindan âyîne-i temâşâsın idüp bu kadarla kanâ'at itdükleri hâlde

kendüsine fişk ile töhmet olunur idi. Zümre-i huddām-ı velī ni‘metlerinüñ gerek hayr ve gerek şerr-i ahvâllerini ketm itmedükleri hâlde müşârun-ileyhüñ nazarı ile telezzüzden ğayri bir ferde taķarrüb belki bir buse aldığı yokdur deyü yemin iderler imiş. Maħrem-i esrârı olan kibârdan biri sultânım bu taze uşakları istiħdâm itmeñüz çendân-ı münâsib görülmez didükde ħüsn-i şüret-i kabiliyyet-i sîrete ‘alâmetdür bir alay kabîhü'l-veche ahremen istiħdâmından bunlar münâsibdür ve bir alay feseķa şerrinden ħıfz u terbiye ile adam itdigimiz cihetle me‘cür oluruz didükde ammâ Sultân tarz-ı libâslarında muħteri‘ tekellüflerde i‘tinâñuz sebebiyle a‘dâñuz ta‘n-ı dostlarıñuz sū’i-zann iderler didükde telezzüz-i nazardan ğayri kaçdımız yokdur cevâsîs-i ‘uyüb olanlar tefahħuş iderek pâkbâzlığımıza muṭṭalî‘ olup sū’i zandan kurtulur ħased-i cibilli belâşıyla zemm ü ğıybet idenler seyyi’âtımız alur cemâl-i ħübân-ı mer’et-i şun‘-ı yezdân olmağın muħaķķaķından olan ‘urefâ-yı kibâr-ı nazâr-ı ‘ibretle müşâhedesi bâbında meslûbu'l-iħtiyârlardur. Selefde gelen kelîmin ‘ârifinden katı çok devletlü bu ħuşûş için ħussâd-ı kec-nazâr tarafından siħâm-ı ta‘n u teşnî‘e siper olmuşlardur. Ĥulefâ ve mülük ve kibâr-ı sâlifenüñ mecâlis ü ħikâyâtı münkeşif olan kütüb-i mufaşşalada bu ma‘nâya müte‘allik ħikâyât-ı ğarîbeye nihâyet yokdur. Cümleden Ĥâce Sa‘de'd-dîn Efendi târiħleri tercemesi olan Şemerâtü'l-Edvâr ve Mirķât-ı İħtiyâr nâm kitâbda naql ider ki İmâm Ġazâlî Ķuddise Sırrahû Ĥâzretleri ħüccetü'l-İslâm ve ‘ilm ü ‘irfân u taķvâ ile memdüh u ħâşş u ‘âmm iken ibni Cevzî ol zât-ı ‘âlîşâna ta‘n idüp eħâdîş-i mevzû‘a naql ider ve taze vü nevreste-i maħcûblar terbiye idüp müşâhede-i cemâl-i emredâna mâ’il idi deyü zemm itmişlerdür. Tergîb ü tezĥîb-i maşlahatı için ‘avâma eħâdîş-i zâ‘ife naql itmek revâ ve enzâr-ı ulû'l-ebşâr-ı maħz-ı mülâhaza-i cenâb-ı Ĥudâ iken İmâm Ġazâlî gibi ‘azîz deħĥâller ta‘nından kurtulmamışdur ve Nûre'd-dîn Şehîd Ĥâzretleri ‘ilm ü şalâĥ u taķvâ ile ma‘rûf u meşhûr ve muķtedâ-yı mülük bir pâdşâh-ı şâĥib-i sülük iken bir maħbûb-ı ibriķdârı olup evķât-ı ħamse ve gicelerde teheccüd vaķtinde dâ’imâ abdest virmek ħıdmetinde olup yanından ayırmayup hemvâre müşâhede-i cemâl-i pâki ile taĥşîl-i cedd ü ħâl iderler imiş. Vezîri maķâmında olan İsmâ‘îl bir gün nuşĥ u pend idüp sultânım ba‘zı kâşır nazarlar ħaķķıñuzda sū’i-zann idüp ibriķdâra muħabbeti vardur dirler didükte

tebessüm idüp belî sözdür bir kıatre nuḫfe kıudreti bu ḫüsn ü cemāle nā'il ve böyle şıfāt-ı cemāle ve aḫlāk-ı ḫamīdeye vāşıl iden maḫbüb-ı ḫaḫīḫinüñ pertev-cemāl-i şun'-ı pāki müşāhedesine āyine-mezā oldığı cihetden ibriḫdāruñ meftūniyuz deyü cevāb virmişler. Tācü't-Tevāriḫde mezkūrdur ki Nüre'd-dīn āteş-i 'aşkı gitdükçe mütezāyid olup ibriḫdāruñ bir laḫza mufāraḫatına tāḫat getürmeyecek āşufte ḫāl olmağın 'arz-ı salḫanata ḫalel-i terettüb itdigi ecelden bir gice cevḫ-i leyde el kıaldırıp İläḫi maḫşūd-ı ḫaḫīḫi senüñ cemāl-i bā-kemālünüñdür nefsi-zālim bu ḫüsn-i mecāzī ḫarafına zimām-ı ḫalbizimi bi'l-külliyeye cezb-i teḫāzāsın idiyor mağlūb-ı nefsi olmazdan evvel tehāret üzere emānetünü ḫabz eyle deyü du'ā itdükde ol sā'at ḫastalanup irtesi merḫūm olmış. ḫüsn ü cemāle meyl ü muḫabbet zārūrī oldığı bu ḫikāyelerden ma'lūm olduğından biz daḫı pākbāzlıḫla müşāhedesinden mütelezziz olduğımız ma'nāyı bir alay aḫmaḫlaruñ ḫa'nından ḫavḫ ile terk itmezüz. Ef'āl-i 'ibādüñ seyvi'āt u ḫasenātına muḫāsib ḫaḫḫ Te'ālā olduğundan ḫāşır-ı naḫar olan cūḫḫāl-i ebterlerine virse disün deyü cevāb virmişler. Vāḫı' a bu meşreb-i tekellūfāt-ı resmiyyeye çendān-ı dil-beste olmayan āzāde 'ārifler vādīsidiür ammā ef'al ve aḫvāli fetvā menzilesinde olan muḫtedā-yı nās u 'uzemā-yı 'ulemāya göre lāzımdur ki ḫaḫḫında sü'-i zānn olınmağa bā' iş olan şeylerden kıudreti mertebe-i taḫḫir-i zeyle ḫayāl-i ḫalḫdan bed-gümāni ḫal' ve bed-gūylar lisānını kıḫ'a-yı bezl-i mechūd eyleye zīr-i aḫḫām-ı şer'e ḫuşūşān mesned-nişin-i fetvā olanlara böyle lāḫaydāne ḫareketden çok zārār olup ḫattā müşārun-ileyḫüñ ravza-i fazl u şir ü inşāsı āşārından ehline zāḫir olmağın selefleri Bahā'ī Efendiye tefavvūḫ ve meziyyetini ehl-i inşāf-ı maḫarr iken 'aşrlarında kendülerinden şoñra ilā vaḫtinā ḫāzā cemī'-i ḫalḫ-ı müşārun-ileyḫ Bahā'ī Efendiye medḫ ü şenā ile terciḫ idüp kendüye sevmezler ve 'ilm ü ma'rifetine mu'terif olmayup medḫ eylemezler ve bu şübhe erbāb-ı me'ārifeye bā' iş-i ḫalecān-ı ḫāḫır olup sālḫūrde-i kibāruñ taḫriri üzere Bahā'ī Efendinüñ egerçi şir'inden ḫayri eşeri yokdur ve ālūde-keyf imişler lākin mizāc-ı 'ālemi bilüp muḫtezā-yı 'aşra göre müdārā ḫuşūşān ḫaraf-ı salḫanata temaḫḫuz-ı ḫāliş ile vefādārlıḫ merāsimini icrāya kıādir ve umūrlarında çendān-ı mağlūb-ı tevābi' olmayup re'yelerinde müstaḫil imişler. Bu kıadar leḫāfet-i meşreb ve çecelebilik ile aşḫāb-ı recāya 'abs-ı veche ile

şöyle izhâr-ı vakâr eylerler ve kimesne nâ-ma'kül-ı recâyı 'arza kâdir olmayup def' itdüklerinde def'-i ucûbe-i müsekkite ve hüsni müdâfa'a ile şöyle def' iderler imiş ki hâtırların mecrûh itmez ve edebe muhâlif münâza'a vü müşâcereye mü'eddî olmaz imiş. İltimâsına müsâ'ade itmedükleri kimesneleri ğayr-i yüzden kavlî ve fi'lî veche münâsib ile muṭayyeb idüp ma'-hâzâ dervîş-meşreb hoş-şoḫbet olup kibr ü ğurûr ile halkı kendüden tenfir itmemekle 'âmih-i hâlk-ı muḫabbetlerine meyl ile bilen ve bilmeyen kâmil ve Çelebi Müftîdür dirler şâhib-i terceme ise muḫteşem ve mebzûlü'l-ni'am-ı fâzıl u kemâl-i maḫdûm-ı güzîde olup lâkin ḫudûd-ı merâsim-i icrâsı kaydına ifrâṭla dil-beste ve kendü şân u kemâline i'tinâ şâhibi olmağla ref'-i vaḫşet-i eḫibbâ ve taṭyîb kıllup üdebâ için lâzım gelen tarḫ-ı tekellûf ve mu'âmele-i telatṭuf-ı hîc bir ferdle itmeyüp ekâbir ü e'âzımdan hîc kimseye müdarâ ve müdâhene-i mu'âmelesine tenezzül itmezler idi. Hem meclislerden herkese rütbe-i dünyeviyyesine göre mu'âmele itdiginden mâ'adâ ekâbir ü aşâğırûn cüz'î ve küllî şudûr iden cünḫa ve kuşûrını müddetü'l-'ömr-i 'afv ü ğadrını qabûl eylemediginden başka meclislerinde her bâr vird-i lisân ve şâhibini rûsvâ-yı cihân eyledikleri sebebiyle halk kendüden nefret idüp emşâl-i 'Arabdan *Men 'ayyere 'uyyire ve men 'azelene'n-nâse feḫalluhû* mazmûnınca cüz'î kuşûrın lisâna ṭolayup ḫaqqında ifk ü iftirâ ile 'âmme-i nâs-ı kemâlât ile fezâ'ilini qadeh idüp tercîh-i 'azîm ile Bahâ'î Efendiye tercîh iderler idi. Şeref ü fazl u kemâl halkuñ medḫine göre olmayup ekşer nâs ṭab'ına mülâyim ve muvâfiq olan kimseyi medḫ iderler ol cihetle medḫ ü zemmleri mu'allel bi'l-ağrazdur. Müşârun-ileyh Bahâ'î Efendi ruḫbu's-şadr-ı bî-niyâz meşreb olmağla keyf-âlûd-ı yârân ve ğurûh-ı şu'ârâ veḫışsa-ḫ'ânları dâḫil meclis idüp mu'âşeretlerinden istinkâf itmeyüp ḫattâ Cennet-mekân merḫûm Sulṭân Süleymân Ḥan Ḥazretleri buyururlarmış ki dünyâda bize ve şâhibine fâ'ideli hüner 'avâm-pesend olan hünerdür zîrâ ḫavâşş-pesend olan hünerûñ ṭâlibi ve râğıbı biñde bir bulunmaz dirler imiş. Vâkı'ân nefsü'l-emre muṭâbîk bir kelâm ḫaqqdur. Müşârun-ileyh 'Azîz Efendi Burusa şehrinde şuya ihtiyâc yoğ iken rûz-ı mi'âd için a'dâd-ı zât itmek niyetiyle mâl ḫarc idüp müte'addid çeşmeler binâ itmişlerdür müddet-i

fetvâları ‘aşr-ı Sultân Muhammed Hân-ı Râbi‘ ada beş mâh miqdârı olup pâye-i fetvâ ile bekâm olmak bunlarda vukû‘ bulmuşdur Raḥmetu'llâhi ‘aleyh.

Zeyl

El belâ-yı müvekkil bi’-mantıḳ fehvâsınca insân cemî‘-i belâyâ lisânı evcinden giriftâr ola gelmişdür.

Şaḥmañuz miḥnet ü gam bülbüle gülden geldi

Kafese girdi belâ başına dilden geldi

Kelimetü’ş-şerr tükeddinâ ke’eseke ve tuḫîra ve’s-seke mażmûnınca bir şerr söz şaḥibin ni‘metini men‘e belki kellesin gidermege sebep olmak müttefiḳ-i ‘aliyye olmağın cümle insân lisânını zabt idüp nef‘ ü zararını fikr itmezden muḳaddem bir sözi söylememek lâzımdur. ‘Ale'l-ḥuşuş kibâr-ı devletden ve erkân-ı salṭanatdan ma‘dûd olan devletlülere zabt-ı lisân ziyâde ehemm ü elzemdür ve bir fırsat vaḳtinde ṭoğrı söyler disünler mülâḥazasıyla endâzeden ḥâric söz söyleyen elbetde zarar çeker. Zîrâ ruzgâr bir ḥâl üzere kalmaz ve aḥvâl-i devlet ve eṭvâr-ı ricâl memleket bir siyâḳ üzere ṭurmaz. Çünki aḥvâl-i kâ’inât inḳılâbdadır şâyed ol kelâmdan mütezarrır olan kimse cânına iḳbâl-i ruzgâr ḡaddar-ı teveccüh ide şe’âmeti çekilmek emr-i muḳarrerdür ve ḥuşuşân mülûk-ı kirâm-ı vüzerâ-yı ‘azâm ḥaḳḳında ḥayr du‘â ve zıkr-i cemîlden ḡayri ḥarf söylemek ḳaṭ‘an câ’iz degildür. Egerçi muḡayir-i medḥ ü senâ ile irtikâb-ı kizbden tevaḳḳî olunur ise sükût-ı cümleden ulâ ve enfâ‘ oldığı kütüb-i Tevâriḥde meşṭûr olmağla bi’l-münâsebe zeyl olındı.

El-Mevlâ El-Fâzıl ‘Abdu'r-Raḥman Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh ma‘zûlen biñ elli beşde vefât iden Ṭulımcı Ḳoca Hüsâm Efendinüñ ferzend-i dil-pesendidür. Vilâdeti biñ üç senesinde vâḳı‘ olmuş idi. ‘Unfuvân-ı şebâbda sâlik-i mesâlik kesb-i kemâl ü ‘âric-i me‘âric-i iḳtiṭâf her şecere-i nevâl olup devre-i mu‘tâde-i tadrîs-i tekmîl ü te’ṣîsinde Süleymâniyyeden biñ ellide Ḥalebü’ş-Şehbâ ve âtiyede Şâm-ı cennet-meşâmma naḳl ile be-kâm ve elli dört Şaferinde ḳazâ-yı İstanbul ile nâ’il-i merâm oldı. Elli ṭoḳuz Şevvâlinde Şadr-ı Anaṭoliya ve altmış iki Ramażânında Şadr-ı Rûma i‘tilâ vü irtikâ ve âtiye Şevvâlinde ‘azl ile iḳtinâ eyledi. İstinâd-ı isti‘dâd-ı Ḥudâdâd ile altmış beş Recebinde Şeyḫü'l-

İslâm Ebû Sa'îd Efendi şâlişen şadr-ı fetvâdan ba'îd olduğda bunlara meşîhat-ı İslâmiyye tekli'f olup nev'an ictinâb ve nahvet ba'dehü zarûrî kabûle ruşşat gösterdi. Biñ altmış altı senesi Cumâde'l-Âhîresinde zühür iden fitne ve vaq'a-yı Çenârda ağalar nâmına olan bir takım zorbalardan zümre-i sipâh-ı müte'ayyinlerden Kâra 'Abdu'l-lâh nâm kimse gibi ortalıguñ maşlahat-güzâr fettânı ol eşnâda gördüğü müftî efendiden ğayrı ağalara tarafdar yok yalnız müftî ile iş bitmez eski bildiği 'ayyârlıgını ele alup müftî-yi müşârun-ileyh bu tâ'ifeye şöyle cevâb virilse böyle olsa deyü ba'zı münâsib söz söyledükde müşârun-ileyh sen var deyüp cem'iyet yolladı. Merkûm At Meydânı kırbında cem'iyete mülâkî olup 'illet-i cinsiyete mağrûren bre yoldaşlar bunun aşlı nedür ihtiyârlarıñuz ile söyleşecek cevâb vardır durun dirken zümre-i sipâhiyândan bir bölük üzerine seyl-i seyf idüp bî-çâreyi rîze rîze itdükden soñra her pâresini mehtherhâne tırabuzanları üzerine âvîzân itdüklerini şâhib-i terceme işitdiği gibi pâdşâhî Ayağ Dîvânından men' idüp bir ân muqaddem baş u cânını tahtlış için manşibından ferâğ-ı zarûriyle ızhâr-ı zekâ ve Kudüs-i Şerîf kazâsını recâ idüp on gün maqâm-ı iftâ Memikzâde Efendiye bi't-tevcîh anuñ a'lâmetiyle Kudüs-i Şerîf kazâsı kendüye ihsân olınmış idi. Bir seneden soñra 'Ayıntâb arpalığı ile kâm-yâb olup binefsihi hareket ü şitâb eylemek üzere tenbîh ve yeri âhîra tevcîh kılınmış idi. Ba'dehü Mısır kırbında Çîze arpalığı virilüp biñ seksen bir senesi Cumâde'l-Ûlâsında ondan "rıhlet eyledi el-Murtażâ" (1081) târih-i vefâtıdır. Müddet-i fetvâları zamân-ı şevket-'unvân-ı Sulţân Muhammed Han-ı Râbi'ada bir seneden noqşândur. Pençe-gîr-i pehlevân ve kitâbet-i haţţ-ı ta'likde memdûh-ı hoş-nüvisân bir merd-i ferd-i faķih ve şalâbet-i vaķâr ile rüstem ve nerîmâne-i şebîh bir zât-ı vecîh idi. Ca'lu'llâhi el-Ĥüsnîzâde.

El-Mevlâ El-Fâzıl Memikzâde Muştafâ Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şeyhü'l-İslâm sâlifü'z-zıkr Mu'îd Efendinüñ dâmâdıdır. Mevsim-i şebâbda funûn u kemâlâta kınûn üzere intisâb idüp bir veche kıâ'ide-i mer'iyeye-i merâtib-i tedrisi tekmîl ve biñ elli ikide Süleymâniyyeden Kudüs-i Şerîf ile tebcîl olup elli dört Şaferinde Mışıra nâ'il ve elli yedi Rebî'ü'l-Evvelinde kazâ-yı İstanbula vâşıl oldılar. Sene-i merkûme Şevvâlinde Şadr-ı Anaţoliya naķl ile

tefavvuḡ-ı mādūn idüp Zî'l-Ḥiccede pāye-i Şadr-ı Rūm virilüp elli sekiz Recebinde Anaḡolıdan 'azl ile maḡrūm oldu. Elli ḡoḡuz Şevvālinde bi'l-fi'l Şadr-ı Şadāret-i Rūm İli ile bekām ve müddet-i mu'tādelerin ba'de't-tekmīl ḡānesinde istirāḡat u ārām eyledi. Altmış üç Şevvālinde şāniyen manşib-ı mezkūre i'tilā ve sene-i āyinede bi'l-'azl li 'illetin Esirī Efendi ile ma'an nefy ü iclā olup ba'de'l-'afv pā-nihāde-i Dārū's-Saltanatū'l-Kūbrā oldılar. Altmış altı senesi Cumāde'l-Āḡiresinde vaḡ'a-yı tuḡyān-ı şecere-i Çenārda maḡām-ı iftā kendüye tevciḡ olındı. "Müfti-yi fitne" (1066) fetvālarına tāriḡ-i vāḡı' olmuşdur. Lākin ḡā'ife-i bāḡiye beyninde bu eşnāda ḡā'ezāde Mes'ūd Efendi dururken āḡirūn dest-i emānetine teslīm-i kilīd Sa'id-i fetvā her vechle nā-becādur dinildigine ve naşbları ise def'-i vaḡ'a-yı tuḡyān-ı şecere-i Çenār için olduḡına binā-yı ḡin-i naşblarından on üç sā'at mürūrında 'azl ve iki çavuş ile Maḡrūsa-i Burusaya irsāl ve Mekke-i Mükerreme mücāveretiyle şedd-i riḡāl-i isti'cāl olup ḡarem-i Şerīfe ba'de'd-duḡūl ḡazāşınuñ emri daḡı vuşūl buldı. Ba'dehū ḡazā'ı'l-vaḡar şehr-i Halebü's-Şehbā kendüye cāy u maḡarr olmuş idi. Altmış yedide orada vāşıl Cenāb-ı Rabbū'l-erbāb olup gevher-i vücūd-ı nā-yābı maḡzūn şadefçe-i turāb ḡılındı. "El ḡalvet" tāriḡ-i vefātlarıdır. 'İlmde ḡadr-i müşterek ḡilmde ḡarībū'l-meslek mā'il-i şoḡbet taşavvuf-ı tārik evzā'-ı tekellūf bekā-yı ḡaḡḡda fānī ve hālik bir merd-i ferd-i sālik ḡayru'l-mesālik idi. Raḡmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl ḡā'ezāde Şehīd Mes'ūd Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh firdevs-i āşiyān merḡūm u maḡfūr Sultān Aḡmed ḡan ḡazretlerinūñ imāmı ve mu'allimi olup biñ on altı senesinde vefāt iden Aydınlı Muşḡafā Efendinūñ maḡdūmlarıdır. Beyne'l-avām Boznāz Müfti diñmekle meşḡūr olmuşlardır. Şeyḡū'l-İslām Es'ad Efendiden mülāzim ve ba'dehū müderris olup baḡasbe'l-'āde devr-i medāris iderek ḡaleb ve Burusa ḡazālarına nā'il ve biñ altmış bir senesi Ramazānınuñ yigirmi sekizinci ḡünü Şadr-ı Anaḡolıya vāşıl oldılar. Kārdān-ı devlet 'indinde ḡavvāl-i bi'l-ḡaḡḡ olmaḡ üzere şoḡret bulmaḡın ḡaraf-ı saltanatūñ iltifātıyla ta'yīn-i tāmm-ı kesb idüp maḡām-ı şadāret ve müdebbirān-ı devlet ile muḡāvere vü müşācere maḡāmında ḡıyām eyler idi. Ebşir ve Murād Paşalar zamānında ḡoḡluḡ yüz virmemekle müte'ellim olup ḡūşe-i inzivāda dā'imā ricāl-i

devletün noqşânın zıkr idüp harf atardı. Biñ altmış altı senesi Cumâde'l-Âhiresinde Yeñiçeri talebiyle maqâm-ı celîl-i fetvâya şu'üd eyledi. Mütakellim ve cesür olmağla qađî-i askerlikleri vaqtinde vüzerânun nâ-ma'kül hareketlerine i'tirâz idüp şöyle olmaq ma'küldür didigi gibi müftî olduğdan sonra dağı dīvân-ı meşveret meclislerinde sözünü dirîğ itmeyüp bî-pervâ haqq söyler idi. Ma'mâfih kavlı talebiyle naşb olduğundan ol töhmetden tahtîr-i zeyl itmek için taraf-ı saltanata sadâkatle temahhüd idüp meydân zorbalarının izâlesine gerçekten sa'y ü himmet itmiş idi. Bu huşûşda zühûra gelen hıdmeti muvâfıq tab'-ı hümâyûn olup Şehîd Sa'îd Sultân 'Osmân Han Hazretlerinin hâcesî 'Ömer Efendinin sâbıkan nâ'il olduğu Sivas aqlâmından on biñ gurusluk hâşş kendüye ihsân buyrulmağla sâ'ir meşâyih-i İslâmdan ziyâde mazhar-ı ikrâm olup ef'al-i güzeştesinden igmâz-ı 'ayn ve müsâmağa olunmuş idi. Umûr-ı devleti tahtîh ü ahvâl-i 'âlemün nizâmına ihtimâm idüp lâkin derûnî gârazdan hâlî olmadığından her huşûşda söz benüm olsun ve taraf-ı saltanata kimse taqarrüb itmeyüp hall ü 'ağd ü 'azl ü naşb-ı re'yimle icrâ kılinsun deyüp zerre kadar murâdına muhtâlif hiss eylediği adamı darb u şetm ile 'arzını yıkup mümkün ise katline dek sa'y ider idi. Şadr-ı Şadârete sevğ itdiği boynı yaralı Mehmed Paşa maqâm-ı Şadârete geldükde kendüsünü istişkal idüp huşûr-ı hümâyûna yalnız gidüp geldiginden bî-huşûr olup vezîr-i müşârun-ileyhün 'azli bâbında nihânî Vâlide Sultân Hazretlerine haber göndermiş idi iki günde bir vezîr tebdîl olunmaq üzere zararını mülâhaza itmeden niçün böyle hâm fikre zâhib olur deyü ka'tî cevâb virilmekle bu mağlûbiyete şabr idemeyüp cibillet-i muhtezâsınca vâkı' ve gayr-ı vâkı' ocağı tahtîrle Sultân Süleymânı iclâs itmek sevdâsına düşdiği vezîr-i a'zam müşârun-ileyh Muhammed Paşa tarafından gizlüce taraf-ı hümâyûna i'lâm olduğda ol sâ'at Diyarbekr kazâsı nâmıyla nefyine haqq-ı hümâyûn tahtîr ve sene-i merkûme Ramazânınun yigirmi beşinci günü Sinan Paşa Köşkinde meşveret var deyü da'vet olup vürûdında Bostancı Başı ma'rifetiyle bir kayıka vaz' ve beş altı nefer Bostancı ile Burusaya nefy olunmuş idi. Burusaya vuşûlünde bir gün ol Diyarbekre gidelüm deyü te'cîl idüp ol eşnâda yollar Seydî Ahmed Paşanın ve Abaza Hasan Ağanun levendâtı bakıyyesinden mehtûf olmağın kendüyü Diyarbekre işâl için

Burusada bir bayrak sekbân pozmağa şürü' eylediği sırada Diyarbekre 'âcilen gitmek üzere yazılan emr-i şerîf bir çavuşla Burusaya gönderilerek Burusa kâdîsî Rûhu'llâh Efendiye teblîğ olunduğda Mollâ Efendinün kendüsine hâtır mândeligi cihetle yollar mehûfdur levendâtı yazup tedârüken görüp gitmek üzeredir deyü nev'an 'avk-i te'hîrine telmihi müş'ir bir 'arz yazup âstâne-i sa'âdete gönderdi. Vezîr-i a'zam ol 'arzi huzûr-ı hümâyûna bi't-tağdîm katli hâkķında hâtt-ı hümâyûn taḥşîl virmese mollâsı mûmâ-ileyhe hitâben katli için tekrâr emr-i şerîf taḥrîriyle mübâşir ile tevşîl eyledi. Kâdî-i mûmâ-ileyh ba'de'l-gurûb nâ'ibi ve ba'zı kimseleri koşup icrâ-yı fermân için gönderüp şâhib-i terceme ise misâfir olduğu hânenün etrâfına nâzır mürtefi' köşkinde sâde-i 'araç-çîn ile oturmuş meyve tenâvül idüp şâhib-i hâne ile ahvâline müte'allik söz söyleşür iken Şevvâlün on birinci gicesi ki vaqt-i 'işâra ortalık nûr-ı kamer ile rûşen olduğundan şâhib-i hâne pencereden hilâf-ı mu'tâd ve vâfir eşḥâş-ı müşâhede idüp aşlı ne ola deyü taşra çıkar görür ki menzili dâ'iren mādâr kuşadılmış Nâ'ib Efendi ve Şubaşı ve gayri birkaç adam içerü girmiş ol aralık şâhib-i terceme dahı hayâllenüp pencereden taşraya nazar itdükde hânenün etrâfına şâf çeken müsellaḥ-ı bî-emânları gördükde hurdeyi añlayup nefsinde bahâdır-ı zûr-ı bâzû-yı şâhib olmağla hemân havl-i cân ile dal kılıc olup bu herifler kimlerdür gice ile bunda ne ararlar deyü na'ra urmağa başlayup mübâşirler hâvf-ı mevt ile ḥamle ider deyü hücum idemeyüp nihâyet habîşlerün cesûrlarından birkaçı ota içine girüp yaşıdıklar ve sâ'ir bisât-ı maḳûle-i eşyâ ilkâ iderek birden hücum eylediler. Müftî-yi müşârun-ileyhün ḍarbından birkaçınun kellesi zaḥmdâr olduğdan sonra hezâr-ı zûr u zâr ile ahz idüp kârîn-i tamâm itdiler. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sulṫân Muḥammed Ḥan-ı Râbi'ada dört ay miḳdârıdur. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

Müverriḫzâde 'Azîz Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyhün nişâb-ı 'aql u şu'urdan dūr olduğu ḫıdmet-i lâzimesi olmayan umûra müdâhele idüp kendüyi kayda mübtelâ itdiginden añlaşılır ise de isnâd olunan iclâs maddesinden bî-ḥaber ve beri'ü's-sâḥa olup maḫz-ı iftirâ idüğine şekk olmadığından bahîşle devlet ü dünyâ ḥarişleri olan ḡaddârlar 'âķıbet-i fırsat bulup bî-çâreyi ḡadr ile telef itdürdiler ve keremi kolları üzerine 'amîm olan Rabb-i

Rahîmînden berâ'at-ı zîmmeti ve za'ım-ı cellâdlardan gördüğü horluk ve zilleti bâ' iş-i 'afv-ı ha'atâ vü zenûbı olup şeref-i şehâdet ile seyyi'âti mağfûr yevmü'l-cezâ-yı Sulţân deşt-i Kerbelâda mahşûr olma'lığını temennî idüp müşârun-ileyhüñ eziyyet-i gûnâgûn ile katı olınduktan sonra kat' -ı tarîk iden işrâ vü eşkiyâ gibi cesedi ser ü pâ bürehne yektâ kefen ile hâric-i şehrdede mezbele-i mezellet üzere ilkâ olup rûz-ı diger na'şî üzerine vaz' idecek bir dilbend bulunmayup fıkrâ-yı Eşrefiyyeden bir merd-i muteşallib başı üzerinde olan destânlarını çıkarup i'âde itdigini ta'hrîr ü tezkâr ve bu keyfiyyet-i şervet ü ihtîşâma meftûn olan aşhâb-ı yesâre 'ibret olma'ğa şâlih'dür deyü kâtillere inkisâr eylemiş'dür. Mu'ktezâ-yı hikmet-i İlâhiyye Burusa kâdîsı bulunan mûmâ-ileyh Rûhu'llâh Efendi da'ı çok geçmeden bu kâr-ı nâ-pesendüñ mücâzâtına mübtelâ olup Köprili Me'hed Paşa va'ktinde seyf-i gâdr ile katl olunmuşlardur. Nâ-hak'k yere katl-i nefis iden ma'ktûl ve anı da'ı katl iden ma'ktûl olur hikmet-i Rabbâniyye ve irâdât-ı ezeliyye böyle cârî ola gelmiş'dür. Müşârun-ileyh Mes'ûd Efendi Defterdâr Me'hed Paşa gibi 'âlim ve 'ârif-i bî-cürm ve bî-günâhî ve Ye'niçeri Ağası ve da'ı birkaç kimseleri nâ-hak'k yere itdirmekde 'illet-i müstakille oldı'ğundan "Beşşiri'l-kâtile bi'l-katli" mazmûn-ı şerîfi üzere şimşîr-i intikâm ile mücâzât olunmak muvâfık-ı irâdât-ı İlâhiyye olma'ğın tertîb-i cezâ-yı a' mâli vâkı' ve gâyr-i vâkı' bu ma'kûle esbâb-ı zâhireye mübtelâ oldı. 'Ufî'llâhi 'an seyyi'âtihim.

El-Mevlâ El-Fâzıl Hanefî Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh kânûn üzere küşîş-i ta'şîl-i 'ulûm ve tekmîl-i funûn mevsûmetü'r-rüsûm idüp tarîk-i tadrîse du'ğul ve devr-i medârisle Edirne-i Selîmiyyeden Süleymâniyyeye mevşul olmuş idi. Biñ kırk dörtde Medîne-i Münevvere elli birde Mışır ve elli altıda Edirne mevleviyyetlerine ve elli sekiz senesi Mu'harreminde hedâyâ ve 'ubûdiyyet i'tâsıyla Şadr-ı Ana'olıya nâ'il olup lâkin yine sene-i mezbûre Cumâde'l-Ûlâsında bî-hengâm-ı 'azliyle mükedder ü telh'kâm ve biñ altmış bir senesi Ramazânında Şadr-ı Şadâret-i Rûm ile be-kâm ve biñ altmış altı senesi Şevvâlinde müfti'l-enâm ve müşkil-küşâ-yı hâşş u 'âmm oldılar. 'Aşr-ı Sulţân Muhammed Han-ı Râbi'ada dört ay mi'kdârı ol ma'kâm-ı 'âlîde qarâr idüp ancak 'illet-i şameme mübtelâ pîr-i za'îfü'l-hâl olma'ğla altmış yedi senesi Şaferinüñ üçüncü

güni 'azl ve altmış toktuz Muħarreminde hâdimü'l-lezzât işrâb-ı zehr-âb-ı kâ'in müzîlü'l-ħayât idüp vefât ve ħurb-ı ħabr-i Ebî Eyyüb rağıya'l-lâhu 'anhda Fâtih Ķbrıs Muştâfâ Paşa merkâdi verâsında şadr-nişîn-i evĳât-ı mülâkât oldu. Dîvân kâtiblerinden Nâ'ib Muħammed Efendiniñ vefâtına söylediği târiħdür. "Cennet ide maĳâm-ı Ħanefiye Rabb-i Mücîb" (1069) Ħanefiyyü'l-mezheb mütelevvinü'l-meşreb idi. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Bâlizâde Muştâfâ Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh maħallat e'immesinden Bâlî Efendi nâm imâm-ı kârsâzuñ oğlıdur. Müsâ'ade-i baħt-ı pâyidâr ve sevĳ-i ruzgâr ile ħariĳ-i tadrise dâhil ve devr-i medâris ħitâmında Ğalata Mevleviyyetine vâsıl olup ba'de'l-'azl biñ elli sekiz senesi Rebî'ü'l-Evvelinde def'aten Şadr-ı Rûm olmış iken altmış iki senesi Ramazânınıñ yedinci günü tekrâr Şadr-ı Anaçolıya tenzîl ĳılındı. Biñ altmış yedi senesi Şaferiniñ üçüncü günü Ħanefî Efendi 'azlinden müfti'l-enâm ve müşkil-küşâ-yı ĳaşş u 'âmm oldılar. Ri'âyet-i merâsim-i ħariĳ ĳaydından âzâde-i lâ-ubâlî-meşreb olmağla maĳâm-ı fetvâda ĳarâr-ı ma'ĳül görülmeyüp sene-i merkûme Şa'bânınıñ toktuzuncı gününde 'azl olunup arpalıĳ ta'yîn olınan Filibe ĳazâsına nefy ü iclâ ve on günlük Ğalata ĳazâsıyla bahremend olan maħdûmı dağı refâĳatiyle isrâ olındı. Bir seneden soñra Yañboliya taħvîl ve ba'dehû ĳavâşş-ı 'aliyyeden Südlicede kâ'in sâhilħânelerinde iĳâmetine ruĳşat-ı pâdşâhî zıħûrıyla tekrîm ü tebcîl olındılar. Biñ yetmiş ikide vefât idüp sâhilħâneleri ittişâlinde ħariĳ-i 'âmmda maħşuş ĳemen-şuffede gözden nihân ve mihmân-serâ-yı ĳabirde pinhân oldu. "Muştâfâ olsun (1072) şefî'-i Muştâfâ" târiħ-i vefâtlarıdır. Ba'de bu'din üzerine buyût-ı 'adîde binâ'en ve eĳrâf-ı şelâsesi muħâĳ-ı cüdürân-ı bâlâ olmağla merĳad-i merħûm dıyĳ u mezâlim ĳalup âyende vü revendeye bâdî-yi nazarda nâ-ma'lümdür. Müşârun-ileyh lâ-ubâlî-meşreb şâhib-i edeb külfet-i ülfetden âzâde bir merd-i dil-firîb-i sâde idi. Cenâb-ı Ħâlid bin Zeyd rağıya'llâhu 'anha rivâyetleriyle olan eħâdiş-i şerîfeyi tetebbu' u cem' idüp dîbâce vü ĳâtime ve fi'l-cümle menâĳıb-ı lâzimesin taħrîr ile bir eşer-i bî-naẓîr idüp türbeleri penceresinde vaĳf u taĳrîr eylediler. *Erĳadahu'llâhu'l-Mennân fî ĳurefi'l-cinân* müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sulţân Muħammed Ħan-ı Râbi'ada altı ay yigirmi gün

miqdārı olup bu müddetde silsile-i medhūle tertīb eylediginden ğayri sinn-i bülūğdan dūn-ı şıbyāna rütbelere taḫsīm idüp ṭarīḫ-i ‘ilmiyyeyi ber-hemzede herc ü merc itdüklerinden a‘dāsı bu maḫūle tevcihātı celb-i māl ğarazına ḫaml idüp kendüler ise zamān-ı ḫükümetinde elimden geldigi kadar aşdikā vü āşınaları ḫayıрмаğa sa‘y iderüm ḫalḫ ne dirler ise disün dimesi sebeb-i ‘azli olmuştur. Bu niyyet gerçi ‘ulüvv-i himmet ‘alāmeti olup faḫaṭ bir cihet-i mu‘tedileye muḫtāc ve liyāḫat u isti‘dāda daḫı ri‘āyet şarḫ oldığı āzāde-i ḫayd u iḫticācdur ki zamānında rütbe-i i‘ṭāsıyla çerağ eyledükleri adamlar ba‘de zamān maṭrūd u maḫzūl olmaya her ṭarīḫin ricāline tevcih-i merātib ü menāşib ne miqdār ḫillet üzere olur ise ol ṭarīḫ-i mażbūt ve ehālisi ‘aziz olur deyü Efendi i‘tirāz ve şikāyet ider.

El-Mevlā El-Fāzıl Bolevī Muştafā Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh şeyḫü'l-İslām-ı sābıḫ Yahyā Efendiden mülāzim olup muḫtezā-yı çarḫ-ı būḫalemūn ile Rūm İli ḫaleminde rāh-ı ḫazāya rızādāde ve sevād-ı Rūmdan Akḫişār nām ḫazāda ḫākim olmuş iken üstādına istinād ile ṭarīḫ-i ḫayru'l-ferīḫ-i tadrīse ‘āzim ve dāḫil olmak ile ‘Alī Paşa-yı ‘Atīḫ müderrisi ve ḫaremeyn müfettişi iken luṭf-ı Rabbānī ve himmet-i Cihān-bānī ile biñ elli beş Zil-Ḳa‘desinde def‘aten ḫazā-yı Burusa ile be-kām ve ātiye Rebi‘ü'l-Evvelinde Edirneye naḫl ile iḫtinām ve Recebinde ḫazā-yı İstanbul ile iḫtirām olındılar. Elli yedi Rebi‘ü'l-Evvelinde ma‘zūl olup altmış üç Şevvālinde Anaṭolı pāyesiyle ikrām olunmuş iken şāniyen ḫazā-yı İstanbul in‘ām ve altmış Cumāde'l-Āḫiresinde ‘azl ve ātiye Ramazānında bi'l-fi‘l Şadr-ı Anaṭolı ile nā‘il-i merām oldu. Altmış yedi Şa‘bānında Şadr-ı Rūma naḫl ve on gün mürūrında Vezīr-i A‘zam Köprili Meḫmed Paşa sevḫ ü ta‘rīfiyle Şeyḫü'l-İslām Bālīzāde Efendi maḫāmı bunlara teklīf ve meşīḫat ile talṭīf olındı. Lākin vezīr-i a‘zam müşārun-ileyh Girid serdārı Deli ḫüseyn Paşanın izālesine ihtimām üzere bulunup ḫatli ḫaḫḫında fetvā ṭaleb itdükçe ol maḫūle adamın cüz‘i cürmi sebebiyle ḫatli meşru‘ degildür bir yere nefy itsünler soñra dīn ü devletün bir maşlaḫatına yarar dimekten ğayri cevāb virmemiş idi. Lākin şadr-ı a‘zam müstaḫil bi'r-re‘y olmağın kelāmını tenfīz idüp şāḫib-i tercemenün ‘adem-i müsā‘adesi müfīd oldu. Ol ešnāda Burusaya vuḫū‘ bulan ḫareket-i ḫümāyūnı daḫı

müftî-yi müşârun-ileyh müstahsen görmeyüp Venedik üzerine sefer ü 'azîmeti tercîh eylemiş idi. Şadr-nişîn-i vekâlet olan müşârun-ileyh Muhammed Paşa umûrında müstakîl olmağla şâhib-i tercemenüñ katl ü nefy hüşûşında muhayyersin deyü aldığı irâde üzerine 'azl ü nefy ile iktifâ olunmasını ricâ idüp altmış üç senesi Recebinde 'azl ve Mışıra iclâ ve seksen altıda şadefçe-i maķâmı gevher-zâtından ihlâ ve anda vâşıl-ı 'âlem-i bâlâ oldu. "Nâsa târihî didüm ilhâm olup" "Muştafânuñ rahmet (1086) ola cânına" târih-i intikâlleridür. Müddet-i fetvâları Sultân Muhammed Han-ı Râbî' 'aşrında iki sene kadar Dürr-i Kenzî şerh idüp ve eşkâl-i te'sîs-i hâşîye yazmışdur. Bülend-himmet 'âlî-yi menzilet idi. Encâhu'llâhi mine'l-belvâ fi'l-'uķbâ.

El-Mevlâ El-Fâzıl Burusevî Esîrî Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh mesķaķ- ı re'si olan Maħrûsa-i Burusadan gelüp taħrîz-i maħşûl-i isti'dâd ile tebyîz-i sevâd-ı medâr iderek tarîķ-i müderrisiyetini dâ'ir ve mütenâhiz-i 'aķd-i 'âşir olduķda biñ elli dört Recebinde Mekke ķadîsı olup ol eşnâda aģa-yı Dârü's-Sa'âde Sünbül Aģa daħı dârü'l-ķahr-ı Mışıra ķard u ib'âd olunmağla ikisi bir sefinede hem-râh u hem-râz lenger-endâz-ı pîşegâh-ı cezîre-i Rodos olup sevâhîl-i baħrden ķorşan maħşûş 'ale'l-ģafle başduķlarında bunlar taħlîş-i ğirîbandan me'yûs olup müstağrîķ-ı baħr hayret iken sâ'irleri ķatîbete sîrâb-ı şarâb-ı şehâdet olup ancak bunları esîr ve diyâr-ı mel' anet-medârlarına irsâl ü tesyîr idüp emr-i ģacc-ı muķadder olmamağla müyesser daħı olmadı. Ba' de zamân ķayd-ı esâretten rehyâb-ı rehâ olup ģalâş olduklarında Esîrî lafzını maħlâş ittiħâz eylemişlerdür. Elli üç Recebinde ķazâ-yı Mışır ile ikrâm ve altmış iki Ramażânında Edirne ķazâsıyla şad-ķâm ve altmış dört Zî'l-Ķa' desinde Şadr-ı A'zam Ebşîr Muştafâ Paşa ile müftî-yi vaķt bulunan Ebû Sa'îdzâde Es'ad Efendi ve sâ'ir erkân-ı devlet ģaķlarında bir takım muzahrefât ile mâlâmâl mihr-i sezâ olarak ģuzûr-ı ģümâyûna taķdîm eyledükleri varaķa-yı bî-me'âlde mevâdduñ esâs u aşlı olmayup aralıķda şikâķ-ı ihdâş ideceklerinde şekk yokdur deyü müftî-yi müşârun-ileyh tarafından tezallüm-i ģâl olunmasıyla Memikzâde ile ma' an bâ-ħaţţ-ı ģümâyûn-livechin nefy ile aħz-i intikâm olup ıtılâķ 'aķabinde yağmalatmış beş Zî'l-Hiccesinde ķazâ-yı Ķoştantınıyye ile maķzi'l-merâm ve altmış yedide 'azl ü teb'id olup âtiye Recebinde Şadr-ı Anaķolı

ile taqlid ve altmış tokuz Recebinde Şeyhü'l-İslâm Bolevî Efendi yirine mesned-i vâlâ-yı fetvâya naql ile tes'îd olındılar. Ammâ Vezîr-i A'zam Köprilizâde Fâzıl Aḫmed Paşa ile ḥuzûr-ı hümâyûnda *Min gayri revîyyete ve müdâhenete izâlem yekûn* 'avnü'n-mine'llâhi'l-ülfetâ fe evvelü mâ yecmini 'aleyhi'c-ictihâduh mefhûmınca Köprili Meḫmed Paşanuñ müzâkeresi eşnâsında kendinüñ 'adem-i perhîz üzere umûr-ı bî'temyîze ictirâsını müş'ir-i kelâm îrâd itmekle yetmiş iki Recebi ğurresinde 'azl ve Burusaya nefy ü ib'âd olunup toḫsan iki Şevvâlinde vefât idince anda mütemekkin ve derk-i merg ile mâ-sivâyı terk eyledükde Pirinc Ḥânı kurbında Maḫalle Mescidi taḫtında merḫad-i cennet-i merşadda mütevaḫḫim oldı. Târîḫ-i vefâtını tâlib Burusevî taḫrîr eylemişdür. "Virüp cânuñ Esîri bend-i fâniden rehâ bulduñ târîḫ-i ref'eti ola a'lâ-yı (1092) İrem menzilgehüñ el-Fâtiḫâ". Müddet-i fetvâları Salḫanat-ı Sulḫân Celîlü'l-menḫabet Muḫammed Ḥan-ı Râbi' ḫahramân-ı şavletde üç sene-i kâmidür. Esîr-i yârân baba-yı 'âlemiyân idiler. Eskene'llâhu fî-ğurefi'l-cinân.

El-Mevlâ El-Fâzıl Şun'îzâde Es-Seyyid Muḫammed Emîn Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Ḥalebden ma'zûl iken biñ yigirmi üç târîḫinde vefât iden Ḳara Şun'u'llâh Efendinüñ necl-i necîb ve ferzend-i edîbidür. Evâ'il-i ḫâlinde dâḫil-i 'idâd-ı müderrisîn-i kirâm olup biñ elli altıda Edirne ve sene-i âtiyede Burusa pâyesiyle Ḥalebü's-Şehbâ ve soñra Mışır ile şâd-kâm ve elli tokuz Recebinde İstanbul ḫazâsıyla kâmkâr ve âtiye Şa'bânında 'azl ve altmış dört Zî'l-Ḳa' desinde pây-i Şadr-ı Rûmda kâr-fermâ olup yetmiş iki Recebi ğurresinde meşîḫat-i İslâmiyyeye naql ile tes'îd olındılar. "Oldı Muḫammed Emîn 'ilmiyle müfti'l-enâm (1072) târîḫ-i fetvâlarıdır." Lâkin bü'l-hevesân-ı meḫâdîmden olaraq evzâ'ında mu'ayene olınan ḫeft-i vaḫâr-ı maḫâm-ı fetvâya ḫalel virür ḫâlet olmağla yetmiş üç senesi mâh-ı Rebî'ü'l-Âḫirinüñ tokuzuncı günü zehr-âb-ı 'azille telhkâm olup biñ yetmiş altı senesi Muḫarreminde vefât iderek Üsküdarı Hüdâyi Maḫmûd Efendi ḫânkâḫları dâ'iresinde defn olındılar. Müddet-i fetvâları 'ahd-i Sulḫân Muḫammed Ḥan-ı Râbi' ada on bir ay ḫadardur. 'Aḫl-ı kâmil ve 'adl-i şâmil müteşerri' ve taḫvâ-penâh bir zât-ı fezâ'il-i destgâh idi. Ammâ umûr-ı ḫâriciyyede ḫalîlü'l-intibâh

leyyinü'l-cânib kâyd-ı rüsûm ve tekellüfâtında mücânib idi. Ref' a'llâhu Te'âlâ ale'd-derecâtü'l-cinânu'l-'aleyât.

El-Mevlâ El-Fâzıl Minķârîzâde Yahyâ Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Mekke-i Mükerrerme kâdîsı iken biñ otuz dört senesinde vefât iden 'Alâ'yeli Minķârîzâde 'Ömer Efendinüñ maħdûm-ı necâbet-i mevsûmlarıdır. Biñ kırk altı senesi rü'ûsa nâ'il ve ĥasbe'l-'âdete'l-mu'tâde tekml-i merâtib-i medâris ve her birinde 'ulûm-ı Őettâ ve fûnûn-ı lâ-yuĥŐâ ta'lîm ü tefhîmine mûmâris idüp Süleymâniyye Medresesinden biñ elli sekiz Zî'l-Ĥiccesinde Mekke-i Mükerrermeye vâşıl olmiŐ idi. Altmış iki Şevvâlinde Mışır Zâtü'l-Ehrâm ve ba'de'l-'azl 'avdet ve vaĥanlarında arâm idüp altmış altı evâ'ilinde Şâniyen Mışır Ķâhireye vuşul ve itmâm-ı müddetde 'avdet ve ħuful ve astâne-i 'aliyyeye duĥul eşnâsında altmış yedi evâĥirinde Şâlişen ħazâ-yı Mışır taħlîd olındı. Yetmiş iki Cumâde'l-Āĥiresinde Şadr-ı Rûmda taşaddî-yi ĥükûmet üzere iken sene-i âtiye Rebî'ü'l-Evvelinde Şeyhü'l-İslâm Şun'îzâde es-Seyyid Muĥammed Emîn Efendi ihtiyâr-ı künc-i 'uzlet ve bunlar ħadem-nihâde-i Şadr-ı vâlâ-yı meŐîĥat olduĥına Şeyhü'l-İslâm (1072) lafzı târiĥ-ı vâkı' olmak ĥarâ'ib-i ittifâkiyyâtındandır. Seksen dört Rebî'ü'l-Evvelinde 'arîza-yı 'illet-i felc ĥabî'atını taĥrîf eylemekle taŐĥîĥ-i mizâc idince Edirnedен tevħîf ve Şadr-ı Rûm Anĥaravî Muĥammed Emîn Efendi niyâbet-i mesned-i fetvâ ile teşrîf olındı. Lâkin meşveret-i umûr-ı 'izâm zuhûrında cenb-i Devlet-i 'Aliyyede müfti'l-enâm-ı mün'adim ve 'illetlerine daĥı 'adem-i te'Őîr-i mu'âlecât ve müdâvemet-i münfehim olduĥı pâdşâh-ı 'âlem-penâha ta'rîf olunmaĥla sene-i mezbûre Zî'l-Ķa'desinde 'azl ve yevmiyye biñ aĥçe vazîfe ile teħâ'ud ve sâ'ir ta'yînât-ı Şehriyye ile taħîf olındı. Seksen sekiz târiĥinde vefât idüp ten-i pâkleri Üsküdar da kâ'in medrese-i mü'esseleri ittîŐâlinde vedî'a-yı ĥızâne-i ĥâk oldı. Zamân-ı salĥânât-ı Sultân Muĥammed Ĥan-ı Râbi'ada on bir buĥuĥ seneden ziyâde müddet-i fetvâları vardır. 'Āĥbet-endîş ve ĥayr-ĥ'âh bir zât-ı fâzıl-ı 'âlî-câh idi. Tecâvüzü'llâhu 'an seyyi'atihi ve eskenehu bî-ĥubûhati cinânihi menzil-i Minķârîzâde ve cennet-i me'vâ ola târiĥ-i vefâtlarıdır.

El-Mevlâ El-Fâzıl Ćatalcalı 'Alî Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Ayasofya ve Dırağman şeyhi Tefsîrî Şeyh 'Ömer Efendiniñ hâlîfesi olup Çatalcaya irsâl eylediği Şeyh Muhammed ibn Hasan el-'Alâ'î Efendiniñ şulbünden biñ kırk bir senesinde Çatalcada kaşab-püş-ı vücûd ve hırâmende-i şahrâ-yı şühûd olup bülûğ-ı sinn-i temyizde İstanbula 'inântâb-ı gürîz ve Minķârîzâde Efendi dâ'iresinde dil-h'âhi üzere taḥşîl-i 'ilm ü faẓl ve tekmîl-i 'aql u naql ile Mevlânâ-yı müşârun-ileyhden mülâzim olup biñ yetmiş üç senesi hâricden dâhil şahn-ı tedris ve eşnâf-ı kibâr her kâvm ile enîs ü celîs olarak Girid Seferinde ordu-yı hümâyûn zafer-nümûn kâğîligı Selânik kazâsına vesîle-i i'tilâsı olup ba' dehu kazâ-yı Mısır ile kâmyâb ve manşıbına 'azm ü şitâb üzere iken biñ seksen bir Recebinde qarîḥa-yı hümâyûndan Şadâret-i Rûm İli iḥsân ve 'avdete şitâbân oldu. Seksen dört Şaferinde 'azl olunup Zî'l-Ķa' dede velî ni' met ve bâdî-yi sa'âdeti olan müşârun-ileyh Minķârîzâde Efendi maķâmında kıyâm eylemişler idi. "Ma'denü'l-'ilmi 'aleyhih ve 'aleyhi'l-fetvâ" (1084) târiḥ-i fetvâlarıdır. On üç sene miķdârı tanzîm-i umûr ve tensîḳ-i mesâliḥ-i cumhûrda müstebid-i bi'r-re'y oldukları dest ü dâmen-i taḳbîl iderek nâ'il-i iḳbâl olan nûr-ı devlet-i vüzerâ tarafından istiḳâl olındığından mâ'adâ mürâ'ât-ı resm-i tariḳde ğâyet tedḳîḳ idüp olur olmaz ricâlarına müsâ'ade göstermediği için Ķâ'im-maķâm Receb Paşa recâ-mend-i 'azli olmağla toḳsan yedi Zî'l-Ķa'desiniñ sekizinci günü şadme-i 'azl ile der-i devletden dūr ve Burusada kûşe-gîr-i künc-i ferâğ u ḥuzûr oldu. Yüz bir Ramazânında âstâne-i 'aliyyede sa'âdethânelerine 'avdete me'zûn olup iķâmet üzere iken yüz üç Cumâde'l-Âḥiresinde Edirneye da'vet ve Şeyḥü'l-İslâm Ebû Sa'îdzâde Efendi maķâmına şâniyen ilbâs-ı ḥil'at-i beyzâ-yı meşîḥat kılındı. "Āleme oldu yine müftî-yi 'alî 'âķil" (1203) târiḥ-i fetvâlarıdır. Lâkin zamân-ı ḳalîlde enfâs-ı ma'düdesi tamâm olup sene-i merķûme Şa'bânında murğ-ı rûḥ-ı revânı 'âlem-i ḳudüse pervâze iķdâm ve cesed-i pâki Edirne mezâristânında arâm eyledi. Müddet-i fetvâları def'a-yı evvelîde salṭanat-ı Sulṭân Muhammed Ḥan-ı Râbi'ada üç sene iki mâh on beş gün ve şânide Sulṭân Aḥmed Ḥan-ı Şânî müddetinde iki aydan ziyâdededir. 'Ālem-i fâzıl 'âķil ü kâmil zümre-i nîk-endîşândan maḥsûb-ı meslûbül-'uyûb idi. Fetvâları

beyne'n-nās mütedāvil-i eyādī-yi fezā'il-i istināsdur. Seḳāhu'llāhul ḳayyūm bi'r-raḫīḳu'l-maḫtūm mıyyedi semiyedi'l-ma'lūm.

El-Mevlā El-Fāzıl Anḳaravī Muḫammed Emīn Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Anḳara diyārında Hüseyin Efendi nām kimsenūñ şulbünden biñ yigirmi sekizde serḫadd-i vücūda vaşıl ve meydān-ı şühūrda mütemeşşil olmuştur. Bedraḳa-i 'avn-i Rabbānī ile eyyām-ı 'unfuvān-ı civānide seref-yāfte-i taḫşil ve muvaffaḳ-ı vişāl-i şāhid-i tekmil olup Devlet-i 'Aliyyede sālīk-zümre-i müderrisīn-i kirām ve tekmil-i medāris-i sa'ādet irtisām 'aḳībinde gürūh-ı 'aliyye-i mevālī-yi 'izāmından olup devr-i menāşib-ı 'aliyye-i cevānib ü eṭrāf iderek biñ yetmiş yedi tārīḫinde Yenīşehirden ma'zūlen Burusa ve seksende Mışır ḳazāları ve seksen iki Şaferinde ḳazā-yı İstanbul ve ḳarīn-i elṭāf olup sene-i kāmīle ḫitāmında Şadr-ı Anaṭolıya naḳl ile mazhar-ı nevāziş ü ḳabūl oldu. Seksen yedi Cumāde'l-Ūlāsında ma'zūl ve ṭoḳsan altı Cumāde'l-Ūlāsında şāniyen mesned-i mezkūre mevşūl ve sene-i ātiye Zī'l-Ḳa'desinde Şeyḫü'l-İslām 'Alī Efendi 'uzlet-nişīn-i iḫtilāṭ-ı e'ālī vü edānī olduḳda ḫil'at-ı beyzā-yı fetvā bunlarıñ zīb-reviş-i i'tilā-yı şānī olup "Ālimü'l-fıḫ Muḫammed (1097) ve 'aleyhi'l-fetvā" mışra' -ı zībāsı tārīḫ-i garrā-yı fetvālarıdır. "Müftī-yi rüy-ı zemīn oldu Muḫammed Emīn" (1097) bu mışra' daḫı tārīḫ-i fetvālarıdır. Ez-dil ü cān-ı temşiyet-i mehāmm-ı enāmda berzede-i dāmān güzārende-i evḳat ü ezmān iken ṭoḳsan sekiz Zī'l-Ḥiccesinde şarşar-ı hevil-nāk-ı hādīmü'l-lezzāt-ı ṭayy-i bisāt-ı ḫayāt eyleyüp na's-ı raḫmet-i naḳşī Sulṭān Selīm ḳurbında Ḳoḡacıdede Türbesi pişegāhında nihāde-i şandūḳa-yı ravza-yı cennāt-ı 'āleyyāt oldu. "Müftī-yi dehr idi ḫayf göçdi (1098) Muḫammed Emīn" mışra' ını Nazīm merḫūm tārīḫ dimişdür. Müddet-i fetvāları 'ahd-i Muḫammed Ḥan-ı Rābi' 'adālet-nihādda bir seneden ziyādedür. 'Āḳil ü kāmīl her kārda mu'tedil vaḳūr ve deryā-dil bir zāt-ı kerīmü'l-şifāt 'amīmü'l-berekāt idi. Kendilere mensūbe fetvā-yı meşhūre eyādi-i fuḳahā ve ḫükḳamda menşūredür. Bir medresesi ve Tenvīre ḫāşiyesi vardır. Ekremu'llāhi bi'l-fevz ve'n-necāt yevmü't-tenād ve zāde luṭfihi.

El-Mevlā El-Fāzıl Debbāgzāde Muḫammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Debbâğ Şeyh Maḥmūd Efendiniñ maḥdüm-ı mükerremeleridür. Ta'yîn-i müverrihîn üzere biñ altmış yedi senesi ḥâric rütbesiyle be-kâm ve kaṅtara-yı seyl-i berâzih-i merâtib-i müderrisîn iderek Dârü'l-Ḥadîşden biñ yetmiş yedide Şâm ve seksen birde Edirne ile nâ'il-i merâm ve seksen beş Cumâde'l-Ûlâsında nâ'il-i kazâ-yı İstanbul ve sene-i kâmilede ma'zül olmuşlar idi. Toḳsan Rebî'ü'l-Âḥirinde Şadr-ı Anaṭoliya nâ'il ve yigirmi altı ay güzârında 'azl olunup toḳsan sekiz Zî'l-Ḥiccesinde Şadr-ı Rûm İliye vâşıl olmuş iken Şeyhü'l-İslâm Ankaravî Efendi tayy-i bisât-ı ḥayât ve bunlar baş-ı kâlîçe-i fetvâda şebât eyledi. Tarihleri "belî İmâm Muḥammed (1098) maḳâmıdur fetvâ" ammâ ḥal' -ı Muḥammed Ḥanîde zorba nâmına olan melâ'in-i vükelâ-yı devlet beyninde kendü izâleler için ittifaḳ ve mu'âhede-i âşârın müşâhede itmeleriyle ba'zı ricâl-i menâşıbı tebdîl ile emr-i ḥatır-ı taḥşîl itmek sevdâsına düşüp ibrâmlarıyla biñ toḳsan toḳuz senesi Rebî'ü'l-Âḥirinüñ on ikinci günü mesned-i fetvâdan tenzîl ve ḥavâşş-ı teḳâ'üd ile ikrâm olunmuş idi. Yine sene-i mezkûre Cumâde'l-Âḥiresinde tâ'ife-i 'aliyye-i 'ulemânüñ dil-pesendi Şeyhü'l-İslâm es-Seyyid Feyzullâh Efendi def'a-yı ülâda 'azl ve Erzuruma me'mûr olduklarında bunlar tekrâr ol caḥ-ı vâlâ ile mesrûr olmuşlar idi. Bir zamân müteşaddi'-i fetḳ ü retḳ-i umûr-ı cumhûr olup herkesi tatyîb ve külûb-ı ehl-i ḥacâtı taṭrîb itmek mülâḥazasıyla her silsilede ḥareket-i sâbıka ile Zeydî 'Amruñ 'Amrı Bekrûñ yerine taḥrîk ve murâdlarına cümleyi ḥişsemend-i sürûr itmek iken i'tibâr-ı sâbıḳ ile medreseden medreseye devr eylediği 'ulema ḥaḳḳında luṭf olmayup cevri olduğına binâ'en bu ḥareketleri zamâyir-i ḳavmi tefkîk idüp beyne'l-'ulemâ teḥaddüş iden kıyl ü ḳâl-ı vâşıl-ı sem'-i hümâyûn olduğda yüz bir Ramazânında 'azl ile mübtelâ-yı âlâm ve biñ yüz on dört senesi Rebî'ü'l-Âḥirinde veşîka-yı ḥayâtı mahtûm-ı ḥatm-i ḥitâm olup İstanbulda Sulṭan Selîm ḳurbında binâ buyurdıkları medrese-i mü'esseseleri meydânında şadr-nişîn-i manzara-yı ârâm oldılar. Def'a-yı ülâda altı ay ḳadar müddetinüñ bir miḳdârı evâḥir-i 'ahd-i Sulṭân Meḥmed Ḥan-ı Râbî'ada ve mâ'adâsı 'ahd-i Sulṭân Süleymân Ḥan-ı şânîde ve şâniyede iki seneden ziyâde vaḳtini yine zamân-ı Sulṭân Süleymân Ḥan-ı şânîde

mürür eyledi. Tâhirü'z-zeyl fârisü'l-ḥayl fâzıl-ı nîkû-şemâ'il idi. Tegammedu'llâhu bi-ḡufrânihi ve eskenehu bi-ḡubûhati cinânihî.

Câmi' u'r-Riyâseteyn Mevlânâ Es-Seyyid Feyzü'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh vilâyet-i Erzurumdan zuhûr idüp vâşıl-rütbe-i bulûḡ u nişâb olduḡdan soñra teşmîr-i sâḡ-ı iḡdâm ve şedd-i raḡl-i bâzû-yı ihtimâm ile tekmi'l-i 'ilme sa'y ü ictihâd ve taḡşîl-i biḡâ'a ve isti'dâd 'akîbinde yani Ḥ'âce Vâni Efendi biñ yetmiş dört Ḥilâlinde der-i devlete gelüp kendülerin daḡı da'vet ve kendüye dâmâd idinmiş idi. Biñ yetmiş sekizde edâ-yı Ḥacc-ı Şerîf için Cânib-i Ḥicâza 'azîmet ve ba'dehû ifâ'il-ḡacc-ı 'avdetlerinde mevkib-i hümâyûn Yeñişehirde bulunmaḡ münâsebetiyle toḡrıca oraya 'azîmet ve ḡâ'in pederleri mûmâ ileyh Vâni Efendinün vilâdetiyle ḡuzur-ı hümâyûna müşûl olup biñ seksen Recebinde Sulṡân Muşṡafâ Ḥan-ı şâninün ḡ'âcesi Seyyid Muḡammed Efendi fevt olmaḡla bunlar istiḡdâm ve ol ešnâda bâ-ḡaṡṡ-ı hümâyûn mülâzım ve biñ seksen bir Muḡarreminde müderris olup biñ seksen altıda bâ-pâye-i İstanbul Sülymâniyye-i Dârü'l-Ḥadişinden Sulṡân Aḡmed müderrisligiyle teḡâ'üd ve seksen toḡuz Recebinde Şehzâde Sulṡân Aḡmed ta'lîmine daḡı me'mûr olmuşlar idi. Biñ toḡsan yedi Zî'l-Ḥa' desinde Şadr-ı Şadâret-i Rûm İli ile bekâm olduḡdan soñra zamân-ı Cennetmekân Sulṡân Muḡammed Ḥan-ı Râbi'ada ya'ni biñ toḡsan yedi ḡudûdına dek ḡıdmet-i ta'lîm-i şehzâdegân civânbahtân ile fâ'ıḡü'l-aḡrân ve biñ toḡsan sekiz senesi Zî'l-Ḥiccesinin yigirminci günü neḡâbet-i eşrâfla ḡarîn-i iḡsân olmuş iken pâdşâh maḡfûrun ḡal'ı ve vuḡû'-ı cülûs-ı Süleymân Ḥan-ı şânî ešnâsında zorba nâmına olan melâ'in-i vükelâ-yı devlet bâbında izâleler için ittifâk ve mu'âhede-i âşârın müşâhede itmeleriyle ba'zı ricâl-i menâşıbı tebdîl ile emn-i ḡâṡır taḡşîl itmek sevdâsına düşüp ilḡâḡ u ibrâmıyla toḡsan toḡuz Rebî'ü'l-Evvelinün on ikinci günü Şeyḡü'l-İslâm Debbâḡzâde Efendi bi'l-iḡtizâ ihtiyâr-ı inzivâ ve bunlar mesned-i fetvâya revnaḡ-efzâ olmuşlar idi. Sene-i mezbûre Cumâde'l-Âḡiresinde hücûm-ı bâḡiyân ile şadrü'l-vaḡt Siyâvûş Paşaşehîd ve ehâlî-yi şehri hücûmıyla erbâb-ı baḡy u tuḡyânun daḡı sarsaḡları cesedlerinden teb'id olup Şadr-ı Şadâretle Vezîr-i A'zam Nişancı İsmâ'il Paşa tes'id olunduḡda kendüye hem-dimâḡ Debbâḡzâde

Efendiyi müftî itmek kasdıyla veyâhüd şâhib-i tercemenüñ vak'adan bir gün muqaddem zorbarlar da'vetiyle ağa kapusına varmak töhmeti için şehr-i mezbûruñ yigirmi sekizinde 'azliyle Erzuruma nefy idilmiş idi. Yüz elli altı Cumâde'l-Âhiresinde Cennet-mekân Sultân Muştafâ Han-ı Şânî cālîs-i evrengde saltanat ve zîver-i erîke-i cihân-bânî olduĝda 'alâka-yı ta' lîm ü ta' allüme ri' âyet ve haĝĝ-ı 'ilm-i şerîfî şıyânet idüp tefvîz-i umûr-ı fetvâ için Erzurumdan da'vet ve sene-i merĝüme Şevvâlinüñ on birinde Maĝrûsa-i Edirne de manşib-ı vâlâ-yı fetvâya şâniyen vuşul bulmuşlar idi. Biñ yüz on beş senesine gelinceye deĝin toĝuz sene müddet-i bâlâ-nişin-i mesned-i fetvâ olup zamân-ı devleti imtidâr u müsâ' id-i sâ' id-i iĝbâli gitdikçe isti'dâd ve şadr-ı fetvâya geldiĝi vaĝtde henüz rütbe-i ĝarice 'arız olmamış bulunan etbâ' vü evlâdını müddet-i nüh sâle fetvâsında bâ-ĝasbe't-ĝarîĝ altmış yıllık menâzil-i 'âliyyeye is'âdda te'cîl idüp ĝattâ ekber-i evlâdı olup pâye-i Şadr-ı Rûm ile Anaĝoldan ma'zûl cây-ı vâlâ-yı neĝâbet-i eşrâf ile ser-efrâz-ı fuĝûl olan es-Seyyid Fetĝu'llâh Efendiyi intikâllerinden sonra manşib-ı fetvâya ĝalef ve câ-nişinleri olmak üzere pâye-i rütbe-i sâmi-yi şeyĝü'l-İslâm ile i'zâz olunmak bâbında rikâb-ı kâmyâba telĝîş-i taĝdîmiyle 'arz u inhâ ve ol bâbda vuĝû' bulan müsâ'ade-i seniyye üzere maĝdûm müşârun-ileyh ilbâs-ı ĝil'at-ı beyzâ olunmuş idi. Biñ yüz on beş senesi Der-Sa'âdetde erbâb-ı baĝî vü tuĝyânüñ dâ'ire-i fesâdları tamâm-ı cem'iyet ü nizâm bulduĝdan sonra Edirne de rikâb-ı hümâyûna maĝzar-ı taĝdîmiyle şâhib-i terceme ile maĝdümları müşârun-ileyh Fetĝu'llâh Efendi ve Şadr-ı Rûm es-Seyyid Muhammed Dede Efendi ve Şadr-ı Anaĝolı es-Seyyid Muştafâ Efendi manşiblarından 'azl olup kendüleriyle ba'zı da'vâmız görilmek üzere âstâneye irsâl olunmadıĝı taĝdîrde Dârü's-Salĝana Edirneye toĝrı 'aliyyü'l-ittifâĝ rû-be-râh olacaĝımızda ĝaĝ'en şekk ve intibâh buyrılmaya deyü Taşĝızâde eş-Şeyĝ 'Abdu'llâh Efendi şaĝşar-ı bed-nihâd ile gönderdikleri maĝzar-ı serâ-yı Şadr-ı 'Âlîde vukû' bulan meşveretde mevlânâ-yı müşârun-ileyhüñ ma'lûmı olıcaĝ miĝfer-i mezbûruñ rikâb-ı salĝanata taĝdîmine ĝaĝ'en rızâ göstermeyüp Bostancı Başı 'Alî Aĝa şâdır olan fermân-ı 'âlî mûcibince dört yüz ĝadar Bostancı neferâtıyla ĝavşa merĝalesinde mûmâ-ileyh 'Abdu'llâh Efendi ile refîĝlerinüñ önlerin alup getürdikleri maĝzarı 'âlî

rivâyete ihrāk-bi'n-nār itdükdən şöra kendüleri Egri Dere palanğasına nefy ü tesyîr olınmışlar idi. Bu keyfiyyet inhâ-yı maħremân-ı salţanat ile resîde-i sem' -i hümâyün olduğda Vezîr Râmî Paşaya İstanbuldan gelen elçiler haqqında sünüh iden hareketiñüz erbâb-ı şekâvet ü fesâdün zarûrî âteş-i kemînelerin fûrûzân itmeden ğayri neyi müntec olur buyurduklarında vezîr müşârun-ileyh şâhib-i tercemenüñ re'yiyle vuķû'ını 'alî rivâyete hıfz olınan maħzar-ı mezkûrî irâ'e ile Cenâb-ı pādşâhiyi igzâb idüp ol hâlde müftî-yi müşârun-ileyhün 'azline ve dört nefer evlâdıyla vaţan-ı aşlîsi olan Erzuruma nefy vü ta'zîb ve Egri Dere Palanğasına nefy olınan eşğâş-ı bî-edebler dahı Edirneye da'vet ve taţyîb olunmak üzere fermân buyrıldı. Çavuş Başı 'Osmân Ağa yeddiyle nefylerini nâţık-ı fermân müftî-yi müşârun-ileyhün bulunduğı maħalle irsâl ve kable'l-'işâ' Edirneye bir sâ'at mesâfe olan Şabuncı Karyesine işâl olındılar. Erbâb-ı fitne vü fesâduñ âteş-kîneleri henüz sükün bulmadığından vezîr-i a'zâm telâşa düşüp bu melâ'în müftî-yi müşârun-ileyh evlâdları ellerine girmedikçe ârâm itmemek ğasebiyle nâçâr zarar-ı 'ammdan ğaşş-ı evvelîdür diyerek pençe-i intikâmlarına teslîm olunmadı. İktizâ eyleye deyü ve Adana İskelesinden sefîneye süvâr olmamaları ğuşuşında te'cîl ve Erzuruma 'azîmetleri ve Adana ğavâlisinde mekşâ taħvîl olındı. Edirne de ğâ'in ğâneleri ve Bezistânda ve cevâmi'de bulunan mâlları başılıp aĥz u ğabz olunduğdan şöra tâ'ife-i eşğiyânuñ mişafir râhiyeleri andan tertîb-i ğuşuşân 'umûmen 'ulemâ Efendilerden her birine ikişer yüz ğuruş yol ğareclığı i'tâ kılındı. Verâ-yı perde-i esrâr-var zuhûr idecek mücibi mevlânâ-yı müşârun-ileyhe ve evlâd u etbâ'ına sedd-i râh olup devr-i ğaşabât u büldân iderek Pervârî ğazâsına geldüklerinde mübâşir ğazâ ma'rifetiyle girü Edirneye ihzâr birle şınıf-ı 'ulemâya ri'âyeten tarîķleri evvelen imârete taħvîl ve ba' dehû ağa ğapusunda ğâ'in maħbese ilkâ ve tenzîl olındılar. Ēarağaş Muştafâ nâm sipâhî ve Tırucanlı Aĥmed nâm Yeñiçeri ve Küçük 'Alî nâm cebeci-i sâ'ir cellâdân-ı bî-emân ile üç ğün ğavâle-i şimşîr-i âzâr ve şikence vü ezâ ile bîzâr olduklarından şöra ğağlarında taleb olınan fetvâ-yı telefî virmekde Ħalefî Efendiden ğâyet tevağğuf u taħarrî ve dünyâ manşıbı için ğalemiyle böyle ğadr-ı 'azîme-i mübâşeretden teberri' itmek lâzım u vâcib iken istifa iden ğaddârlara temşît-i ğarez-i nefside hevâdâr olup ifnâlarına cevâz

ile iftā ve sā'irler dahı ol kıbāle-i ğadr u zulmi imzā itdiler. *Mālekūm keyfe tehkumūn emlekūm fihi kitābe tedrisūn kellā seye'lemūn şümme kellā seye'lemūn* hūn-ı nā-ħaqq-ı bī-çāreye āteş viren hun-ħ'ārlar müfti-yi müşārun-ileyhi zindāndan ihrāc ve bir hammāl-i bār-giri ile At Bazārı nām maħalle getürmekle iz'āc idüp serfelāket-zedelerin seylāb-ı cūybār-ı şehādet eylediler. Ba'zı erāzil-i eşħāş ayağına taħdukları ipi bir taħım taħkır ü taħfif ile çeküp Yeñiçeri Ordusına getürdüklerinden soñra Nehr-i Tuncaya atup āyın-ı düşmenān hāndān-ı nübüvveti icrā ve nām ibni Mülcemī ihyā itdükleri hayret-fermā-yı ehl-i şu'ūr ve fayşal-ı da'vā-yı mazlūmiyyeti vābeste-i yevm-i nüşūr oldu. "Vehm-i aħkemū'l-ħākimin" "inne şehid (1115) bilā şübheti" tārīh-i vākı' olmışdur. Āşār-ı kalemlerinden "Kitābū'l-Ezkār Bi'l-'Ays Ve'l-İbkār" nām evrādları ve zebān-ı Türki ile müveşşeħa-i le'tā'if-i şettāyī cāmi' bir mecmū'aları ve mecmū'a-i fetevāları ve Beyzāvī ħāşiyeleri sūre-i Nebeden aşāğı 'işāme ħāşiyeleri ve şerh-i 'aķāyid-i ħalħālīsine ta'likātları ve "Neşāyihū'l-Mülūk" ve Ĥaṭīb Kāsım ravzasına tercemeleri ve sā'ir āşārı dahı vardur. Erzurumda Burusa ve cāmi' ve dārū'l-ķurrā ve Şāmda Dārū'l-Ĥadiş ve Medīne-i Münevverede bir medrese ve İstanbulda medrese ve kütübħāne ve mekteb ve cevāmi'-i selāṭine birer imām zammı ve tervihelerde 'Aşr oķımaķ āşār-ı ħasenelerindendür. Müddet-i fetvāları 'aşr-ı Sulṭān Muħammed Ĥan-ı Rābi' ve Sulṭān Süleymān Ĥan-ı Şānī ve Sulṭān Muşṭafā Ĥan-ı Şānīde sekiz sene sekiz buçuk māhdur. Vaķ'an mezkūre-i eşnāsında Edirne de ķādī bulınan Yekçeşm Ĥüseyn Efendi fırsat-ı ğanımetdür deyü Şadr-ı Anadolı ile ķarirū'l-'ayn olup Vezir-i A'zam Rāmī Muħammed Paşa ile istiķbāl-i 'asākir-i bāğıye için otağa geldüklerinde iķtizā-yı vaķte binā'en şehr-i Rebī'ül-Evvelün on dördinde rütbe-i vālā-yı fetvā ile be-kām olunmuş idi. Lākin bir fetvā imzāsıyla mücāmele muķadder ve bir emre müdāhele müyesser olmadan 'asākir-i ķahr-ı mazħar ibrāmıyla Şeyhū'l-İslām-ı Sābık İmām Muħammed Efendi şāniyen irtifā'-ı mesned-i fetvā eyledükde Ĥüseyn Efendinün 'adem-i ihtifāsı bādī-yi nefy ü iclāsı olup vesīle-i i'tinā bir maddede rev-nümā olmamağla mesned-i vālā-yı fetvā ile be-kām olan 'ulemā-yı 'izām ħāzerātı şirasında taħrirden ihmāl olındı.

El-Mevlā El-Fāzıl Ebū-Sa'īdzāde Feyzu'llāh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh biñ elli üç senesinde hâ'iz-i rütbe-i celîle-i fetvâ olan Ebû Sa'îd Efendinuñ necl-i necîb-i ferzend-i edîbidür. Biñ kırk senesinde tevellüd idüp "ay toğdı" (1040) târih-i vilâdetleridür. 'Unfuvân-ı civânide ya'ni biñ elli beşde def'aten Mihrimâh Sultân Medresesi müderrisi ve altmış dört Şaferinde yigirmi beş yaşında iken İstanbul pâyesi kerem ve Zî'l-Ûlâsında bi'l-fi'l kâdî-i İstanbul ve Recebinde ma'zûl olup on üç sene miqdârı 'azl-i medîd ile iķâmetden sonra biñ yetmiş yedi Şaferinde Şadr-ı Anaçolıya taşaddur ve Arpalık t̄ariķiyle Selânik ve İzmir kazâlarını bi'z-zât kendüleri zabtdan sonra biñ toķsan beş Zî'l-Hiccesinde yine şadâret-i mezkûreye tekerrür eylediler. Ba' de hû 'azl-i yesîr ile biñ toķsan yedi Zî'l-Ûlâsında Rûm İli kâdî-i 'askerligi ile kâdr ü şânı ziyâde ve ba' de l-'azl biñ toķsan sekiz Zî'l-Hiccesinde yine şadâret-i merķûmeye i'ade olunup biñ yüz bir Ramazânında mesned-i fetvânuñ yedd-i mü'eyyidlerine ihâlesi evvelî görildükde ism-i sâmilere "Feyzullâh Efendi" meşîhatlerine (1101) târih-i vâķı' olmuşdur. Ammâ yüz üç Cumâde'l-Âhiresinde huzûr-ı hümâyûn-ı şevket-maķrûnda Vezîr-i A'zam 'Arabacı 'Alî Paşanuñ netice-i muķaddimât-ı tezvîrâtı hilâfında ğayreten hâric-i âdâb-ı vukû'a gelen kelimâtı 'azline sebep olup 'aķîbinde Bozcaada Cezîresine nefy ü iclâ olunmasına fermân-ı hümâyûn temhîr ü imlâ olunmuş iken Halefî 'Alî Efendi ricâsıyla Beşiktaşda kâ'in yalısında iķâmetine müsâ'ade buyrılmış idi. Müşârun-ileyh 'Alî Efendi sene-i merķûme Şa'bânında vefât idüp ol maķâmında bunlar şâniyen hâllâl-ı müşkilât olup ammâ muķtezâ-yı hükm-i âlûdını keyf ile Vezîr-i A'zam Sürmeli 'Alî Paşaya ser-fürü eylemeyüp yüz beş Şevvâlinde bi'l-'azl Saķıza nefy olunup Cezîre-i merķûmeyi düşmân istilâ itdükde vire ile karşıusunda vâķı' Çeşme nâm mahalle çıkup bu kadar meşâ'ib-i giriftâr olduķdan sonra yine hâline terahhüm olunmayup Mısırda nefy ü taĝrîb ile ta'zîb olındı. Ba' de zâlik 'afv ü ıtlâķ olınarak Fındıklıda kâ'in yalısında kendü hâliyle meşĝûl iken biñ yüz on beş senesinde vefât ve terk-i kârbâr-ı hayât eyledi. "Göçdi Feyzullâh Efendi" (1110) mısra'ınıñ cevherîsi târih-i irtiķâlleridür. Def'a-yı ulâda yigirmi bir ay müddet-i fetvâsınıñ bir senesi zamân-ı Sultân Süleymân Han-ı Şânide mâ'adâsı Sultân Ahmed

Ḥan-ı Şānīde mürür idüp mecmū' -ı müddet-i fetvāları dört seneden nākışdur. 'Aḳıl u reşīd ve her fende māhir ve her gūne-i hünerde mahāreti zāhir olup emşāl ü etrābına ḥayret virür fezā'il ve 'ulūm-ı sā'iresinden mā'adā fenn-i 'ulūm-ı nücūm-ı felekiyyeden ḥişşe-yāb ve kemālāt-ı şī'r ü inşāda ḥā'iz evfā-yı nişāb olarak ammā ḡāyet mütehevvir ve şedīd idi. Ervāhu'llāhu te'ālā bi-feyzihi'l-aḳdes sa'iden ve a'lāhu bifazlıhi'l-enfūs maḳāmen 'adidā.

El-Mevlā El-Fāzıl Şādık Muḥammed Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh fazl u kemāl ile ser-bülend olan Şadru'd-dīn Şīrvānī aḥfādından olup vilādetleri biñ kırk tārīḥinde vāḳı' olmuştur. Mevsim-i şebābda fūnūn-ı kemālāt yoluyla intisāb itdükden şoñra ḥāric rütbesine 'āric ve maşā'id-i merātīb-i me'āric oldı. Devre-i mu'tāde-i tedi'si tekmi'den şoñra ya'ni biñ toḳsan bir tārīḥinde Ḥalebü's-Şebā ba' dehū Şadr-ı ḳazā-yı Mışıra taşaddur ve 'azlinden bir müddet şoñra yine manşib-ı mezbūre tekerrür eyledi. Biñ yüz senesi müfti'l-enām Ebū Sa'idzāde Feyzu'llāh Efendinüñ imdād-ı cenāh-ı himmetleriyle Şadr-ı Anaḫolı gibi rütbe-i refī'aya pervāz ve andan batrīḳü'l-naḳl yüz beşde Şadr-ı Rūm ve yine sene-i merḳūme Şevvālinde müfti-yi müşārun-ileyh Feyzu'llāh Efendi üzerinden mesned-i fetvāyı iḥrāz eylemişler idi. "Şādıḳu'l-ḳavı Muḥammed ve 'aleyhi'l-fetvā" (1105) meşīḫatlerine tārīḥ-i vāḳı' olmuştur. Her ne ḳadar ḥilm ü meskenet ile mecbūl ve dā'imā kendü ḥāliyle meşḡul idi iseler de ḥāce-i pādşāhī Feyzu'llāh Efendinüñ menfāları olan Erzurumdan bā-ḥaḫḫ-ı hümāyūn-ı Der-Sa'ādet'e 'avdetleri ve ol vaḳt vezīr-i a'zam bulınan Sürmeli 'Alī Paşayı bī-ḥuzūr itmekle müşārun-ileyh Feyzu'llāh Efendinüñ mesned-i fetvāya naḳlleri biraz zamān te'ḥīr ve bu aralıḳda mine'l-'amūd ile'l-'amūd-ı ferc-i mantūḳınca ḫardu teb'idine başḳa re'y ü tedbīr olunur deyü zihninde ḳarār virüp hezār-gūne-i mükāyed ile şāḫib-i tercemenüñ biñ altı Şa'bānıñ dördüncü günü 'azlinde te'cīl ve cā-yı vālā-yı fetvāya Şadr-ı Rūm Muḥammed Efendi naḳl ü taḫvīl olunmuş idi. Fındıklıda vāḳı' ḥānelerinde on iki seneden mütecāviz kūşe-güzīn-i ḥumūl olduğdan şoñra biñ yüz on sekiz senesi Şevvālinde Paşmaḳçızāde es-Seyyid 'Alī Efendi üzerinden şāniyen mesned-i mu'allā-yı fetvāyı teşrīf idüp ḡāyet-pīrā olduğundan temşīt-i umūr-ı fetvāya ḳa' en

dimāğı olmamağla fırsat bulduğça ‘aciz ü fütürını müş‘ir-i kelimāta ağāz itdiginden mā‘adā ahdice Sulṭānuñ cenāzesi şalāṭına emānet itdükde her tekbırde bayrām namāzı gibi ellerin kaldırıp nüh mertebe-i pır-i nā-tuvān oldığı ma‘lūm-ı pādşāh-ı bend-i nevāz olmağla biñ yüz on toğuz senesi Şevvālinde ‘afv olup kemāfi'l-evvel Fındıklıda vākı‘ hānesinde inzivā ve humūl üzere iken biñ yüz yigirmi bir senesi Ramazān-ı Şerifinüñ sekizinci günü ravza-yı Rıdvāna toğrı refṭār ve ni‘am-ı fāniyeden imsāk idüp zülāl-i nesīm-i dārū'n-na‘im ile ifṭār eylediler. Mevlānā-yı müşārun-ileyh baħr-i zehhār fezā’il u ‘ulūm olup her fende māhir ve her hūnerde emşāline rüchānı zāhir oldığından mā‘adā ser-rişte-i tezkiye-i nefse mālīk ve cihāngır Şeyhī Efendiden aħz-i inābetle tariķ-i Ḥaķķa sālīk olarak ‘ilmi gibi taķvāda müselleme-i enām ve lafzen ve ma‘nen şeyhü'l-İslām idiler. Def‘a-yı ũlada toğuz māh miķdārı ‘aşr-ı Sulṭān Aħmed Ḥan-ı Sānide ve şāniyede bir sene vaķtı ‘aşr-ı Sulṭān Aħmed Ḥan-ı Sālişde güzērān ve mecmū‘-ı müddet-i fetvāları bir sene toğuz ay miķdāridur. Raħmetu'llāhi ‘aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl İmām Sulṭānī Muħammed Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh meşķat-ı re‘si olan Burusada ziver-i miħrāb-ı iķāmet iken Ḥudāvendigār-ı huld-āşiyān merħūm Sulṭān Aħmed Meħmed Ḥan-ı Rābi‘ Ḥazretlerine imām ve Sulṭān Aħmed Medresesinde Yeñişehir ķazāsıyla medāric-i medārisde hareketi tamām olup ba‘de zamān ķādī-i İstanbul ve ķazā-yı merķūmdan ‘azli Ḥilālinde def‘a-yı şadāret-i Rūma irtifā ile nā’il-i ğāyetü'l-ğāyāt-ı merūm olduğdan soñra biñ toğsan tārīhinde Şadıķ Efendi merħūmuñ yerine mükerreren Şadr-ı Rūm ve biñ yüz altı Şa‘bānında merħūm müşārun-ileyhüñ yerine cāh-ı celīlū’s-şān-ı fetvāya şu‘ūd u i‘tilā ile imāme-i sübḫatü'l-cevāhir-i erbāb-ı ‘ulūm olmişlar idi. İki māh altı gün ol cāh-ı celīlūñ ḫükmini icrā ile ‘azle mübtelā ve kemāl-i ‘izzet ü ikrām ile İstanbulda kā’in sa‘ādet hānelerinde meķş ü ārām buyurup biñ yüz on beş tārīhinde zuhūr iden Edirne vaķ‘a-yı ğarībesi eşnāsında Ķañlıcağda vākı‘ sāhilhānelerinde iken erbāb-ı şūr u fitne At Meydānına getirüp miyānlarında müftī nāmına şāyān görmeleriyle muķtezā-yı ḫāl üzere altı ay miķdārı maķāmında ibķā vü taķrīr olınmış idi. Ancak evzā‘-ı sābıķasından ğayri Vezīr-i A‘zam Ḥasan Paşa

naşbında Paşa oğlum senüñ vüzerātuñ icmâ'-ı ümmetle olmuşdur sözünü tefevvüh itmenüñ hüsn ü kubbını idrâk idemeyüp kelâm-ı mezbûr bi'l-âhire sem'-i hümâyûna vâsıl oldığı hâlde yine kendüye istiḥâlet virilmiş iken ma'zûller için bir alay yaramazlar pādşâh-ı İslâma mehîñ ve dîn ü devlete 'adû-yı mübîn idiler. Hele cezâ-yı mâ-yelaqlarını buldılar yolından mesned-i emn ü asâyişde 'arz-ı nümâyiş idişi iğbirâr-ı şâhâne-i mûcib olmuş idi. Nehc-i mübîn üzere bahâne-i ders-i tefsîr ile maşlahat-ı cezâyâ mu'ayyen olan sene-i merķûme Ramazân-ı şerîfinüñ on sekizinci sebt günü serâ-yı hümâyûna varup derse mülâzim olan efendilerün olduğu mevķıfde maḥall-i bahşe nigâh üzere iken Silâḥ-dâr Ağa ḥaber-i 'azl ü nefy ile vardığında kendüye ḥuzûr-ı hümâyûna da'vet için geldi zann idüp yerinden kıyâm ve Ağa müşârun-ileyhe şâdir olan ḥaṭṭ-ı hümâyûnî irâd u i'lâm itdükde kendüye istilâ iden ḥayret üzṭirâbdan bir zamân nuṭḳ u cevâba kâdir olmayup ba' dehû hezâr-ı pîc ü tâb ile fermân pādşâhımızuñ diyerek meclisden ṭaşra çıkup Bostancı Başı mübâşeretiyile Yalı Köşkinde Dergâh-ı 'Alî kapucı başlarından Küçük Ḥasan Ağaya bi't-teslîm Fenâr Bağçesi sâhilinde âmâde olan çekdirmeye süvâr olduḳdan soñra maḥall-i menfâsı olan Burusaya 'âzim ve müterâhi olup yigirmi altı seneyi mütecâviz zamân Burusada iķâmet ve erbâb-ı 'ulûm u ifhâma tedrîs ü ifâdeye müdâvemet eyleyüp biñ kırık bir senesi Rebi'ü'l-Evvelinde Burusada çâr-tekbîr zen-i âlâyiş-i 'âlem-i 'anâşır ve eşbâh ve şem'-i mihrâb gibi kenâre-gîr-i encümen-i ervâh oldu. Def a-yı evvelîde altmış gün müddetini salṭanat-ı Sulṭân Muşṭafâ Ḥan-ı Şânîde ve şâniyede altı ay kadar vaḳt-i zamân-ı Sulṭân Aḥmed Ḥan-ı Şâlişde güzerân ve mecmû'-ı müddeti ṭokuz aydan noḳsandur. 'Âbid ü zâhid şâhib-i ḥulûş ve mürâ'î-yi ṭavr-ı maḥşûş idi. Ca'le'llâhu te'âlâ li'l-mütteķîn imâmen.

El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid 'Alî Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Üsküdar kazâsından ma'zûlen vefât iden Paşmakçızâde Muḥammed Efendinüñ şulbünden biñ kırık sekiz tariḥinde zîver-i mehd-i şühûd olmuşdur. Sinn-i şebâb-ı tekmîl ve 'ulemâ-yı 'aşrından fûnûn-ı faẓl u kemâl taḥşîl itdükden soñra müftî-yi yegâne-i fâzıl 'Abdu'r-Raḥîm Efendi ḥıdmetlerinden mülâzim ve ṭariķ-i hidâyet-i refîķ-i 'ilme 'âzim oldılar. Devre-i mu'tâde-i medârisi

tekmîl ve biñ toğsan sekizde Kudüs-i Şerîf ile tebcîl ve yüz birde Edirne kazâsıyla tekrîm olup yine sene-i mezbûrede neķâbet-i eşrâf ile qarîn-i mezîd-i eltâf olmuş iken Rûm İli pâyesi dağı irdâf kılinup beyne'l-emşâl ta'yîn-i tâmm-ı ihrâz eylediler. Şeyhü'l-İslâm-ı vaķt bulunan Feyzü'llâh Efendi 'azl olunduķda bunlar yine manşıb-ı neķâbetle İstanbulda meķse me'zûn olmuşlar idi. Müftî-yi müşârun-ileyh Feyzü'llâh Efendi 'azl-i çihil rûze ile mesned-i fetvâya 'avdet buyurduķlarında mâbeynlerinde ma'ķud olan mihr ü muħabbet ma'lûm-ı taraf-ı devlet olmamağla ikrâmen yine Rûm İli ķadî-i 'askerligi ile Edirneye da'vet ve şeyhü'l-İslâm müşârun-ileyh ĥazretleriyle ma'an 'azîmet itmek üzere ašdâr-ı menşûr-ı 'inâyet buyrıldı. Tekmîl-i müddet-i mu'tâdeden soñra ma'zûl ve İstanbulda olan ĥânelerinde 'ilm ü 'ibâdetle meşġul iken bi-taķdîrillâhu Te'âlî zuhûr iden Edirne vaķ'asında her fırķa kendü emşâl üaķrânının ol kâr-ı bed-hencârda bulunmaları ķaydına düşüp zümre-i 'ulemâ dağı müşârun-ileyhün da'vetleri arzûsında olmalarıyla ĥ'âh u nâ-ĥ'âh meydâna da'vet ve külfet-i icâbet ile taşaddî' idüp zât-ı 'iffet-i nişâblarına bi'l-ikrâh mesned-i fetvâyı cilvegâh eylediler. Lâkin kendüleri umûrında fikr-i enâmı der-pîş ider bir ĥiredmend-i 'âķibet-endîş olmağla irâde-i cumhûr ile teveccüh iden manşıb-ı fetvâdan temâyüz ile ĥalâş olduķdan soñra altı ay mürûrında ya'ni biñ yüz on beş Ramazân-ı Şerîfinün on sekizinci sebt günü zât-ı liyâķat-şî'ârları mesned-i fetvâya iclâs ve revîş-i ķâbiliyyetlerine ĥil'at-i beyzâ-yı fetvâ ilbâs olunmuş idi. "Ālimü'l-fıķh 'alî ve 'aleyhil'l-fetvâ" (1115) meşĥâtlerine târîĥ-i vâķı' olmuşdur. Üç seneden mütecâviz tesviye-i umûr-ı 'ulemâya kıyâm u kemâl-i 'iffet ü istikâmet ile țarîķ-i 'ilme vaz'-ı ķânûn u nizâm buyurduķdan soñra Vezîr-i A'zam Çorlılı 'Alî Paşanın ilĥâĥıyla biñ yüz on sekiz senesi Şevvâlinde Şadr-ı fetvâdan tecnîb ve Sinob kazâsına nefy ü ta'zîb olındılar. Biñ yüz yigirmi iki senesinde İstanbula 'avdete me'mûr ve sene-i merķûme Cumâde'l-Ûlâsının on toğızuncı günü Ebezâde Efendi yerine Şadr-ı fetvâya tekerrürleriyle 'âmmе-i 'ulemâ memnûn olup temşiyet-i umûr-ı țarîķ-i 'ilm ile meşġul iken biñ yüz yigirmi dört senesi Muħarreminde münĥarifü'l-mizâc ve der-mânde-i ķabûl-i 'ilâc olup mâh-ı mezbûrun dördüncü günü bi-emri'llâh-ı te'âlâ terk-i manşıb-ı ĥayât ve merâtib-i dünyeviyyeden ķaķ'-ı nazâr-ı iltifât buyurdılar. "Beķâya

göçdi es-Seyyid ‘alī ol müftī-yi āfāk" vefātlarına târiḥ-i vâkı‘ olmuşdur. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh fazl u kemâl ile nâmdâr ve ‘iffet ü istiḡnâ ile yegâne-i ruzgâr olup manşiblarında metânet ü istiḡlâl ve cünbiş-i ḥaḳḳâniyet ile mümtâz-ı mu‘âşir-i emşâl idiler. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Sultân Aḥmed Ḥan-ı Şâlişde iki def‘ada dört sene sekiz mâh on beş gün miḳdârıdır. Raḥmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Ebezâde ‘Abdu'llâh Efendi

Müşârun-ileyh seferler taḳrîbiyle ordu-yı hümâyûn balçıkda bulunduḡı eyyâmda bir vilâdet-i hümâyûn vuḳû‘a gelüp vâlideleri ḳâbilelik ḫıdmetinde bulunmaḳ münâsebetiyle Ebezâdelik ile şöhret-yâfte oldu. İsti‘dâd-ı ḫudâdâd ve ḳabiliyyet-i mâder-zâd ile mükemmel ve kâmil ‘âlim ü fâzıl olmaḡla şaḥn-ı ‘âlemde ‘âric ve rütbe-i ḫâricle pey-â-pey devr-i medâris idüp biñ ṭoḳsan altıda Ḥaleb mevleviyyetine nâ’il olmuş idi. Biñ yüz târiḥinde Mışır ve yüz üçde Edirne ve yüz altı senesinde Mekke-i Mükerrreme ḳâḏısı iken sene-i merḳûme Receb-i Şerîfnde Edirneye ‘avdet olup şehr-i merḳûmuñ yigirmi birinci günü kendüye Şadr-ı Anaṭolı ‘inâyet olındı. Yüz sekiz senesi Şa‘bânınuñ yigirmi ikinci günü Rûm İli şadâretiyle be-kâm ve müddet-i mu‘tâdesin tekmiâl ile ḫâne ve şâhilḫânesinde ârâm ve du‘â-yı devlete devâm üzere iken Enderun ḫalḳınuñ şefâ‘atiyle tekrâr Şadr-ı Rûm olmaḳ üzere ḫatt-ı hümâyûn şâdir olmuş idi. Müftī-yi Esbaḳ Feyzu'llâh Efendinuñ ḡazabına mazḫar olup Ḳıbrıs Cezîresine nefy ü iclâ olunmuş idi. Cülûs-ı Aḥmed Ḥan-ı Şâlişden muḳaddem Burusaya naḳl ü taḫvîl olup Eskişehire geldükde cülûs-ı hümâyûn vuḳû‘ından ḫaberdâr olup müşârun-ileyh Feyzu'llâh Efendinuñ vefâtından ṭolayı ḫâ’il-i mündefi‘ ve ber-ṭaraf oldu zannıyla Burusaya gitmeyüp ṭoḡrica İstanbula teveccüh ve gelüp Beşiktaşda bir yalıya nüzûl itdükde izn-i şehriyârî şudûr itmeden astâneye gelmege cesâret itmesi rızâ-yı devlete muḡâyir olmaḳ ḫasebiyle muḳaddem şâdir olan fermân-ı ‘alī ḫükminüñ icrâsı lâzım olmaḡla muḳaddemen me’mûr olduḡı Burusaya ‘âzim olmuş ise de ba‘dehü mazḫar-ı ‘afv olup ḫânesinde ‘avdet eylemiş idi. Biñ yüz on yedi senesi mâh-ı Şaferinuñ sekizinci günü baṭriḳü't-tekerrür mesned-i şadâret-i Rûma taşaddur idüp biñ yüz on ṭoḳuz senesi mâh-ı Şevvâlinde Şâdiḳ Efendi ‘azlinden müftī-yi enâm oldılar. "Enâ ‘Abdu'llâh etâniye'l-kitâb" (1119) fetvâlarına

vākî' olmuşdur. İki buçuk sene miqdârı ol maqâm-ı 'ālînün dağı hükmini icrâ ile biñ yüz yigirmi iki senesi Cumâde'l-Ülâsınun on toquzuncı günü 'azli fermân ve makâm-ı fetvâ şâniyen Paşmaqçızâde es-Seyyid 'Abdu'llâh Efendiye 'inâyet ü ihsân buyrıldı. Biñ yüz yigirmi dört senesi Muharremünün dördüncü günü müşârun-ileyh 'Abdu'llâh Efendünün vefâtından şâniyen ilbâs-ı hil'at-ı beyzâ-yı fetvâ ile taltîf olunup nezd-i salţanat-ı seniyyede bulunan İsvec Kralınun diyârına irsâli Moskovlu ile olunan şulh u muqâvele iktizâsından olmağın bu bâbda olunan müzâkerede mevlânâ-yı müşârun-ileyh Kral müşârun-ileyhün gitmesini tercih ve gitmediği taqdîrde bâ-yı hâl-i ağız ve Dimetokaya naql ü iskân olunmaq huşuşını re'y ü tensîb idüp Kral mûmâ-ileyh ise ne diyârına ve ne de Edirneye 'azîmete muvâfaqat göstermediginün üzerine kendüsine hücum u müşâcereden sonra cebren ağız ü girift birle bir emr-i 'âlî Dimetokaya gönderilmiş idi. Ağız-ı Kral mûmâ-ileyh kendü re'y-i maşşuşı olduğınun halka iş'âr idüp hedef-i i'tirâz-ı nâs olmağla biñ yüz yigirmi beş senesi Şaferü'l-ḥayrınun on altıncı günü 'azliyle bu güft-gü teskîn ve maqâm-ı fetvâya 'Aḡa'u'llâh Efendi ta'yîn olındı. Rûm İli Hişârında kâ'in yalılarına gelüp giden zurah-ı vükelâyı dağl ü teşnî' i müşt Emil ba'zî kelâm-ı tefevvüh eylediği vezîr-i a'zamla ḥalefleri Efendi ḡulûbn tekdîr ve'arz u inhâları ṡab'-ı mülûḡaneyi müşârun-ileyhden tenfîr itmekle biñ yüz yigirmi altı senesi ṡrobzona nefy ü tesyîr olındılar. O eşnâda Ḳasım Fırţınası ta'bir olunan vaqt-i ḡaţar-nâk-ı ḡarîb ve Ḳaradeñizde 'azîm fırtına vukû'ı bâ' iş-i ḡavf ü nehîb iken me'mûriyyet ḡasebiyle nâ-ḡâr hezâr-ı ḡavf u ıztırâb ile 'azîmet itmiş idi. Bi-taḡdîru'llâh te'âlâ Ḳara Şu önünde fırtınaya müsâdif olup bulunduğı sefîne ile ḡarḡ oldu. ḡayrat u müberrât ve âşârından nesne görilememişdür faḡaḡ ḡarîḡen vefâtı kendüsine bâ' iş necât-ı âḡiret olduğına delîl olabilir. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Şulţân Aḡmed Ḥan-ı Şâlişde iki def'ada üç sene sekiz mâh beş gün miqdâridur. Raḡmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Muḡammed 'Aḡa'u'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh eşrâf-ı ḡuzâtdan İbrâḡim Efendi nâm zât-ı şerîfün şulbünden mütevellid ve evâ'il-i ḡâlinde sâlik-i mesâlik kesb-i dâniş ü kemâl ile mütevaḡḡid olup meşâyıḡ-ı İslâmiyyeden 'allâme-i Rûm Münkârîzâde Yaḡyâ Efendi

merhūmuñ hıdmetinde mülāzim ve tarīķ-i hidāyet-i refīķ-i 'ilmiyyeye 'āzim olduğdan şoñra devre-i mu' tade-i medārisi tekmīl ve biñ tokşan yedide Yeñişehir ve biñ yüz ikide Şām-ı Şerīf kaçāsın taşşıl idüp 'azl-i dūr u dırāzdan şoñra ya' ni biñ yüz yedi Muħarreminde Şeyhü'l-İslām-ı Esbak es-Seyyid Feyzu'llāh Efendi himmetiyle İstanbul kaçāsını iħrāz eylemiş idi. Biñ yüz on beş Zı'l-Ĥiccesinüñ sekizinci günü Şadr-ı Anaṫolıya şu'ūd ve biñ yüz on sekiz senesi Şa' bānınuñ yigirmi dördüncü günü Şadr-ı vālā-yı Rūm İliye ku'ūd idüp ba'de'l-'azl biñ yüz yigirmi dört senesi Cumāde'l-Ūlāsınuñ yigirmi dördüncü günü şāniyen mesned-i Şadr-ı vālā-yı Rūma revnaķ-efzā ve biñ yüz yigirmi beş senesi Şaferü'l-ħayrınuñ on altıncı günü maķām-ı 'ālī-yi meşīħat-ı İslāmiyyeye revnaķ-baħşā olmuşlar idi. "Aṫā'ullāh Efendiye sezā her vechle fetvā" (1025) tārīħ-i meşīħatleridür. Zamānında müfti'l-enām kalemine mufevvez olan tevcihāt-ı 'ilmiyye yağmaya döndiginden Vezīr-i A' zam Dāmād 'Alī Paşa Ĥazretleri ĥafıyyen aħvālını teftīş ve sedd-i bāb-ı rüşvet itmege çalışur iken şāhib-i terceme tarafından irtikāb ĥaberi alınmaķ vezīr müşārun-ileyhüñ ĥatırın taħriş itmeķle sene-i merķūme Şa' bānınuñ yigirmi dördüncü günü manşib-ı fetvādan tenzīl ve ol mesned-i vālā ile sābıķān Rūm İli kādī-i 'askeri Maħmūd Efendi tebcīl olındı. Rūm İli Ĥişārında vāķı' yalısında meķş ü arām üzere iken meclislerine gelüp giden zevāda vükelāyı daħl ve teşnī' i müştemil ba'zı kelimāt-ı tefevvüh eylemeleriyle deryādan sefīne ile Sinoba nefy olunup Ĥāsım Fırınaları zamānına tesādüf itmeķle Ĥaradeñiz Ereğlisi semtlerinde bir 'azīm fırtına zuħūrıyla refīķ-i 'izzeti olan Şeyhü'l-İslām-ı Sābıķ Ebezāde 'Abdu'llāh Efendi rākib oldıģı sefīne ile bi-ķazahi'llāhi te'ālā mübtelā-yı girdāb-ı "Fekāne mine'l-muğraķın" olup bunlar ni' met-i necāt ile kāmbin olmağla ķaradan Bolı kaçāsına 'āzim olarak vāķı' ĥālī der-i devlete i' lām itdükde meķş ü arāma me'mūr veche meşrūh üzere güzār-ı eyyām u dühūr iken bi-taķdīri'llāh te'ālā biñ yüz yigirmi yedi senesi evrāda 'āzim-i dār-ı bekā oldı. Müfti-yi müşārun-ileyh beyne'l-'ulemā fekāhet ile ma'rūf ve evzā' vü eṫvārında şalābet ü vaķār ile mevşūf olup emşāl ü aķrānı beyninde "ħālīf-i tu'raf" libāsıyla ārāste bir zāt-ı şāhib-i zuħūr ve aħķām-ı şer' iyyede ictihād gibi bülend da' vālara cesūr-ı şāhib-i fetvā idi.

Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Ahmed Han-ı Şâlişde iki mâh yigirmi gün miqdâridur. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl İmâm Şehriyârî Maḥmûd Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Tobḥâneli Ahmed Ağa nâm kimesnenüñ maḥdûm-ı me'âlî-melzûmıdır. Tekmîl-i müddet-i şabâvet ve taḥşîl-i isti'dâd ve ḥayşiyet idüp Cennet-mekân Sultân Muştâfâ Han-ı Sâniye ḥıdmet-i imâmet eşnâsında devr-i medâris-i mu'tâde-i ta'lîm-i ifâde üzere iken Edirne pâyesiyle Yeñişehir kâzâsıyla dil-şâd ve biñ yüz on sekiz Rebî'ül-Evvelinüñ yigirmi birinci günü Şadr-ı Anaṭoliya iş'âd olunup Şadr-ı A'zam Çorlulu 'Alî Paşanuñ ḥimâye vü iltizâmında olmağla kendüden eski bulınan emsâline terciḥ ve taqđîmiyle on ṭokuz Şa'bânınuñ on sekizinci günü Şadr-ı Rûm İli daḥı iş'âd olunup ba'de'l-'azl yüz yigirmi beş Rebî'ül-Âhirinde müfti'l-enâm ve mercî'-i ḥâşş u 'âmm oldılar. "Maḥmûd Efendi (1125) mesned-i fetvâyı kıldı zeyn" târiḥ-i fetvâlarıdır. Kânûn-ı tariḥ üzere müderrisîne maḥşûş olan maḥrec nâmına menâşıbı ma'zûllere tevcîḥ eyledükleri müderrisîne 'adem-i ḥüsn-i zanlarına maḥmûl ve mecbûriyyetleri bilinmediginden bu vaz'-ı zarûrîlerinden ṭolayı medḥûl olduklarından başka muḥaddemen bi'n-nefs ḥuzûr-ı ḥümâyûna varup bi-ḥasbe'z-zâhir Ebezâde 'Abdu'llâh ve 'Aṭâ'ullâh Efendilerüñ nefylerine mübâşir olduklarından müşârun-ileyhânuñ reḳâbetlerin istiḫâl ile nefylerine bâ'is olmakda şâhib-i istiklâl zann olunmağdan nâşî müşârun-ileyh Ebezâdenüñ ğarîken vefâtı işidildükde miyân-ı ḥalkda ba'zı güft-gü istimâc olındığından biñ yüz yigirmi altı senesi Zî'l-Ḥiccesinde 'azl olunmuş idi. Otuz târiḥinde emr-i irci'î rehber-i mercî' olup "Adn ola Maḥmûd Efendiye maḳâmu'l-Fâtiḥa" (1130) târiḥ-i vefâtlarıdır. Müddet-i fetvâları 'ahd-i Sultân Ahmed Han-ı Şâlişde on ṭokuz ay ḳadardur. Müşârun-ileyh ḥoş-edâ menba'-yı şafâ maḥmûdu'l-ḥişâl memdûḥu'l-fa'âl simâ-yı şalâḥ-ı hüveydâ bir zât-ı bî-hemtâ idi. Müşârun-ileyhüñ gerek tevcîḥ-i menâşıb ve medâris ve gerek müşârun-ileyh Ebezâde 'Abdu'llâh ve 'Aṭâ'ullâh Efendilerüñ nefylerine mübâşeretden ğayri medḥali olmayup umûr-ı mezkûrede ise mükellef ve me'mûr ve mecbûriyyet ile ma'zûr iken şudûr iden ḥarekât-ı mezbûresi efvâḥ-ı ḥalkda memdûḥ olmadığı görildükde emr-i

terbiye-i zîmmet idemeyüp mübâşir siper-i töhmet oldığı Râşid târihinde mufaşşalan nikâşte-i hâme-i irşâd-ı câmedür. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Mirzâ Muştâfâ Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şudûr-ı 'izâmdan 'Abdu'r-Ra'ûf Efendi nâm zât-ı şerîfün ferzend-i edîbi ve necl-i necîbidür. Biñ kırk ḥudûdında tayy-i menâzil-i 'adem ve şahn-ı vücûda vaz'-ı kadem kıllup eşnâ-yı ḥadâset sinn-i sâlinde muḳîm-i gülşen-serâ-yı cihân-ı merḥûm Sulţân İbrâhîm Ḥan Ḥazretlerinün eyyâm-ı saltanatlarında serâ-yı hümâyûna şeref-yâb-ı duḥûl ve dest-yârî-yi sermâye-i isti'dâd ile Mîrzâ Muḥammed Efendi ve emşâli efâzıl-ı ruzgârûn ḥalka-i taḥkîk ü ifâdelerine ruḥşat-yâb-ı müşûl olup a'lâ-yı merâtib fazl u kemâle 'urûc ve muşâhib Muştâfâ Paşa Ḥazretleriyle serâ-yı sulţânîden ḥurûc eyledükde şeyḥü'l-İslâm 'âlî-makâm Minḳarî zâde Yahyâ Efendi merḥûmdan mütelemmiz ve nazâr-ı ehâlî perverleriyle muḡtenim ve medrese-i ḥaric ile dâḥil-i tariḳ-i tedrîs olup müşârun-ileyhün dâmâdları merḥûm Muştâfâ Efendinün Anaḫolı Şadâretlerinde tezkirecelikleri ḥıdmetinde müstahdem olup biñ seksen üçde Ḳamanice Ḳal'ası fetḫ olunduḡda kendülere mevleviyyet teveccüh idüp ḥareket ve itmâm-ı müddet-i 'aḳîbinde ya'ni biñ seksen altıda Yeñişehir ḳazâsıyla mübeccel ve ḫoḡşan ikide Mışır ve Ḳâhire ve ḫoḡşan yedide Mekke-i Mükerreme ve İstanbul ḳazâlarında seccâde-i pîrâ-yı ḥükûmet ve sübhâ-gerdân-ı icrâ-yı şerî'at ve istiḳâmet olmuş idi. ḫoḡşan ḫoḡuz Cumâde'l-Âḫirinde ma'zûlen Ḳıbrısa nefy ü iclâ olunmuşlar idi. Ba'de'l-ıtlâḳ yüz altı Şa'bânında Şadr-ı Rûm İli ile be-kâm ve ba'de'l-'azl ḫoḡuz Şa'bânında şâniyen mesned-i mezkûre irtikâ ile nâ'il-i merâm olmuş iken tekrâr belâ-yı iclâyâ mübtelâ ve Sinobda iḳâmet itmek üzere fermân-ı Sulţân-ı cihân-ârâ şudûr ve on beş senesinde peyâm-ı 'afvı zuḫûr idüp yigirmi Zî'l-Ḥiccesi ḡurresinde şâlisen Şadâret-i Rûm İlide mesned-nişîn ve ba'de'l-'azl ḫalvet-güzîn olmuşlar idi. Biñ yüz yigirmi altı senesi Zî'l-Ḥiccesinde fâ'iz-i ḡâyetü'l-ḡâyât-ı merâm ve şadr-ı celîlü'l-ḳadr-ı fetvâya daḫı i'tilâ ile nâ'il-i kâm oldılar. "Muştâfâ Mîrzâ Efendi oldı" (1126) müfti'l-enâm umûr-ı külliye-i Devlet-i 'Aliyyenün cerḫ ü ta'dîline müte'alliḳ umûrda muḫlaḳu'l-lisân ve 'azm-i şöhret ü şân ve kadem-i tariḳ ve zamân ḫasebiyle mesned-ârâ-yı fetvâ olanlara 'âdetâ raḳîb

oldukları nümâyân olmağın İstanbul kazâsı ve şadâret-i Rûmdan ‘azl ü infişâlleri hâlinde Kıbrıs ve Sinob Cezîrelerine nefy ile giriftâr mihen-câh-ı celîlü’ş-şân oldukları gibi Edirne de kâdî-i ‘asker olan Dâmâdzâde ve Hâmidzâde Aḥmed ve ‘Abdu’llâh Efendiler ḥaḳlarında daḥı rikâb-ı hümâyûna virilen manzûm ‘arz-ı hâl şâhib-i terceme-i müşârun-ileyhûn etba’ından ba’zılarının desîsesi olmak üzere i’lâm olunmağla biñ yüz yigirmi yedi senesi Rebî’ü'l-Âḥirinde câh-ı fetvâdan bi’l-‘azl Trabzonda meḳs ü iḳâmete me’mûr olmağla mübtelâ-yı cilâ-yı vaṭan olmuşlar idi. Ba’de’l-‘afv Mîrgûnda kâ’in sâhilḥânelerinde iḳâmet ve meḳs ü istirahat üzere iken biñ yüz otuz beş senesi Şaferü’l-ḥayrının üçüncü günü kemâl-i teyaḳkuz ve intibâh birle mihmân-serâ-yı cihân-ı fâniden irtihâl ve zibâ-yı fetḥâne-i cinân-ı câvidâniye intikâl eyleyüp Kalendarḥâne ḳurbında ḥâneleri pişegâhında mekteb-i şerîfi ḥazîresinde râkîd-i mezâr menba’u’l-envâr oldu. Müddet-i fetvâları salṭanat-ı Aḥmed Ḥan-ı Şâlişde beş aydan noḳşân olmak hüveydâdur. İbtidâ-yı ḥâllerinden intihâ-yı âmâllerine deḡin neşr-i fezâ’il ü me’ârif ile evḳât-güzâr ve sinn-i şerîfi toḳsanı mütecâviz bir merd-i fazîlet-şi’âr idi. Süre-i Neb’eye cüz’î ḥâşiyesi ve Türkî eṣrât-ı sâ’at bir risâlesi ve Şâh Ḥüseyn ḥâşiyesi vardır Raḥmetu’llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Mentешzâde ‘Abdu’r-Raḥîm Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh fi’l-aşl Burusa şehrinde maḥkeme başkâtibi Muḥammed Efendinin necl-i necîb ve ferzend-i edîbidür. Evâ’il-i hâlinde taḥşîl-i biḳâ’a-yı fazl u kemâl itdükdün şoñra İstanbula gelüp müftî-yi benâm Minkârîzâde Yaḥyâ Efendi âstânesine intisâb ve ṭarîḳ-i tadrîse duḡul ile beyne’l-aḳrân ta’yîn-i iktisâb eyledi. Tekmîl-i devre-i tadrîsden şoñra ibtidâ Yeñişehir ve biñ yüzbeşde Edirne kazâlarına nâ’il olup ‘azlinden on sene mürûrında Müftî es-Seyyid Feyzu’llâh Efendi ḥilâf-ı ḳânûn-ı ṭarîḳ Üsküdar kazâsın tevcîh ve üç aydan şoñra Mışır mevleviyyeti iḥsâniyle terfîh eylemiş idi. Biñ on yedi Cumâde’l-Âḥiresinde İstanbul pâyesiyle be-kâm ve biñ yüz yigirmi senesi Şa’bânının onuncu günü Şadr-ı Anaṭolı tevcîhiyle nâ’il-i merâm oldu. Biñ yüz yigirmi üç Rebî’ü’l-Evvelinin on yedinci günü Şadr-ı Şadâret-i Rûma revnaḳ-efzâ ve ba’de’l-‘azl yigirmi beş Şaferinin yigirmi ikinci günü şâniyen ve biñ yüz yigirmi yedi senesi Cumâde’l-Âḥiresinin on üçüncü günü daḥı şâlişen maḳâm-ı

mez_küre sâye-bahşâ olmuş idi. Mâh-1 mezbûruñ yigirmi üçüncü günü müfti'l-enâm ve iki seneye qarîb memdûh-1 hâşş u 'âmm oldukları hâlde 'illet-i pîrî ile esîr-i firâş ve mübtelâ-yı derd-i cân-hırâş olmağla biñ yüz yigirmi toköz senesi Zî'l-Hiccesinüñ on toközuncü günü dâr-1 fenâdan şedd-i riñâl ve 'âlem-i beğâyâ irtihâl idüp Edirne'de Zîr-Mâr Mescid-i şerîf-i hażîresine defn olunup a' yin-i nâsdan ihtifâ kılındı. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh pîr-i şâ'ib tedbîr ü şâhib sülûk ü seyr ve mahâret-i fazîletde mañsûd-ı ğayr idi. Müddet-i fetvâları 'aşr-1 Sultân Añmed Ğan-1 Şâlişde bir sene sekiz mâh miğdâridur. Rañibu'llâh şerâh veca' lü'l-cenneti meşvâh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İşhağ İsmâ' il Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Efâzu'llâh zülâl-i rañmete 'aliyye biñ elli beş senesinde eşraf kuzât-1 Rûm İliden 'Alâ'yeli İbrâhîm Efendi merñumuñ şulbünden zuhûr ve tekmi'l-i bidâ' a-yı 'ilm ü irfâna şarf-1 sermâye-i dâniş-i mevfüridüp kađî-i 'asker Kara Kadri Efendi merñumdan mülâzemetle mesrûru'l-fu'ad ve seksen dört Recebinde bi'l-istiñkâk hâric medresesiyle ber-murâd olup isti' dâd-1 mâder-zâdları hasebiyle şadr-1 'ulemâ yanlarında mûkerrem ve mektûbcı ve tezkirecilik ve Mañmûd Paşa niyâbeti ve İstanbul kısmeti gibi hıdmetlerde müstañdem olarak devre-i tariğ-i tedrîsi tamâm ve biñ yüz dört Şevvâlinde Dârü'l-Ħadış-i Süleymâniyyeden eşheb-i şihâb-1 reftâr-1 iğbâli każâ-yı fezâ-yı Halebü's-Şehbâya hîrâm itmiş idi. Yüz on Şaferinde Burusa każâsı ve on altı Muğarreminde Mekke-i Mûkerreme pâyesiyle mażhar-1 'inâyet ve sene-i mezbûre Şevvâlinde Mışır Kâhire ve yüz on sekiz Muğarreminde semend-i iğbâleri Mışırdan Mekke-i Mûkerremeye nağl ile cilve-nümâ-yı 'azîmet olup yüz yigirmi Zî'l-Ħa' desinde kađî-i İslambol ve yüz yigirmi iki Ramazânında Anağolı pâyesiyle 'idâd-1 kuzât-1 'asâkire duğul idüp yigirmi üç Rebi'ü'l-Evvelinde Anağolı Şadrı ile talñif ve sene-i mezbûre Zî'l-Hiccesinde Şadâret-i Rûma nağl ile on sekiz ay tevkiğ olunup ba'dehü itmâmu'l-merâm 'azl olunduğdan ve yüz yigirmi yedi Cumâde'l-Ħiyesinde tekerrür ile 'âleykdâr olduklarından soñra yüz yigirmi sekiz Zî'l-Hiccesinde şeyhü'l-İslâm ve müftî-yi müşkil-küşâ-yı enâm olmuşlardır. "Oldı İsmâ' il Efendi müjde kim müftî-yi dîn" fetvâlarına tariğ-i vâkı' olmuşdur. Biñ yüz otuz senesi Cumâde'l-Ûlâsında 'azl

ile hasbe'l-ķader Sinoba nefy ü iclā olunup otuz iki Zī'l-Ķa' desinde Yalaķābād ve otuz üç Cumāde'l-Ūlāsında Ķayalardaki ŗāhilhānelerinde iķāmete izn ile vīrānhāne-i derūnları me'mūr ve mūŗeyyed kılınmıŗ idi. Leyl ū nehār seccāde-i 'ibādetle mūterakķib-i ezān ve iķāmet ūzere iken ķubbe-i vālā-yı kitābhāne-i kemāl ve cebel-i Mu'ālla-yı Ka'be-i fazl u efāzıl olan ser-i sa'ādetmendlerindeki ğurre-i teverrūm ve iki sene miķdārı hūlefā-yı 'azrā'ıl meŗābesinde olan ŗabībān hām-dest-i cerāhān-ı zer-perestūn hem-reng-i hārebe-i Ebū Yaħyā olan neŗter-zārıları ŗikencesine mūbtelā olmağla mıŗra' :

'Ōmūr ki be-telħi ğūzer kūte biħ

mefhūmı ūzere ħayāt-ı ķend-rūze-i bī-ŗebātdan iķhār-ı teberrūm idūp yūz otuz yedi senesi Zī'l-Hiccesinūn yigirmi sekizinci iŗneyn gicesi 'azm-i rāħat-ı ābād-ı ğūlŗen-serā-yı na'īm ve ŗehbāz-ı lāhūtī pervāz ve rūħ-ı revānını ŗayyād-ı cān ŗikār ķabzu'l-ervāħa teslīm eyledi. Mūŗārun-ileyh fāzıl u kemāl hūzāne-i seniyyeleri cevāhir-i zevāhir-i 'ulūm u fūnūnı hāvī vū ŗāmil devr-i endiŗ ū mūdebbir evzā'ları eķvār eslāfı mūzekkerek zamān-ı hūķūmetlerinde seyf-i ŗārim beyān-ı Ħaķķ ve bāṭılda bī-bāk-ı levme-i lā'im meclis ū ŗoħbetde beŗūŗ ve hānde-rū bi'l-cūmle mā-ŗadaķ beyt-i meŗhūr:

Selāse-i teŗruķu'd-dūnyā bi-beħcetihā

ŗemsū'd-ķuhā ve Ebū İŗħaķ ve'l-ķamer

idiler. Na'īm maħlaŗı ile eŗ'ār-ı āb-dār ve tedris ū taŗhīħ itdūkleri kūtūb-i celīle hevāmıŗında bī-ŗūmār-ı sevānıħ efkārıları olup Ķehārŗenbe Bāzārı ķurbında meŗķat-i re'sleri olan hāne 'arŗasında fetvādan 'azlleri hālinde bir cāmi'-i ŗerīfbinā ve ol maħallede āb-nāb-ı cān-fezā icrasıyla ehālī-yı maħalleyi iħyā ve irvā buyurmıŗlar idi. Cāmi'-i ŗerīf-i mezkūrūn ŗāhāsında vedī'a-yı kūnc-i mezār kılındılar. Mūddet-i fetvāları 'aŗr-ı Sultān Aħmed Ħan-ı ŗāliŗde bir sene altı māħ miķdārıdır. Raħmetu'llāhi 'aleyh sebeb-i 'azl-i mūŗārun-ileyh mesned-i fetvāya maħzan Dāmād İbrāhīm Paŗanuñ dest-yārī-yı himmetleri ile nā'il ve ŗadr-ı mūŗārun-ileyhe dā'ir olan umūrda kemāl-i baŗiret ūzere hāreket itmek ŗūrūtına ķā'il olmıŗ iken ol maķāmda bir ķaķınuñ imtidād ve bi-hasebi'r-rūtbe ŗān u ŗoħreti izdiyād bulduķda aħvāl-i eķrāfını

teħaffüzden iğmâz idüp mağlûb-ı hüküm-i hevâ-yı şebâb olan evlâd u etbâ' kendüden murâdları üzere harekete fırsat-yâb olmağla zarûrî taraf-ı devletden müşâhede itdükleri müsâ'adeye mağrûr ve ol mağâma münâsib olmayan harekât ile beyne'n-nâs-ı meşhûr oldılar. Bundan mâ'adâ vezîr-i müşârun-ileyhüñ dest-yârî-yi 'avn ü 'inâyetiyle müteşâ'id-i şadâret-i 'âliyye olup muktezâ-yı mağâm olan nâm-ı kâm-ı ihrâz itdükde dâ'ie-i ferîd-i istiqlâl ile kudret-i 'azl ü naşb ve zîr ve recâhat-i re'y ü tedbîr sevdâsına düşen ba'zî eslâf-ı şudûr-ı 'ulemâ gibi vezîr-i a'zam tebdîlinde baş-ı küffâr ve kendü tezâyid-i nâm u şânlarına bâ'is olacak bir vezîre haşr ve taşşîs-i istihkâk hüşûsında isrârdan mâ'adâ 'azl u naşb-ı mecmû'-ı vükelâ-yı devletde kendülerine müstenid olanları tercih ve sâ'irleri kadh ü tecrîh gibi ba'zî eṭvâr u hareketleri dil-pesend-i tab'-ı Sulṭân Aḥmed Ḥanî olmamağla 'azl olındılar.

El-Mevlâ El-Fâzıl Yeñişehiri 'Abdu'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Yeñişehirden zühûr ve sinn-i şebâbı bi't-tekmîl temyîz-i 'aql u şu'ûr eyledükden sonra taşşîl-i 'ilm ü fûnûna sa'y ü ğayret ve o sırada merci'-i hâşş u 'âmm olan Dârü's-Salṭanatü's-Seniyyeye 'azîmetle 'aşrınıñ 'ulemâ ve fuzalâsına intisâb ve bi'l-imtihân müderrislik rû'ûsı ihsânıyla beyne'l-akrân şeref-i iktisâb eylemiş idi. Ba'dehü devr-i medârisle Dârü'l-Ḥadîs-i Süleymâniyyeye vâsıl ve ḥasbe't-tariḫ mevleviyyet rütbesine nâ'il olup 'ilm-i fiḫda der-kâr olan ma'lûmât-ı kâmilelerine mebnî fetvâ emânetiyle nâ'il-i merâm ve Burusadan Rûm İli ile mağbûṭ-ı enâm olup zâtında şahîb-i fazîlet ü 'iffet ve istikâmet olmak ḥasebiyle kâ'im-mağâm rikâb-ı hümâyûn Dâmâd İbrâhîm Paşanıñ nazâr-ı iksîr-i eṣerlerine mazhariyyetle rütbe-i celîle-i fetvâya bi-ḥasbe't-tariḫ isti'dâd virilmiş idi. Şeyhü'l-İslâm-ı vaḫt bulınan Ebü İshâk İsmâ'il Efendiniñ eṭvâr u harekâtları dil-pesend-i tâb'-ı Aḥmed Ḥanî olmadığından şahîb-i tercemenüñ mağâm-ı 'âlî-yi iftâya is'âdı tensîb görilmegle biñ yüz otuz senesi ma'zûlen biñ yüz yigirmi altı senesinde vuḫû' bulan Mora Seferinde ordu-yı hümâyûn kazâsıyla be-kâm ve sefer 'avdetinde ya'ni yigirmi sekizde Şadr-ı A'zam Şehîd 'Alî Paşa merḥûmuñ himmet-i âşafâneleriyle Şadr-ı Anadolı ile şâd-kâm olmuşlar idi. Ba'de'l-'azl Şadr-ı Cumâde'l-Ülâsınıñ beşinci sebt günü hil'at-ı beyzâ-yı fetvâyı iktisâ eylediler. On iki sene on mâh ol

maḳām-ı ʿālīde ḳarār ve temşiyet-i umūr-ı dīn ü devlete maḳhar-ı iltifāt olup biñ yüz
 ḳırḳ üç senesi Rebiʿü'l-Evvelinüñ on beşinci günü daḫve-i kübrāda Yeñiçerilik
 iddiʿasında bulunan erāzil-i eşḫāş taraflarından zuhūr iden fitne vü fesādda ʿulemā ve
 erkān-ı devlete maʿan serā-yı hümāyūna daʿvet olunup Bostancılar Oḫasında bir gice
 beytütet ve irtesi günü namāz-ı şubḫı-ı baʿde'l-edā derūn-ı serā-yı hümāyūnda vāḳıʿ
 Şuffe nām maḫallede ʿaḳd-i cemʿiyyet ve muḳtezā-yı kāra göre meşveret itmek
 muşammem iken ḫulūʿ-ı fecrden muḳaddem oldığı oḫadan Zülālī Efendiye alup sāʿir
 efendilerün cemʿiyyetgāhlarına ʿazīmet ve Ayaşofya vāʿizi Esirizādeyi daḫı daʿvet
 ve cümleye ḫiḫāb ile bu ḳadar zamān mesned-ārā-yı fetvā olup nāmūs-ı ʿulemāyı
 şıyānet ve müddet-i medīd-i cümleye ḫıdmet itmiş idim. Bu sinn ü sālimde benüm
 ḳaḫarāt-ı ḫunum ile riş-i sefidim gülgün olmaḳ lāyık ve sezā olmamaḫla bu bābda
 cümleñizden istiʿānet iderdüm deyü kelimāt-ı riḳḳāt-engiz ve girye-āmiz ile taḫriḳ-i
 ʿaraḳ u şefḳat eyledükde ḫuzzār-ı meclis-i ʿaliyyü'l-ittifāḳu'l-ʿiyāzen bi'llāhi teʿālā
 bu maʿnāya rızā-dāde olmaḳ ḫāric-i ʿaḳl-ı inşāfdur deyü redd-i cevāb eyledüklerinde
 mevlānā-yı müşārūn-ileyh be-tekrār dehen-küşā-yı keftār olup erbāb-ı cemʿiyyetün
 murādları muḳaddemen biz maḫmūdu'l-ḫiḫāl bir imām isterüz deyü yazduḫları
 tezḳireden maʿlūm iken beyhūde niçün zaḫmet-keş ve çāresi zāhir ü āşikār olan
 maʿnā ile ne sebeb ile muḫtarib ve müşevveş oluruz hemān namāz-ı şubḫı edā ve
 ʿale'l-ʿumūm varup pādşāhi ḫalʿ ile cümlemüz ıztırābdan ḫalāş u rehā olalum ben
 daḫı bir maḫall-i münāsibde maʿzūlen iḳāmet ve baḳiyye-i ʿömrimi şarf-ı zıkr ü
 ʿibādet ideyüm deyü ḫatm-i kelām idüp baʿdehū vaḳt-i şāfiʿide namāzı edāya ḳıyām
 ve ʿumūmen efendiler ile ḫāşş Baḫçe derūnında Revān Oḫası ḫāricinde mevḳife ve
 devr ü ārām idüp kelāmından ḫuzūr-ı meclis serbeceyb-i taḫayyür ve ıztırāb ve
 baʿzıları daḫı verā-yı sürādıḳ-ı taḳdirden ne güne naḳş-i ʿazīb-i şuret-yāb olacaḫdur
 deyü müterāḳḳib-i inḳılāb iken Şadr-ı Aʿzam İbrāḫim Paşa maḫall-i merḳūma gelüp
 ayaḫ üzerinde cümleden istiʿlām-ı aḫvāl ve ben ölüm eri olmuşumdur ancaḫ
 veliyyü'n-niʿmetimizün ḫalāşına bir çāre tedārik itmek cümlemize lāzımdur deyü
 ırād-ı maḫāl itdiginün ʿaḳıbinde şāḫib-i pādşāhimuz tercemeyesini ve ḳapudan ve
 ketḫüdāyı ʿazl ü nefyleriñüzi fermān buyurdılar deyü ḫiḫāb ile ḫāsekiye Bostancılar

Oṭasına getürmek üzere emr idüp ba' dehü çekdirme ile Bozçaatasına nefy ü iclâ olındı. İntifâ' -yı nâ'ire-i fitne vü fesâd ' aq̄ibinde 'azm-i ḥacc-ı beyt-i Rabbü'l- ' İbâd ve ziyâret-i Muṭahhara-i Cenâb-ı Şefâ' at-mu' tād-ı ' aleyhi şalavâtullâhi'l-melikü'l- cevâd eyleyüp ḥâmiş-i ḥamse-i itmâm eyledükden soñra yine cây-ı evvel kararlarına 'avdet ve yüz elli beş târihinde Kānlıcada vâkı' sâhilhânelerinde kararâ ruḥşat olınmış idi. Elli altıda murğ-ı rûḥuñ teslîm-i şayyâd-ı zarûriyye'l-inkıyâd idüp 'âzim- i cinân-ı şemân ve karye-i mezbûrede vâkı' İskender Paşa Câmi' Şerîfi ḥazîresinde mihmân vâdî-yi ḥâmûşân oldı. Zamân-ı fetvâları on üç seneden iki mâh kadar noḡşân olup ḥâtime-i devlet Sulṭân Aḥmed Ḥan-ı Şâliş oldı. Behcetü'l-Fetâvâ nâm eşer-i mu' teberleri mütedâvil eyâdî-yi zevî'l- ' irfândur. Raḥmetu'llâhi ' aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Mîrzâzâde Eş-Şeyḫ Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh biñ yüz yigirmi altı senesinde şeyḫü'l-İslâm ve müfti'l-enâm olan Mîrzâ Muşṭafâ Efendinuñ maḥdûm-ı mükerrerleridür. Sinn-i şebâbı tekmiñ ve vâlid-i müşârun-ileyhüñ himmet ü terbiyetiyle 'ulûm u funûnı taḡşîl eyledükden soñra rû'ûsa nâ'il ve şırasıyla Mûşila-i Süleymâniyyeye vâşıl olmış idi. Kifâyet-i fazl u isti' dâd ve es-Seyyid Feyzullâh Efendiye dâmâd olup i' ânetiyle İzmir ve Edirne ve çok geçmeden İstanbul pâyesiyle kaṭ' -ı rütbe-i ihtirâm ve biñ yüz yigirmi beş Şaferinuñ yigirmi beşinci günü Anaṭolı kâdî-i ' askerligi tevcîhiyle mazḥar-ı ikrâm oldı. Biñ yüz yigirmi senesinde Nemçelinuñ Naḡz-ı ' ahdi cihetiyle sefer-i hümâyûnuñ iḡtizâsına dâ'ir ḥuzûr-ı hümâyûnda ma' ḡud meclis-i ma' ḥudda Vezîr-i A' zâm Dâmâd Şehîd ' Alî Paşa ile sebḡat iden mu' arazâ vü münâzaralarından vezîr-i müşârun-ileyh ḡâyet dil-gîr olmaḡla arpalıḡları olan Pervâri kaḡâsına bi'l-fi' l icrâ-yı aḡkâm-ı şer' iyye itmek üzere maḡall-i mezbûre ib' âd olınmış idi. Biraz müddet mürûrında Mîrâḡūr Aḡanuñ şefâ' atiyle ' afv olunmaḡın bir kaç gün mübtelâ olunduḡları derd-i hecriye müdâvât ve Rûm İli pâyesi iḡsâniyle ḡadr-ı şâbıḡa mükâfât kılındı. Biñ yüz yigirmi ṭoḡuz senesi Cumâde'l-Āḡiresinuñ onıncı günü bi'l-fi' l Şadr-ı Şudûr-ı Rûm olup müddet-i mu' tâdesin tekmiñ eylemiş ve ba' de'l- ' azl otuz iki senesi Zî'l-Ḳa' desinuñ on üçüncü günü şâniyen manşib-ı mezkûr ile tebcîl olınmış idi. Biñ yüz kırḡ üç senesi Rebî' ü'l-Evvelinde zuḡûra gelen Dâmâd

İbrâhîm Paşa vaq'asında 'ulemâ ve erkân-ı devletle serâ-yı hümâyûna da'vet olup İbrâhîm Paşanuñ re'yiyle şeyhü'l-İslâm-ı vaqt bulınan Yeñişehirli 'Abdu'llâh Efendi bi'l-'azl bunlar her ne kadar qabûl-ı fetvâdan şüret-i istignâ izhâr ve i'tizâr itmiş iseler de Şadr-ı Rûm olan Seyyid 'Abdu'llâh Efendinuñ ibrâmıyla h'âh u nâ-h'âh bâr-ı h'il'at-ı fetvâyı ziver-düş-ı taħammül idüp ancak bi't-tab' meşgale-i enâmdan mu'rız-ı huşûşân dide-i deqâyıq beynlerine gâyetle za'f-ı 'arız olup eşgâl-i 'âmme ile iştiğâlden istinkâf ve pey-der-pey ol câh-ı mu'allâ-yı pâyegâhdan sa'âdetihânelerinde iķâmet itmek üzere isti'fâ ve rikâb-ı müstetâb-ı pādşâhidēn isti'tâf itmeleriyle ricâlleri qarîn-i qabûl olmağla biñ yüz kırk üç senesi mâh-ı Zil-Ķa'adinuñ üçüncü pençşenbe günü ma'zûl kıldılar. Sultân Tepesi nâm maħall-i mürtefi'de vâkı' me'vâ-yı dîrîn ve 'iffet-serâ-yı pîşinde ħalvet-güzîn-i peygüle-i ârâm ve kenâr-ı seccâde-i ta'abbüd ve teheccüdde şubĥ u şâm pâ-ber-câ-yı kıyâm iken biñ yüz kırk altı senesi Zil-Hiccesinde sinleri a'dâd-ı seb'ini mütecâviz olduğı ħâlde murğ-ı rûĥ-ı 'âlîleri 'âzim-i nüzhet-serâ-yı ferûĥ ve reyĥân ve uzlifeti'l-Cennetü li'l-müttekîn maķâmında mesned-nişîn-i dârü'n-na'îm-i cinân olup vâlidleri cenbinde muķîm-i mesned-mezâr oldılar. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh perĥîz ve 'afâfda düş-ber-düş-ı 'arîf-i Bistâmî ve neşr-i Tevârîĥ ve nezâhet ile etrâf ü eknâfda nefĥa-rîz-i şöhret-i 'atĥâr ve câmi' olup pîşegâĥ-ı ifâdesinde üdebâ-yı zamân zânû-zede-i istifâde ve dârü'l-'ulûmu'l-fazl qarâr-dâdesinde dâniş-virân cinân-ı ĥidmet-güzâr-ı dânişmendi ve i'âde olduğından mâ'adâ terâzû-yı nazâr-ı i'tibârında dirhem ü dinâr-ı hem-keffe 'ayâr-ı kem-miķdâr ve mevleviyyet ve şadâretlerinde iktisâb-ı rîzâ-yı ĥudâdan ĥayri pîşe ve derûn-ı meşĥûnında ĥaşyetu'llâhdan özge fikr ü endîşesi olmayup çerâğ-ı ĥalvet-ĥâne-i ĥayâtları püfkerde-i tünd-bad-ı memât olunca her şeb tâb-ı sihr-i cebhe-i nûrânî-yi ta'ât u münâcâtı qandil-i pür-ziyâ seccâde-i teheccüd ve 'ibâdât ve her üçünde bir ĥatm-ı Ķur'ân-ı Kerîm ile müteveccih dergâĥ-ı qâbilü'd-de'avât olup meşâyîĥ-ı qurrâ fenn-i celîl-i kırâ'atde kendülerden ricâmend-i ĥall-i müşkilât olurlar idi. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Maĥmûd Ħan-ı Evvelde yedi mâh miķdâridur. Raĥmetu'llâhi 'aleyh raĥmeten vâsi' ah.

El-Mevlâ El-Fâzıl Paşmakçızâde Es-Seyyid 'Abdu'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şeyhü'l-İslâm sâlifü'z-zıkr es-Seyyid 'Alî Efendinün ferzend-i fûrüzende-i ahteridür. Toğsan bir hudûdında zîver-efzâ-yı 'âlem-i şühûd olup hadîka-i melevân zamânında terbiye-i bâğiyan-ı iqbâl-i rüzgâr ile bi-hasbe't-tariğ pûyân u devân ve biñ yüz yigirmi dördte Yeñişchirden ma'zûlen Mısır ve yüz yigirmi yedi Ramazânında İstanbul kazâlarıyla şâdân ve âtiye Şevvâlinde 'azl ü tevakkuf ve otuz Zî'l-Ka' desinde nekâbet-i eşrafla teşrif olındı. Otuz iki Cumâde'l-Âhiresinde Şadr-ı Anaçolıya naçl ve irtesi sene 'azl olunup otuz yedi Şevvâlinde Şadr-ı Rûmda pîrâye-bağş-ı mütemekkin ve senesi tekmiinde 'azl ve havâşş-ı tekâ'üd ta'yîn olunup şâniyen kırç bir Şevvâlinde manşib-ı mezkûrle bekâm olmış idi. Kırç üç Rebi'ü'l-Evvelinde vâkı'an vaç'a-yı hevil-nümâ zuhûr eyledükde müteşaddî-yi umûr bulunup sene-i merçûme Cumâde'l-Âhiresinde 'azl olındılar. Yine sene-i merçûme Şevvâlinde Mîrzâzâde Efendi üzerinden şerîf-i şadr-ı vâlâ-yı fetvâ ile kâm-revâ olup lâkin ifrâ't-ı kibr ü naçvet ve nâçka ve 'ibâdâtında saçt u rû'ûnet-i der-kâr olup gerek meclis-i müşâverede ve gerek âçirde huçûr-ı hümayûna duçûl itdükçe maçall ü çavr u edeb-i salçanat-ı evzâ'-yı nâ-sezâ ile pîrâne ve teçakkümâne mu'âmele itdükden ve muçtezâ-yı fiçratı üzere müzâkere ve temşiyet-i umûr-ı mehâmm-ı salçanat-ı seniyyede bildiginden bir çatve eyler ve gitmeyüp menüm diger niyyet vâdîlerinde cilve-nümâ-yı taçayyür ü ihtizâz ve kebk-i şikeste-i bâl-ı çirâm-ı meydân-ı re'y-i nâ-sâz iken zum'unca best ü küşâd-ı evcğâh-ı çükûmet ve re'yinde hem-cenâh-ı şehbâz-ı bülend-pervâz olmış idi. Muşâlaça-i 'acem huçuşında muçâyir rızâ-yı 'âlî haçç-güyan ve dîn ü devlete izhâr-ı i'tirâçât-ı beyhüde-i çayr-i vâdîde ve serd-i maçalât-ı nâ-münâsibe ve kelimât-ı bâdiresi bâ' iş-i taçdiş-i sâmi'a-yı şehriyârî ve sebeb-i iğbirâr çilûp çihândârı olmaçla kırç dört senesi mâh-ı Şa'banınun yedinci açd çünü Şadr-ı vâlâ-yı maçâm-ı iftâdan bi'l-'azl ziyâret ve çavâf-ı Beytu'llâhu'l-Harâm için sû-yı deryâdan çaraf-ı Ka'be-i 'ulyâya 'azîmet eylediler. Edâ-yı çacc u ifâ-yı şerâ'it-i 'acc ü secc birle çaraf-ı Şâma 'inân-riz-i çufûl ve ric'at ve anda üç mâh müddet-i âsüde-nişîn bisâç u istirâçat olduçdan soñra istid'âsı üzere çasbe'l-emr maçca'-i 'ârif-i Rûm olan Çonya şehriyle ma'lûm-ı merzûbüm olmaçın eşnâ-yı çudûmlerinde ya'ni kırç beş târiçinde 'azm-i cevâriçi çayyûm ve çurb-ı çabr-i

Mevlânâ-yı Rûmda mütevârî-yi hâk-ı mağfîret lüzûm oldu. Müddet-i fetvâları 'ahd-i hilâfet-i Sulţân Maĥmûd Ĥan-ı Evvelde on ay miĥdârıdur. Raĥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Ebu'l-Ĥayr Aĥmed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Şeyhü'l-İslâm Minkârîzâde Yahyâ Efendiniñ dâmâdı ve şudûr-ı Anaţolıdan ma'zûlen vefât iden Ķangırılı Muştafâ Efendiniñ veled-i emcedleri olmaĥla beyne'l-etrâb Dâmâdzâde dinmekle şöret-yâbdur. Vilâdetleri biñ yetmiş altıda vâkı' olup 'ulûm-ı nâfi'a-yı taĥşîl ve medâris-i mu'tâde-i tekmiñ idüp biñ yüz on ikide Selânikden ma'zûlen Burusa ĥazâsıyla tebcil kılındı. Yüz on sekiz Recebül-ferdinde seccâde-nişin-i ĥazâ-yı vâlâ-yı İstanbul ve sene-i âtiyede ma'zûl olmış idi. Yüz yigirmi iki Muĥarreminde Şadr-ı Anaţolı olup on beş ay pîrâye-baĥş-ı şadr-ı sa'âdet-i naĥş oldılar. Biñ yigirmi altı Rebî'ü'l-Âĥirinde Rûm İli ĥâdî-i 'askeri olup anda daĥı on beş ay zîver-efzâ-yı cây-ı vâlâ-yı Şadr-ı Rûma şâ'id ve âtiye Zî'l-Ķa' desinde istid'â-yı 'azle müteĥâ'id ve otuz altı Cumâde'l-Âĥiresinde on yedi ay şâlişen murabba' -nişin-i Şadr-ı Rûm ve müteşaddî-yi umûr-ı ĥuşuş u 'umûm oldılar. Ķırĥ dört Şa'bânı evâĥirinde Şeyhü'l-İslâm Paşmaĥçızâde Efendi me'mûren 'azm-i ĥacc-ı Beytu'llâhu'l-Ĥarâm eyledükde zîver-efzâ-yı mesned-i meşĥat-ı İslâm kılınmaĥla bâlâ-yı vâlâ-yı isti'dâdına ĥil'at-ı beyzâ-yı şafâ ile ikrâm olındı. "Oldı fetvâya zihî (1144) Aĥmed Efendi şâyân" fetvâlarına târiĥ düşürilmiştir. *İnne's-semânîne ve bi-lügatihâ* mefhûmına mâ-şadaĥ müste'id-i iftirâĥ-ıramâĥ pîr-i 'âlîlü'l-mizâc olmaĥla dest-i kerem-i peyvestelerinde şele-i irti'âş-ı zuhûr idüp mişli nâdide ve ĥayr-i ma'ĥûd nev-ibdâ' maĥall-i imzâ-yı ketebe-i fetvâya bir tãĥ-ı müdevver şeklinde mihr ile ĥatm eylemegi iĥtirâ' eylediler. Ol eşnâda sâĥilserâlarında tedbîr-i tabî'at ve 'ilel bahânesiyle erbâb-ı meşâlihüñ tezâĥümini ĥırĥ gün ĥadar istişĥâli bādî-i inkisâr-ı zücâce-i ĥâlî olmasıyla yüz ĥırĥ altı Cumâde'l-Ûlâsında ol maĥâm-ı sa'iddeden teb'id olunup Ķaradeñiz Boĥazı muĥâbilinde Büyük Derede vâkı' sâĥilĥânelerinde iştiĥâl-i teveccüh Rabb-i Ķaffâr ile evĥât-güzâr iken bi-ĥazâhi'llâhi te'âlâ cây-ı ĥarârları bir şeb-i süzân nâr-ı vuĥûd-ı ĥahhâr olmaĥla ĥend mâĥ Rûm İli Ĥişârında ĥarâr 'aĥîbinde Südlicede kâ'in sâĥilserâlarında istiĥrâr ve elli dört Zî'l-Ĥiccesinde teslîm-i ĥayât-ı müste'âr ve vâşıl-ı civâr-ı raĥmet-medâr-ı Ķaffâr olup

kaşaba-yı Ebū Eyyūbda Nişancılar nām maħallede inābet-kerdesi olduğı utb-ı Zamān Ğavşü'l-Evān Ğazret-i Şeyħ Seyyid Muħammed Murād Efendi en-Naķşibendī uddise sırrāhu zāviyesinde pederleri Dāmād Muştafa Efendi cenbinde mütevārī-yi Ğāk-i pāk oldılar. Müddet-i fetvāları aşr-ı Sultān Muħammed Ğan-ı Evvelde bir sene sekiz māh miķdārıdur. Ğarīb-nevāz-ı āresāz baba-yı ālem-i ekrem ü alem şūfī-nihād şāf-itikād keşirü'r-remād bir zāt-ı şalāħ-mutād idi. Etāla'l-lāhu fi'l-uķbā Ğayren keşirā ve keremenve firenBüyük Dere urbında Kefeli Köyi nām maħallede yalıları muķābilinde vākı meşcid-i aryeye minber-i cuma vaż eylemişlerdür. Südlıce İskelesi Meydānında kāin eşme dağı kendülerüñdür. Raħmetu'llāhi aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Ebū İşħaķ İsmāıl Efendizāde İşħaķ Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh biñ yüz yigirmi sekiz tārīħinde şeyħü'l-İslām ve müfti'l-enām olan İsmāıl Efendinüñ necl-i necīb ve ferzend-i edībıdır. Vilādetleri biñ oķsan senesinde vākı olmuşdur. Ahd-i şebābından berü miyāne-i muħādım-i şudūr-ı bülend-i itibārda āşār-ı Ğaşāıl-i pesendīde ve cemi eştāt-ı fūnūn-ı adīde ile şöhret-şār olup eyyām-ı tadrīsinde tefiş ve ısmet Ğıdmetlerinde memūr ve biñ yüz yigirmi sekiz tārīħinde İzmir ve badehū Mekke-i Mükerreme pāyesiyle nāıl-i memül ve biñ yüz otuz beş Ramazānında azā-yı İstanbula mevşül olmuşdur. Nāmūs-ı ıffetleri irkāb-ı am-ı Ğāmdan pāk ü ārī ve meşālih-i ibādu'llāh zımnında taħrīr olınan ve şāik ve şukūkuñ maħşül-i ārısı degil ücret-i alemiyyeleri bile kendü ceyb-i iķtidārından virilmek mutād-ı ab-ı istiğnā-nā-kerdārı olmağla mazül ve mañşüb hediye nāmına bir berg-i sebze-Ğūr abūliyle kimseden maħcüb olmamış idi. ırķ bir Şevvālinde Şadr-ı Anaťolı ile arīrül-ayn tevfiķ ve ırķ üç Rebīül-Evvelinde vākı cülūs-ı Maħmūd Ğan-ı Evvelde bir müddetcik Ğuşe-Ğir-i Ğalvet taħķiķ olınup ırķ beş tārīħinde meclis-i şeyħü'l-İslāmīde teħallüf-i şadr-ı Rūm İli için bazı kelimāt-ı tefevvuhiyle berā-yı tedīb arpalığı olan Kütahyaya nefy ü tazīb olınmış idi. ırķ altı senesi evāilinde rütbe-i şadāret-i Rūm İli iħşāniyla kāmrevā ve sene-i mezbūre Cumāde'l-Ūlāsında şadr-ı refīül-adr-i meşīħat-ı İslāmiyyeye pā-nihāde-i irtikā olduğda ıffet ü taķvāda ālem-Ğirlerine bināen taraf-ı Ğümāyūn-ı cihāndārīden Bađçe apusu urbında bir serā-yı ālī iħşāniyla bāhirü'l-

imtiyâz ve ‘aţâyâ-yı her dem zuhûr-ı şehriyârîden mâlik nişâb-ı iltifât ve i‘zâz olup bir sene kadar ol maqâm-ı refî‘ü’s-şânun hûkmini virdükden sonra biñ yüz kırk yedi senesi Cumâde'l-Âhiresinün üçüncü günü kevkeb-i iqbâl-i hayâtı mütevbârî-yi perde-i ufûl oldu. Müşârun-ileyhün me‘âşir-i bî-misli ü müdânisi şenâ-h‘ânî-yi rûh-ı ‘allâme-i şâniye erzânî vü şâyân ve nîm-i işâret-ebrû-yı semâhati numûne-nümâ-yı luţf-ı şarih bir mekyân ve bâğiyân zihn-i rıdvân pesend-i ‘adîmü'l-aqrânı mürebbî-yi ezâhir-i şükûfezâr-ı cinân olmağa sezâvâr idigi müselleme-i müşkil-pesendân-ı devrândur. Her silsilesi selîs ve her tevcîhi müselleme ve nefîs şâhib-i tevâzu‘ ve vaqâr-ı muhibb-i dost ve düşman-âzar kerîmü't-tab‘ pāk-i‘tikād müsteħakq-nevâz dervîş-nihâd istiğnâ-şî‘âr ve ‘âlî-cenâb bir zât-ı melek-haşlet ve nâyâb idi. Vâlid-i keşîrû'l-meħâmidlerinün civâr-ı Câmî‘-i Selîm Ĥanîde binâ itdükleri câmî‘-i şerîf sâhasında peder-i behîşt-i qarârlarına muţtaşıl ten-i pākleri vedî‘a-yı nihân-hâne-i ĥâk-i ġufrân-ı medâr kıldı. Terceme-i şîfa-yi kâdî-i ‘ıyâz-ı nuĥbe-i âşârı ve elsine-i şelâşede müretteb eş‘ârı vardır. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Sulţân Maħmûd Ĥan-ı Evvelde bir sene miqdarıdır. Raħmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Dürri Muħammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyhün pederleri ismi İlyâsdur. Girân-ı qadr-i vücûdı manzûme-i silkü'l-le‘âl-i‘ulemâ-yı fazl-ı iştîmâl olup fâ‘îz-i merâtib-i ĥâric ü dâhil ve ĥâ‘îz-i kaşbu's-sebķ-ı ĥıdemât-ı erbâb-ı fezâ‘il olarak ber-tertib-i ‘adî devr-i medâris-i ifâza mu‘tâdı tekmîl ve menâşib-ı mevleviyyet ile tebcîl olup ez-cümle Ĥalebü’s-Şehbâdan ma‘zûlen biñ yüz yigirmi bir Muħarreminde Mısır Ķâhire ve yüz yigirmi toķuzda Mekke-i Mükerreme ve yüz otuz iki Rebî‘ü'l-Evvelinde bir sene-i kâmile kazâ-yı İstanbulda müteşaddî-yi şakķ u ĥakķ olup otuz sekiz Şevvâlinde Şadr-ı Anatoĥiya işâl olınduķda ‘azli ‘aķîbinde pây-e Şadr-ı Rûm ile müteşaddî olup kırk üç Cumâde'l-Ûlâsında bi'l-fi‘l Şadr-ı Rûm İli ile terakķî ve iki ay geçdüķde Şeyhü'l-İslâm İşĥâķ Efendi ‘âzim-i dâr-ı telaķķî olduķı ya‘ni biñ yüz kırk yedi senesi Cumâde'l-Ûlâsında ol maqâmda tevaķķî olındılar. "Dürri taķvâ-yı şaĥn-ı fetvâyı müzeyyen eyledi" (1146) mısra‘ınıñ cevherîsi târiĥ-i fetvâlarıdır. Biñ yüz kırk sekiz senesi Şevvâlinde ‘arîzâ-yı nezleden mizâcları münĥarif olup taĥşîl-i birr ü tamm

idince medār-ı hāll-i umūr-ı ‘ibād olan fetvā-yı şerīfe ve tevcihāt-ı ‘ulemā ve sâ’ir işārāt-ı şeyhü'l-İslāmiyye mevķūf umūr u huşūşda becā-yı imzā kendü mihr ü maḥşūşları ile temhīri huşūşına müsā‘ade-i ‘aliyye-i Cenāb-ı cihān-bānī-yi erzān buyrılmış idi. Lākin za‘f-ı pīrī kendülerüñ dāmen-gīri olmağla sene-i merķūme Zī'l-Hiccesinde ref‘ olunup Üsküdarıdā kā’ın hānesinde iķāmete me’zūn olmuşlar idi. Kırık tokuzda nidā-yı irci‘ī şımāḥ-ı cānına ilķā-yı āvāze-i isķāt-ı teklīf eyledükde mest ü medhūş ve Kāraca Aḥmed reh-güzār-ı mezārīstānında mütevatṫın-ı vārī-yi ḥāmūş oldu. ‘İlm ü fażl ile mevşūf luṫf-ı ṫab‘la ma’rūf bir zāt-ı munşif ve ḥaḫķla muṫṫaşif idi. Müddet-i fetvāları ‘aşr-ı Sulṫān Maḥmūd Ḥan-ı Evvelde bir sene yedi māh miķdārıdır. Ekremu'l-lāhu fi'l-‘uķbā kemā-kān fi'd-dünyā.

El-Mevlā El-Fāzıl Seyyid Şehīd Feyzū'llāh Efendizāde Es-Seyyid Eş-Şeyḫ Muşṫafā

Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Cennet-mekān Sulṫān Muşṫafā Ḥan-ı Şānī Ḥazretlerinüñ zamān-ı ma‘delet-‘unvānlarında mesned-ārā-yı meşīḫat-i İslāmiyye olan Seyyid Feyzū'llāh Efendi merḥūmuñ maḥdūm-ı muḫteremleri olup biñ tokşan ṫārīḫinde ḫadem-nihāde-i ‘ālem-şühūd olmuşdur. Hengām-ı fetvā peder-i müşfiklerinde devr-i medāris ve neyl-i mevleviyyet iderek biñ yüz on üç senesinde Mekke-i Mükerreme ḫazāsıyla terfī‘-i şān ve on dördte bi'l-fi‘l Anatoḫi ḫāḫī-i ‘askeri ve der-‘aķab Şadr-ı Rūm İli pāyesiyle mümtāz-ı aķrān olmuş idi. Ber-muḫtezā-yı ṫaḫdīr-i ḫikmet-semīr-i Rabbānī yüz on beş senesinde bu tennūr-ı bāz-gūne-i ‘ālemden ser-zede-i zuḫūr olan seylāb-ı tūfān-zād-ı fiten-i pūr-miḫen ola ğarḫ-ı āb-ı ḫarāb-sāz-ı ḫān-mān-ı müftī-yi devrān olmağā iķtiḫām idüp pūşīde-i ḫāmet-i ḫayātı olan cāme-i sebz-nişār-ı fetvā-yı ḫabançe-i derende-i eşrār-ı bed-kirdārdan girībān-ı çāķ-i laḫt-ı raḫt ve ol ma‘den-i iksīr-i fażīlet-libās gül-reng-i şehādet ile ḫīrāmān-ı ravza-yı cinān olduḫdan soñra şāḫib-i terceme ba‘zı iḫvān ve ḫūyişān ile Yediķule maḫbesinde bir müddet mübtelā-yı ‘anā ve ba‘dehū Kıbrıs Cezīresine ta‘zīb ü iclā ve biraz eyyām mūrūrında Burusada tevātṫun ve īvālarına īmā olunmuş idi. Yigirmi sekiz seneden mütecāviz Burusada iķāmet ve dergāh-ı muḫavvili'l-aḫvālden ḫayriyyet-i ‘aķıbet istid‘āsıyla encām-ı kara dīderūz-ı intizār üzere iken biñ yüz kırık üç senesinde ya‘ni cülūs-ı

Sultân Maḥmūd Ḥan-ı Evvelde ḥaḳḳında ‘ummân-ı bî-girân-ı merḥamet-mülükâne-i mevc-ḥîz olup astâne-i sa‘âdete ‘avdet ve kırk beş senesinde muḳtezâ-yı tarîḳ üzere sadâret-i Rûm İli iḥsân ve ḥatır-ı meksûrı cebîre bend-i ‘inâyet-i pâdşâh-ı devrân ile mesrûr u şâdân ve kırk sekiz senesi Zî'l-Ḥiccesi ğurresinde mesned-i vâlâ-yı fetvâya iş‘âd ile kâm-rân oldılar. "Mübârek bād-ḥâlâ şadra (1148) nûr-ı Muştafâ geldi" meşîḥatlerine târîḥ-i vâḳı‘ olmuştur. Toḳuz sene iki ay revnaḳ-efzâ-yı maḳâm-ı fetvâ ve beyne'l-‘ulemâ ‘iffet ü taḳvâ-yı ma‘delet-ârâ ve ḥüsn-i sîret ve dirâyet-i diyânet-intimâ ile mezkûr olmuşlar idi. Evâḥir-i ḥâlinde ‘illet-i felce ibtilâ ile nice müddet ḥânelerinden taşra ḥarekete mefḳûdü'l-ḳudret iken biñ yüz elli sekiz senesi ‘âḳıbet-i sebeb-i ‘âdî-yi rıḥlet olıcaḳ ‘arâz-ı marâz-ı âḥer istilâsıyla sene-i merḳûme Muḥarremi selḥinde tâ‘ir-ı rûḥ-ı revânı cânib-i cevelân-gâh-ı Ḳudüse tayrân ve terk-i âşiyân-ı nâ-be-sâmân fenâ birle nidâ-yı irci‘îye lebbeyk-i ğüyan ve vedâ‘-yı câh u ḥân-mân itmekle na‘ş-ı maġfîret-i inti‘âşları Üsküdarı Şeyḥü'l-İslâm-ı Sâbıḳ merḥûm Mîrzâzâde Muḥammed Efendi merḳad-i pür-envârları ḳurbında defn-i ḥâk-i ‘ıtır-nâk oldu. Müşârun-ileyh edîb ü lebîb fezâ‘il-i mevrûsına bâhire ile ma‘rûf ve fıtratda ḥâlim ü selîm ḥaşâ‘il-i ḥasene ile mevşûf-ı ḥayrât u müberrâta mâ‘il bir zât-ı memdûḥu‘ş-şemâ‘il olmaġla ḳaşaba-yı Ebû Eyyûb Enşârî muzâfâtından Nişancılar Ḳurbında tarîḳat-ı ‘aliyye-i ḥ‘âce-gân-ı Naḳşbendiyye maḥşûş malzemesi mükemmel şeyḥ ve müridesi efdâl ü ekmel bir ḥânkâhda dervîş-penâh-ı bünyâdıyla ḥasenât-ı sâriye ve istanbulda sirâc-ḥâne başında bir çeşme-i âb-dâr iḥsânıyla ḥayrât-ı câriyye muvaffaḳ olmuşlardır. "Rıdvanu'llâh" (1158) vefâtlarına târîḥ-i vâḳı‘ olmuştur. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Sultân Maḥmūd Ḥan-ı Evvelde toḳuz seneden ziyâdedür. Raḥmetu’llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Pîrizâde Muḥammed Şâḥib Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyhüñ hilâl-i vücûdı maḥla‘-ı ehille-i fażl u kemâl olan Dârü's-Salṫanatu'l-‘Aliyyeden bedîdâr ve dergâh-ı ‘âlî yeñiçerileri ağayanından Pîrî Aġa nâm pîr-i sa‘âdet-mendûñ ferzend-i edîb ve necl-i necîbi olup biñ seksen bir senesi evâ‘ilinde tekyegâh-ı ḥândân-ı pederîye pîrâye-baḥş-ı iftiḥâr olmuş idi. Sinnide sâlede taḥşîl-i ‘ilm ü ḳirâ‘at ve tecvîd ü tekmîl-i vücûhât-ı Ḳur‘ân-ı mecîd itdükden

şoñra cevāhir-i isti‘dādın ‘arz-ı nezd-i aşhāb-ı fażl u kemāl idüp nice eyyām-ı fāzil Şeyh Süleymān Efendi ve Tāhir ve İshāq ve Aḥmed Efendilerden istifāze-i envār-ı ‘ilm ü istifāde-i fevā’id-i mantuḫ ve mefhūm iderek Şeyhü'l-İslām merḥūm Mīrzāzāde Efendi ḥıdmetlerinde gevhergān-ı ‘ilm ü ‘irfānı ḥüsn-i nizām bulduḫdan şoñra biñ yüz altı tāriḥinde emīn-i fetvā Gelibolılı Muḥammed Efendinuñ Ḳudūs-i Şerīf kazāsına ‘azīmetlerinde mülāzemetle bekām olup ḥasbe'l-‘āde ṭayy-i merātib-i mu‘tāde iderek pāye-i erba‘ine vāşıl ve andan Şeyhü'l-İslām be-nām Feyzullāh Efendinuñ dā’ire-i ‘aliyyelerine incizāb ile intisāb ve kitābçılıḫ ḥıdmetiyle şeref-yāb ve müşārun-ileyhūñ emriyle Dalṭaban Muştafā Paşaya imām ve ba‘dehū Rāmī Muḥammed Paşaya muḫtedā-yı be-nām olup biñ yüz on üç senesi Şaferü'l-ḥayrında ibtidā ḥāric ile ‘Ālī Cān Medresesine ‘āric ve bu şüretle devr-i medāris ve me‘āric iderek teftiḫ-i evḫāt-i ḥaremeyn ile Dārü'l-Ḥadīş-i Süleymāniyyede seccāde-niḫn ve re’is-i müderrisīn oldılar. Biñ yüz otuz bir senesinde Selānik ve ba‘dehū Yeñişehir kazāsıyla manzūme-i iḫbālleri müstezād kılinup ‘āmm-ı erba‘inde İmām Sultānī ve Mu‘allim Şehzādegān ḥākānı ta’yīn ve şamīme-i revātibleri kılinan müstevfī arpalıḫlar ve Burusa kazāsıyla kām-bīn kılinı. Qırḫ iki sālinde bi'l-fi‘l Burusa mevleviyyeti ve sene-i mezbūrede Mekke-i Mükerreme pāyesi ve qırḫ üçde İmām ol sultānī ve İstanbul kazāsı ve bu ḥilālde pāye-i Şadr-ı Anatoḫı ‘ināyetiyle maḥsūd-ı etrāb u emşāl ve qırḫ altı Rebi‘ü'l-Evvelinde bi'l-fi‘l Şadr-ı Anatoḫı ve qırḫ ṭoḫuzda pāye-i Rūm ve ellide bi'l-fi‘l mesned-niḫn-i Şadr-ı Rūm ve nā’il-i ḡāyetül-ḡāyāt-ı merūm oldılar. Elli bir Şevvālinde ma‘zūl ve bervech arpalıḫ Toḫad kazāsına mevşül olup elli altı Muḥarreminde şāniyen mesned-ārā-yı Şadr-ı Rūm ve elli sekiz māh-ı Şaferü'l-ḥayrınıñ ikinci güninde ilbās-ı ferve-i beyzā-yı ziyā ile pertev-endāz-ı maḫām-ı fetvā ve qandil-i miḫrāb-ı fażl u taḫvā olmışlar idi. Elli ṭoḫuz Rebi‘ü'l-Evvelinuñ on üçüncü gününde ‘illet-i mizācı ḥasebiyle Şadr-ı fetvādan infişāl ve Beşiktaşda vāḫı‘ sāḫilḫānelerinde du‘ā-yı devām-ı devlete müvāzebet ve iştiḫal ve çend rüz mürürında mā-fi’z-zamīrleri olan dā’iye-i iskāt-i farīza-yı Ḥacc-ı Şerīf-i kaṭ’-ı rişte-i şabr u arām itmegin bi'l-istizān Der-Sa‘ādetden ḫareket ve edā-yı neski ḥüccetü'l-İslām ve ziyāret-i Ravza-yı Muṭahhara-yı Seyyidü'l-Enām ile ‘avdetlerinde

Gelibolu kâzâsında meks̄ ü arâm itmeleri fermân olındı. Altmış bir Muharreminde civâr-ı salţanat-ı ‘aliyye olan Tekfûr Tağı kaşabasında ikâmete mâ’il ve çâr mâh mürûrında Üsküdaradaki hânelerinde istirahat me’zûn oldılar. Biñ yüz altmış iki senesi Receb-i Şerîfinûñ toktızınıcı yevm-i şelâsede nidâ-yı irci’iye lebbeyk-i güyân ve dârü'l-gurûr-ı fâniden dârü's-sürûr-ı bâkıye rihlet ve hilâl-i vücûdı riyâzet-ı nümûdını mazhar-ı envâr-ı tecelliyât itmege müsâra‘at idüp murğ-ı revânı göklere uçdı hü mâ gibi irtesi gün na‘şları Üsküdar da vâlidleri cenbinde medfen-i mu‘ayyenlerine işâl ve gencine-i hâk-i ‘ıtır-nâke idhâl olındılar. Mevlânâ-yı müşârun-ileyhûñ her fende mehâret tâmmesi ve âşâr-ı kâlemiye-i celîletü'l-‘itibârlarından Muqaddime-i Haldûne tercemesi ve tettebbu‘ itdiği nesh-i mu‘tebereye hezâr-ı ta‘likât ve hâşiyesi olup ‘Arabî ve Fârsî ve Türkî eş‘âr-ı mezâmîn-i medâr ve inşâ-yı letâfet-şi‘ârı maqbûl-i tabâyi‘-i fuhûl ve huşûsân nâtıka-yı pâkîze edâsı muhayyer ‘uqûl olup el-hâşıl nüşâ-yı memdûha-i vücûdı mesâ’il-i me’ârif-i hükmiye ve fezâ’il-i ‘avârîf-ı celîle ile memlû bir zât-ı sûtûde hışâl nîk-hu idi. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Sulţân Maĥmûd Han-ı Evvelde bir sene bir ay on beş gün miqdâridur. Raĥmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Ĥayâtizâde Muĥammed Emîn Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Sulţân Aĥmed Han-ı Sâliş Ĥazretlerinûñ zamân-ı salţanatlarında ser-eţibbâ bulunan Ĥayâtizâde Muştafâ Efendinûñ necl-i necîb ve ferzend-i edîbidür. Sinn-i temyîze resîde olduĥdan şoñra taĥşîl-i ‘ulûm u funûn ile müderrislik rû’ûsına nâ’il ve ĥasbe’t-tarîĥ devr-i medârisle Yeñişehir mevleviyyetine vâşıl olmış idi. Biñ yüz kırk yedi senesinde Edirne kâzâsıyla be-kâm ve ba‘de'l-infişâl kırk toktuz senesi Zî'l-Ĥa‘desinûñ ikinci günü ser-eţibbâlık ĥıdmetiyle nâ’il-i merâm olup mü’ehĥeran İstanbul pâyesi iĥsân ve biñ yüz elli iki senesi Zî'l-Ĥa‘desinûñ yigirmi altınıcı günü bi'l-fi‘l kâzâ-yı Dârü's-Salţanatu's-Seniyye ile şâdân olmışlar idi. Ba‘dehû Anaţoli ve biñ yüz elli iki senesi Zî'l-Ĥa‘desinûñ üçüncü günü Şadâret-i Rûm İliyi teşrîf idüp emr-i ĥaţîr-i fetvâya zâten ve zamânen liyâkat ile şâhib-i istiĥkâk ve ‘ale'l-ıtlâk ‘ilm ü fażîlet ve ‘iffet ü dirâyetleri müselleme-i âfâk olduĥından ĥayri ĥayr-ĥâh-ı dîn ü devlet ve rızâ-cû-yı efzâ-yı dihîm-i ĥilâfet

olmalarıyla biñ yüz elli toqız senesi Rebi'ü'l-Evvelinüñ üçüncü günü inâbet-i Kübrâ-yı Meşîhat-ı İslâmiyye ile tebcîl olındılar. Şâhibü'l-fetvâ Muhammed (1159) şâdıku'l va'di'l-emîn târih-i fetvâlarıdır. Yedi ay kadar ol maqâm-ı 'âlîde qarâr itmiş ise de za'f-ı kuvâ-yı bünye ve 'ilel kadîme-i bedeniyelerinden nâşî külfet-i umûr-ı fetvâ ve keşret-i meşgale-i bî-intihâya vücûdları ğayr-i mütehammil olmağla bu cihetle rü'yet-i meşâlih-i 'ibâd-ı ta'atlı ve temşiyet-i emr-i fetvâda takşîr ve ta'lîl-i iktizâ itmeden veyâhüd 'ulemâya nâ-sezâ evzâ'-ı nâ-becâya ictirâ eylemek hâletleri ve kübrâ-yı 'ulemâ-yı 'allâm-ı dil-gîr olacağ ba'zı etvâr-ı nâ-çesbân nümâyân olmağ 'alâmetleri ve huşûşân hâdem ü havâşî ve kurenâ-yı sū'-i teħaşî cesâretlerinden hâdis olan aħvâl-i bā'ış kıyl ü kâl olmağ keyfiyyetleri resîde-i sâmi'a-yı 'âlim-i bālâ olmasıyla sene-i merķūme Şevvâlinüñ üçüncü günü bi'l-'azl Burusaya naql olındılar. İstek ve arzuları der-kâr olduğından altmış bir senesi Muħarremi ğuresinden i'tibâren zabt itmek üzere bā-hatt-ı hümâyûn Mekke-i Mükerrreme kazâsı tevcih ve 'inâyet ve vukū' bulan müsâ'ade-i seniyye üzere oradan hareket ve Şâm-ı Şerîfe rahle-bend-i 'azîmet olup vuşüllerinden sonra ba'zı güne 'ilel ü eşkâme ibtilâ ile 'adem-i kudretleri hüveydâ ve sefer-i râh-ı Hicazdan isti'fâ-yı güne-i inhâları vârid olmağla mes'ûline müsâ'ade buyrılmış idi. Rücū' ve 'avdetleri bābında yazılan emr-i şerîfüñ vuşûli eşnâda mübtelâ oldukları dâ'-i 'udâl kâbil-i pezirâ-yı devâ olmayup sefer-i âhîret kendülere rev-nümâ olmağın yüz altmış sâli Şevvâlinde Şâm-ı cennet-meşâmmda dest-şüy-ı kâr-bâr-ı fenâ ve râhile-bend-i raht-ı cū-yı sū-yı dâr-ı beķâ oldılar. Müddet-i fetvâları zamân-ı Maħmūd Ħan-ı Evvelde yedi ay kadar olup mevrûs-ı peder ü cüdâ olan fenn-i tabâbetde mahâretleri müsellemler olduğundan mâ'adâ terâkîb-i kelâmiyenüñ icrâsını şalâbe-i şahîfe-i tedbirde fehm ü iz'ân ile sitâyende-i taşvîr ve terkîb ü ta'bîr eylemege kâdir ihâm u tevriyede hayli hünlerli ve akrânı nâdir şüfî meşreb ve nâzik-tabî'at idi. Riyâset-i eţibbâdan mesned-i fetvâya naql olunmağ bu târihe gelince faķat bunlaruñ haşâ'îş-i kabiliyyet-i zâtiyelerindendir. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Aķ Maħmūd Efendizâde Es-Seyyid Muhammed Zeyne'l-'Âbidîn

El-Ħüsni Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh biñ yetmiş sekiz senesi Cumâde'l-Ülâsınuñ on tokuzuncı leyle-i eħadda dehlîz-i 'ademden ârâyiş-i mihr-i vücûd ve ħândân-ı Aķ Maħmûdiye mânend-i beydâ-yı beyzâ-yı nümûd-ı ziyâ-pâş-ı envâr-ı şühûd ve Şeyhü'l-Âbidîn terkîbi târiħ-i vilâdet-i mes'ûdları olup sinn-i temyîzde ħırâmân-ı sâħa-i bülûğ ve cevher-i isti'dâdı lem'a-rîz-i fûrûğ olduħdan sonra pîrâye-i bâlâ-yı insânî olan libâs-ı 'ilm ü ma'rifet-i telebbüsle 'arz-ı kâmet-i liyâķât iderek țariķ-i feyz-i refîķ-i 'ilmiyyeye duħûl ve neyl-i mülâzemet birle ol pâyin süllem-i ma'mûle mevşûl olup Anķaravî Muħammed Efendi merħumuñ zamân-ı fetvâsında dâħil-i meslek ħâric ve refte refte ķať -ı medâric kılarak maħrec-i Selânik ile vâşıl-ı me'âric olduħdan sonra ber-muķtezâ-yı îşâl-i țariķ-i bilâd-ı erba'adan ketf-i ħimâyet ümmü'd-dünyâya ilticâ ya'ni ħükûmet-i Mışır nâdiretü'l-'aşr ile muzâri' âmâli neyl-i merâmdan ervâ ve biñ yüz yigirmi yedi senesinde ķazâ-yı İstanbul ile kâm-revâ olup otuz sâlinde evvelen câh-ı vâlâ-yı niķâbet ile kesb-i şerâfet ve otuz dört Şa'bânında mesned-i Anațoli 'inâyet ve ba'dehû kırķ senesi Şevvâlinde tekmîl-i erba'in ve Şadr-ı Rûm İli ile ķarîn-i behcet buyrılıp biñ yüz elli tokuz târiħine gelince vaķt bu vaķt dört def'a Şadr-ı Rûm ile tebcîl ve manşıb-ı celîl-i niķâbete daħı çârbâr-ı teşrif ile tamâm-ı şerâfet-i zâtı tekmîl eyledükden sonra sene-i merķûme Şevvâlinüñ onuncı güninde Ĥayâtîzâde Muħammed Emîn Efendi infişâlınden şeyhü'l-İslâm ve müfti'l-enâm olup lâkin kemâl-i herem kendüde nümâyân ve ħall ü 'aķd-i umûr-ı mehâmda ma'zûriyyetleri zâhir ü 'ayân olmaķdan nâşî şevâğıl-i râħat fersâ-yı umûr-ı fetvâdan kenâre-gîr-i ferâğ ve istirahat olmaķ üzere altmış bir senesi Recebinde mesned-i fetvâdan infişâl ve Ķañlıca sevâħilinde vâķı' sâħilĥânelerinde de'avât-ı ĥayriyye-i pâdşâhiye müvâzebet ve iştiğâl üzere iken sinni 'aķd-i sâmini gûzarân ve kemâl-i herem kendüde nümâyân olup biñ yüz altmış dört senesi Zî'l-Ķa' desinüñ selħinde sebep-i 'ârî-yi rıĥlet olan ba'zı 'arâz-ı marâz rev-nümâ ve 'illet ü za'f-ı pîrî vücûdını istilâ itmekle âħirü'l-emr-i nidâ-yı irci'îye lebbeyk-i gûyân ve alâ'îķ-i fenâdan dest-i efşân olup murğ-ı rûħı gülzâr-ı cinâna țayrân eyledi. Ĥazret-i Ebû Eyyûb Enşârî rahmeti'l-Bârî ĥazîresinde vâlid-i mâcidleri Aķ Maħmûd Efendi merħumuñ ķabr-i ķurbında defîn-i ĥâk-i 'ıtır-nâk oldu. Müşârun-ileyh zâtında ĥüsn-i 'aķîdet ve pîrâye-i

şalâh u 'ıffet ile ârâste-gürûh fuķarâ ve dervîşâne meyl ü muħabbet ve kemâl-i şefķat ve merħamet ile pîrâste olup vücûhla maħbûb-ı erbâb-ı ķulûb oldığından bi'l-cümle ħaşş u 'âmm ħaķķında ħüsn-i ħâline şehâdet ve ħüsn-i ħâtımeye delâlet iderek ħâlet-i ħîn-i vefâtında meşhûd-ı 'ayn-ı 'ıbret olmağla ğüyyâ lisân-ı ricâl-i ğaybdan ħüsn-i ħâtıme-i terkîb-i irtihâllerine târiĥ-i ğarîb-i vâķı' olmuşdur. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sulţân Maħmûd Ħan-ı Evvelde bir sene on ay miķdârıdır. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû İşķaķ İsmâ'îl Efendizâde Muħammed Es'ad Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh biñ tokşan altı Zî'l-Ķa' desinde Şeyĥü'l-İslâm İsmâ'îl Efendinüñ şulbünden zîb-ârâ-yı şühûd ve pîrâye-baħş-ı gehvâre-i vücûd olup 'aķl-ı heyûlâniden ħalâş ve 'aķl-ı bi'l-meleke rütbesiyle ihtîşâş hengâmında peder-i vâlâ güherlerinden ve Muţavvelci Muħammed Efendiden istifâde-i 'ulûm ve çok geçmeden taĥķîķ-i mantûķ u mefhûm idüp yüz yigirmi iki târiĥinde der-şemîn-i isti'dâdı ma'lûm şayrefiyân-ı esâtin oldığından ħâric rütbesiyle dâĥil-i dâ'ire-i müderrisîn olmuş idi. Vâlid-i mâcidleri meşĥatde şaĥn ile be-kâm ve ĥıdmet-i teftîş ve emânet-i fetvâ ile memdûĥ-ı ħaşş u 'âmm ve bundan soñra Selânik mevleviyyeti ile Ħarem ve çok geçmeden birâderleri İşķaķ Efendi meşĥatinde Mekke pâyesiyle mükerrem olup âta-i kebîr ve dârü'l-cihâd Belĝrad Seferlerinde ordu ķâđısı bulunup te'sîr-i re'y-i münîriyle ķatı çok meşâliĥ-i devlet-i ķarîn-i ħüsn-i temşiyet ve nice muĝâlık umûr-ı küşâde-i dest-i reviyyeti olup yüz elli yedi Muħarreminde bi'l-fi' Şadr-ı Rûm ve on yedi mâh-ı ķadr-i müteşaddî-yi ĥükümet-i ħuşûş u umûm olup elli tokuz senesi Şevvâlinde evcâh-ı refî' ile tekrâr iĥrâren dest-mâye-i rıf'at ve şehr-i cenbinde 'azl ve sâhilĥânesinde iķâmet itmiş idi. Biñ yüz altmış bir senesi Recebinde şeyĥü'l-İslâm ve ĥallâl-ı müşķilât-ı enâm oldı. Meşĥatine fuĥûl-i 'ulemâdan 'Âşım Efendi bu ğüne târiĥ inşâd itmişdür. "Didi 'Âşım kemîne şevķ ü şâd birle târiĥin bu nice câmedür Es'ad Efendi giydi fetvâyı" (1161) Râĝıb Muħammed Paşa muţaşarrıf-ı ümmü'd-dünyâ iken taķdîm itdiĝi târiĥdür. Câh-ı sâmi rûkn-i iftâbâd bâ-Es'ad Sa'id muĥîĥ-i zât-ı fezâ'il-simâtları olan şalâbet-i dîniyye ve celâlet-i 'ilmiyye ve 'ameliyeleri muķtezâsınca ĥarekât-ı fuĥûl-i pesendleri egerçi memdûĥ u maķbûl olup lâkin mizâc-ı vaķte evfâķ-ı imtizâca muvaffaķ olamadıķları cihetden bir ay iķtizâ 'azl

ü inzivâlarıyla tesviye-i umûr-ı maqşûd-ı ‘aleyhânuñ te’diye ve icrâsı lâzıme-i hâlden görünmekle sene-i ‘âtiye Şa‘bânınuñ yigirmi yedinci günü ‘azl ü tenzîl olup kurb-ı salţanatda mekş ü arâmına ruĥsat gösterilmeyüp teb‘îdine isti‘câl ve sür‘at ve eşnâ-yı râhda mâ-lezime-i seferiyenin rü’yet idüp Şâm-ı şerîfe ‘azîmet ve andan ĥuccâc ile mürâfeķat ile Mekke-i Mükerrerede iķâmet eylemek üzere bâ-işâret-i şeyĥü'l-İslâmî ve emr-i ‘âlî şâdir olmuş iken tekrâr ĥaķķında ‘inâyet-i şehriyârî bedîdâr ve varup Gelibolı ķaşabasında müvâzebet-i da’vât-ı pādşâhî ile evķât-güzâr olmaları bâında şeref-baĥş-ı şudûr olan ĥaţţ-ı hümâyûn mücibince berren şavb-ı me’mûre ‘aţf-ı zimâm-ı rehvar eylemişler idi. Mü’ehĥeran ĥaķķında ‘afv-ı şehensâhî ser-zerre-i zühûr ve İncir köyünde iķâmeti için ĥaţţ-ı hümâyûn şeref-şudûr olup âstâne-i sa‘âdete gelmiş ise de birkaç mâh mizâcı münĥarif ve imâre-i mevt-i ‘ayn-i başîretine münkeşif olup biñ yüz altmış altı senesi Şevvâl-i mükerreminüñ onuncı ĥamîs gicesi lebbeyk-i zen-dâ‘î-yi ecel ve vâşıl-ı raĥmet-i ‘izz ü cellolarak pederleri mezâr-ı pür-envârları ittişâlinde defîn-i ĥâk-i ‘ıtır-nâk oldu. Peder-i emcedlerinüñ binâ itdükleri câmi‘-i şerîf-i pişegâhında olan medrese ve mekteb ve şâdirvân ve müte‘addid dersiyeler âşâr-ı ĥayriyyelerindendir. Mevlânâ-yı Müşârun-ileyh fâzıl-ı yegâne ve müfred-i zamâne-i Şânî-yi Taftazânî belki mu‘allim-i şânî ‘ulûm-ı sitâde mehâreti zâhir ve fûnûn-ı edîbede nüsûĥ-ı ķalemi pesendide-i evâ’il ü evâĥir olduğundan ĥayr-i fenn-i müsîķîde ‘adîl-i Farâbî ve şi‘r ü inşâda raĥbet-şiken Aşâr-ı Veysî ve Nergîsî olup lehçe nâmında olan lûĥati ittisâ‘ ve ma‘lûmâtına dâll ve sûre-i Yâsin ve Âyete'l-Kürsî ve Âyete'l-Maşdariyyete bir binâ’ tefsîrleri vâreste kıyl ü ķâl aşĥâb-ı mu‘ârıza ve cidâl olduğında başka Cäre'llâhi Zemaĥşerinüñ Eţvâķü'z-zehab Fi'n-Neşâyih Ve'l-Ĥuţab ismiyle mevsûm olan kitabını tanzîr ve Eţbâķü'z-zehab nâmıyla tesmiye iden ‘Abdü'l-Mü’min İşfahânî mesleginde bir eşer-i belîĥ te’lîf ve Bülbül-nâme ve Tezkire-i Ĥ’ânendegân nâmında bir risâle taşnîf idüp zâde-i tab‘-ı laţîfleri olan beste ve semâ‘î ve ķâr ve naķş-ı tıbâ‘-ı ķuvâ ile feraĥ-baĥş olup bundan başka Hemziyye ve Dimyâtiyye ve Mazriyye ve Bür’e ķaşîdelerini taĥmîs ve müstaķillen ķaşîde-i Hemziyye ve Lâmiyyesi sencide-i mizân-ı ķabûl-ı erbâb-ı ‘irfân

ve mergüb yine t̄azān-ı meydān-ı faẓl u ı̇kāndur. Müddet-i fetvāları ʿaşr-ı Sulṭān Maḥmūd Ḥan-ı Evvelde on üç māh miqdāridur. Raḥmetu'llahi ʿaleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Ḥalīl Efendizāde Muḥammed Saʿīd Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh iki def a Şadr-ı Anaṭolı olan Berkili Ḥalīl Efendiniñ kuvve-i bāşire-i ibtihācı ve dey-cūr-ḥāne-i emelinüñ fūrüzende-i sirācı olup peder-i vālā güherleri türbesiyle muḥaddemāt-ı ʿulūmı zihinde ke'n-naşş-ı fi'l-ḥacer-i şābit eyledükde rü'ūs-ı hümāyūna nā'il ve devre-i ma'lūmeyi tekmil ile ḥasbe't-tārīḳ Yeñişehir Fenār-ı mevleviyyetine vāşıl olmuş idi. Biñ yüz kırk bir tārīḫinde Burusa ḥükümetiyle def -i ḥüzn-i lehef ve o tārīḫde Mekke-i Mükerrreme pāyesiyle dürrāc-ı medāric-i ʿulüvv ü şeref olup kırk sekizde İstanbula ḳādī ve ḥükümetinden ʿālem-i rāzī olduğından şeref-i tekerrür ile seyf-i meslül ḥükümeti nāfiz ve māzī olmuş idi. Biñ yüz elli iki sālī Zī'l-Ḥiccesinde Şadr-ı Anaṭolı ve altmış bir senesinde Şadr-ı Rūm İli olup her birinde on altı māh istikrār ile Şadr-ı Şudūr-ı daḡ-dār idüp altmış iki Şa'bānınıñ yigirmi yedinci günü şeyḫü'l-İslām ve ḥallāl-ı müşkilāt-ı enām oldu. Tabī' atlerinde olan feẓāzat ve ḥuşūnet ḥasebiyle sene-i ātiye Cumāde'l-Āḫiresinde ʿazl ve Burusaya iclā olunup müṭala'a ve te'lif ile terk-i meşgale-i dünyā eylemiş iken altmış sekiz senesi Cumāde'l-Ūlāsı evā'ilinde Burusada intikāl ve emr-i irci'īye imtişāl iderek Ḥazret-i Emīr Sulṭān ḳuddise sırrahū dā'iresinde defn-i ḥāk-i ʿıtır-nāk olmuşlardur. Müşārun-ileyh ʿālim ü dānā ve fāzıl-ı bī-hemtā āşār-ı ḳalemi müsellemler ve ʿilm ü edebde aḳrānı tālī kendi muḥaddem idi. ʿAynī Tārīḫiniñ bir ḳıṭ'asını terceme idüp ifāde-i merām ve sebep-i kelāma ḳādir olduğu eşer-i mezḳürden zāhirdür. "Dāḫil-i me'vā ola (1168) inne'l-lāh-ı rāci'ün" (1168) fevti tārīḫidür. Müddet-i fetvāları ʿaşr-ı Sulṭān Maḥmūd Ḥan-ı Evvelde on māh miqdāridur. Raḥmetu'llāhi ʿaleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Es-Seyyid Murtaẓā Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Şeyḫü'l-İslām şālifü'z-zıkr Feyẓu'llāh Efendiniñ maḥdūm-ı mükerrreleridür. Yüz altı senesinde tevālüd idüp sinn-i şebābı tekmil eyledükden şoñra biñ yüz otuz sekiz tārīḫinde Behcetü'l-Fetāvā şāhibi Yeñişehirli Müftī ʿAbdu'llāh Efendiden müderris olup ḥasbe't-tārīḳ devre-i mu'tāde tamām ve

nâ'îl olduğu Ğalaṭa mahrecinden ba' de'l- 'azl yüz elli dört târîhinde dört ay kadar taḳlîd-i ḳazâ-yı İstanbul ve yüz altmış senesi Zî'l-Ḥiccesi ğurresinde Anaṭolı ḳâḏî-i ' askerliğine mevşûl olarak ve ba' de'l- 'azl hânesinde inzivâ ve yüz altmış üç senesi Cumâde'l-Âḫiresinde Muḫammed Sa' id Efendi teb' id olunduḳda bunlara tevcîh-i şadr-ı fetvâ ile hülle-pûş-ı beyzâ olup feyz-i pederâneneden vâyedâr ve tafrât-ı nizâmiye ile resîde-i muntehâ-yı kâr oldu "İlâhî ' izzile olsun (1163) mü'eyyid şadr-ı fetvâ " târîh-i fetvâlarıdır. Ḥadd-i zâtında perhîz-kâr ve ' afîf ü ' arîḳü'l-aşl ve şerîf ise de ğalebe-i ' illet ile mehzûl ve zâ' if olup resm-i ğünlerde ḫuzûrı müte' assir ve bu cihetle ' azli zamîr-i enver Ḥazret-i Sulṭân ' Oşmân Ḥanîde müstetir olmuş idi. Yüz altmış sekiz senesi şehr-i Rebî' ü'l-Evvelinüñ yigirmi sekizinci ğünü câh-ı vâlâ-yı meşîḫatden tenzîl ve Vaşşâf ' Abdu'llâh Efendi mesned-i mezkûr ile tebcîl olup kendüleri bâ-irâde-i seniyye sâhilḫânelerine mutaşarrîf ve zâviye-i ' ibâdât ü ṭâ' atda mu' tekif oldu. Bu ḫâl ile evḳât-ğüzâr iken yüz yetmiş bir Zî'l-Ḳa' desî evâḫirinde vefât idüp Ebâ Eyyûb Enşârî raḏî ' anhu'l-Bârî Türbesi Ḥâricinde vâlidesi ḳurbında ḳarâr eyledi. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh her ṭarîḳle müteferridâne refṭâr-ı muḫtaşaru'l-ḫâl yegâne-i eṭvâr her ḫâleti mülâḫazadan ' ibâdet ve her ḫareketi muntec fikr-i şalâbet olup arpalıḳdan nükûl ve ' adem-i ḳabûlleri ḫavâşş-ı ṭab' -ı ' iffet-i perverindendür. Miyân-ı akrânda mutaşallib ve metîn ve muta' aşşib fi'd-dîn ismi gibi merd-i ferd-i zamânî ve beş seneye ḳarîb müddetle ḫâtîme-i devlet Maḫmûd Ḥanî olmuş idi. Bir ay kadar vaḳt-i ḫitâmı Sulṭân ' Oşmân Ḥan-ı Şâlisüñ evâ' il-i eyyâmıdır. Raḫmetu'llâhi ' aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Vaşşâf ' Abdu'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Aḳ Ḥişârda mütemekkin Şeyḫ Müceddi'd-dîn neslinden ve Muḫammed Efendi nâm zât-ı şerîfün şulbünden mütevellid olup kuvve-i aşliyye ile bi'l-cümle ' ulûmı mu' aşırı olan ' ulemâdan aḫz u telaḳḳî ve âstâneye gelüp Ḳara Ḥalîl Efendiye intisâb ile dârü'l-ifâdesinde taḫşilât sâbıḳası kesb-i teraḳḳî eyleyüp ḫıdmet-i i' âdelerinden mülâzemetle nâ' il ve iltifât-ı erba' a-yı şâmil biñ yüz on bir târîhinde vâḳı' imtiḫânda bi'l-istiḫḳâḳ medrese rü' üsiyla maḫsûd-ı emşâl olmuş idi. Üstâdları Fâzıl müşârun-ileyhe dâmâd ve bu vechle ḫâne-i vîrân-ı âmâli ma' mûru

ābād olup giderek devre-i mu'tāde-i ikmāl ve Selānik manşıbı ile te'sis-i mebānī-yi amālī ve yüz kırk tārīhinde Mıŝır Zātü'l-Ehrām kaçāsıyla ikrām olunmuş idi. Bir sene ol diyārda neŝr-i āŝār-ı hūkūmet itdükden ŝoñra āstāneye 'avdet idüp İrān halkınıñ mu'tekidleri olan Mezheb-i Ca'ferī huşuşında hadiŝ olan ŝübhe ve eŝkālī izāle kaçdıyla āstāne-i sa'ādetden birkaç nefer 'ulemā-yı ehl-i sūnnetüñ hużūrlarını Nādir ŝāh iltimās eyledigine binā'en Kāra Muhammed Paŝazāde Vezir Muŝafā Paŝa o tarafa ŝuret-i sefāretde me'mūr ve ŝāhib-i terceme ve ŝalgāmcızāde ve Dīvān Kitābeti 'unvāniyla mülakķab ŝālih Efendi bi'r-rüfāka'āzim-i ŝavb-ı mezkūr olmuşlar idi. Kāndehar ve Semerķand ve ŝıfahan semtlerinde imrār-ı ezmān ve İrāniyān ile kadh-ı zinād-ı 'ilm ü 'irfān ve fazl u kemāllerini cümlesi istihsān itmişler idi. İnķizā-yı maŝlahat ile āstāne-i sa'ādete 'avdet ile ŝadāret-i Anaķolı ile nā'il-i ferhat olup yüz elli beŝ tārīhinde ma'zül ve yüz altmış iki senesi Recebinde ŝadr-ı Rūm ile vāşıl-ı ser-menzil-i me'mūl olup altmış beŝde tekerrür ve mesned-i ŝadārete taŝaddur ve altmış sekiz ŝaferinde ŝeyhü'l-İslām ve müfti'l-enām olmuşlar idi. Zā'f-ı piri 'illetiyle beŝ māhdan ŝoñra 'azl olunup Mīr-gūn oğlı ŝāhilserāyında baŝ-ı būriyā-yı ikāmet ve yetmiş dört senesi Zil-Kā'de evā'ilinde ihtiyār-ı sefer-i āhıret eyledi. *Mevt-i 'ālim mevt-i 'ālem* ve intikāl intikāl lafz-ı mükerreri ve müverrih Hākim Efendinüñ "itdi 'Abdu'l-lāh Efendi (1164) cennet-i 'Adn-i maķarr" mıŝra'-ı cevherdārı tārīh-i vefātlarıdır. Müŝārun-ileyh 'ömr-i ŝād sāle ile inŝā ve ŝi'r ü taħrīr-i risāleden bir an hālī olmayup hevāmiş-i kütüb-i muhtelifü'l-üslūbda niyyet-i fikri olan tedķikāt-ı ğarzāt-ı 'ilm ü fazlına menn-i aķvā'l-i emārāt olup 'unvānu'ŝ-ŝerefi tezyīl ve biñ beŝ yüz beytten mütecāviz Behcet-Nümāsı ve fenn-i kelāma dā'ir bir risāle-i maħŝuŝası ve haķt-ı ta'līķde olan hüsn-i edāsı vāreste-i ŝā'ibe-yi tenķis ve ta'līdür. 'Abdī ve Vaŝŝāf maħlaŝıyla taħallüŝ idüp bu iki beyt-i zāde-yi taḅ'-ı me'ārif-i neb'leridir.

Bilmez 'ārifüñ fevtinden ol kaçdr-i āŝārı

Miḥekk-i hāk ile sencidedür hüsn-i ğıred

şimdi velehu

Tenezzül eylemem hep fuḫül iken maḫzā

Berā-yı fāhr-i muḫākāta fazl-ı ubālī

müddet-i fetvâları ‘ahd-i Sultân ‘Osmân Han-ı Sâlişde beş mâh miqdâridur. Raḥmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Dâmâdzâde Feyzu'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şeyyü'l-İslâm sâlifü'l-beyân Dâmâdzâde Ebu'l-Ḥayr Aḥmed Efendiniñ Bursa kâdıllığında şulb-i pâkinden biñ yüz on iki tariḥinde zîb-ârâ-yı şühüd ve pîrâye-baḥş-ı gehvâre-i vücüd olup ‘unfuvân-ı şebâb eşnâsında *Ulâ'ike abâ'i fectini bî-mislihüm* maḳâliyle zamâneye ḥiṭâb eyleyüp o ḥilâlde munṭazam silk-i müderrisîn-i kirâm ve devre-i ma' lümeden soñra Ğalaṭa kazâsıyla şâd-kâm olmuşlar idi. Yüz kırk üç tariḥinde Burusaya ḥâkim ve İstanbul pâyesiyle rişte-i manşıbı munfaşım olup yüz elli ikide ṭoḳuz mâh Şadr-ı Anaṭolı ve altmış üçde Rûm İli şadâretiyle kevkeb-i ṭâli' i müsta' lî olmuş idi. Altmış yedi Şa' bânında tekrâr Rûm İli mesnedine pâ-nihâde-i i iḳbâl ve yüz altmış sekiz senesi Şa' bânında mesned-i meşîḥat-i İslâmiyye ile menzil-res-i nihâyet-i âmâl olup Dâmâdzâde Feyzu'llâh Efendi terkîbi tariḥ-i vâḳı' olmuşdur. Mesned-i mezkûrede medâr-ı ‘aḳd u ḥall-i umûr-ı ‘ulemâ ve müretteb ḥudûd-ı merâtib vereşce-i enbiyâ olmuşlar ise de muḳtezâ-yı ḥâl ile altmış ṭoḳuz Şevvâlinde ‘azl olunup İncir köyünde istirâḥat ve yüz altmış Cumâde'l-Âḥiresinde tekerrür-i meşîḥat ile kesb-i kemâl-i ref' et eylemişler idi. Lâkin ḳurenâ-yı devletden ba' zı sâde-levhân-ı ḥussâd kendi ḥâllerin müşârun-ileyh cenâblarına nisbet ü isnâd ve şiryân-ı mekr ü fesâdlarında merkûz u meknûn olan ḥûn-ı mefsedet nümûnları ğaleyân ve raḡmen lâ-naḳd-i meşâlib-i nâ-şâyân îrâd u beyân iderek âḥirü'l-emr yüz yetmiş bir Cumâde'l-Ûlâsınıñ on altıncı günü şiken-i ‘azl ü iclâ ile rencide-ḥâṭır ve çend rûz mürûrında Südlice vâḳı' ḥânesinde iḳâmeti bâbında emr-i ‘âlî-yi şâdir olup gûşe-i ḥumûl ve inzivâ oldukları ḥâlde biñ yüz yetmiş beş senesi Cumâde'l-Ûlâsı evâḥirinde ‘arâz-ı marâzdan cevher-zâtı jeng-beste-i elem ü evvelîn pâye-i mirḳât-i âḥiret olan ḡurbet-ḡâh-ı mezâra vaż' -ı ḳadem idüp Südlice verâsında küşâd eylediği zâviye dâ'iresinde defîn ü ḡariḳ-i raḥmet-i Rabbi'l-‘Âlemîn oldu. Müşârun-ileyh ‘ilm-i ebdânda mâhir ve fenn-i mûsikîde müceddeden beste-i icâdına ḳâdir idi. İki def' ada ‘aşr-ı Sultân ‘Osmân Han-ı Sâliş ve Muştafâ Han-ı Sâlişde yigirmi beş mâh ḳadar müfti'l-enâm ve nesḳ-sâz-ı umûr-ı

hâşş u 'āmm olmuş idi. Bursa ceddi kâdîsı iken şulbünden pederleri zühür itdiği gibi bunların dağı pederleri Bursa hükümetinde iken meşîme-i çāk-i bürüz olmaları ittifaqıyyāt-ı ğarîbedendür. Raĥmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Dürrizāde Muştafā Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh fuḥūl-ı 'ulemādan Şeyḥü'l-İslām-ı Esbaḳ Dürrī Muḥammed Efendinün maḥdūmı olup biñ yüz on dört târiḥinde tevellüd itmiş ve otuz üç târiḥinde bā-ibtidā-yı ḥāric-i ṭarîḳ-i tadrîse duḥūl ile devr-i medāris iderek ibtidā'ı altmışlı rütbesine resîde olduĝda pederleri maḳām-ı fetvāya gelmekle Ğalaṭa Mevleviyyetiyle bekām ve der-'aḳab Edirne ve Mekke pâyeleriyle ikrām olup pederlerinin vefātından sonra elli iki târiḥinde İstanbul kâdîsı ve elli toḳuzda Şadr-ı Anadolı ve altmış dörtde Şadr-ı Rūm olduĝdan sonra altmış toḳuzda mükerreren Şadr-ı Rūm iken 'ahd-i Sulṭān 'Oşmān Ḥan-ı Şālîşde ki sene-i merḳūme Şevvālinde şeyḥü'l-İslām olup sekiz ay miḳdārı maḳām-ı fetvāda bulunarak yüz yetmiş Cumāde'l-Āḥiresinün yigirmi sekizinci ğünü merāret-i 'azl ile telḥ-kām ve Gelibolıda iḳāmātine aşḍār-ı fermān şehriyār-ı enām olmuş idi. 'Ahd-i Sulṭān Muştafā Ḥan-ı Şālîşde ya'ni yetmiş beş senesi Şevvālinde şāniyen Burusadan mütecāviz ve bi'l-'azl seksen yedi senesi Zî'l-Ḥiccesinün on beşinci ğünü şālîşen zînet-baḥş-ı mesned-i fetvā oldu. Faḳat 'illet-i pîrî ve seksen sekiz senesi Recebinde mesned-i fetvādan mütenezzil ve yerlerine İbrāḥîm Beg Efendi müntaḳil olup Fātiḥ Civārında vāḳı' sa'ādet-ḥānesinde iḳāmet üzere iken vefāt idüp Fātiḥ Sulṭān Meḥmed Ḥan-ı Cāmi' Şerîfi namāzı edā olduĝdan sonra Edirne Ḳapısı ḥāricinde La'lızāde Çeşmesi verāsında cadde kenārında defn olunmuşdur. Müşārun-ileyhün şekl ü şemā'ili ve etḅār u mişvārı ğüzel ve kevkeb-i iḳbālî mūncelî ve evlād u etbā'ı ve çerāĝı çok olup vefātına dek ḥüsn-i zindeĝānî ile imrār-ı evḳāt itmişdür. Fıḳıhdan Dere-i Beyzā nāmında bir kitāb-ı mu'teber te'lif ile ibḳā-yı nām eylemişdür. Ba'zı ricāl ü kibāruñ vesîle-i intifā' ve temettü' ide geldükleri gibi ṭaşra vüzerā ümerāsından bir ferd-i istişḥāb itmeyerek işbāt-ı 'iffet ve şalāt-ı ḥamse-yi cemā'atle edāya müdāvemet eyler ve aḥşam namāzından sonra yatsuya ḳadar seccāde üzerinden ḳalkmayup Ḥālik-i bî-enbāze tazarru' vü niyāz üzere bulunur idi. Raĥmetu'l-lāhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Muḥammed Şâlih Efendi

Silsile-i ecdâdı elf-i kâmil ricâlerinden Kâsım Paşada medfûn ser-ḥalka-yı ṭarîḳa-yı ‘Uşşâkî ḳuddise sırrahu'l-‘ Âli Ḥazretlerine peyvestedür. Pederleri Kırımı‘ ‘Abdu'l-lâh Efendizâde Yahyâ Efendi Ğalaṭa ve Mısır Kâhirede ḥâkim-i şer‘-i mübîn olup ba‘dehü biñ yüz otuz bir târiḳinde mâḥ-ı Rebî‘ü'l- Evvelinde maḥfil-güzîn ‘ıllıyyin ve Şırt Tekyesi dâ‘iresinde Müstaḳîm Efendi merḳadi muḳâbilinde gûşe-nişin-i çemen-şuffe-i baĝçe-serâ-yı ‘Adn-ı berin olmışlardır. Terceme-i ḥâli ârâyiş-i şaḥîfe-i beyân olan müfti'l-enâm Yeñişehrî ‘Abdu'l-lâh Efendi şâhib-i tercemenüñ menba‘-ı zülâl-i şalâḥ ve mecmû‘-ı fi‘âl-i felâḥ oldığın başar-ı başıret ve nazar-ı feyz-i ‘ibretle müşâhede eyledükde idḥâl-i şaḥn-ı tedris ve dâmâd-ı emcâd-ı mu‘tâd eylemekle bünyân-ı ‘alâḳa-yı müşâheret hutûnetini te’sîs idüp çend sâl teftîş-i Ḥaremeyn ve teftîş-i fetvâ ile iştiğal eşnâsında tekmîl-i ṭarîḳ-i fevz-nümâ ve Ḥalebü’ş-Şehbâ maḥreciyle kâm-revâ ve ba‘de'l-‘azl Şâm-ı cennet-meşâmm ile daḫı be-kâm olup Ḥaremeyn-i muḫtereminden Medîne-i Münevveredâmet bi'l-envâr Münevvere ḳazâsıyla şeref-yâb ve ḥitâm-ı eyyâmında müteveccih-i ṭarîḳ-i iyâb oldılar. Yüz elli ṭoḳuz sâli Cumâde'l-Âḫiresi selḫinde taḳlîd-i ḳazâ-yı Dârü's-Salṭanatu'l-‘Aliyye ile tebcîl ve müddet-i mu‘tâde-i tekmîl eyledükde meşḳürü'l-mesâ‘î olmak sebebiyle yüz altmış üç senesi Şevvâlinde Anaṭolı pâyesiyle tekrâr ḥükümet-i İstanbul zât-ı vilâdetlerine daḫı medâr olmuş idi. Ḥükümetlerine zîver-i seccâde-i şer‘-i resûl (1162) târiḳ-i vâḳı‘ olmuşdur. Yüz altmış yedi Şâbânı evâ‘ilinde sene-i kâmile Şadr-ı Anaṭolı ve yüz yetmiş bir senesi mâḥ-ı Rebî‘ü'l-Evvelinde daḫı Şadr-ı Rûm ile yetmiş beş güne ḳadr-i vücûd-ı feyz-i nümüdlarıyla pîrâye-gîr-i yümn-i te‘allî olmuşlar idi. Sene-i merḳûme Cumâde'l-Ülâsinuñ on altıncı günü necm-i iḳbâli dıraḫş-ı câh-ı refî‘-i meşîḫate şeref-baḫş olup "Memdûḫ Şeyḫü'l-İslâm" (1161) târiḳ-i vâḳı‘ olmuşdur. Aḫlâk-ı ḥamîde ve evşâf-ı ber-güzîde ile müte‘ârif ve elṭâf-ı mâlâ-nihâyesi erbâb-ı ḥayşiyet ve istihâle müteżâ‘if ve müterâdif iken "Ve eyyü kerîmü lem taşibhi'n-nevâ‘ib medlûli üzere biñ yüz yetmiş iki senesi Zi'l-Ḳa‘desi evâ‘ilinde muşîbet-i ‘azl ile mükedder ve Ḳanlıcada vâḳı‘ sâhilḫânesinde iḳâmetle tesliyet-baḫş-ı ḫâtır oldu. Yüz yetmiş beş târiḳi ‘îd-i fitrînuñ ibtidâ ki günü iftâr-ı şavm-ı sevâ

ve rûh-ı revânı ‘azm-ı ‘ıdgâh-ı beķâ olup fetvâhâneleri muķâbilinde Râziye Kadın dâmâdı kâğı-i ‘asker Muhammed Efendi Medresesi dâhiline defn-i merķad-i minû-nümâ kılındı. Müddet-i fetvâları vaķt-i saltanat-ı Sultân Muştafâ Han-ı Şâlişde on iki buçuķ ay miķdârıdır. Tariķa-yı Şûfiyyede şâfi-nihâd pāk-i‘tikâd vaķûr-ı kerim hâlim selim olup her harfde bir nûkte fikriyle kelimeâta irâde-i vuķûf üzere ‘âķıbet-endiş *ayrılmaz tatlı dilden hurûf-ı hasb-i hâl* maķâlini der-piş iderler idi. Raķmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl İsmâ‘îl Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Devlet-i ‘Aliyyede re‘îsü'l-küttâb olan Küçük Çelebi diñmekle ma‘rûf Muhammed Efendinün şulbünden dūr-ı zindegâniye vürüd ve giderek kesb-i nümüvv-i vücüd eyleyüp biñ yüz yigirmi senesi Recebinde müfti'l-enâm bulunan Ebezâde ‘Abdu'llâh Efendi müşârun-ileyhün ķabiliyyetine nazar ve medrese rü‘ûsiyla ķadrini bâlâ-ter idüp Şeyhü'l-İslâm İsmâ‘îl Efendiye dâmâd ve bu takrîb-i kibâr-ı ‘ulemâya ceht-i ķarâbetle râbiķa-bend-i i‘tizâd ve devre-i mu‘tâde-i ba‘de't-tekmîl Yenişehir Fenâr ķazâsını taķşîl itmiş idi. Elli iki târiķinde Burusaya hâkim ve elli yedide Medîne-i Münevvereye ‘âzim ve altmış birde İstanbul ķazâsıyla kâm-rân ve yetmiş târiķinde Şadâret-i Anadolu ile şadân olup ba‘de'l-‘azl pây-e-i Şadr-ı Rûma vaşl olunmuş idi. Yüz yetmiş iki Zi'l-Ķa‘desi evâ‘ilinde müfti'l-enâm ve hâllâl-ı müşkilât-ı hâşş u ‘âmm olup "fâzıl-ı devrân" (1162) meşĥatlerine târiķ-i vâķı‘ olduğundan başka şadr-ı vaķt Râĝıb Paşa "Biñde bir ancak düşer bu resme târiķ-i lâţif câh-ı fetvâ olsun İsmâ‘îl Efendiye sa‘îd" târiķini güyâ ve Halîl Resâ Efendi dahı oldu "İsmâ‘îl Efendi ‘izzile müfti‘l-enâm" târiķ-i benâmıyla şöhret-nümâ oldu. ‘Ahd-i Sultân Muştafâ Han-ı Şâlişde sekiz mâh ķadar mesned-nişin-i fetvâ olduğdan sonra biñ yüz üç senesi Cumâde'l-Âĥiresinün yigirmi sekizinci gicesi deryâ-yı bî-kerân-ı ‘âlem-i fâniden *lâ ‘âşimu'l-yevm min emri'l-lâh* maķâliyle güyâ olarak ref‘-i raĥt u vücüd u ‘azm-i semt-i beķâ-yı hulûd eylediler. Müşârun-ileyhün her fende eli ve me‘ârif ve ‘ulûm-ı cüz‘iyye vü külliyyede medĥali olduğundan ĝayri elsine-i şelâşede nazmen ve neşren neşr-i maţbû‘-ı târiķinden ma‘lumdur. Hâķķ bu ki inşâsı raĝbet-şiken-i Münşe‘ât-ı Ĥarezmî ve bedî‘-i zamân ve sebk ü encâm elfâzı daĝzen-

i kalb ve sâf ve h̄āce cihān olup şî'ri Seb' a-yı Mu' allakaya şāmin aşdāf-ı elfāzında dūrer-i me'ānī-yi laḫife kāmīn olup cem' itdigi kütüb-i devāvīn-i nefise h̄āric-i Haddā-Ḥesa ve imzāsıyla ulūf-ı derecelerine resādur. "Āşım İsmā'īl Efendi kıldı Firdevs-i mekān" nevres-i merhūmuñ fevtine inşād itdigi tāriḫdür. Müşārun-ileyhūñ eş'ārından yād-ı rāşit olan bu beytler bu maḫalle kayd olındı. Beyt:

Hep hūsn ü 'aşka dā'ir imiş güft-gū-yı halk

Dillerde dāstān imiş esrār şandığım

Velehu:

Demm-i tiĝ siyeh-tāb-ı nigāhuñ kıлма zehr-i ālūd

O kudretten mükeḫḫal çeşme zālīm sūrmeler çekme

Yüksek Kaldırım Civārında Molla Gürānī Maḫallesinde kendülerine mensūb medrese ḫazīresinde medfūndur. Raḫmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Veli'y-yü'd-dīn Efendi

Müşārun-ileyh Silivri Kapusu dāḫilinde Yayla semtinde sākin Şolak Başı el-Ḥacc Muştāfā Aġanuñ şemere-i fu'ādı ve reyhān-ı rey'ān-ı gülistān-ı murādı olup türbe-i feyz-i kadr ile mümeyyiz miyān-ı huşş u ter olduġda pederlerinūñ binā-kerdesi olan medrese ibtidā'en ḫāricle Ebezāde 'Abdu'llāh Efendi meşḫatında bunlara müyesser olmuş idi. Bir müddet şoñra müfettiş ḫaremeyn ve nesḫ-sāz-ı evḫāf-ı buḫ' ateyn-i mübāreketeyn olup devre-i mu'tādesin ikmāl ile Ḥalebü's-Şehbāya ḫākim ve hengām-ı fitratda zur-ı bazū-yı ser-keşān ile manşıbı alup dört māh mürūrında Ġalaṫa ḫazāsıyla ḫadşe-i derūndan sālim olmuş idi. Bundan şoñra Mışır Ḳāhire manşıbı ile be-kām ve Medīne-i Münevvere ḫazāsına neyl ile 'azm-i Ravza-yı Seyyidü'l-Enām ve ruḫsā-yı 'atebe-i Beytü'l-ḫarām olup ba' dehū İstanbul pāyesiyle vāyedār ve altmış ṫoḫuz Şa'bānında Şadāret-i Anaṫolı ile kām-kār ve yetmiş birde Rūm İli Şadāretiyle taṫyīb ve altı māhdan şoñra Maġnisaya ta'zīb olunmuş idi. Bir seneden şoñra vāreste-i kayd-ı ġurbet ve vāşıl-ı āstāne-i sa'ādet olup yetmiş üçde Çelebizāde vefāt ve 'azm-dār-ı mükāfāt eyledükde tāriḫ-i naşbları olan fazl-ı Rabbānī ile nā'il-i dest-māye-i kām-rānī ve Cumāde'l-Āḫire selḫinde şeyḫü'l-İslām ve girih-küşā-yı mu'ḫilāt-ı umūr-ı ḫāşş u 'āmm oldılar. Ḥalīl Resā Efendinūñ nazmen ola dā'im Veli'y-yü'd-dīn

Efendi Şadr-ı fetvâda ve Müstaķimzâdenüñ neşren "hoş-nüvîs-i 'ulemâ" meşîhatlerine târîh-i vâķı' olmuşdur. Tevcîh-i meşîhat Hilâlinde haste bulunup ferve-i beyzâ hânelerine irsâl olunmak zamânlarında vuķû' bulan keyfiyyâtdandır. Hiddet-meşreb-i isnâd ve yetmiş beş senesi Şaferinüñ beşinci yevm-i aħd-i mesnedinden tecnîb ü ib'âd olındığından ğayri hacca me'zûnen mevsimi gelinceye dek Burusada ikâmete irâde-i hümayûn vuķû' bulmuş idi. Bir müddetden sonra âstâne-i sa'âdete 'avdet ve evķâtını vaķf-ı ta'ât-ı Cenâb-ı eħadiyyet eyleyüp seksen Zi'l-Ķa' desinde mükerreren şeyhü'l-İslâm olup lâkin pîr-i fânî bâliĝ-i nişâb-ı zindeĝânî olduklarından bu def'a vücûdlarına tārî olan marâz u saķm-ı 'ilâve-i derd-i şeyhühet ü herem olmaĝla seksen iki Cumâde'l-Âhiresinüñ on üçüncü salî günü 'âzim-i semt-i dârü's-selâm oldılar. Otaķçılar kurbında Murâd Efendi zâviyesinde medfûndur. Müşârun-ileyhüñ ħîre-desti himmetiyle nüvişte olan kıt'ât-ı ta'lîķ müselleme-i erbâb-ı tedķîķ olup şîve-i ħıttâ-yı İrâniyân-ı dil-dâde ve cevdet-i ķalemine hoş-nüvîsân-ı ruzĝâr-ı 'âşķ-ı üftâde olup kaşâne ve ķuşûr-ı şahâne eşer-i hâme-i behzâd-nümâyişleriyle hem-naķş-ı nigâr hâne-i ħîn ü sevâd medâr-ı kilik-i müşikâfları vesme-i ebrû-yı hür-ı 'ayn olup Sultân Bâyezîd Câmî'î dâhîlinde bir kitâb-hâne-i bedî'ü'l-inşâ-yı binâ ve derûnına nefâyis-i kütüb-i imlâ ve bâligen mâ-belaĝ vaķfını tertîb ile iħrâz-ı dest-mâye-i şenâ idüp ekşer maħallelerde bulunmayan kütüb-i nâdirde o kitâb-hânede mevcûd izdihâm-ı talebe ile dâ'imâ istifâde-i 'ulûm olındığı meşhûd olup hâric sürede mu'allâ-simâtlarına müstened olan çeşme-sâr-ı nüzhetĝâh-ı şaĝâr u kibârdur. Mükerreren Şadr-ı Vâlâ-yı Rûm İliyi hâ'iz re'îsü'l-'ulemâ iken 'âzim-i gülşen-i senâ-yı beķâ olan maħdûm-ı me'âlî-melzûmları Muhammed Emîn Efendi Ĥazretleri daħı kütüb-i girân-bahâ-yı iştirâ ve pederleri merhûmuñ kitâbhânesine vaz' ile ħaķķ-ı nebûtî icrâ eylemişlerdür. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Muştafâ Ĥan-ı Şâlişde iki def'ada yedi sene bir mâh miķdârıdır. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Ebû Bekr Efendizâde Aħmed Efendi

Müşârun-ileyh Tirevî Ebû Bekr Efendinüñ maħdûm-ı me'âlî-melzûmıdır. Biñ toķsan yedi senesinde dest-ârâ-yı minâ-yı serâ-yı vücûd olup nişâb kırķ ve temyîze resîde ve nilüfer-zâr-ı ħaĥt-ı 'izârî demîde olduķda Şeyhü'l-İslâm Maħmûd Efendiye

dāmād ve hāric rū'ûsiyla ber-murād olmuş idi. Kırk ikide Ġalaṭa ve kırk sekizde Mıṣır Harem ve elli üçde Mekke-i Mükerrreme ile mükerrrem olup elli yedide İstanbul ḳādīsı naṣb u ta'yīn ve altmış dördde Ṣadr-ı Anaṭolıda temkīn olunup altmış ṭoḳuzda Ṣadr-ı Rūm ve yetmiş bir senesi tekerrür-i ṣadāretle maḥsūd-ı 'ulemā-yı rūsūm olmuş idi. Yetmiş beş Şaferinde şeyḥü'l-İslām ve müṣkil-küṣā-yı enām olup sekiz aydan ṣoñra zātına buṭū ve rehāvet-i isnād ve mesned-i vālādan ib'ād olındıysa da şunūf-ı şāhāne ile memnūn ve kıṣ günleri ḥānesinde ve yaz günleri sāḥilḥānesinde iḳāmete me'zūn olup du'ā-yı devām-ı pādşāhī ile meşḡul iken biñ yüz seksen bir senesi Şaferinūñ beşinci günü enfās-ı ḥayātı tamām ve rızḳ-ı maḳsūmı ḥitām bulup ḥıramān-ı nūzhetgāh-ı rıdvān ve 'āzim-i rıyāz-ı keşirü'l-ḥıyāz-ı cinān olup Bahā'ī Efendi Mezāristānında pederi cenbinde defīn-i ḥāk-i 'ıṭır-nāk oldu. Müşārun-ileyh ekşer 'ulūmdan ḥaber-dār ve ḥ'ān-ı ni'meti mesbūṭ-ı kibār u ṣaḡār bir zāt-ı 'ālī-tebār idi. Müddet-i fetvāları 'aṣr-ı Sulṭān Muṣṭafā Ḥan-ı Şāliṣde sekiz ay miḳdāridur. Raḥmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Pīrīzāde 'Oşmān Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh biñ yüz elli sekiz sāli Şaferinde şeyḥü'l-İslām ve müfti'l-enām olan İbn-Ḥaldūn mütercimi Pīrīzāde Şāḥib Efendinūñ maḥdūm-ı me'ārif-i rūsūmlarıdır. Vilādetleri biñ yüz yigirmi iki sālinde vāḳı' olup 'unfuvān-ı şebābı tekmīl ve 'ilm-i fūnūmı taḥṣīl eyledükden ṣoñra biñ yüz kırk iki senesinde tariḳ-i tadrīse dāḥil ve ḥasbe'l-'āde devr-i medāris ile biñ yüz elli birde maḥrec-i Ġalaṭa ile rütbe-i mevleviyyete vāşıl olmuşlar idi. Elli yedide Ka'be pāyesiyle ikrām ve elli sekizde vālīd-i mācidleri şerefde Ṣadr-ı fetvā olduḳda ḳalem-i berekāt-ı tev'emleriyle İstanbul ḳazāsıyla nā'ıl-i merām oldılar. Yüz altmış beş Şa'bānında Ṣadr-ı Anaṭolı ile tebcīl olunup müddet-i mu'tādelerin itmām u tekmīl eyledükden ṣoñra yüz altmış ṭoḳuz ḡurre-i Şaferinde Sulṭān 'Oşmān Ḥan-ı Şāliṣ Ḥāzretlerinūñ çend māhemānet-i ḥıdmetlerinde bulunup sene-i mezbūre Şevvāli evāḥirinde Ṣadr-ı vālā-yı Rūm İliye i'tilā ve yüz yetmiş senesi ḡurre-i Rebī'ü'l-Evvelinde 'azl ve nice sāl Burusada iḳāmete mübtelā oldu. Yüz yetmiş beş Şa'bānı evāḥirinde şāniyen ba'de'l-'azl yetmiş ṭoḳuz senesi rebī'-i şānisinde şālişen zīver-efzā-yı Ṣadāret-i Rūm İli olmuşlar idi.

Senesi tamâmında isti' fâ ve inzivâ kılp bu hâl üzere iken Şeyhü'l-İslâm Veli'y-yü'd-dîn Efendiniñ irtihâl-i dâr-ı beķâ eylediği yüz seksen iki târihi Cumâde'l-Âhiresi dördüncü günü şadr-ı celîl-i fetvâ ile iclâl olındılar. "Şâd olup didi melek bu Hâķķ-ı kelâm" "Şeyhü'l-İslâm eķaķķ-ı târih-i tâmm" vâķı' olmuşdur. On altı aydan çend rûz ziyâdece müddet-i fetvâlârı 'aşr-ı Sultân Muştafâ Han-ı Şâlişde karar u tekmiî ve seksen ikide çehre-efrûz-ı bürûz olan Moskof Seferi eşnâsında müteşaddir-i fetvâ bulunup infî'âl ve te'sîr-i inkidâr ile 'Oşmân sitem-dîde (1182) târihinde ya'ni biñ yüz seksen üç senesi Zî'l-Ka' desinüñ altıncı günü rihlet ve Akşarayda Murâd Paşa Câmî' i merķadinde Şadr-ı Esbak Kara Dâvud Paşa ķabri ķurbında defîn-i türbet oldu. Müşârun-ileyh nazm u neşr ile mümtâzû'l-aķrân ve beyne'l-etrâb mefhar-ı zevî'l-elbâb muhibb-i fuķarâ sehâ-nâdire-gü bir zat-ı bî-hemtâ idi. Tab'-ı nüvâz ile me'lûf şi'r ü nazm bulunmağla ba'zı vekâyi'e târihleri ve Sâhib maħlaşıyla eş'âr-ı dilârâları vardır.

Göñül yap zâhidâ beyt-i Hudâdur ta'ât istersün

Muħaķķaķdur ki bâb-ı cenneti hâķır-şiken açmaz

Beyt-i eş'ârı belâgat şi'ârlarındandır. Raħmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Muħammed Sa'id Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh ibtidâ-yı cülûs-ı Sultân Maħmûd Han-ı Evvelde şeyhü'l-İslâm olan Mîrzâzâde Şeyh Muħammed Efendiniñ ferzend-i ercümendidür. Yüz yigirmi iki târihinde tevellüd iderek otuz üç târihinde tariķ-i tediise dâhil ve peder-i ekremleri meşîhatde bulunmaķ ģasebiyle tayy-i merâtib iderek ģâmise-i Süleymâniyyeye vâşıl olduğdan soñra pederleri ma'zûl olmağla beş sene ķadar rûtbe-i mezkûrede beklemiş idi. Biñ yüz kırķ beşde İzmir ve elli altıda bilâd-ı erba'adan Burusa ķazâsı ve sene-i mezbûrede Mekke pâyesiyle be-kâm ve altmış birde İstanbul ķazâsıyla maķzî'l-merâm olup yetmiş bir Şa'bânında Şadr-ı Anaķolı ve yetmiş üç Şevvâli evâhirinde Şadr-ı Rûmı bi't-teşrîf ba'de'l-'azl yetmiş beş Muħarreminde neķâbet-i eşrâf ile talķîf buyrılmış idi. Yetmiş yedi sâli Rebî'ül-Sânîsinde tekrâr Şadr-ı Rûm ile ikrâm olup bir sene tamâm-ı müddet ile isti' fâ ve yetmiş sekiz Zî'l-Ĥiccesinde manşib-ı neķâbetden dağı inzivâ ve seksen bir senesi

Cumâde'l-ulâsı evâhirinde tekrâr naķibü'l-eşraf olup şâlişen Şadr-ı Rûma nakl olunmuşlar idi. Müddet-i 'örfiyesi tekmîlinde fark-ı küllî ile sübha-şümâr-ı 'ibâdât-ı Cenâb-ı Mevlâ oldukları hâlde seksen üç senesi Zî'l-Ķa' desinün altıncı günü şeyhü'l-İslâm bulunan Pîrizâde 'Oşmân Efendiye hayrül'-halef olup 'aşr-ı Sultân Muştafa Han-ı Sâlişde üç buçuķ sene miķdârı zîver-efzâ-yı maķâm-ı meşîhat olmuş idi. Naĥîf ü nazîf ve fâzıl u 'afîf bir zât-ı şerîf olup haķķâniyyeti söyler ve mürâfa'âtda fevķa'l-'âde taĥķîķ ü tedķîķ-i müdde'â eyler idi. Lâkin zâten zâ'ifü'l-bünye ve naĥîfü'l-tertib olup 'ömri 'ilel ve eskâm ile geçüp hele za'f-ı pîrî dahı geldükde vücûdı bütün bütün mecmu'a-yı 'ilel oldığından rükûb u nüzûle ve kıyâm u ku'ûda muķtedir olamayarak bir meyyit-i müteĥarrik olmağla ziyâretlere gidemeyüp ĥattâ mu'âyededen mazĥar-ı 'afv-ı hümayün olmuş idi. Vâķı' olan isti'fâsına mebnî seksen yedi Cumâde'l-Āĥiresi ġuresinde 'azl ile Üsküdarı vâķı' ĥânesinde iķâmet üzere iken biñ yüz seksen sekiz senesi Zî'l-Hiccesinün on sekizinci günü vefât idüp na'şı Ķaraca Aĥmed nâm maĥallede peder ü cedleri dâ'iresinde defn olunmuşdur. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh tarîķ-i 'ilmiyyenün nizâmâtını tevşîķ ile vaz'-ı kadîmine i'âde esbâbına teşebbüs eylemiş ise de icâb u vaķt ü hâl üzere bu yolda ĥekîmâne ve müşfikâne ĥareket-i lâzîmeden iken talţîf ü ta'nîf ĥuşuşlarında ifrât u tefrîden ĥâlî olmamasıyla netice-i me'mûleye vaşıl olmamışdur. Müşârun-ileyh şuleĥâ ve pîr ü 'ulemâ şâh-râh şer'-i şerîfe sâlik nüfûz-ı kelâma mâlik istikâmet ile mevşûf-ı ĥıdemât-ı 'ilmiyyeye iştiġâl ile ma'rif târik-i zînet ve ĥaşmet-vaķûr ve ĥulķî-cüd ve mükerrrem idi. Raĥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Şerîfzâde Es-Seyyid Muhammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh mevâlî-yi kirâmdan Yeñişehirli Şerîf Efendi merĥumuñ ferzend-i sa'îdi ve şâhib-i fetâvâ Şeyhü'l-İslâm Çatalcalı 'Alî Efendinün ĥafîdi olup biñ yüz on beş târiĥinde mütevellid ve otuz üç senesinde müderris ve elli toķuz târiĥinde Amid ĥazâsıyla dâĥil-i silsile-i mevâlî ve ĥasbe't-tarîķ Burusa ve Mekke pâyeleriyle neķâbet rütbelerine nâ'îl ve yetmiş Muĥarreminde İstanbul ĥadîsı ve seksen Muĥarreminde Şadr-ı Anaķolı ve seksen üç senesi Şa'bânında Şadr-ı Rûm İli ve seksen yedi ġurre-i Cumâde'l-Āĥiresinde şeyhü'l-İslâm olmuşlar idi. 'Aşr-ı Sultân

Muṣṭafā Ḥan-ı Şālîşde altı buçuk ay miqdârı mesned-i vâlâ-yı fetvâda bulunduğdan soñra seksen yedi senesi Zî'l-Ḥiccesinüñ on beşinic günü 'azle mübtelâ ve altı sene ḥânesinde ikâmet idüp fi'l-aşl 'illet-i pîrî ile nâ-tuvân olup hezâr-ı meşâkḳat ile edâ-yı rükû' vü sücüd ider iken nâ-mizâc olarak biñ yüz toḳsan üç senesi Zî'l-Ḥiccesinüñ on altıncı cum'a gicesi 'âzim-i dâr-ı beḳâ oldılar. Ḥazret-i Ebâ Eyyüb Enşârî civârında Şeker Pâre Türbesi ḳurbında kâ'in Çivizâde merâkıdinde medfûndur. Müşârun-ileyh şahîḥü'n-neseb kerîmü'l-ḥaseb fâris-i firdevs ferâset-pâkîze-i ḥatt u kitâbet-i şerîf ibn-i Şerîf zât-ı laṭîfî müstağnî-yi tavşîfdür. Ḥoş-nüvîs ta' liḳât olmağla keşret-i kitâbet ile mevşûf idi. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl 'İvâz Muḥammed Paşazâde İbrâhîm Beg Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Maḥmûd Ḥan-ı Evvelüñ vüzerâ-yı 'âlî-şânından Fâtîḥ Belğrad 'İvâz Paşanuñ ferzend-i fûrûzende-i aḥteridür. Nihâl-i vücûd-ı bih-büdları biñ yüz otuz iki senesinde Dârü's-Salṭanada bād-âver-i ḥadîḳa-i şühûd olmuşdur. Birâderi Ḥalîl Paşa daḥı şâhib-i mihr oldığı seyf-i ğâlib (1182) senesinde ordu-yı hümâyûnda kendüleri necâbet ve feṭânet ile ma'rûf olup le 'alleküm tetteḳûn târîḥinde ibtidâ' ḥâric ile dâhil-i ṭarîḳ-i ḥayru'l-ferîḳ olup derecât-ı tadrîsi ba'de't-te'sîs biñ yüz elli üç târîḥinde Yeñişehir Fenâr mahreci ile be-kâm ve yüz altmış üçde Maḥrûsa-i Burusada daḥı pîrâye-i seccâde-i ḥükûmet-i enâm olmuşdur. Biñ yüz altmış beşde Medîne-i Münevverede ḥıdmet-i şerî'at-i şerîfe müyesser olup ba'deḥü vaṭanlarına vâşıl ve sa'âdethânelerinde istirâḥat ḥâşıl olduḳda 'Oşmân Kethüdâzâde İsmâ'îl Efendi şâniyesi 'azlinde ḥıdmet-i şerî'at-ı Dârü's-Salṭana ile şeref-yâb oldılar. On sekiz ay mürûrında isti'fâ idüp Sıddîḳzâde Muḥammed Ḥalîl Efendi ḥükûmet-i İstanbul ile meşğûl iken 'âzim-i maḥfil-i beḳâ olduḳda yetmiş üç Cumâde'l-şânîsinde şâniyen bâ-pâye-i Anaṭolıya me'mûren toḳuz aydan ziyâde ḥıdmet-güzâr olmuşlar idi. Yetmiş beş Muḥarreminde Kâtibzâde Muḥammed Refî' Efendi ref'inde Şadr-ı Anaṭolı olup müddet-i 'örfiye-i kâmile sin tekmi'l ve inzivâ eyledi. Seksen târîḥi Rebî'ü'l-şânîsinde Pîrîzâde 'Oşmân Efendi 'azlinde Şadr-ı Rûm İli ile kâm-yâb ve bir sene-i kâmile ḥıdmet-i şerî'at-ı şerîfe ile şeref-yâb oldu. Seksen bir senesi şehr-i Ramażânında Şâlîḥ Efendizâde Muḥammed Emîn Efendi 'azlinde

hükümet-i Şadr-ı Rûm tekrâr kendülere tevcîh ile tebcîl olunup müddet-i mu'âdesin tekmi'l itmiş idi. Dürrizâde Muşafâ Efendiniñ def'a-yı şâlişesi 'azlinde şeyhü'l-İslâm (1188) târihinde evâhir-i şehr-i Receb-i şerîfde lâbis-i ferve-i beyzâ ve câlis-i şadr-ı vâlâ-yı fetvâ oldılar. Biñ yüz seksen toktuz senesi Cumâde'l-Âhiresinde Tolma Bağçede Kıyımlulara ziyâfet tertîb olındığı gün Şadr-ı A'zam 'İzzet Muhammed Paşa ile istirahat ve şöbet eşnâsında pederinden mevrûs Selîm Ağaya sene-i sâbika üzere bir mukâta'a ricâ itdükde Şadr-ı A'zam otuz kîse zammıyla tâlî var deyü i'tizâr ideyim dirken müftî-yi müşârun-ileyh 'avâm-ı nâs ve bâ-huşûş Tatar arasında gâzabnâk olarak papuçsuz çadırdan hüruc ile 'arabasına binüp yalısına gitmiş idi. Ol sırada Şadr-ı A'zam 'azl olunmuş ise de kendüleri dağı Bekkoz kazâsında ikâmete me'mûr olarak bu hâl üzere on bir aydan ziyâdece inzivâ itmiş idi. Yüz toktuz toktuz târihi Cumâde'l-Ülâsı evâhirinde Dürrizâde Muhammed 'Ağa'u'llâh Efendi 'azlinde şâniyen şadr-ı vâlâ-yı fetvâ ile tekrim ve ol ferve-i beyzâ eskiden biçilmiş haftanı oldığın bu târih-i güzîde tefhîm eyledi "Bîkes-nüvâz-ı erham-ı müftî'l-enâm-ı 'âlem" (1199) lâkin selefiniñ 'azli ve az zamânda vefâtı şehâdetiyle bir sâ'at menhûsada lâbis-i libâs-ı fetvâ-yı tekerrür eylediginden bu kerre dağı ba'zî eţvârı mizâc-ı mülûkâneye muğâyir geldiginden naşbindan seksen üç gün geçdükde ya'ni biñ yüz toktuz toktuz senesi mâh-ı Şa'bânınıñ on dördüncü günü belâ-yı 'azle mübtelâ oldu. Etbâ' vü hüddâmı keşîr olup meşîhatden infişâli hasebiyle me'lûf oldukları fevâ'id ü 'avâ'id den mahrûm olduklarından tolayı mağall-i be-mağall mesâvî ve metâ'ib-i devleti mevzû'-bahş itmege mübâşeret itdüklerine ve kendüsi dağı müte'azzim bir zât oldığı hâlde ikbâl-perest olan bir takım ihtiyâtkârlarıñ ihtilâţından ihtiraz itmeyerek lisânından ba'zî toktunaçlı sözler şâdir oldığına mebnî İstanbuldan teb'îdi lâzım gelmekle sene-i merkûme Zî'l-Ça' desiniñ toktuzuncu günü arpalıklar oları Ankaraya nefy ü iclâ olındı. Ba' dehû Mağrûsa-i Burusaya tahvîl olunup muntazir-ı luţf u 'inâyet-i devlet iken cülûs-ı Hazret-i Sulţân Selîm Handa mevsimi ile hâne ve şâhilhânelerinde ikâmete me'zûnen 'uğûd u itlâklarını müyesser olup âstâneye vaşl u şümârende-i eyyâm u leyâl iken biñ iki yüz on iki sâli gurre-i Zî'l-Ça' desinde Aksaray kurbında hânelerinde ku'ûd eyyâmında irtihâl idüp Sulţân Bayezid

mağberesinde defn oldılar. Def' ateynde on dört ay kadar zamân-ı fetvâları vardır. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Şâlih Efendizâde Muhammed Emîn Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh devr-i Sultân Muşafâ Han-ı Şânide Anaṭolı pâyesiyle İmâm Sultânî olan merḥûm Top Kapulı Şâlih Efendinûñ şulbünden biñ yüz yedi senesi Hılâlide Edirne de tevellüd idüp otuz iki senesi eşnâsında müderris ve altmış senesi Şa' bânında Selânik Mollâsı ve altmış altı Muḥarreminde Şâm ve yetmiş bir senesinde Medîne-i Münevvere ve yetmiş dört senesi Rebi'ü'l-Âḥirinde İstanbul kâdisi olmuş idi. Seksen bir senesinde Anaṭolı pâyesine nâ' il ve seksen dört senesinde Şerifzâde Efendi yerine bi'l-fi' l Anaṭolı ve seksen sekiz senesinde Dâmâdzâde Muhammed Murâd Efendi yerine Şadr-ı Rûm İliye vâşıl olmuşlar idi. Yüz seksen toḫuz senesi Cumâde'l-Âḥiresinde maḳâm-ı vâlâ-yı fetvâya revnaḳ-efzâ ve mütelebbis-i ferve-i beyzâ olup on yedi ay miḳdârı maḳâm-ı meşîḫatde ḳarâr itmiş ise de istilâ-yı pîri ḫasebiyle eṭrâf u ḫavâşisini lâyıkyla zabṭ u rabṭ idemeyerek ba' zı mertebe-i lisâna geldiginden toḫsan senesi Şevvâlinûñ toḫuzuncı günü ' azl olındı. Ta' liḳât u mensûbâtınûñ vuḳû' a getürmiş oldukları ba' zı fâḫiş işler ' ayân olmaḫla ' azlinden birkaç gün soñra Burusaya nefy ü iclâ olındı. Maḫall-i menfâsına vuşûlünde otuz gün mürûrında ya' ni biñ yüz toḫsan bir senesi Muḥarremü'l-Harâmınûñ dördüncü günü vefât idüp Ḥazret-i Sultân Emîr civârında defîn-i ḫâk-i ' ıtır-nâk oldı. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh ehl-i luṭf u seḫâ ve melâz-ı fuḳarâ olup ḫuḳûḳ-ı ḳadîmeye ri' âyet ider mürüvvet ve fütüvvetlü bir zât-ı ḫüceste-şifât olup şülüş malından aḫz olınacak ' aḳardan olmaḫ üzere Şeyḫ Murâd Efendi Tekyesine nân-bahâ ve ḫatm-ı ḫ' âce-gân için vazîfe ve Top Kapu ḫavâlisinde kâ'in ḫânesi civârında olan Aḫmed Paşa Câmî' i ḫuddâmınûñ vazîfelerine beşer aḳçe zamîme ve medresesi ḫücürâtına birer pâre nân-bahâ ta' yîn itmişdür. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Vaşşâf Efendizâde Muhammed Sa' id Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyhûñ yüz on toḫuz senesi Hılâlide şeyḫü'l-İslâm olan ' Abdu'llâh Vaşşâf Efendinûñ şulbünden mütevellid ve kırḳ üç senesi eşnâsında müderris ve altmış dört senesinde Ğalaṭa Mollâsı olmuş ve altmış sekiz Hılâlide

pederleriyle berâber menfiyen Burusada bir müddet iķâmet iderek ba' de'l-ıtlâķ pederinüñ ĥalefi olan Murtażâ Efendi tarafından nişâne-i siĥâm-ı cefâ olup ĥattâ Mekke pâyesi aldıķdan Őoñra on bir sene miķdârı İstanbul pâyesinde tevķif olunmuş idi. Lâkin emr-i dünyâ için kimseye ser-fürü itmez bî-niyâz ve 'âlî-cenâb bir zât olduğından aşlâ fütür getirmeyerek kısmet-i ezeliyeye rızâ-dâde olduğı ĥâlde ĥânesinde muķim ü mütemekkin oldu. Her ne ĥâl ise *Fe-inne'l-yüsre ye'ti ba'de 'usur* müfâdı zâhir olarak seksen iki târiĥinde Anaķolı ķâđi-i 'askeri ve seksen altı sâlinde Şadr-ı Rüm ve ferah-baĥş senesi (1190) Şevvâlinüñ on toķuzuncı günü şeyĥü'l-İslâm olup iki sene yigirmi üç gün miķdârı meşĥatden Őoñra inĥirâf-ı mizâcı ĥasebiyle ma'zül ve neşât-âbâda muttaşıl olan sâhilĥânelerinde müdâvât ile meşĥul olduğı ĥâlde biñ yüz toķsan iki senesi Recebinde tebdil-i hevâ zımnında bi'l-istizân maĥall-i merķūmdan aşl kendü sâhilĥânesi olan Mir-gün Oğlı Yalısına naķl idüp tebdir-i müdâvâta meşĥul iken Őehr-i merķūmuñ üçüncü günü Őalât-ı Őubĥı edâ ešnâsında minderde itkâ idüp ism-i celâli ziver-i lisân iderek rûĥ-ı revânı vâşıl-ı ravza-yı rıdvân olup Ebâ Eyyüb Enşârî 'Aliyye Raĥmeti'l-Bârîde vâķı' pederleri ķabri ķurbında defin-i ĥâk-i 'mezâr oldu. Müşarun-ileyh keyfiyyet-i aĥvâle ve tarıķa-yı şüfiyyede ĥüsn-i 'âķideye 'arif bir zât-ı es'ad ve tab'-ı Ői'r şâĥibi ve cüd-ı bih-büd-ı emced idi. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Muştafâ Ĥan-ı Şâlişde bir sene sekiz ay miķdârıdır. Raĥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Es'ad Efendizâde Muĥammed Şerif Efendi

Mevlânâ-yı müşarun-ileyh sâbıkân tercemesi yâd u tezkâr kılinan şeyĥü'l-İslâm Efendinüñ necl-i necib-i ferzend-i edibidür. Vilâdetleri biñ yüz otuz Muĥarreminüñ altıncı gicesinde vâķı' olmuşdur. Fâzıl-ı 'afif târiĥinde Őeref-yâb-ı Őaĥn-ı tedsir ve maĥrec-i Âmid ile ya'ni biñ yüz altmış yedi târiĥinde Diyarbekr ķazâsıyla merâtib-i mu'tâde-i tekmiil ü te'sis idüp seyyid-'aded sâlinde (74) Maĥrûsa-i Burusa ve sene-i merķūmede pâye-i Mekke-i Mükerrime ve yüz seksende ĥükümet-i Dârü's-Salţanatu's-Seniyye ile müste'id olmuşlar idi. Tebdir-i ĥâķķaniyyet (1185) senesi ĥurre-i Rebî'ü'l-Âĥirde Şadr-ı Anaķolı ve biñ yüz seksen toķuzda Şadr-ı Rüm İli 'inâyet buyrılıp müddet-i mu'tâde-i ba' de't-tekmiil kesb-i râĥat ve biñ yüz toķsan iki

Cumâde'l-Ülâsında müfti'l-enâm ve hâllâl-ı müşkilât-ı hâşş u 'âmm olmuşlar idi. Dört buçuk seneye karîb mesned-ârâ-yı fetvâ olduğdan sonra müddet-i medîd olmak hasebiyle kûşe-i inzivâ-yı mesned-i iftâya bi't-tercih isti'fâ itmesine binâ'en toksan altı senesi Şevvâlinüñ beşinci pençşenbe günü hâne ve sâhil-hânesinden kangısında ister ise istirâhat itmek üzere 'azl olındı. Sâl-i cülûs-ı Sultân Selîm Hanîde ya'ni biñ iki yüz üç senesi Zî'l-Ka'desinüñ yigirmi yedinci günü def'a-yı şânide telebbüs-i hil'at-i fetvâ ile bi'l-ezîb-i i'zâz u ihtizâz oldılar. Ammâ pâdşâh mağfur müceddid-i 'aşr olmak üzere kâffe-i nizâmât-ı mülkiyye ve kavânin-i 'askeriyyeyi tecdîd eylemek niyyetinde olup böyle bir vaqt-i nâzikde ise cerî ve cerbezelü bir zâtuñ maqâm-ı meşîhatde bulunması lâzımeden olduğına ve şâhib-i tercümenüñ za'f-ı pîrî ve 'illet-i mizâcî hasebiyle böyle vaqt-i nâzikde maqâm-ı meşîhate 'â'id olan huṭub-ı cismiyyenüñ bir vefk-i dil-h'âh-ı 'âlî irâdesine muvaffak olamayacağı anlaşıldığına mebnî iki yüz dört senesi Muḥarreminüñ yedisinde 'azl olunup çend mâh mürûrında ya'ni sene-i merkûme Ramazânınüñ tokuzunda manşib-ı hayâtdan daḥı ma'zül olarak irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemişdür. Müşârun-ileyh ḥaseb ü neseb ve şeref-i mevrûs ile mükteseb-cihetleriyle 'uzemâ-yı 'ulemâdan mânend-i müfred-i mümtâz ve munteḥabdur ki âbâ vü ecdâdlarından kendüleriyle ferve-i beyzâ-yı meşîhat-i İslâmiyyeyi telebbüs iden tokuz 'adede resân ve her biri çarḥ-ı berîn-i 'ulüvv-i şândur. Fuşûlü'l-ârâ Fî Şe'ni'l-Mülûk Ve'l-vüzerâ ismiyle birer risâle-i laṭîfleri vardır. Tevcihât-ı kalemiyeleri tâlibinde min cemî'ü'l-cihât taḥaḥkuḥ-ı istihḥâk-ı ḥaḥkiyye mevḥûf ve vücûh u liyâkat ile bây u gedâya maşrûf ve kaleminden ziyâde mâlına cömerd idüğü beyne'n-nâs müselleme ve ma'rûf idi. İki def'a eyyâm-ı meşîhati dört sene beş aydur. Elsine-i şelâse de şî'r ü inşâya muḥtedir olduklarından müretteb dîvânı olup bu kıt'a zâde-i ṭab'-ı şerîfleridür.

Hakḥ-ı 'alîmest dâniḇe-taḥkiḫat-ı aḥkâm

Çün be-taḥkiḫ-i der-eflâk-ı muḥavvem bâşî

'Âlimü'l-ğayb Ḥüdâvend-i ḥekîmest hemân

Süḥanest kız-bûd gertumin-ecem bâşî

Velehū nazm

*İtdüm güzeller içre ‘alağa efendime
Şad-âferin-i tabî‘at-ı dilber-pesendime*

*Tarf-ı rahne-i kâkülün ol meh görüp demiş
Kıldum rübûde mihre varınca kemendime*

Velehū beyt

*Çıkmaz seher o şehdür devlet serâyına
Tâ- âf-tâb düşmiyecek hâk-pâyine*

Raḥmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Kâra Hîşârî Es-Seyyid İbrâhîm Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh eşrâf-ı kuḍâtdan ‘Oşmân Efendi nâm zâtûn oğlu olup Kâra Hîşâr Şerîfi kazâsında biñ yüz on üç târîhinde tevellüd itmişdür. Biñ yüz yigirmi yedi târîhlerinde Der-Sa‘âdete gelüp ‘ammisi ve kayın pederleri olup mükerreren Rûm İli kâḍî-i ‘askeri olan Zeyne'l-‘Âbidîn ma‘iyyetiyle Mekke-i Mükerremeye gidüp geldükden soñra kırk üç senesinde müderris ve altmış sekizde Selânik kâḍîsı olup yetmiş dörtde Şâm Mollâsı iken Mekke pâyesi almış idi. Seksen ikide İstanbul kâḍîsı ve seksen üçde naḳîbü'l-eşrâf iken Anaḫolı pâyesiyle şâniyen İstanbul kâḍîsı ve seksen dörtde Anaḫolı kâḍî-i ‘askeri ve seksen yedide şâniyen naḳîbü'l-eşrâf ve ḫoḫsan ile ḫoḫsan üç târîhlerinde mükerreren Rûm İli kâḍî-i ‘askeri ve re‘îsü'l-‘ulemâ‘i'l-‘alâm olmuş idi. Biñ yüz ḫoḫsan altı Şevvâlinde müfti'l-enâm olmuş ise de sinni ḫoḫsanı mütecâviz pîr ü sâlḫurde olduğından inḫilâḫ-ı baḫına mübtelâ olup sekiz ay mürûrında ya‘ni ḫoḫsan yedi senesi Cumâde'l-Âḫiresinün on yedinci günü mebtûnen vefât eyledi. Sultân Selîm civârında vâḫı‘ Bekçigöz Maḫallesinde ḫazîre-i maḫşûşalarında defîn-i ḫâk-i ‘ıḫır-nâkdür. Müşârun-ileyh fi'l-aşl vesîle-i feyz-i ta‘ayyüş-i ḫıdmet ve'n-ni‘met olmaḫla ḫıdemât-ı şer‘iyye ve ‘örfiyyeden mâ‘adâ umûr-ı şarf-ı zihn eylemeyüp mezkûr-ı bi'l-ḫayr olacaḫ bir eşer-i ibḫâsı müyesser olmamışdur. Lâkin müsteşâr-ı mü‘temen-i mâlik re‘y-i derîn bir şaḫş-ı aḫsen idi.

Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Sultân ‘Abdu'l-Ḥamîd Ḥanîde sekiz ay on beş gün miqdâridur. Raḥmetu'llâhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Es-Seyyid Muḥammed ‘Aṭâ’u'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Devlet-i ‘Aliyyede üç def’a şeyḥü'l-İslâm olan Dürrizâde Muştâfâ Efendi merhûmuñ maḥdûmı olup biñ yüz kırk iki senesinde mütevellid ve kırk sekizde müderris ve yetmiş ikide Selânik Mollâsı ve yetmiş sekizde Mekke pâyesini ḥâ’iz ve seksen üç târiḥinde bi'l-fi’l İstanbul kâḍîsı ve seksen sekiz Cumâde'l-Âḥiresi evâ’ilinde Şadr-ı Anaṭolî ve ṭoḡsan ikide Şadr-ı Rûm İli olmuş idi. Ṭoḡsan yedide mükerreren Şadr-ı Rûm İli olup sene-i merḡûme Cumâde'l-Âḥiresinüñ on sekizinci sali günü şeyḥü'l-İslâm olarak iki seneye ḡarîb maḡâm-ı meşîḡatde bulunduḡdan Őoñra şadr-ı maḡtûl Ḥalîl Ḥamîd Paşaya ḡaflet veyâḡud ittihâd ḡasebiyle mûmâşât ve müdâhene itmekle müttehim olduḡından anuñ ḡaḡkında zuhûra gelen Őerâre-i ḡayḡ u ḡazab-ı pādşâḡı bunuñ ḡaḡkında daḡı müŐte‘il olarak ṭoḡsan ṭoḡuz senesi Cumâde'l-Ûlâsı evâḡirinde ‘azl birle ‘ulemâya eŐid cezâ olan nefy ü ta‘zîb mu‘âmelesi ḡaḡkında zuhûra gelerek kethûdası ‘OŞmân Efendi ile berâber varup iskât-ı farîza-yı Ḥacc itmek iḡün baḡren Cânib-i Hicâza gitmek üzere Gelibolıya irsâl olındı. Sebeb-i ḡayr-i ḡafy ile tedrici vücûdına müstevlî olan istiḡâ ‘illetleri bu def’a zuhûr iden ḡareket-i ḡusrî ile mütezâyid ve müteraḡḡî olmaḡla belde-i merḡûmede biñ yüz ṭoḡsan ṭoḡuz senesi Recebinüñ altıncı günü vefât eyledi. "Varup ḡayfâ Gelibolıda Dürrizâde fevt oldı" (1999) târiḡ-i vefâtlarıdır. Müşârun-ileyh ḡilm ü mütevâzi‘ ve ḡulleb ḡalup nâsa mâ’il ḡâṭırı ḡill ü ḡıŐdan ḡalî ve müteḡayyirler ḡaḡkında mürüvveti vâŐiyyeti ‘âlî idi. Yazıcızâde Muḡammed Efendi ḡuddise sırrahû ḡabr-i enverleri ḡûrbında medfûndur. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı ‘Abdu'l-Ḥamîd Ḥanîde iki sene on bir ay miqdâridur. Raḡmetu'llahi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl ‘Arabzâde ‘Aṭâ’u'llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh ḡuld-âşiyân-ı Sultân Aḡmed Ḥan-ı Sâlişde yigirmi bir sene ḡadar emânet ve ta‘lîm-i Şehzâdegân ḡıdmet-i celîlesiyle kesb-i Şeref ve meḡḡaret ve elli ṭoḡuz Recebinde Şadr-ı Rûm İli iken ‘âzim-i dâr-ı âḡiret eylemiş olan ‘Abdu'r-Raḡmân Efendinüñ maḡdûm-ı ḡüzînleri olup biñ yüz otuz iki senesi

Şevvâlinde mütevellid ve elli târihinde müderris olarak on yedi sene miqdârı Ahî Çelebi ve Üsküdar ve Güzelhişâr Aydın ve Gelibolu Tırnova niyâbetlerinde bulunmuş ve yetmiş târihinde Haleb Mollâsı olmuş ve ba' de'l- 'azl Edirne pâyesi almış idi. Seksen üç Recebinde Şâm ve sekizde Mekke kazâsı ile be-kâm ve toğsan üçde İstanbul kâdîsı ve toğsan beş Zi'l-Ça' desinde Şadr-ı Anaçolı olup infişâllerinüñ beşinci günü Rûm İli pâyesi ve birkaç gün sonra bi'l-fi' l Şadr-ı Rûm olmuş idi. Toğsan toğuz senesi Şa' bânınuñ on dördüncü günü şeyhü'l-İslâm olup bir müddetden berü vücûdına müstevlî olan hastelikden bî-tâb bulunmuş iken lâzıme-i mâhiyet-i insâniyyeden olan hubb-ı câh-ı iktizâsıyla rûsûm-ı mu' tâde-i terk itmeyerek altmış üç gün kâdr-i maçâm-ı meşîhatde bulunduğdan sonra sinni altmış yedi seneye bâliğ oldığı hâlde sene-i merçûme Şevvâlinüñ on altıncı pazar gicesi vefât idüp Şadefçeler içinde ihzâr itmiş olduğu hazîreye defn olındı. Müşârun-ileyh münşif-i müteverri' -i halîm ve mütevâzi' kibr ü ğurûrdan sâlim lisân-ı ' aşr-ı ' âlim bir zât-ı memdûhu'l- şifât idi. Raçmetu'llâhi ' aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Dürrizâde Es-Seyyid Muhammed ' Ârif Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh üç def' a şeyhü'l-İslâm olan Dürrizâde Muştafâ Efendinüñ maçdûm-ı me' ârif-i rûsûmlarıdır. Hâricden maçrece varınca teraççiyât-ı mirçât-i medârisi ba' de't-te' sis Maçrûsa-i Burusayı şer' -i müstaçsen (1188) târihi üzere bir sene mutaşarrıf olup tãmü'l-içlâş (1194) sâlinde dağı ' Arabzâde ' Aça' u'llâh Efendiye İstanbul kazâsında peyrev oldılar. Yuğnikümü'llâh sâli Şevvâlinde Seyyid İbrâhîm Efendinüñ maçâm-ı fetvâya naçlinde şeref-yâb-ı neçâbet-i eşrâf olmuş idi. Biñ yüz toğsan yedi sâli ğurre-i Zi'l-Ça' desinde Seyyid Nâfi Efendi ref' inden Şadr-ı Anaçolı olup ve a' çamu'l- ' afv (1198) sâli leyle-i kâdrinde mesned-i şadr-ı vâlâ-yı Rûm İli ile be-kâm ve bir sene dağı ma' an niçâbe-i riyâset-i ' ulemâya kıyâm eyledi. Miçât-ı (1199) hürmet târihi Şevvâl-i şerîfinüñ on sekizinci günü lâbis-i ferve-i beyzâ ile müfti'l-enâm ve müşkil-küşâ-yı hâşş u ' âmm olmuşlar idi. Altı ay kâdar müddetinde bir ' âlî imtiçân idüp ve meşîhat-i hânkâh Muştafâ Paşa tevçihine tevfiç-i bâb olmuşlardur. Hâyr-i ferîç (1200) târihi Rebî' -i şânisinüñ onuncu günü hiçbir sebep ve ' illet-i taçtında olmayarak bi'l- ' azl şâhilhânelerinde içâmetle du' â-yı Devlet-i

‘Aliyyeye iştiğâlle me’mür oldılar. Hıalefleri Hamîdîzâde Efendi def’î raķı̄b veyâhûd muķaddemen taraflarından rencîde-i hâtır olmak gibi bir sebep-i bî-taķrîb ile evvelâ arpalıkları olan Kütahyaya mevsim-i Hıacca dek iķâmet ve şâniyen hıaccâc ile gidüp ba’ dehû tavâf-ı Beytu’llâhu’l-Harâm tâ’if-i pür-letâ’ifde meķs ü ârâm itmek üzere nefy ü ta’zîb itmiş iken ‘avâtıf-ı şehriyâr-ı merħamet-nümün ile tâ’ifde iķâmetden ‘avf ile memnün ve ba’de’l-hıacc yine Kütahyaya ‘avdete me’zün olmuşlar idi. Mekki Efendinün meşîhat-i şâniyesinde sâhilhâneelerine da’vet ü ‘avdet ile ikrâm olındılar.

Bir zamân iylese de sū-yı hilâfa cereyân

Yine mecrâ-yı kadîmin bulur âb-ı ihsân

beşâret üzere iki yüz elli senesi Zî’l-Ka’desinün yigirmi ikisinde şâniyen mehâmm-ı meşîhat-i ‘uzemâ ‘uhde-i hımmetlerine tefvîz ve ilbâs-ı ferve-i beyzâ ile müsvedde-i âmâlleri tebyîz kılındı. Kendüleri hıkkında sevķ eylemiş olduğu nefy ü teb’îd ğadrına karşulık olarak bunlar daķı Hamîdîzade müşârun-ileyh Muştafa Efendiyi evvelâ hıacca gitmek ve ba’ dehû Maĝnisada iķâmet itmek üzere nefy ü iclâ itdirüp münķâde bulunan sâ’ir ‘ulemâyı itlâķ itdirdiler. Lâkin ol hengâmda vezîr-i a’zam bulunan ‘İzzet Muhammed Paşanın ihmâl ü tekâsül ve rehâvet vü teĝâfüllerinden nâşî Vidinli Pâsbânzâde ‘Oşmân Aĝanuñ Rûm İlide ba’zı kıla’ ve tülâ’a taĝallüb ü istilâ ve Fransızların diyâr-ı Mışrıyyeye tasalluķ u istilâ eylemeleri mişillü Devlet-i ‘Aliyyeye nice nice dâhiye-i dehyâya mübtelâ olmak każiyyeleri müşârun-ileyh ‘İzzet Paşanın ‘azlını iķtizâ itmekle şâhib-i terceme daķı mu’âmele-yi sūd u ziyânda şerîk-i ‘inân idilerek iki yüz üç senesi Rebî’ü’l-Evvelinün on sekizinde ma’iyyet-i ‘azl ile hem-‘inân kılınup hemân ol gıce Maħrûsa-yı Burusaya iclâ ve çend mâh mürûrında yine ruşşat-ı ric’at ile gird-i kederden taşfiye vü ihlâ kılındılar. Hâne ve sâhilhâneelerinde istirâhat ve du’â-yı devâm-ı ‘ömr-i şevket-i şehensâhiye müvâzebet üzere iken iki yüz on beş sâlinde dâne-i dünyeviyye-yi muķaddereleri tekmīl olmaĝla murĝ-ı rûhı kaşretten tâ’ir ve ‘azm-i serâbistân-ı fî maķ’ad-ı sıdķ-ı ‘ind-i melîk-i muķtedir olup cesed-i şerîfleri Üsküdarı Miskînler Ķabristânı civârında vâlid-i cedd ü emcedleri maķberesi Ķurbında defn olındı. "Ķurb-ı Hıkkda buldı rûh-ı ‘ârif-i

bi'llāh mekân" târiḥ-i vefâtıdır. Erbâb-ı 'ulûm ve tullâb-ı zevî'l-fühûmdan nice müstemendânî-yi rü'ûs u mülâzemet ile çerâğ-ı dânişmendân-ı medreseden ez-ḳadîm her altı ayda ikisi iḥrâc olunmak mu'tâd iken bunlar her üç ayda bir iḥrâclaruñ i'tiyâd ve bu ḳâ'ide-i müstaḥseneyi vaz' u icâd ile nice ehl-i dâniş ü isti'dâdı irşâd eylemişlerdür. Def'a-yı evvelide devr-i Ḥamîdiyyede altı ay ve def'a-yı sâniyeleri salṭanat-ı Şehîd Sa'id Selîmiyyede altı sene ve üç mâh ile yigirmi beş günde nihâyet bulmağla imtidâd-ı müddet ile eslâf-ı kirâmılarından ḳatı çok meşâyıḥ-ı 'izâma sebḳat eylemişlerdür. Raḫmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Müftizâde Aḫmed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh vâlid-i mâcidleri Gelibolıda me'zûn-ı bi'l-iftâ olmağla müftizâdelik ile şöhret-şî'ârdur. Târîḳ-i tediîsi ba'de't-te'sîs ḫidemât-ı şer'iyede tekmîl-i merâtib-i te'nîs ile biñ yüz seksen bir sâlinde Ğalaṭa maḫrecinde ve mü'eḫḫaran Edirne pâyesine vâşıl ve Sulṭân Muştafâ Ḥan-ı Şâliş evâḫir-i salṭanatda ya'ni biñ yüz seksen altı târiḫinde zuhûr iden sefer-i hümâyûnda Mekke-i Mükerrreme pâyesiyle ordu ḳâdîlıgına nâ'il olmuşlar idi. Toḫsan Zî'l-Ḳa'esinde ḫâkim-i İstanbul ve müddet-i mu'tâdesin bi't-tekmîl toḫsan toḫuz senesi leyle-i ḳadrinde bâ-pâye-i Şadr-ı Rûm-ı Anaṭolî şadrına vaz'-ı ḳudûm eyledi. Altı ay mürûrında Dürrizâde 'Ârif Efendinuñ şadr-ı fetvâdan vaḳ'a-yı infişâliyle sâhilḫânelerinde me'mûren ḳıyâm eylediginde ya'ni biñ iki yüz senesi Rebi'ü'l-Âḫirinüñ on beşinci günü câlis-i şadr-ı fetvâ ve lâbis-i ferve-i beyzâ oldılar. İḫyâ-yı şe'â'ir-i farz u sünnet ve itfâ-yı fevâ'id-i zulm ü bid'ate şürû' ve her ḫuşûşda zevâḫir-i nuşûş üzere te'aşşul-i uşul ü tefrî'-i fûrû' itmekde iken ol eṣnâda Nemçe ve Rusya Seferlerinüñ zuhûrı erkân-ı devletüñ ber-meşgaleleri hezâr ve her biri bîzârî-yi şıḳlet-i evzâr ile zâr u nizâr olup şâḫib-i tercemeye daḫı metâ'-ı meşîḫat üzere bu za'f-ı şeyḫûḫat-ı 'ârîz ve bu 'illet ile gâḫ mütemâriḫ olmağla pâdşâḫ ḳadr-dân 'Abdu'l-Ḥamîd Ḥan iki yüz iki senesi Şaferinuñ on beşinci günü raḫât-ı 'azl ile şâdân eylediler. Beglerbegi nâm mevḳî'-i behişt-fâmnda vâḳı' sâhilḫâne-i şafâ-yı âşiyânelerinde ârâm ve şubḫ u şâm tilâvet-i Ḳur'ân-ı Mübînve muṭâla'a-yı 'ulûm-ı dîn ile taḳayyüd ve 'ibâdât-ı fûrûz u nevâfil ile taḳarrüb ü ta'abbüd üzere iki sene

miqdârî âsûde ve levh-i derûn-ı şafvet-nümûnlarından maḥabbet-i dünyâ "Ke'n naḫşî 'ale'l-mâ'î sûdeh" olmuş iken Ḥamîdîzâde Muştafâ Efendîniñ şadr-ı fetvâ-yı i'tilâlarında arpalıkları olan Anḳara ḳazâsına nefy ü iclâ ve böyle bir müctehid ve mücâhidi giriftâr-ı ğurbet-i belâ eylemişler idi. İki yüz dört senesi Ramazânınıñ yevm-i erba'ında Mekkî Efendi işâretleri üzere ıtlâḳ ve Şevvâlün on altısında yine sâhilhânelerinde 'avdet ile mazhar-ı ibtihâc olunmuş idi. Beyt:

Kemend-endâz-ı dehrüñ kimse bendinden ḫalâş olmaz

Zamâne gösterür Behrâm isen de 'âḳıbet-i kûri

Lâzimesince kûh-endâz-ı ḫâdimül-lezzât iki yüz altı senesi Rebî'ü'l-Evvelinün on üçüncü yevm-i işneynde mîtin-i metin-i memât ile ol rûkn-i rekîn-i dîn-i mübîni hedm ü ifnâ ve öyle bir cebel-i şâmiḫi merâḳıd-ı Üsküdardan Ḥavz Ḳapusu civârında bir mezâr-ı teng ü târda ketm ü ihfâ itmekle mevtü'l-'âlim ke mevti'l-'âlem şûretleri bedîdâr ve 'âmme-i Müslimîn bu ḫayr-ı dehşet-i eşerden pejmürde-i endüh u efkâr oldılar. Merḫûm müşârun-ileyh 'ulemâ-yı 'aşrı miyânında mürvârid bir dürr-i ferîd ve mişâl-i faşş-ı yâḳût bir gevher-i bî-nedîd idi. Mübtelâ-yı za'f-ı pîri iken yine ihkâḳ-ı ḫaḳda cüst ü çâlâk ider şûret-i ğazabda görünüp ğâyet-i derecede ḫâlim ve nihâyet-i mertebede mütevâzi' ve leyyinü'l-cevâb ve vaḳâr u meskeneti câmi' bir zât-ı ma'mûr'l-cevânib idiler. Âşâr-ı fezâ'illerinden Beyzâvinün ba'zı mevâzi'-ı müşkilesi üzerine mu'teber ve müte'addid resâ'illeri olup eşnâ-yı fetvâlarında iḳlîm-i Fâs ḫâkimi Mevlânâ Muḫammed cenâbları 'ulemâ-yı Devlet-i 'Oşmâniyyeden 'âlâ ṭarîḳi'l-ımtihân dört mes'ele-yi mufaşşaladan su'âl ile ṭâlib-i ḫall ü tıbyân olduklarında *bir su'âle yer ḳomaz ol ğamze-i ḫâzır cevâb* neşîdesi üzere bi-nefsihi ve bilâ-tekellûf cümlesine müfid ve muḫtaşar ecvibe-i şâ'ibe-i taḫrîr idüp sâ'ir 'ulemâ-yı a'lâm için esvele-i âyete ve ecvibe-i vâḳı'a-yı taḳrîz ile ḳuvvet-i metânetlerine şehâdet ve i'lâmdan ğayri maşlahat-ı âḫir-i terk ü te'ḫîr buyurdılar. El-ḫâşıl ulûf-ı fezâ'il ü kemâlât ile 'idâd-ı fuzalâda vâḫid-i kâlif ve meşâyih-ı İslâmün şâḫib-mâyesi idüğü şadr-ı iftâya re's-i mâyede taşaddurlarından zâhir olmaḳ bilâ-ḫilâfdur. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sulṭân 'Abdu'l-Ḥamîd Ḥanîde iki sene bir mâh on beş gün miqdâridur. Raḫmetu'llâhi 'aleyh.

El Mevlâ El Fâzıl Mekkî Muḥammed Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh serâ-yı cedîd-i hümâyûnda kilâr-ı hâşşa ağalarından iken taḥşîl-i fezâ'il ü me'ârif ile dâhil-i sarâydan rü'ûs-ı hâric ile çerâğ olmuş ve kaṭ'-ı merâtib iderek Mekke-i Mükerreme mevleviyyeti ile hâ'iz-i kaşbu's-sebḳ-i ihtirâm ve ihrâm-bend-i ziyâret-i Beytu'llâhu'l-Ḥarâm olup biñ yüz yigirmi altı sâlinde Ḥarem-i Şerîfde mücâveretle sâkin olduğu hâlde ol maḳâm-ı pāk-i feyz-nâkde vefât itmiş olan Celîl Efendinüñ maḥdûm-ı mükerremleridir. Mazḥar-ı levlâk olan ol maḳâm-ı feyz-nâkde mânend-i zemzem-i ḥayât-ı efzûd-ı reşḥa-pâş-ı şaḥâ-yı vücûd olmağla nâmı Muḥammed Mekkî ile mümtâz u benâm kılınmış idi. Ba'zı ḥuddâmı mübâşeretiyle Beytu'llâhu'l-Ḥarâmdan şedd-i ḥirâm ve mânend-i Dürr-i Yetim kân-ı cevâhir kevn ü mekân olan bendergâh-ı İstanbula ḥirâm idüp çend sâle-i hengâm-ı şabâveti imrâr ve temyîz-i beyâz u sevâda kesb-i iktidâr eyledükde ber-muḳtezâ-yı *Uḫlubû'l-'ilme mine'l-mehdi ile'l-laḥdi* medlûli şerîfi üzere mülâzemet-i mecâlis-i esâtize-i 'ulûm ve muvâzebet-i medâris-i cehâbize-i fuhûm iderek 'unfuvân-ı şebâbetde taḥşîl-i mâye-i 'avârif ile şeyḥ-i vâsıl ve tekmîl-i dâye-i me'ârif ile mürşid-i kâmil olup biñ yüz kırk yedi senesi Zî'l-Ḥiccesinde rütbe-i hâric ile şaḥn-ı tedriş dâhil ve nice müddet umûr-ı ḥidemat-ı şer'iyede mutaşarrif ve müdâhil olmuş idi. Biñ yüz yetmiş toḳuz senesi Rebî'ü'l-Evvelinde Selânik mevleviyyetine nâ'il ve seksen beş senesi Rebî'ü'l-Evvelinde ḥükümet-i Dımışku's-Şâma vâsıl ve yüz toḳsan Muḥarreminde kaḫâ-yı Medîne-i Münevvere ile tenvîr ve ziyâret-i Ravzâ-yı Muṭaḥḫara ve Ka'be-i Mükerreme ile dîde-i başar u başireti qarîr kılınduḫdan soñra vaṭan-ı aşlîsine 'avdetle kesb-i raḥât-ı ḥâşıl eylemişler idi. Toḳsan sekiz senesi Ramazân-ı Şerîfinüñ yigirmi yedinci günü berât-ı ḫadr ü ref'eti tecdîd ü neyl-i kaḫâ-yı Dârû's-Saltana ile eyyâm-ı rûzda 'îd-i pür-bâlâ-yı 'îd idüp sene-i kâmile ḥükümet-i tayyibe ile taṭyîb-i ḥavâtır-ı eşnâf-ı enâmı tetmîm eyledi. Sene-i merḫûme Ramazânınüñ yigirmi altısında pâye-i Anaṭoliya vaż'-ı ḫadem-i i'tilâ ve iki yüz senesi Rebî'ü'l-Âḫirinüñ on birinci günü bi'l-fi'l Şadr-ı Anaṭoliya pâye-i Şadâret-i Rûm daḫı 'ilâve-i isti'lâ kılınup yine sene-i merḫûme Cumâde'l-Âḫiresinüñ on beşinde Şadâret-i Rûma bâ-naḫl-i nâ'il-i mürûm ve cem'-i riyâset-i 'ilmiyye vü

resmiyye ile şadru'ş-şudūr-ı karmu'l-kurūm olmuş idi. İki yüz iki senesi Şaferü'l-hayrınuñ on beşinci günü telebbüs-i ferve-i beyzâ ile maķâm-ı fetvâda cevâb-ı lâ vu ne' am birle mesâ'il-i sâ'ilini cerh ü te'dîl eylemiş idi. Yüz dört gün miķdârı maķâm-ı iftâda bulınarak henüz mûcib-i 'azli olacaķ bir sebep hâdiş yoĝ iken telhî-yi 'azl ile leb-beste-i firâĝ u lezzet-i 'ilm ü 'ibâdet ile şirîn-sâz-ı dimâĝ oldılar. İki yüz beş senesinde şeyhü'l-İslâm bulunan Tevfîķ Efendinüñ vuķû'-ı vefâtına ve Şadr-ı A'zam Yusuf Paşa maķâm-ı fetvâya me'mûnu'l-gâ'ile bir zâtı takrîb ile kesb-i emniyyet-i maţlabı ve istizhâr u i'âne ile rü'yet-i umûra meslek ve meşrebi olup dil-h'âhı olan zât kim ise anı ricâ itmek aĝleb-i ihtimâl olduğına ve şâhib-i tercemenüñ dervîş-nihâd ve hülûş üzere mu'tâd u umûrından ĝayri şey'e müdâhele itmediĝi mücerreb bulunmasına mebnî sene-i merķūme Receb-i Şerîfinüñ yigirmi ikinci günü şâniyen maķâm-ı fetvâya iş'âd olındı. İki yüz altı senesi Zî'l-Ka' desinüñ on üçüncü günü icrâ kılınan rü'ûs imtiĝânından tolayı ba'zı kıyl ü kâl-i taĝaddüş idüp tarîķ-i 'ilmiyyenüñ ber-nizâm-ı taĝtına alınması tezekkür olduğuna ve şâhib-i terceme ise gerçi 'âlem ü fâzil bir zât olup lâkin 'inâyet-i ihtiyâr ve ĝusn-i müdâfa'aya 'adîmü'l-iķtidâr olduğundan 'inân-ı umûrı şunuñ bunuñ eline geçerek meşîĝatine müteferri' olan umûr-ı mühimme ba'zı müte'ayyinen zamâne elinde ĝalup bu maķûle nizâmât-ı cedîdenüñ icrâsı ile cerbeze aşĝâbından nüfûzın ĩķâ'a ĝâdir bir zâtuñ maķâm-ı meşîĝatde bulunmasına menûţ olduğundan başķa yeñiden pek çok şeyler yapılp icrâ olunmaķ ve ĝuşuşıyla aĝvâl-i 'askeriyye işlah kılınmaķ üzere olduğundan her hâlde maķâm-ı meşîĝatde bir muķtedir zât bulunduĝda sâ'ir vûkelâya zâhir ve yâver olmaķ lâzime-i hâl ü maşlahatdan idüĝine binâ'en sene-i merķūme Zî'l-Ka' desinüñ yigirmi ikinci günü 'azl ile umûr-ı ĝâricden teķâ'üd ve taķarrüb-i şâh-ı devlet-penâhdan tebâ'üd eyleyüp Rûm İli ĝişârında vâķı' şâhilĝânelerinde iķâmet üzere iken iki yüz on ikisenesi Cumâde'l-Ûlâsınuñ yigirmi ikinci yevm-i işneyn-i arzû-yı lücce-i raĝmet ve zevraķ-süvâr-ı t̝âbût-ı maĝfîret olup beyt:

ĝadriñi senüñ muşallada bilüp ey Bâķi

Ŧurup el baĝlayalar ĝarşuña yârân şaf şaf

neşidesi üzere Cāmi' -i Ebu'l-Fethde cemā' at-ı aḥbāb u etrāb-ı edā-yı şalātına şitāb ile Bahā'ī Efendi Türbesinde ol cevher-i girān-beḥāyı defīn-i turāb eylediler. Merḥūm müşārun-ileyh herkese tevāzu' ve şefkāt ü merḥametde 'afv-ı cenāḥ ile mevsūm u telebbūs ü meskende miqdār-ı kifāye ile iktifā ve esbāb-ı şöhretten tevaḳḳī vü ihtifā birle fazla-yı mālī vücūh-ı ḥasenāta maḥsūm ve her vażī' ü şerīfe tarḥ-ı külfet ile def' -i vaḥşet ve baş-ı ülfet idüp izḥār-ı hiddet eylemek 'indinde muḡtaż ve maḥsūm idi. Binā'en-'aleyh seksen yedi sene müddet-i ṭavīle-i ḥayātı şevḳ ü lezzet-i dāmen-i 'āfiyet ile güzār iderek emşāl-i kirāmuñ mübtelā oldukları nefy ü ta'zīb ü 'azl bī-taḳrīb ile keder görmeyüp 'azl ü infişāllerinde daḡı eyyām-ı şitāda ḥānelerinde küşe-güzīn-i germiyyet ve hengām-ı şayfda sāhilḥānelerinde ḳenāre-nişīn-i selāmet olmuşlar idi. Fazla-yı maşārifinden idḡār eyledükleri nuḳūd ile iştirā-yı emlāk u 'aḳār ve cümlesin vaḳf u tescīl ile celb-i rızā-yı Kerīm ü Ğaffār idüp ḡallesinden Cāmi' -i Sulṭān Muḡammed Ḥanda behr-i yevm-i edā olunmaḳ üzere berr ü resiyye ve Rūm İli Ḥişārında Pertek 'Alī Cāmi'inde beher sāl ḳırā'at-i mevlid-i nebeviyye ve ḥişār-ı merḳūmda beher sāl yevm-i mu'inde fuḳāraya taḳsīm için 'aşūre ve pilav zerde ve beher sāl fuḳārā-yı ḥaremeyn-i muḡteremeyne irsālını şart u ta'yīn ve her sāl yine derāhim-i mu' ayyene naşş u tebyīn eylemişlerdür. Āşār-ı ḳalemleriyle kütüb-i 'adīde olduğından başḳa evā'il-i Beyzāviye bir ḥāşiye ve ḳaşīde-i Bürdeye lisān-ı Türki üzere şerḫ-i mufaşşal ve mebāḥiḡ-i şifātu'llāha dā'ir bir risāle-i Türkiyye ve uşul-i fiḳıhdan aḳsām-ı nazmı beyānda bir risāle-i Türkiyye ve tavzīḡden Muḳaddemāt-ı Erba'a üzere bir risāle ve maḡall-i sa'deyn olan isti'āre-i teb' iyye-i temşīliyye üzere bir risāle-i Türkiyye cem' ü tarşīf ve ḡüsn-i sebk üzere vaz' u taşnīf ve ṭarīḳat-ı Naḳşibendiyyeden Dülgerzāde Şeyḡ Muḡammed Şiddīḳ Efendi Ḥazretlerinden ve silsile-i Eşrefiyyeden şeref-baḡş-ı zümre-i eşrāf olan Mevlānā 'İzzü'd-dīn Efendi cenāblarından şıdk-ı bī'at ile iktisāb-ı şeref eylemişlerdür. Müretteb ve müzehheb divān-ı eş'ārı daḡı vardur müddet-i fetvāları 'aşr-ı 'Abdu'l-Ḥamīd Ḥanīde üç ay on dört gün Selīm Ḥan-ı Şālişde bir sene dört ay miqdāridur. Raḡmetu'llāhi 'aleyh.

(Zeyl) müşārun-ileyh Mekki Efendinün 'azli kendüsi ihtiyār ve rükūb u nüzüle 'adīmü'l-ıktidār olduğundan ve ḡüsn-i müdāfa'aya ḳudreti olmayup 'inān-ı umūrı

şunuñ bunuñ eline geçmiş olmasından nâşi dinilmiş ise de Süleymân Fâ'îk Efendi mecmû'asında muharrer olduğına göre müşârun-ileyhüñ 'azline Rûm İli pâyelülerindense mecâlis-i meşverete dâhil meşâlih-i hafiyeye-i devlete mahrem ve vâkıf olan Tatarcık 'Abdu'llâh Efendi sebep olup hattâ ba' de'l-'azl ziyâret zımnında bir gün yalısına varduğda müşârun-ileyh Mekki Efendi eşnâ-yı muşâhebetde yalısı ebniyesinüñ eskilüğinden bahşle münâsebet götürüp giceleri sivrisinekden ve huşûşıyla Tatarcıkdan hiç rahâtım yokdur diyerek haqqında vâkı' olan ihâneti telmîh eylemişlerdür. Mûmâ-ileyh 'Abdu'llâh Efendi müşârun-ileyh Mekki Efendinüñ 'azliyle Dürrizâde 'Ârif Efendinüñ meşîhatine sa'y itmiş ise de müşârun-ileyh 'Ârif Efendi 'Abdu'llâh Efendinüñ nüfûz u ikbâlini çekemeyüp nihâyetü'l-emr-i nefy itdirmiş olmasına nazaran mûmâ-ileyh 'Abdu'llâh Efendi kendü 'aleyhine hareket ile hatâ eylemiş demek idügi Cevdet Efendi Târîhinüñ beşinci cildinde muharrer ve meşûrdur.

El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Muhammed Kâmil Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Şadâret-i Rûmdan infişâl ile Şadr-ı şuffe-i firdevse ittisâl eyleyen efđalu'l-'aşr-ı 'Oşmân Efendinüñ necl-i necîb ve ferzend-i sa'îdi ve ve min ciheti'l-âmm Şehîd Sa'îd Feyzu'llâh Efendinüñ seb't-i reşîdidür. Biñ yüz kırk bir sâlinde feyz-cûd-ı âferînende-i her mevcûd ile hıramân-ı mihr-i vücûd olmuşdur. Ba' dehü 'idde-i rüşd ve sedâd u isti' dâd-ı mâder-zâd ile meşâhir-i efâzılden istifâde-i envâr-ı fezâ'il iderek mâhiyyet-i ehliyyeti mânend-i mâhçârde-i bedr-i kâmil olmağla yüz elli beş senesi Şa'bânında bâlâ-reş ve'l-istihkâk sımţu'l-le'al-i tarîk-i tadrîse revnağ-efzâ-yı intizâm ve ittisâk olup 'ulemâ-yı enâm ve fuzalâ-yı be-nâm ile medrese-i 'ulûm-ı 'aqliyye vü şer' iyye ve mûmârese-i fûnûn-ı aşliyye ve fer' iyye ile istikmâl-i nefse iştiğâl ve şarf-ı yevâķit-i mevâķitile istikmâl-i meleke-i kemâl idüp müddet-i tadrîsinde dahı rû-yı handân ve pâki-yi meydân ile âşinâ vü bigâneye baş-ı bisât-ı ni' met ve bezl-i sımât-ı mekremetde 'âlâ vechi'l-'ayân kibâr-ı kavmi ile hem-pâ ve 'inân ve nüfûz-ı kelâm ve 'ulüvv-i menzilet ü maķâm ile temşiyet-i muţâlib-i zu'afa belki i'ânet-i meşâlih-i akrân u ekfâda bî-rayb u gümânı 'uzemâyı vaķti ile hem-dest ve hem-zebân idi. Yüz seksen beş sâli Muharreminde Ğalaţa kaçâsı ile binâ-

yı ikbâli te'sîs ve pâye-i Kudüs-i Şerîf ile kadem-i 'izz ü şerefi teşbî ü tarşîş kılınmış idi. Yüz toğsan bir senesi Şevvâlinde Mısır-ı meymenet-i maşîr ile mağzi'l-merâm ve ba' dehü hükümet-i belde-i tayyibe ile tatyîb olup te'diye-i merâsim hacc u ifâ-yı levâzım u şerâ'it-i 'acc ü şecc ile 'avd ü iyâb eyledükden soñra yüz toğsan toğuz Ramazân-ı Şerîfinüñ yigirmi sekizinci günü pâye-i İstanbula vaz'-ı kadem ile ser-efrâz ve iki yüz senesi Şa'bânınun on toğuzunda manşıb-ı neķâbet-i eşrâf ile beyne'l-akrân-ı mümtâz oldılar. Yine sene-i merķûme Zi'l-Ķa' desinüñ beşinde pâye-i şadâret-i Anaṫolı ile taşaddur ve iki yüz bir senesi Cumâde'l-Âhiresinüñ on dördünde bi'l-fi'l Şadr-ı Anaṫolıda tebahtur iki yüz iki senesi Rûm İli pâyesiyle emşâl-i kirâmina taķdîm ü terciĥ olup sene-i merķûme Cumâde'l-Ûlâsınun yigirmi altıncı günü Muĥammed Mekki Efendinun def'a-yı ulâları 'azlinden naşb-ı manşıb-ı fetvâ ile merci'-i e'âlî vü emâsil kılındı. Biñ iki yüz üç senesi cülüs-ı Sulṫân Selîm Ħan-ı Râbi' vukû' bulup teceddüd-i salṫanat ĥasebiyle tayyibü'l-cereyân olan vukû'âtından olmaķ üzere sene-i merķûme Zi'l-Ķa' desinüñ yigirmi yedinci günü 'azl ile ĥânesinde ikâmet ileistirâhate me'zûn oldılar. Biñ iki yüz beş senesi Muĥarreminde şeyĥü'l-İslâm vaķt bulunan Ħamidîzâde Muştafa Efendi meşîĥat-i ma'zûllerinden Dürrîzâde Muĥammed 'Ârif Efendiyi Kütahya ve Müftîzâde Aĥmed Efendiyi Anķaraya nefy itdürdigi şırada şâhib-i tercemeyi daĥı arpalığı olan Keşan kazâsına nefy ü iclâ itdirmiş idi. Mekki Efendi şâniyen şadr-ı fetvâ ile şeref-yâb olduķda münķâde bulman 'ulemâ-yı 'izâmunun cümleten 'afv u 'ıtlâķları ĥaķķında iyledigi 'araza şimdilik kâmil-i ıtlâķ olınsun deyü ĥaṫṫ-ı ĥümâyûn şudûr itmekle vaṫan-ı aşlîlerine 'avdet ile memnûn kılınmışlar idi. Üsküdarıda Şıra Yalılar Meydânında kâ'in sâhilĥânelerinde ârâm u meşĥul-i 'ibâdât ü tâ'ât-i Rabb-i enâm iken biñ iki yüz on beş sâlinde tekmi'l-i müddet-i ĥayât ve terk-i meşĥale-i kâ'inât eylediler. "Ķıldı Kâmil Efendi ĥuld ü maķâm" (1215) târiĥ-i vefâtlarıdır. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sulṫân 'Abdu'l-Ħamid Ħan ve Selîm Ħan-ı Sâlişde bir sene altı ay miķdâridur. Raĥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Ħamidîzâde Muştafa Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh fuḥûl-i ‘ulemâdan Mıṣır ḳâḏısı iken vefât iden Ḥamîdî Muḥammed Efendinüñ şulbünden biñ yüz kırık dört târîhinde tevellüd ve sinn-i temyîze vuşûlünde rüşd ü zekâtı ḥasebiyle zamân-ı ḳalîlde ‘ulûm-ı ‘aliyyeyi tekmīl ve biñ yüz altmış yedi senesinde vâḳı‘ Murtaẓâ Efendi imtiḥânında ‘aliyyü'l-e‘âlî okuyup bu ḥaşyetle müderris olmuş idi. Ba‘dehû sarây ḥâcesini olmuş ve mebdâî-yi ḥâlinden berü bir ṭarafdan iktisâb-ı ‘ulûm u fûnûn ve ṭarîḳ-i Naḳşibendîde seyr ü sülûkı olduğına mebnî bir ṭarafdan daḡı şifât-ı şûfiyye üzere taşfiye-i derûn ile meşḡul olmasıyla Enderûn ve Bîrûnda nâzikâne ta‘lîm-i ṭalibîn ve irşâd-ı sâlikîn ile zâhir ü bâḡını ma‘mûr olmak üzere meşhûr olarak ḥavâşş-ı muḳarrebîn kendüye mu‘teḳid olmalarıyla ḥavâşş-ı refî‘a mevleviyyetiyle kesb ü ref‘et ü iḥtişâş eylemiş idi. Ba‘dehû nefes ve nüshâsınıñ te‘şîri ‘Abdu'l-Ḥamîd Ḥan Ḥazretlerine ‘arz u ilkâ olup anlar daḡı gerek nefis-i hümâyûnlarında ve gerek şehzâdegân-ı kirâmında bereket-i enfâsını bi'l-müşâhede-i i‘tikâd-ı tâmla kendüye müteveccih olmaḡın ṭafrât-ı mütevâliye ile Anadolı pâyesine ḳadar çıkup sefer münâsebetiyle meclis-i mükâlemât u müzâkerâtta daḡı fuẓalâdan birinüñ bulunması lâzım gelmekle bu mişillü meclislerde bulunacak maḥrem-i esrâr-ı devlet olmuş idi. Teceddüd-i saltanat ḥasebiyle sükût-ı kevkeb-i kevkebe-i iḳbâli melḥûz iken Enderûn ve Bîrûnda ṭarafdâr ve mu‘teḳidleri keşîr olduğundan Sultân Selîm Ḥan-ı Şâliḡ Ḥazretlerinüñ icrâsını taşmîm eylediḡi işlâḫât-ı mülkiyye ve nizâmât-ı sâ‘irenüñ tesviyesinde böyle bir zâtuñ serkârde bulunması muvâfiḳ-ı maşlahat görüldüğinden cülûs-ı hümâyûnlarından bir ay mürûrında muḳaddeme-i meşîḫat olmak üzere ‘uhdesinde Rûm İli pâyesi tevcîh olunmuş idi. Biñ iki yüz dört senesi Muḥarreminüñ yedinci günü Şeyḫü'l-İslâm Mevlânâ Es‘ad Efendizâde Muḥammed Şerîf Efendi şadr-ı fetvâdan tenzîl ve bunları ol maḳâm-ı ‘âlî pâyesiyle tebcîl olınarak ḫall ü ‘aḳd-i umûr-ı devlet yedd-i istiklâlîne tefvîz olunmuş ve kendüleri daḡı ber-muḳtezâ-yı me‘mûriyyet-i ṭarîḳ-i ‘ilmiyyenüñ nizâmâtını tevşîḳ ü vaz‘-ı ḳadîmine i‘âde esbâbına teşebbûş eylemiş ise de icâb u vaḳt ü ḫâl üzere bu yolda ḥekîmâne ve müşfikâne ḫareket-i lâzımeden iken talṭîf ü ta‘nîf ḫuşûşlarında ifrât u tefriṭden ḫâli olmamasıyla vükelâ-yı devlete sermâye-i tesviye-i umûr olan ma‘lûmât-ı devletden maḥrûm olduğına mebnî ‘âlemün mizâc u

mişvârı fâsid ve bu ‘asrda kendüsünüñ naqdîne-i efkârı kâsid olduğunu müvâzene iderek bunca senelerden berü ve esâs-ı kadîmine vehn-i indirâs-ı ‘arız olmuş olan tarîkûñ rüsûm-ı mevzu‘a sinni tağyîr ü tebdîl ile def‘aten vaz‘-ı aşlîsine ircâ‘ ve taḥvîl-i kaydına düşüp bağıracak ‘ulemâdan nice kimesneleri mağdûr ve nicelerini vaḥanlarından devr ü mehcûd idüp ḥaḳḳında efkâr-ı ‘umûmiye müteğayyir ve ekşeri erkân-ı devlet kendüsinden rencide-i ḥâḥır ve giderek eḥvâr-ı ḥuşûnat-ı âşârından Sulṫân Selîm Ḥan Ḥâzretleri daḥı müteneffir olarak iki yüz beş senesi Recebinüñ sekizinci günü meşîḥatden ‘azl ile İncir Köyünde iḳâmete me‘mûr oldılar. Ba‘dehû maḥall-i menfâsı Mağnisaya taḥvîl olunup oradan Ḥacc-ı Şerîfe ‘azîmet ve ‘avdetinde ya‘ni biñ iki yüz sekiz senesi Rebî‘ü'l-Âḥirinüñ yigirminci günü Mağnisada vefât eyledi. Müşârun-ileyh kâ‘ide-i ḥükûmet üzere te‘sis olunan tenâvüb-i menâşıbdan behre-dâr ve devâ‘î-yi nefsi emmâreden henüz bir emri ḳazâ ve kâşdîdi ve güzeşti maşlahatını rü‘yet-i imzâ ile kâm-kâr olmuş olduğundan def‘aten aḳşâ-yı merâtib-i beşeriyyeye râtib ve a‘lâ-yı menâşib-i ‘ilmiyyeye vâşib olduğda kadîmi ma‘rûf u me‘lûf oldukları şüret-i ḥilm ü tevâzu‘ ve sîret-i zühd ve teverru‘larından tebâ‘üd ve farṫ-ı şiddetle taẓyîḳ-i ḳulûb-ı enâm u meyl-i zînetle ve tevsî‘-i dâ‘ire-yi iḥtişâmda eslâf-ı kirâmlarından teferrüd eyledüklerinden başka ihḳâḳ-ı ḥaḳḳ ve icrâsı ‘adli mutlak ḳaşdıyla ictihâdda muḥtefî ve ḥadd-i i‘tidâlden cânib-i ifrâṫ-ı müteḥattî olup ez-ḳadîm-i kâbiren ‘an-kâbir ni‘met-i mâder-zâd ve ‘izzet-i Ḥudâdâd ile maḥsûd olan nice ekâbir-i ‘âlem-sûdı ‘azl ü nefyile bî-ḥuzûr ve ḳudât ve nüvvâb ile müftî ve müderrisîn ü ṫullâbdan nice zu‘afâ-yı daḥı envâ‘-ı tekdîr ile ḥ‘âb u raḥâtdan mehcûr itmeleriyle âşinâ vü bîgâne semt-i me‘ârifelerinden girizân ve taḳî vü şaḳî dest-i müvâḥızelerinden eşk-rizân olduğundan iḥsân-dîdeleri daḥı zevâl-i câhına nigerân "ve mâ tereke'l-ḥaḳḳu li ‘Ömere şiddîḳâ" du‘âsı şüret-i ḥâllerinden nümâyân olmuş idi. Bu mertebe-i faẓl u taḳvâ ile be-nâm ve ḳurb-ı şehriyâr-ı kâm-kâr ile mağbuṫul-enâm olduğundan mesned-i vâlâ-yı meşîḥatde her ser-keş emrine râm ve ḳayd-ı ḥayâtle bir vefḳ-i merâm-ı ḳarâr u ârâm idecekleri melḥûz-ı ḥâşş u ‘âmm iken on sekiz ay on gün zarfında pertev-i iḳbâli müntefî ve kevkeb-i iclâli muḥtefî oldı. Raḥmetu'llâhi ‘aleyh müşârun-ileyh dâmen vü pâk ve

mu‘temed ü emîn ve ‘ilmiyle ‘âmil bir zât-ı haqîkat-bîn olup ıslâh-ı tarîka yoluyla mübâşeret ve zecr ü ‘unf-ı emrinde i‘tidâle ri‘âyet ü te‘ennî ve tedric ile umûrına mübâderet itse idi vaqtinde ‘ilm ü kemâl-i revâc-ı dâste-i iştihâr-ı vahd-i nâ-şinâsân-ı rûzgâr adını taqûp tehzîb-i ahlâk ve tahtîr-i i‘râk-ı fezâ’ilini nekkâde-i efkâr iderler idi deyü Vâsîf Efendi ba‘zı erbâb-ı vukûfdan rivâyet ider.

El-Mevlâ El-Fâzıl Es-Seyyid Yahyâ Tevfîk Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh müderrisinden Eyyüb Efendinün oğlu olup biñ yüz yigirmi yedide ve ‘alî-rivâyete on tokuzda tevellüd eylemiş ve kırk tokuz târihinde vâkı‘ imtihânda baqıyye-i imtihân i‘tibârıyla müderris olmuştur. Tarîk-i tedrisi tetmîm eyledükden soñra yüz seksen bir senesi Rebî‘ü'l-Evvelinde Selânik ve yüz seksen yedi Şaferinde Şâm-ı cennet-meşâmm ve yüz tokusan iki Muharreminde kazâ-yı Mekke-i Mükerrema ile ‘azv ü ihtîşâm eylediler. Yüz tokusan tokuz Ramazânınun yigirmi altısında pâye-i İstanbul ile müşerref iki yüz senesi ğurre-i Zî'l-Ka‘desinde pâye-i Anaçolı ve iki yüz bir senesi Cumâde'l-Âhiresinün on dördinde pâye-i Rûm İli ile şafha-yı şahîfe-i iclâli muzâ‘af kılinup iki yüz iki senesi Rebî‘ü'l-Evvelinün yigirmi sekizinde bi'l-fi‘l Şadâret-i Rûm İli ile nâ’il-i merâm ve ba‘de’l-‘azl iki yüz üç senesi Receb-i Şerîfinün yigirmi birinci ğünü tekerrür ile şâd-kâm olmuş idi. Lâkin müddet-i mu‘ayyinesin henüz tañîf itmiş iken sâbıku't-terceme Hamîdîzâde Muştafa Efendi mesned-i fetvâyı teşrif itdiği ğünüñ irtesi ‘azl ile ta‘nîf ve sâ’ir mağdûr u maṭrûdları zümresine redîf ve çok geçmeden elṭâf-ı şehriyâr-ı merâhim-i nişâr ile talṭîf ve iki yüz dört senesi Cumâde'l-Âhiresinün yigirmi sekizinde eşref-i terîn-i menâşıb-ı ‘ilmiyye olan neḳâbet-i eşrâf ile teşrif olunmuş idi. O şırada Hamîdîzâde Muştafa Efendinün ‘azli ve kendülerinün naşbı tezkîr olınup egerçi hâl ü hareketi ṭab‘-ı selîm-i şehriyâriye muvâfîk degül ise de ba‘dehû münâsibi naşb olunmağ üzere biñ iki yüz beş senesi Receb-i Şerîfinün yigirmi birinde şeyhü'l-İslâm-ı naşb olınup ‘aḳîb-i naşbında aḳdemce tarîk-i ‘ilmiyyeye dâ’ir yapılan nizâmuñ ḫilâfına hareket ve hażz-ı nefis için kimesneye nefsanıyyet itmemesi ve tarîk-i ṭam‘ u irtikâba gitmemesi ve şerî‘at-i ğarradan ayrılmaması ve selefi vaqtinde mağzûb pâdşâhî olmağla te’dîb için nefy olunmuş olanları ıtlâk-ı dâ’iyesine düşmemesi ve şâyâsını

hāvī bir kıt‘a-yı hatt-ı hümayūn-ı şād olmuş idi. Ğayret-i akrān belāsıyla manşib-ı celīl-i fetvāya ğāyete'l-ġāye-i harīş olarak hattā velev bir gün olsun şeyhü'l-İslām olmazdan Allāh cānumı almasun deyü du‘ā vü niyāz ile dem-sāz oldığı mervī olup ancak *an belā’ mü’kil bi’l-mantık* mü’eddāsınca yevm-i naşbindan on üç gün mürürında ‘āzim-i dār-ı bekā olup Küçük Karaman kırbında binā eylediği medresesinde defn olındılar. "Cāh-ı iftādan geçüp Yaḥyā Efendi gitdi vāh" tārīḫ-i fetvālarıdır. Mevlānā-yı müşārun-ileyhūn ‘ulūm-ı şitāde-i biḏā‘ası der-kār ve elsine-i şelāşede şī‘ri vardır. Şām-ı Şerīf kazāsına naşbında kıt‘a:

Şubḫ-ı vuşlat olup eşer-i nā-būd

Şebb-i hicret-i cihānı tār itdi

Heves-i zūlf-i yār ile Tevfīk

Şām-ı cennet-meşāmma dek gitdi

neşidesiyle tevdi‘-i aḥbāb itmişdür. ‘Avdetinde daḫı şeyhü'l-İslāma taḫdīm-i hedāyā eyledükde bu kıt‘a-yı ‘arz u ihdā eylemişdür. Kıt‘a:

Luṭf u iḥsān-ı kerem seyyid-i mün‘am işidür

Cürm ü taḫşīr ü güneḫ bende-i nā-kām işidür

Yok tefārik-ı Haleb kim anı kılsun ithāf

Kāḏī-yi Şām hedāyāsı daḫı Şām işidür

Merḫūm müşārun-iley kıadr-şinās ve hüner-perver bir zāt olup ancak müddet-i meşīḫati ğāyet kaşīr oldığından bir şeyi yapmağa vaḫti müsā‘id olmamışdur. Ḥasenāt-ı māliyeden bir medrese-i ra‘naları vardır ki pederlerinden irşle mālīk oldukları ḫāne-i ‘arşasında ḫücürāt-ı ‘adīde ile dersḫāne-i dil-ġuşā ve süknā-yı müderris için bir menzil-i ferāḫ-baḫşā binā vu inşā ve talebe ve müderrisini vezā‘if-i vāfiye ile iġnā eylemişlerdür. Bahār-ı Şīrāziye bir kıt‘a rü‘ūs-ı tedsīr-i i‘ṫāsına muvaffak olmuşdur. Raḫmetu'llāhi ‘aleyh mūmā-ileyh Bahār Efendinūn nāmı ‘Alī olup fūnūn-ı şitāde-i biḏā‘ası ve ‘ale'l-ḫuşuş ‘ulūm-ı riyāziyede mehāret tāmmesi ve elsine-i şelāşede eş‘ār-ı maḫbūle ve merġūbesi var idi ki ancak kimyāgerlerūn

merākına düşmiş idigünden ‘ömrini saḥk-ı eczāya ve varını böyle bir cām-ı sevdāya sarf ide geldigünden yaḥasını süfliyyetden ḥalāş idememişdür ve fi'l-aşl İrān ehālīsinden oldığı hâlde sā`ibe-i teşyī`den taḥlīş için kendüsini Buḥāralı tanıtdırmaḳ istermiş ḥattā bu kerre müderris olduğında defter-i müderrisīne ismi Bahār-ı Buḥārī deyü yazılmışdur. Ma`-hazā Şī`ilik şī`arından taḥḥir-i dāmen-i iştihār idemeyüp yine ṭarīḳüñ içine Kızılbaş karşıdı laḳırdıları tefevvuh olunup ol ‘aşrda ise ṭarīḳ-i ‘ilmiyyede Ḳara ‘Abdu'llāh nāmında biri olduğundan Surūrī Efendi mizāḥ ṭarzında şī`r:

Çünkü var bunda o Çingāne Ḳara ‘Abdu'llāh

Hey efendi ne olur bir de Kızılbaş olsun

beytini inşād itmişdür.

El-Mevlā El-Fāzıl Muşṭafā ‘Āşir Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Re`īsü'l-Küttāb el-Ḥācc Muşṭafā Efendi ‘aleyhi`r-Raḥmetenüñ şulbünden biñ yüz kırık iki senesi Muḥarremiñ yevm-i ‘āşirde mānend-i māḥ çārde-i maṭla`-ı feyz ü vücūddan pertev-baḥşā-yı ṭulū`-ı vücūd u ṭālī`-i mes`ūd ile revnaḳ-efzā-yı meṭālī`-i su`ūd olmuşlardur. Zamān-ı ḳalīlde necābet-i māderzād u himmet-i üstād-ı fezā`il-nijād ile taḥşīl-i muḳaddemāt-ı ‘ulūma ictihād ve miyān-ı aḳrānda iḥrāz-ı ḳaşbu`s-sebḳ-i temyīz ü infirād itmekle yüz elli yedi senesi Zī`l-Ḳa`desinüñ on dördünde rü`ūs-ı hümayün ile ber-murād olup ḥarekāt-ı fāzılāne ile merāsım-i ṭarīḳ-i itmām ve rütbe-i mevleviyyete istiḥḳāḳ-ı tām-ı ḥāşıl iderek yüz seksen iki Şa`bānında Yeñişehir Fenār ḳazāsıyla tevḳīr ve yüz ṭoḳsan bir senesi Zī`l-Ḳa`desinde Maḥrūsa-i Burusa ḳazāsı bi`tevcīh-i pertev-i iftiḥārları iş`āl ü tenvīr olındı. Yüz ṭoḳsan beş Muḥarreminde ḳazā-yı Mekke-i Mükerreme ile maḳzī`l-merām ve dā`ire-i emīrāne ile niyyet-i ḥacc u iḥcāc üzere iḥrām-bend-i ta`zīm ve iḥtirām oldılar. Biñ iki yüz senesi māḥ-ı Şa`bānıñ yigirminci gününde ḳazā-yı Dārü`s-Saṭṭana gerden-i liyāḳatlarına ta`līḳ ve re`s-i māyede ictihād-ı muşībleri ile şerī`at-i Muşṭafaviyye taḳvīt ü tecdīd olındı. Sene-i merḳūme Zī`l-Ḳa`desinüñ onuncı gününde pāye-i Şadāret-i Anaṭolı ile bekām ve iki yüz iki senesi

Cemāziye'l-Evvelisinün on beşinde bi'l-fi'l Şadr-ı Anaṭolıya vaz'-ı kademle nā'il-i merām oldılar. İki yüz üç senesi Şa'bānınuñ on beşinde beyt:

İrişdüm bahre cüy-ı asā başı't-i hākden geçdüm

Bisāt-ı kurbā erdüm çenber-i eflākden geçdüm

fehvasınca pāye-i Şadāret-i Rūma 'āric ve merātib-i 'ilmiyyeden vāşıl-ı nihāyet-i me'āric olup iki yüz dört senesi Muḥarremünün yigirmi sekizinde Tefvīk Efendi 'azlinden bi'l-fi'l Şadr-ı Şadāret-i Rūma nā'il ü vāşıl olmuşlar idi. Şayyit-i ḥüsn-i ictihādı tıynet-endāz-ı āzān u şağār oldığı ya'ni şeyḫü'l-İslām-ı vaqt bulınan Ḥamīdizāde Muşafā Efendiyi bī-şabr u qarār itmekle sene-i merķūme Şevvālinün yigirmisinde vaṭan-ı ebb ü cedleri olan vilāyet-i Kaşamonıya nefy ü iclā olup Medīne-i merķūmede nice müddet ikāmet ve nice nice āşār-ı ḫayrāt u müberrātı vaz' u iḫyāya müsāberet eylemişler idi. İki yüz beş senesi Şevvālinün ğurresinde 'afv ü ıtlāk olup maḫall-i ikāmetlerinde mecd ü iḫbāl ile kıyām u mişāl-i bedr-i tāmm-ı meşriḳ-ı vaṭan-ı aşlīlerine ḫıram eylediler. İki yüz yedi Recebinde Şadāret-i Rūma tekerrür ve taşaddur idüp itmām-ı müddet ile ḫāne ve sāhilḫānelerinde evḳāt-güzār iken iki yüz on üç senesi Rebī'ü'l-Evvelinün on sekizinci yevm-i ḫamīsinde münḫaşır-ı zāt-ı taḫvā-penāhīleri olan manşib-ı fetvāya naşb u taḫrīr olındılar. Dāmādı Halīl Nūrī Beg Efendinün meşḫatlarına söylediği tāriḫdür. "Tāmdur cem'-i zamīr eyler iseñ mes'eleye" "Cāh-ı 'ilm ehline düşdi ve 'aliyyü'l-fetvā" bu şüretle on beş tāriḫine ḫadar ifā-yı umūr-ı şer'iyye ve meşālīḫ-i dīn ü Devlet-i 'Aliyyede kemā-yenbeḡī sa'y-ı üfī ve her şüretle icrā-yı aḫkām-ı emr-i fetvāda himmet-i lā yuḫşā buyurduḫları müstaḡnī ta'rīf ve beyān olup ancak muḫtezā-yı vaqt ü ḫāl ol aralık 'azllerin icāb itdirüp sene-i merķūme Şaferinün on beşinci ḡünü 'azl ile ḫāne ve sāhilḫānelerinde istirāḫat ü ārām üzere iken on ṭoḫuz senesi Şa'bānınuñ yigirmi beşinci ḫamīs ḡünü 'āzim-i dār-ı beḳā ve vāşıl-ı raḫmet-i cenāb-ı Mevlā olup Baḡçe Ḳapısı civārında binā vü iḫyāsına muvaffaḫ olduḫları kütübḫāneleri saḫāsında defīn-i ḫāk-i 'ıtır-nāk oldılar. "Meded kim Muşafā Efendi geçdi dünyādan" tāriḫ-i vefātıdır. Kūcce'l-ceyb ve ḫalbü'l-edīb ve şirü'l-velīd-i baḫt-ı ibn-i maḫalle ve bunlardan ḡayri elsine-i şelāse resā'il-i nefise ve teḫārīr-i silsile-i ibdā' vü taḫrīr

eylemişlerdür ki her biri resâ'il-i H̄'arezmî ve Münşe'ât-ı H̄'âce Cihân ve H̄amse-i Nergîsiyi ta'ne zen-i rekâket ü taqşîrdür. Merhûm Ebû Bekr Paşazâde 'Aṭâ Begûn kendülerinden delâ'ilü'l-ḥayrât kırâ'atini isticâzelerinde taḥrîr buyurdıkları bî-noḡta icâzet-nâme 'ilm ü faẓl u kemâllerine delîl ü burhândur. Mu'teberât-ı tefâsîr-i şerîfeden Tefsîr-i Münşî nâm bir kitâb-ı diḡkat-menişi kemâl-i taşḫîḡ ü taḡkîḡ üzere ketb ü tenmîḡ ve öyle bir kitâb-ı kebirü'l-miḡdâr ve keşîrü'l-esrârı mânend-i faşş-yâḡût bir kıṭ'a-yı mevzûnede güncide-i tensîḡ eylediler. Şîve-i ḡutûṡı letâfet-i ḡaṡṡ-ı dil-berânı mensî ve intizâm-ı cevâhir-i ḡurûfına nisbet ile sübhâ-i zeydân bir zencîr-i muḡassîdür. Erbâb-ı dânişden nice bî-kesânı tevcîh-i mülâzemet ile kâm-yâb ve nicelerüñ i'tâ-yı rü'ûs ile ser-efrâz-ı intiḡâb ve aşḡâb-ı 'irfândan nice bî-berk ü nevâyî daḡı tertîb-i cihâd ve revâtib ü tanzîm-i ma'âş ü merâtib birle müretteb-sâz-ı levâzım u esbâb eylemişlerdür. Tevcihât-ı vecîheleri ancak cihât-ı istihkâka tâbi' ve ol bâbda erbâb-ı muṡâlibüñ emel ü 'amelleri ḡayri nâfi' olduḡı gibi luṡf u ihsânları müsteḡaḡḡîne bilâ-taleb ve vâşıl ve müserri' ve ḡayr-i müsteḡaḡḡından ba'de't-taleb ve't-tab' daḡı maḡcûb u mümteni' idi. Medîne-i Ḳastamonıya vürûdlerinde anda vâḡı' Ḳâḡî Naşru'llâh Câmî'-i Şerîfide beher sâl velâdet-nâme-i sürûr-ı kâ'inât 'aleyhi efdâlüs-şalavât ve ekmelü't-taḡiyyât-ı kırâ'atini şart u ta'yîn ve vezâ'if-i maşârîfine vâfi evḡâf-ı mükemmile-i mu'ayyene-i vaz' u temkîn ve Baḡçe Ḳapusına ḡarîb ḡâne-i bî-bahâları 'arşasında bir dârü'l-kütüb ve dârü'l-ḡurrâ ve dersḡâne ve hücre-i müstaḡfîzîn binâsına âḡâz ve merâfiḡ u levâḡıḡını kemâ-yenbeḡî tertîb ü ifrâz idüp vezâ'if-i ḡurrâ-yı müderrisîn ve ḡuffâz u ḡuddâm için atıyeb-i mâlından 'aḡârât-ı cesîme vaḡf u tesbîl-i nezâret ve tevliyetin peder-i cennet-maḡarlarınıñ vaḡf-ı 'âzîmine ilḡâḡ ile şart u tescîl buyurup derûnına ḡâric-i ez-ta'dâd-ı kütüb-i kıyme-i vâlâ-ḡıyem vaz' u i'dâd eylemişlerdür. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sulṡân Selîm ḡan-ı Şâlişde bir sene on bir ay miḡdârıdır. Raḡmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Şamânizâde ' Ömer ḡulûşî Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh İstanbul pâyelülerinden olup biñ yüz altmış üç senesinde 'âzim-i ḡazâ-yı ḡülşen-i dârü's-selâm olan ḡüseyn Efendi nâm fâzıl-ı be-nâmuñ semere-i fevâ'idi ve şükûfe-i devḡa-i nesl-i nezâfet-nijâdıdır. Biñ yüz kırḡ senesinde

mānend-i ğonce-i ter revnaḡ-ṡırāz-ı ğülſen-i vücūd ve miſāl-i mihr-i enver-i pertev-
endāz-ı ‘avālim-i ſühūd olup eyyām-ı ſabāvetleri mānend-i bād-ı ſabā-yı ğüzer ve
zihn-i fetānetleri miſāl-i āb-nāb-ı tefriḡ-i ſüretinüñ ve bi de maḡhar olduġda taḡſil-i
‘ilm ü kemāle ſürü’ ve iḡtinā-yı ma’ḡül u meſrū’ la meleke-i isti’ dāda temellükleri
ſu’le-i āftāb gibi peydā-yı bedā-yı zuhūr u ſüyü’ olmaġla biñ yüz altmıſ iki
senesinde ſeyḡü'l-İslām sāmī-maḡām bulunan İsmā il Efendizāde Muḡammed Es’ad
Efendi Ḥāzretlerinüñ sād-i müſā’ade-i es’ādlarından rü’üs-ı ‘ināyet-i me’nūs ile
isti’ād ve ol sa’adetle ser-efrāz-ı endāz u ezdād oldılar. Ba’dehū ḡā’ide-i ṡarīḡ-i
tedrīs üzere medreseden medreseye ḡareket ve her birinde bi’n-nefs tedrīs-i ‘ulüm-ı
nāfi’a ile neſr-i ḡayr u bereket iderek ṡarīḡ-i tedrīs-i tekmiñ ve biñ yüz ṡoḡsan
Recebinde mevleviyyet-i İzmir ile tebcil olundılar. Sene-i kāmile ol ſehr-i vālāda
ġāyet ‘iffet ü nezāhetle icrā-yı ſerī’at-i ġarra idüp ba’de’l-‘azl ve’l-ḡufül veḡā’if-i
‘ilm ü ‘ibādetle meſġül iken biñ yüz ṡoḡsan yedi ſa’bānında ḡükümet-i Ḳāhire ile
encüm-i sa’d-i iḡbālleri zāhire ḡılınup anda daḡı sene-i kāmile ġāyet ‘azv-ı ſalābetle
ihḡāḡ-ı Ḥaḡḡa diḡḡat ve cebābire-i Mıſıra maġlūb olmamaḡ üzere tekmiñ-i ſān-ı
mevleviyyet eylediler. Tekmiñ-i müddetle āstāne-i ‘aliyyeye ‘avdet ve ‘ādet-i
ḡadīmeleri üzere muvāzebet-i ‘ilm ü ‘ibādet üzere iken biñ iki yüz senesinde ḡazā-yı
Mekke-i Mükerrreme ile mükerrrem ve iḡrām-ı bend-i Beytül-Ḥaram olup her vechle
ḡürmet ü ri’āyetle itmām-ı sāl-i ḡükümet ve vaṡan-ı aſlīlerine ba’de’l-‘avde iki yüz
beſ senesinde pāye-i ḡazā-yı İstanbul ile mümtāz ve iki yüz altı sali Zi’l-Ḳa’desinde
pāye-i ſadāret-i Anaṡolı ile ser-efrāz oldılar. Biñ iki yüz ṡoḡuz senesi Muḡarremi
ġurresinde bi’l-fi’l ſadr-ı Anaṡolı ve on iki Recebi ġurresinde Rüm İli ſadr-ı vālāsına
revnaḡ-efzā ve on beſ tārīḡi ſāferinüñ on sekizinci ġüni meſīḡat-i İslāmiyyeye ſeref-
baḡſā oldılar. On sekiz senesi Muḡarreminde ‘azl ü inzivā itmiſler iken merḡüm
Ḥayrī Efendi birāderi Seyyid Efendi nām yād-kāruñ ba’zı ricāl ve Ocaḡlu taḡımından
bu maḡüle-i mefsedetde eli ve medḡali olanları taḡriḡe ibtidār birle ſeyḡü'l-İslām
vaḡt bulunan ſerīfzāde es-Seyyid ‘Atā’u’llāh Efendi pādſāh-ı merḡüm u maġfūr
Sulṡān Selīm Ḥan-ı ſālīſ Ḥāzretlerinüñ naſb-kerde ve hemīſe iḡsān-dīdesi olup vefī-
yi ḡadd-i zāta muta’aſſıb ve saḡt-ı ser ü muteſallib olmaġla kendüsinden bir vechle

emniyyet câ'iz olmayup in'izâlleri bi'l-cümle şanādīd-i Bektāşīyeye 'umde-i âmāl ve bu bâbda mecmû'-ı müttefikü'l-bâl olduklarını ifade vü beyân ile ba'zı sâde-levhâları igfâl ve muqtezâ-yı vaqt ü hâle nazaran 'uzleti derece-i vücûba işâl ile madde-i a'zâm ve teşdīd ü aqdamı hâvî Vâlide Sultân tarafına tezkire tahtîriyle inhâ ve muqarrebân-ı sâde-zamîr ü maqbûlen nâkıs tedbîr dahı müşârun-ileyh 'Aţâ'u'llâh Efendinüñ muqaddemen meydân-ı lahmıda hût gibi sükût-ı tabî'isi şüret-i inkâra hâm ile madde-i muharrereyi bi't-taşdîk 'azli zımnında ibrâm ve mâh-ı Cumâde'l-Ûlâsınun yedinci günü mesned-i fetvâdan 'azliyle şâhib-i terceme şâniyen ya'ni biñ iki yüz yigirmi iki senesi Cumâde'l-Ûlâsınun yedinci günü evcâh-ı celîl ile tebcîl olunmuşlar idi. Lâkin ferdâsı hasbe't-ta'lim-i cumhûr-ı pîrân ve düdmân-ı Bektâşīyeye Câmî'-i Süleymâniyyede şaf-beste-i şuffe-i ictimâ' ve i'âde-i ma'zûl müşârun-ileyh huşûsında âşâre-i gubâr-ı gıryü nizâ' eyledükleri Sekbân Başı Muştafâ Ağa tarafından huşûr-ı pādşâhiye 'arz u inbâ ve istid'âları mücibince seleflerinüñ i'âde-i naşbları ricâ olındukda Ocaklı takımınun şeyhü'l-İslâm naşbı gibi emr-i 'azîme-i taşaddîlerinüñ aşl u fûrû'ndan istifsâr olındukda müşârun-ileyh 'Aţâ'u'llâh Efendinüñ 'azli mûmâ-ileyh Seyyid Efendi gibi çend nefer-i müfsid-i nâ-bekârün böyle bir hutab-ı cesîmeye ibtidâr eylemelerinden nâşî olup beher hâl maqâmına i'âdesini bi'l-cümle Ocaklınun maţlûb u müsted'âları oldığı pâye-i salţanata ifade olunmasıyla ve şâhib-i terceme ise beyzâ-yı fetvânun hasbe'l-iktizâ-yı dūş-ı liyâkât-intimâlarından nez' ü istilâb olduğını añlayup 'illet-i şeyhûhatle irâde-i fetvâya 'adm-i kudretlerin inhâ iderek câh-ı vâlâ-yı fetvâdan isti'fâya hâme-zen-i ictisâr olarak selefleri yine maqâm-ı fetvâya iş'âd ve kendüleri sâhilhânelerinde ikâmet itmek üzere ib'âd olundılar. Zâtlarında merkûz olan mâye-i şiddet ve vâye-i kîne-dârı şavlet ü şalâbet-i ism-i sa'âdetleri *mâ terkü'l-ħaqqu'l-ömr-i min şiddik* sırrını taħkîk eylemege 'amme-i 'ulemâ-yı tariķ kendüsinden mücânebet üzere olduklarından bu keyfiyyet cümleye mücib-i inbisâţ ve meserret olmuş idi. Ber-muqtezâ-yı taqdir-i mûmteni'ü'l-tağyîr biñ iki yüz yigirmi beş senesi Şaferinüñ yigirmi ikinci günü şâlişen mesned-i vâlâ-yı fetvâ zât-ı fazîlet-i intimâlarıyla şeref-efzâ olup bu kerre iki sene iki ay yigirmi iki gün ol maqâm-ı 'âlīde kıyâm u ħallâl-ı müşkilât-ı hâşş u 'amm

oldılar. Lâkin bu def'aki meşîhatleri pek şeyhühata teşâdüf ve o cihetle ma'plüb olan şihhat-i vücûd-ı maddesi mefhûm-ı muhâlif olmağın bi't-ı-tav' -ı ve'r-rızâ-yı ihtiyâr-i inzivâ ile ırzâ olup iki yüz yigirmi yedi senesi Cumâde'l-Âhîresi gürresinde 'azl ve hâne-i sa'âdethânelerinde gûşe-gîr-i inzivâ ve meşgûl-i 'ibâdet-i Cenâb-ı Hudâ oldukları hâlde iki yüz yigirmi yedi senesi Şevvâlinüñ üçüncü günü vefât idüp Otlakçı Yokışında ma'kbere-i ma'şûşalarında defn-i hâk-i mezâr oldu. Müşârun-ileyh 'âlim ü fâzıl vefî-yi hadd-i zâta muta' aşşib ve resm-i tārîk ve arpalık ve ma'îşetler hûşuşında mümsik ü mutaşallib idi. Câmi' -i Ebu'l-Fethe karîb-i hâcerât-ı 'adîde ve cem'a kılınmak üzere mescid-i şerîfi câmi' ve bir kâlenderhâne binâ vu tarşîş ve süknâsını sâkinân tārîkat-ı Nakşibendiyyeden dervîş-i Özbekiyyeye şart u tanşîş ve vezâ'if ü ta'âmiyyelerine vâfî 'a'kâr u nûkûd dağı vakf u taşşîş eylemişlerdür. Müddet-i fetvâları üç def'ada Sulţân Selîm Han-ı Sâliş ve Muştfa Han-ı Râbî' ve Ma'hmûd Han-ı Râbî' ve Ma'hmûd Han-ı Şânî Hâzerâtınıñ zamân-ı 'adâlet-dârlarında beş sene bir mâh yigirmi üç gün miqdâridur. Ra'hametu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Şâlihâde Ahmed Es'ad Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh 'aşr-ı Bâhirü'n-Naşr Sulţân Muştafa Han-ı Sâlişde şeyhül-İslâm olan Muhammed Şâlih Efendiniñ ma'hdümü ve biñ yüz seksen to'kuz târihinde ma'kâm-ı vâlâ-yı fetvâya şeref-bahşâ Muhammed Emîn Efendiniñ dâver-i ekremidür. Biñ yüz târihinde kâdem-nihâde-i sâha-yı vücûd olup sinn-i şebâbı tekmi'l eyledükden ve vâşıl-ı hadd-i bülûğ olduqdan soñra taşşîl-i 'ulûm u fûnûna sâlik ve isti'dâd-ı mâder-zâd ile ez-va'ktde fazl u me'ârife mâlik olmuşlar idi. Pederleri zamânında sâlik-i müderrisîne dâhil ve 'ale'l-'âde devr-i medârisle rûtbe-i mevleviyyete ve ma'hredden bilâd-ı erba'aya vâşıl olarak ba'de'l-'azl Mekke-i Mükerrremeye mazhar ve ba'dehü İstanbul kazâsıyla şeref-i kâdr-i meziyyeti ber-ter olmuş idi. Biñ iki yüz beş senesi Zi'l-Hiccesiniñ yigirmi dördüncü günü Şadr-ı Ana'olı ve iki yüz sekiz senesi Recebi gürresinde Şadr-ı Rûm İli ile bekâm ve on üç senesi gurre-i Recebinde tekerrür-i şadâret-i Rûm ile nâ'il-i merâm olup iki yüz on sekiz senesi Mu'harreminde manşib-ı celîl-i fetvâya i'tilâ ve bu cihetle hâyşiyet-i fâzılâneleri dübâlâ kılındı. Üç sene altı ay miqdârı mesned ü vâlâ-yı fetvâda qarâr u

rivāyet-i umūr-ı şer‘iyye ve meşālih-i dīn ü Devlet-i ‘Aliyyede bezl ü mā-ḥaşal-i
 iktidār idüp lākin iki yüz yigirmi bir tārīhinde nā-geh zuhūr iden vaḳ‘a-yı ğarībe-i
 ‘acībede Şehīd Sultān Selīm Ḥan-ı Şālişüñ Nizām-ı Cedīdüñ İcād u icrāsı maṭlab ve
 mültezim-i hümāyūnları olduĝına binā’en fetvā-yı cevāzda raḳm-tırāz-ı imzā
 oldukları sebab ü ‘illet olmaĝdan nāşī sene-i merḳūme ğurre-i Recebinde ‘azle
 mübtelā ve ḥāne-i bī-minnetlerinde ğuşe-ĝir-i inzivā olmuşlar idi. Cülūs-ı Maḥmūd
 Ḥan-ı Şānī ‘aḳībinde ya‘ni biñ iki yüz yigirmi üç senesi Cumāde'l-Āḥiresinüñ
 yigirmi ikinci ğünü şāniyen mesned-i vālā-yı mezkūre-i revnaḳ-efzā-yı ‘atīfet oldılar
 ise de ol aralıḳ Şadr-ı A‘zam ‘Alemdār Muştafā Paşanuñ vefātı ve neferāt-ı evcāĝ-ı
 mülĝānuñ izdiyād-ı ‘utüvv ü tuĝyānları vuḳū‘ıyla üç ay on ğünden şoñra bī-icāb
 mücib-i ‘azli fe‘-i bāĝiyenüñ itfā-yı āteş-i şer ü fesādlarına mümkün mertebe medār
 oldu. Vükelā-yı devletden birçoḳ zātuñ ḥūn-ı nā-ḥaḳları rızān ve ser-felāket-zedeleri
 ḥāk-i mezelletde ğaltān olduĝı şırada müşārun-ileyh daḥı def‘a-yı ūlā-yı
 meşīḥatlerinde nizām-ı cedīde şüret-nümā-yı rızā bir minvāl-i meşrūḥ-ı fetvā-yı
 cevāzda raḳm-tırāz-ı imzā olduklarınuñ sebebinden istinbā için mecme‘a kelimesini
 iktizā iylediĝini Ocaḳlı Taḳımı inbā eyledüklerinde meclisde olan şudūr-ı ‘ulemā-yı
 a‘lām-ı sāk u fāḳ üzere kıyām u liyāḳat-ı zātīyesiyle şeyḥü'l-İslām olmuş bir adama
 ḥavāle-i ḥüsām ve bu şüretle sill-i şimşir-i tekāzā ve ibrām olunmaḳ naḳīşa-yı şān-ı
 ‘ulemā ve belki inhitāk-ı ḥavme-i şerī‘at-ı ğarrāyı müstevcib idüĝini ifhām ve
 cümlemüz çāk çāk ve üftāde-i ‘arşa helāk olmayınca bu kār-ı nā-ma‘mül şüret-yāb-ı
 ḥuşul olmayacağıı i‘lām eyledüklerinde biñ belā ile ferāĝat ve ‘arūs-ı ḥacle pīrā-yı
 ‘ulemāya zeri‘a-yı mestūriyyet olmuşlar idi. Bu ḥāl-i firāĝ-ı bāl ile ḥānelerinde mekīn
 ve tā‘at-ĝüzīn-i İzed-cihān iken biñ iki yüz otuz senesi tā‘ir-i rūḥı bāl-i küşā-yı evc-i
 semā ve tengnā-yı heykel-i cismānīden rehā olarak maḳām-ı ḥūr-ı maḳşūrāt-ı fi'l-
 ḥiyām tarafına ḥırām ve meşāri‘-i cennātin tecrī mi'n-tahtihā'l-enhārdan reşf-i mā‘ūl-
 ḥayāt-ı ḥulūd-ı devām eyledi. Mevlānā-yı müşārun-ileyh ‘ulūm-ı ‘aliyyeyi ‘arīf ü
 efkār salṭanat-ı seniyyeyi vāḳıf bir zāt-ı ‘aleyḳdār idi. Müddet-i fetvāları ‘aşr-ı Sultān
 Selīm Ḥan-ı Şāliş ve Sultān Maḥmūd Ḥan-ı Şānīde iki def‘ada üç sene toḳuz ay on
 ğün miḳdārıdır. Raḥmetu'llāhi ‘aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl Şerîfzâde Es-Seyyid Muḥammed ‘Aṭa’u’llâh Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh Şeyhü'l-İslâm-ı Esbaḳ Es‘ad Efendizâde Muḥammed Şerîf Efendinuñ şulbünden yüz yetmiş üç senesi şehr-i Cumâde'l-Ûlâsında zînet-efzâ-yı gehvâre-i vücûd olup yüz seksen beş senesi hilâlinde tarîḳ-i feyz-i refîḳ-i tadrîse dâhil ve yüz toḳsan yedi senesi şehr-i Muḥarreminde Ğalaṭa Mevleviyyetine nâ’il olduḡdan soñra iki yüz dört senesi şehr-i Rebî‘ü'l-Evvelinde Edirne mevleviyyeti pâyesini iḥrâz ve iki yüz altı senesi Mekke-i Mükerreme mevleviyyetine mazhariyyetle ‘azm-i cânib-i ḥicâz idüp ba‘de'l-‘avde iki yüz sekiz senesi şehr-i Şevvâlinde ḳazâ-yı Dârü'l-Ḥilâfeti'l-Aliyye ‘ilâvesiyle ḥıdmet-i müstevcibü'l-mefḥaret-i nekâbete me’mûr ve iki yüz on beş senesi şehr-i mezkûrde Rûm İli Şadâreti pâye-i mu‘teberelerini ḥâ’iz olarak iki yüz on toḳuz senesi şehr-i Şa‘bânında bi'l-fi‘l Rûm İli Şadâreti ‘uhdelerine bi’t-tevcîh vâyedâr-ı şadî-yi vücûd buyrılıp iki yüz yigirmi bir senesi şehr-i Receb-i ğurresinde lâbis-i libâs-ı fetvâ ve iki yüz yigirmi iki senesi şehr-i Cumâde'l-Ûlâsında maḳâm-ı vâlâ-yı meşîḥatden müfâraḳat ve irtesi ġünü şâniyen câh-ı vâlâ-yı mezkûrde mükârenetle kâ-m-revâ buyrılmış ise de iki yüz yigirmi üç senesi şehr-i Cumâde'l-Ûlâsınuñ yigirmi yedinci ġünü ‘Alemdâr Muştafâ Paşa merḥûm beş biñ ḳadar şâki’s-silâḥ ve kifâḥ ile nâgehân derûn-ı İstanbula duḡul birle dehşet-efgen ḳılıp sükkân ve toḡrı Bâb-ı ‘Âliye tevcîh-i ‘inân idüp muşammem olduġı üzere der-ân sâ‘at Şadr-ı Rûm Sâbıḳ ‘Arabzâde ‘Ârif Efendi cânib-i şehriyârîden da‘vet ve ḥuzûr-ı hümâyûnda aksâ-yı ferve-i beyzâ-yı meşîḥat olup bunlar Bebek nâm maḥallede vâḳı‘ sâḥilḥânelerine iclâ olup ‘ibâdât-ı Cenâb-ı Rabb-i Ḳadîr ile meşġul iken Aḳça Ḳazanlık nâm ḳaşabaya sevḳ ü isrâ’ iki sene mürûrında arpalıġı olan Medîne-i Ğuzelḥisâr kendüye cây u me’vâ ḳılınıp biñ iki yüz yigirmi altı senesi şehr-i Rmazân-ı maġfîret nişânında ‘âzim-i dâr-ı beḳâ olmuşdur. Medîne-i Münevverede vâḳı‘ Câmi‘-i ‘Atîḳ sâḥasında medfûndur. Müşârun-ileyh ‘ilm ü fazlı zâhir bir fâzıl-ı şâhib-i me’âşir olup ḥâşiye ve fûnûn-ı sâ’ireye dâ’ir müte‘addid risâle ve müretteb bir ḳıṭ‘a-yı dīvânçe-i rengîn-i maḳâle ile cerîde-i ‘âlemde ibḳâ-yı tām eylemişdür. Müddet-i fetvâları ‘aşr-ı Sulṭân Selîm Ḥan-

1 Şâliş ve Muştafâ Han-ı Râbi'ada bir sene on mâh yigirmi altı gün miqdâridur. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl 'Arabzâde Muḥammed 'Ârif Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şeyḥü'l-İslâm sâlifü'z-zikr 'Arabzâde 'Aṭâ'u'llâh Efendiniñ şulbünden biñ yüz elli bir senesi sâḥa-i vücûda vürüd ve giderek sûd u ziyânı fark u temyîz idüp tiz vaḳitde kaç'-ı merâtib-i 'âliyye ve tayy-i merâḥil-i ḥâliye ederek rütbe-i mevleviyyete nâ'il ve maḥrec ü bilâd-ı erba'ayı geçdüken soñra kaçâ-yı Mekke-i Mükerreme ile şeref-yâb olarak edâ-yı hacc u ifâ-yı şerâ'it-i 'acc ü şecc ile bi'l-'avde iki yüz sekiz senesi Şaferiniñ yigirmi beşinci günü İstanbul kazâsına vâşıl olmışlar idi. On târiḥi ğurre-i Muḥarreminde Şadr-ı Anaṭolı ile be-kâm ve iki yüz on beş senesi ğurre-i Recebinde evvelen ve ba'de'l-'azl yigirmi iki târiḥi Şa'bânında şâniyen şadr-ı vâlâ-yı Rûm ile nâ'il-i merâm oldılar. Biñ yüz yigirmi üç senesinde Çorapçı Çayırında ḥayme-nişîn-i ârâm olan 'Alemdâr Muştafâ Paşanıñ nâgehân derûn-ı İstanbula duhûl ve 'azîm-i kevkebe ile Bâb-ı 'Âliye zelzele-baḥş-ı vuşûl ve çend sâ'at ḥaşmet-nümâ-yı ku'üd olduḡdan soñra mu'askerîne 'avdet eylediği ğünkü sene-i merḳûme Cumâde'l-Ûlâsınıñ yigirmi yedinci günü idi. Her ne esbâba mebnî ise der-ân sâ'at serîr-i ârâ-yı salṭanat ve dîhîm-i efzâ-yı ḥilâfet olan Sulṭân Muştafâ Han-ı Râbi' Ḥazretleri cânib-i sâmisinden da'vet ve ḥuzûr-ı hümâyûnlarına müşûl olıcaḡ tevciḥ-i manşib-ı vâlâ-yı fetvâ ve dūş-ı liyâḳat-pūş-ı fezâ'illerine aksâ-yı ferve-i beyzâ ile mazḥar-ı luṭf u 'âṭifet olmuş idi. Ancaḡ müşârun-ileyh 'Alemdar Muştafâ Paşanıñ emeli pâdşâh müşârun-ileyhüñ ḥal'i ve Sulṭân Selîm merḥûmuñ tekrâr cülûsları olduḡından sene-i merḳûme Cumâde'l-Âḥiresiniñ dördüncü ḥâmis ğünü 'ale's-seḥer on beş biñden efzûn a'yân u 'asâkirle Bâb-ı 'Âliye vürüd ve bi'tevâḳḳuf Şadr-ı A'zam Çelebi Muştafâ Paşaya dehen-i bâz-ı ta'n u neferin olarak hecme-endâz-ı mehâbet ve ḳahren istirdâd-ı mihr-i vekâlet idüp Râmiz Efendiniñ iḥṭâr u tezḳiriyle şâḥib-i terceme ve şadreyn Efendilerüñ iḥdârlarına adamlar irsâl ile vuşûllerinde dîn ü devlete dâ'ir ba'zı meşâliḥ-i 'arz-ı muḳtezâ olduḡundan pâdşâh 'Alî Cenâb ṭarafına 'azîmeti muḳtezâ-yı vaḳt u ḥâl-i icâb eyledi deyü şâḥib-i tercemeye ḳıyâm u ku'üdü ferâmūş eylediğinde icâbetde girân-

cānlığı paşa-yı müşārun-ileyhce mūcib-i tehevür olmağla hemān ejder-şifat-ı şerāre-pāş-ı satvet olarak ‘Arab oğlu mısın nesūn kılç deyü bülend-āvāz ile na‘ra-zen-i şavlet olduğda hemān lā havle-künān hem riķāb-ı ‘inān olarak serā-yı hümāyūna şitāb eylemişler idi. Bu geliş saray halkınıñ mesmū‘ı olıcağ derhāl orta kapuyı sedd ü bendle duhūle mūmāne‘at itmişler idi. Paşa-yı müşārun-ileyh pişgāh-ı bābda yalnız şāhib-i tercemenūñ duhūlı haķķında na‘re-zen-i i‘lām ve kapuyı bir miķdārca aralık itdirüp ba‘zı tebliğāt ile derūn-ı sarā-yı hümāyūna sevķ ü i‘zām itmiş idi. Huzūr-ı şehriyāriye müşul olduğda süpürde-i sāmī‘ası olan maķulātı hāk-pā-yı ‘ālīye ‘arz u ifāde iylemek şadrına leb-i cenān olmağda iken pādşāh hazretleri bu fesādda Muştāfā Paşa ile hem-dost-ı ittifāk imiş kimesne önüne düşüp beni hāl‘ eylemeklüge geldūñ şimdi seni çāk çāk şimşir-i helāk iderüm deyü hışm u gāzabına kānūn-ı dehānından āteş-efşān tehdid olduğda tebri‘e-i zımmetle baş-ı i‘tizār itmek dā‘iyesine teşmīr-i zebān ideyim dir iken çık git bu derneği tefriķ ü perişān ve paşayı i‘āde eyle yoğsa seni şöyle iderüm deyü emr ü fermānla huzūr-ı hümāyūnlarında tār u teb‘id ve bir taraftan ise ķurenā yād-kārları gūyā bu maddenūñ mūcid ü mürevvici kendūleri olmağ şūretiyle kārız-i dehānından çirkāb u ‘id-i bī-hesāb isāle iderek i‘āde itmişler idi. Bu hālde beyne's-seyfin kılup Enderūn meķsi ise taşrada paşaya hadşe-i ‘azīme olmağın cā-be-cā şayha-yı ārām-ı fermā ile iħrācını iltimās ve verā-yı bābda olanları tehdid-i bī-ķiyās idüp hele efendi müşārun-ileyhe hā‘ib ü hāsir-i şikāf-ı derūndan zāhir olduğda paşa-yı müşārun-ileyhçe gūne ki kārđan istifsār eylemekle tel‘aşüm iderek bī-ser ü ben serd-maķāl-i şadreynde iken bre mūnāfiķ iķerūde başka şūrete inkılābla merāmuñı taķlīb ü taħrīf eyledūñ diyerek üzerine sill-i seyf-i ta‘nīf olup tiz işe şimdi şūret vir deyü i‘ādeye icbār eylemekle tekrār iķerūye duhūl ve serāy havlısında öteberūye serseri-yi geşt ü güzāra meşgūl olmuş idi. Ol hengāmda nezir ü fettāh vesā‘ir bir taķım bergeşte-i semt-i fellāh-ı habiṣ ü gaddār ve la‘in siyeh-kārlar müşārun-ileyh ‘Alemdār Paşanuñ maṭlab-ı i‘lāsı olan vücūd-ı bih-būd-ı Selīm Haniyi āgaşte-i hūn u hāk iderek cesed-i emcedlerin taşra bıraķduķlarında emr-i salṭanat-ı hālāşına nesl-i nesil-i ‘Osmānī ve nekāve-i aşl-ı aşil-i hākānı irşen ve istiħķāken şāhib-i tāc-ı mülk ve taht-ı dūrre-i beyzā dūrce-i cihān-bānī-yi gurre-i garrā-yı burc-ı

hükümranı a'ni Sulţān Maĥmūd bih-būd-ı reyyān-ı deryā-yı raĥmet-i Rabb ü Rūd
Ĥazretlerine intikāl idüp cülūs-ı hümāyūnlarıyla def'i maĥāle-i kıyl ü ħāl olduĝı
şırada ya'ni sene-i merĥūme Cumāde'l-Āĥiresinüñ yigirmi ikinci günü 'azl-i
muĥadder olduĝına küll-i şey'i bu ħadar deyüp sâhilĥānelerinde murabba'-nişin-i
'āfiyet ve çār-bāliş-i āsāyiş-i istirāhat olmışlar idi. Ķırĥ bir senesi Şevvāli evāhirinde
irtihāl-i dār-ı beĥā ve 'azm-i ħurb-gāĥ-ı Cenāb-ı Mevlā idüp Şadefçeler içinde kā'in
ecdādı maĥberesinde defn olındılar. Müşārun-ileyhüñ evān-ı pīrīde ta'lik ĥatt ile her
sene bir muşĥaf-ı şerīf-i taĥrīr ve teberrüken Ravza-yı Muzaĥharaya tesyīr
buyurdıkları teşĥir olunmuşdur. Müddet-i fetvāları 'aşr-ı Sulţān Muştafā Ĥan-ı Rābi'
ve Maĥmūd Ĥan-ı Şānī 'Adlīde yalnız yigirmi beş gün miĥdāridur. Raĥmetu'llāhi
'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Dürrizāde Es-Seyyid 'Abdu'llāh Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh 'aşr-ı Sulţān Selīm Ĥan-ı Şālişde altı seneden mütecāviz
revnaĥ-efzā-yı maĥām-ı fetvā olan Dürrizāde Mevlānā es-Seyyid Muĥammed 'Ārif
Efendinüñ ferzend-i fūrüzende-i aĥteridür. 'Ālem-i 'ademden şaĥrā-yı vücūda pā-
nihāde-i vürūd ve dāye-i cevdet ü zekāvetüñ āĝuşında meblaĝ-ı kemāle şu'ūd
eyledükden şoñra taĥşīl-i 'ilm ü me'ārifē sālīk ve şīme-i 'ulemā üzere müderrislik
rū'ūsına nā'il ü mālīk olup devr-i medāris ve pey-der-pey tafrāt ile maĥrec-i
mevleviyyetlerinden İzmīr ħazāsına 'āric olmışlar idi. Şırasıyla bilād-ı erba'aya
uĝramaĥsızın biñ iki yüz sekiz senesi Mekke-i Mükerreme pāyesiyle bekām ve
ba'de'l-'azl İstanbul ħazāsıyla nā'il-i merām olup "şimdi Dürrizāde aĥrā (1220)
Şadr-ı Anaĥolıya" tāriĥ-i ĝurresi üzere iki yüz yigirmi senesi māĥ-ı Şaferinüñ
sekizinci günü Şadr-ı Anaĥolıya zīnet-efzā ve iki yüz yigirmi iki senesi
Muĥarreminüñ on sekizinci günü Rā'if İsmā'il Paşazāde 'İşmet Begüñ vefātından
manşib-ı neĥābet-i sādāt-ı kirāma şeref-baĥşā olmışlar idi. Şadr-ı vaĥt bulunan
'Alemdār Muştafā Paşanüñ ĝadr-ı Yeñiçeriyān ile vuĥū'-ı vefātı tā'ife-i bāĝıye-i
merĥūmenüñ yeñiden izdiyād-ı 'utüvv ü tuĝyānlarına sebep ü bādī olarak şeyĥü'l-
İslām vaĥt Şāliĥzāde Aĥmed Es'ad Efendinüñ ĝuyā def'a-yı ūlā meşĥātlerinde
Nizām-ı Cedīdün mürevvicleri ĝürūĥından olup ħāđī-yi 'Abdu'r-Raĥman Paşanüñ

Rûm İli bağıyyesine geçdiği sırada inkisâr-ı Bektâşîyye hakkında fetvâ virdiği tâ'ife-i bâğiye taraflarından kale alınması hasbe'l-vaqt müşârun-ileyh Es'ad Efendinün 'azlini iktizâ itdirüp "virdi Mevlâ mesned-i fetvâ-yı Dürrizâdeye" târih-i dil-pesendi üzere yigirmi üç senesi mâh-ı Şevvâlinün ikinci günü huzûr-ı hümâyûna celb birle 'uhde-i vâlâ-yı aşilânelerine tevcih-i mesned-i vâlâ-yı fetvâ ve aksâ-yı ferve-i beyzâ buyrulmuş idi. Bir sene on bir ay on gün kadar ifâ-yı emr-i vezâ'ifde bezl-i mâ-ğaşal-i kudret ve iki yüz yigirmi beş senesi mâh-ı Şaferinün yigirmi ikinci günü mübtelâ-yı 'azl ü kürbet olarak gûşe-i hânelerinde ihtiyâr-ı inzivâ vü 'uzlet itmişler idi. İki yüz yigirmi yedi senesi maqâm-ı meşîhatde bulunan 'Ömer Hulusî Efendinün bi't-tav'-ı ve'r-rizâ ihtiyâr-ı inzivâ eylemeleri iktizâ itmekle sene-i merkûme gurre-i garrâ-yı Cumâde'l-Âhiresinde şâniyen maqâm-ı vâlâ-yı fetvâyaya revnaqde-i 'âtifet olup bu kerre dağı üç seneye qarîb mesned-i 'âlî-yi mezkûrde karar u icrâ-yı emr-i me'mûriyyetde nişâr-ı naqdîne-i iktidâr itmişler idi ise de biñ iki yüz otuz senesi Rebî'ül-Âhirinün on sekizinci yevm-i sebtde şadr-ı vaqt bulunan Hurşid Ahmed Paşa ile ma'an maqâmlarından infişâlleri iktizâ ve ikisi bir günde qabûl-i 'azl ü inzivâ itmişler idi el 'uhdeten 'aliyyü'r-râvî Üsküdar da müceddeden binâ vü inşâ itdikleri qonağıñ lüzûmından ziyâde vüs'at ü cesâmeti veyâhûd müşârun-ileyün te'azzumını hazm idemeyen huşemâsı hakkında ba'zî sözler söylemeleri infi'âl-i 'âlî-yi da'vet itmekle iki yüz otuz altı senesi Receb-i şerîf-i mağfiret-redîfün on yedinci günü muktezâ-yı âb-dâne-i Magnisaya nefy ü iclâ olındılar. İki seneden mütecâviz orada ikâmetle giriftâr-ı envâ'u'l-âmm u mihen oldukları hâlde otuz sekiz senesi şehr-i Şa'bân-ı Şerîfinün on dördüncü cum'a gününde vâkı' Hudâvendigâr Gâzî 'Abdu'l-Hamîd Han 'Aliyye'r-Rahmete ve'l-Megâzî Hazretlerinün vilâdet-i hümâyûnları semere-i hasenesi olarak haqqında eltâf-ı mülûkâne-i mebzûl ve İstanbula gelmesi için yazılan ıtlâq-ı fermânı şavb-ı semûhilerine mevşûl olduqda Der-Sa'âdete 'avdetle hâne ve sâhilhânelerinde ikâmet üzere iken biñ iki yüz kırk dört senesi şehr-i Cemâziye'l-Evvelinün yigirmi üçüncü günü lezzet-bağş-ı hûân-ı 'amîmü'l-nevâl-i memât ve târik-i meşgale-i kâ'inât olup Üsküdar da Qaraca Ahmed civârında kâ'in qabr-i maşşûşda defîn-i hâk-i mezâr oldu. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh gâyet

müte'azzim ve şervet ü sāmān ile meşhūr dā'iresi muntazam ādāb u merāsım-i ʔarīķde fevķa'l-gāye i' tināya mecbūr bir zāt-ı 'ālī-yi vaķūr idi. Raķmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Es-Seyyid Muķammed Zeyne'l-'Ābidīn Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh biñ yüz yetmiş bir tārīķinde cālis-i diħīm-i evreng-i şāhī ve nā'il-i tāc-ı taķt-ı şehensāhī olan Cennet-mekān Sulţān Muştāfā Ħan-ı Sālis Ħazretlerinūñ zamān-ı salţanatlarında bulunan Şeyķū'l-İslām Sellemehū'selām İsmā'il 'Āşım Efendinūñ ĥafīd ü sefīdi ve şırrahū Eminizāde Muķammed Es'ad Efendinūñ maķdūm-ı sa'ididir. Biñ yüz altmış üç tārīķinde ʔırāz-ı gehvāre-i vücūd olup biñ yüz seksen yedi senesinde re'sen rü'usa nā'il ve ʔarīķ-i 'ilmiyye-i resmiyenūñ merāsımine mā'il olarak devre-i mu'tāde-i ba'de't-tekmīl Dārü'l-Ħadīş-i Süleymāniyyede re'isü'l-müderrişin ve bilād-ı şelāşe-i ma'lūmenūñ biriyle maķrec-i raşad-bīn iken iki yüz on beş senesi Üsküdar mevleviyyeti tevcīh olunmağla mağmūm ve iki yüz yigirmi bir senesi Edirne ve yigirmi ikide Mekke-i Mükerreme ve İstanbul pāye-i refī'aları ile müşerref ve yigirmi üç Şevvālünūñ dördüncü günü Dürrizāde 'Abdu'llāh Efendinūñ maķām-ı meşĥāti teşriflerinde cāh-ı celīl-i nekābet-i eşrāf ile ĥā'iz-i iķbāl ü şeref olup yigirmi sekiz Cumāde'l-Āĥiresi ĥurresinde 'azl ile aĥlāfına eslāf ve defter-i 'ulemāda ma'zūlīn-i naķībū'l-eşrāf yazılıp ve yigirmi ʔoķuzda Anaķolı pāyesiyle refī'ü's-şān ve otuz senesi Rebī'ü'l-Āĥirinūñ onuncı günü maķām-ı bülend-i iĥtirām şeyķū'l-İslāmī ile kām-rān olduğına ʔarīķ-i 'ilmiyyeye ĥayrān olduğı ĥālide iki sene on bir ay ʔoķuz ĥün yerā'a-yı fetvā-yı müselleme-i dest-i iftāları olmuş idi. Otuz üç senesi zārfında zūhūr iden vaķ'a-yı Mūm-ı Mezmūmda ya'ni sene-i merķūme Rebī'ü'l-Āĥirinūñ ʔoķuzuncı günü 'azle mübtelā ve Burusaya incilā olunmuş idi. Otuz dōrt Muĥarreminde ķarīn-i iţlāķ olarak Üsküdar zībende-i iķāmet-i bālāĥāne-i ĥüzārende-i eyyām u rāĥat iken otuz ʔoķuz senesi Recebinūñ on dördüncü gicesi cāh-ı cihān-ı terk ü maķām-ı a'lā-yı 'illiyini derk itmekle raķmet-i Ħaķķa vāşıl ve müjde-i mağfirete nā'il oldılar. Mollā Ħürānī Cāmi' ķarşısında ceddi Ĉelebizāde merķādi cenbinde mütevārī-yi ĥāķ-i pāk-i 'ıtır-nākdür. Müşārun-ileyh her bir fenden behre-yāb-ı nişāb olup ĥuşūşān Cevdet-i ĥaţţ-ı ta'likde şānī-yi 'imād u dil-ĥüzārda Şeyķ Şiddīķ Efendi cenāblarından aĥz u dest-i ināyet idüp ķaşr-ı dīni ābād

eylemiş muhibb-i müfriṭ-i ‘ulemā ve şefīḳ-i ‘aceze-i fuṣalā-yı ‘āḳıl u müdebbir-i ekṣer-i fūnūmī āşinā ve ḥavāşş ve ‘ulūm-ı ğarībede yektā-yı meclis-ārā ve saḥn-ı şinās-ı zārif ve nükte-dān bir zāt-ı şāhib-i ‘irfān idi. Cümle-i leṭā’if-i kelāmındadır ki meşīḥatleri eşnāsında vuḳū‘ bulan bir rikāb-ı hümāyūnda Sulṭān Maḥmūd Ḥan-ı Şānī ‘Aliyye Raḥmeti'l-Bārī Ḥazretleri Ḥ’āce Efendi sāhilde niçün ḥāne tedārikine raġbet eylediñüz deyü kelimāt-ı talṭīf-i āyātıyla su’āl buyurduklarında bedāheten sāhile ihtiyācım yokdur zīrā i‘zām ‘aḳībinde her cānibüm deñiz olur diyerek cevāb virmesi bā‘iş-i ḥānde vü tebessüm-i şāhāneleri olmuşdur. Daha bunun gibi sözleri ve bi'l-bedāhe kelām-ı mażmūnları vardır ḥattā zikri mesbūḳ mūm fıkrasında bu mumuñ fitili uzar ise bizim fenār söner didiği mūcib-i ‘azlleri olmuşdur. Müddet-i fetvāları ‘aşr-ı Sulṭān Maḥmūd Ḥan-ı Şālişde iki sene on bir ay sekiz gün miḳdāridur. Raḥmetu'llāhi ‘aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil Mekkizāde Muşṭafā ‘Aşım Efendi

Mevlānā-yı müşārūn-ileyh şeyḫü'l-İslām sellemü's-selāmdan Mekkī Efendi gibi ‘ālī Ka‘be-i ḥalef ya‘ni lü’lü-yi te’le’lū’-yı lālā-yı vücūdına öyle bir fāzıl-ı bī-müdānī-yi şādef olup tāriḫ-i vilādetlerinden on üç sāli mūrūrında ya‘ni iki yüz senesi Muḥarremü'l-Ḥarāmıñ on sekizinci günü rü’ūs-ı ḥāricle dāḫil-i ṭarīḳ-i ‘ulemā ve merātib-i medāris-i ṭafrāt-ı maḥdūmāne ile zamān-ı dırāz-ı mu‘tāddan endek müddetde ṭayy ile biñ iki yüz on iki sālinüñ şehr-i Rebī‘ü'l-Evvelinde Ğalaṭa ḳazāsına mollā ve on altı senesinüñ şehr-i Rebī‘ü'l-Āḫirinde Anaṭolı ḳāḏī-i ‘askerligiyle şādān buyrulup sene-i kāmile-i mu‘tādeden soñra ma‘zül ve yigirmi ṭoḳuz şehr-i Rebī‘ü'l-Evveli ğurresinde Rūm İli ḳāḏī-i ‘askerligi cāhına mevşül olup müddet-i mu‘tāde-i sene-i vāḫideden soñra du‘ā-yı pādşāh-ı ‘aşra evḳātını ḥaşr üzere iken müfti'l-enām olan Çelebizāde es-Seyyid Muḥammed Zeyne'l-‘Ābidīn Efendi merḫūmuñ in‘izālī vuḳū‘ında otuz üç salı şehr-i Rebī‘ü'l-Evvelinüñ on ṭoḳuzuncı günü ḫil‘at-i beyzā-yı fetvā zāt-ı mu‘tedilü's-şifātlarına ilbās u iksā olunmaĝla kār-fermā-yı ṭarīḳ-i ‘ulemā ve meşĝül-i imzā-yı iftā ve otuz dört salı Zi'l-Ḳa‘desinüñ sekizinci günü el-Ḥacc Ḥalīl Efendi merḫūmuñ ser-mesned-i fetvāya iş‘ādı irādesiyle ḥasbe'l-ḳader maḳām-ı meşīḥatden mu‘azzezen ma‘zül ve şayf u şitāde yalı ve

konagında ed' iye-i hayriyye-i pādşāh-ı zamān ile meşgūl iken otuz tođuz sali Muħarreminūñ on tođuzuncı gūni Őıdķızāde Aħmed ReŐid Efendi merħūmuñ infiŐālinde Őāniyen bir ilcā'it-tekrār Ĥasan cāh-ı celīl-i fetvā ile dīn ü devlete mü'temen buyrulup bu kerre de eyyām-ı cāhı rūz-nāme-i ķaderde kırķ bir senesi Őehr-i Rebī'ü'l-Āħirinūñ on üçüncü gūni tamām ve yirlerine tāriħ-i mezkūrede Anadolı ķāđi-i 'askeri bulunan Ķāđizāde Muħammed Tāhir Efendi merħūm müfti'l-enām ve yine müteveffā-yı müşārun-ileyh mükerrerem ve mültefiten Őayfiyye vü Őitā'iyyesinde ķarīn-i ārām olup sübhā-i dūrdāne-i du'ā-yı ĥayr-ı dāverāne-i idāre ve lāzım-ı māhiyyeti olan ĥayr-ħāhı salťanat-ı seniyye ve Őabāhı ināre itmekde iken zebān-ı ilhām-ı Ĥudā *fe'azzeznā bi-ŐālīŐin* ta'ziz-i nīgūya olup Ĥudāvendigār Cennet-mekān Sultān Maħmūd Ĥan-ı Őānī Őıbt-ı 'āliyye sicālū'r-raħmete irādesiyle kırķ sekiz sāli Őehr-i Ramazānınuñ on yedinci gūni def'a-yı ŐālīŐede Őabuncızāde es-Seyyid 'Abdu'l-Vehhāb Efendi merħūmuñ za'f-ı beden ü herem ile 'azli iķtizā iderek mesned-i 'ālem-i pesend-i Őadr-ı fetvā iħsān ve yine ehl-i Őarīķ-i Őādān buyrulmuş idi. Ĥıdmet-i celīle-i iftā-yı icrā ve Őıdķ-ı cūlūs-ı devlet-ebed müddeti kemā-yenbeđi ĩfāda iken iki yüz elli beŐ senesi Rebī'ü'l-Āħirinūñ on tođuzuncı bāzār irtesi gūni bālā-res ve'l-istiħķāk erīke-pirā-yı salťanat-ı āfāk olan merħūm ve mađfūr ilā raħmete Rabbü'l-ġafūr 'Abdu'l-Ĥamīd Ĥan-ı Ėāzī Ĥazretleri daħı ol dā'ı-yı Őıdķ-ı mūrā'ı-yı mevrūŐlarını maķām-ı fetvāda ibķā ve vālid-i ĥālidü'l-meħāmidlerinūñ taħŐil-i rızāsında bulunmuş olan dā'iyān u bendegānuñ Őıdķ u 'ubūdiyyetleri nezd-i ĥümāyūnlarında Őefķat-i maħŐūŐa ile mu'teber olduđımı iŐbu ibķādan ittibā birle rūħ-ı pūr-fütūħ-ı ĥāķān-ı mađfıret-i iķtirānı iħyā ve bi'z-zāt daħı ĥulūŐ-ı derūnını tecrūbe birle mu'temed ve müsellemü'l-eťvār olarak def'a-yı ŐālīŐe naŐbindan mūrūr iden on dōrt sene iki māh on üç gūn müddetde ārām-ı bedene-i ĥıdmet-i Őıdķ u 'ubūdiyyet-i Őāhāne-i terciħ ile vücūdca taħammül-i it'āb ve Őaraf u Őāhāneye ehl-i 'ilm ü kemāl-i du'ācılarında ed' iye-i hayriyye-i isticlāb iderek altmış iki senesi Zil-Ĥiccetü'l-Őerīfesinūñ ġurresi olan mübārek cum'a gicesi sā'at on ķarārında ĥamāma varup tevāzzū' iderken 'illet-i ķarftēn ķādimesi olan zīķ-i Őadr-ı sebep-i 'ādisi ile kendüye ġayŐ gelüp ve ol ĥāldde firāŐına getirilüp yarım sā'at miķdārı cemā'at-ı keŐire-i

itbâ' muñ şehâdetlerince ism-i celâle hems-i tarîkiyle iştiğâlde iken 'âlem-i âhirete revân ve na'şını şudûr-ı 'ulemâ-yı Bâb-ı Fetvâ-yı penâhîden olup Ebu'l-Feth Câmi'-i envârla mu'annide ba'de's-şalâtu'l-cum'a hâzır olan vekîl-i muṭlaḳ ḥâzretleri varken saltanat u şudûr-ı 'ulemâ vecm-i ğafîr-i cemâ'at-i Müslimîn ile şalât-ı cenâzesi edâ vü tehlîl ü zıkr ile ḳurb-ı câmi'-i şerîfde vâḳı' Bahâ'î Efendi merhûmuñ maḳberesinde vâlidî Mekki Efendi merhûmuñ merḳadi cenbine defn ile rûḥına Fatihâ ḥ'ân oldılar. Merhûm müşârun-ileyh esbağu'l-mevlâ e'r-raḥmete 'aleyh hengâm-ı şebâbindan berü viḳâye-i nâmûsına sâ'î ve bulunduğı ḥıdemât-ı şer'iyede dūş-ı 'iffet ü istikâmetde mürâ'î sefeh ü fücûrdan devr ü ehl-i 'ilm ü kemâlûñ ḳadrlerine ri'âyetde meftûr ve dirâyet-i kâmile si müselle m ü dîn ü devlete ez-cân u dil şıdḳı etemm bir ḥândân-ı 'ilm ü 'irfân-ı nişân olup eṭvâr-ı meḥâsin-i şî'ârı maḳbûl-i ehl-i dirâyet olmağla müddet-i sinni olan yetmiş beş sene içinde âyîne-i felekde şûret-i zişt-i keder-i 'azl ü ta'zîr ḥâletleri görmedi ği ve semt ü nefy ü iclâya semend-i 'azîmet sürmedi ği ḥâlde üç kerre yâveri ṫâlî'-yi sa'id ü imdâd-ı 'ömr-i medîd ile şeyḥü'l-İslâm olup üç def'ada cem'en mercî'-i 'ulemâ olmuşdur. Raḥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Ḥacc Ḥalîl Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh biñ yüz yetmiş birde şeref-i cülûsleri mazbûṫ-ı veḳâyi'-i nüvisân olan Cennet-mekân Sulṫân Muşṫafâ Ḥan-ı Şâliş Ḥâzretlerinüñ ibtidâ dünyâya gelen kerîmine mükerremleri Habtu'llâh Sulṫân 'illiyetü's-şân ḥâzretlerine ânân-ı dâyenüñ Çerkesde bî-kes ḳalan küçü k o ğ l u p murzı'a-yı müşevviḳe cennet gibi sarâya alınmış iken gül yevm-i nâle-künân-ı âh u figân ile vaḳtini güzerân ve ḥuşûşıyla Sulṫân 'illiyetü's-şânı emzirür iken daḥı başḳa güne nâlân u giryân oldu ğ u muñ sebebini bilenler ḥâḳân-ı zamâna beyân itdüklerinde ḥavâlî-yi Çerâkese her ne ḳadar dâḥil ḥavza-yı ḥükümet-i 'Âl 'Oşmânî degül ise de dâye-i bî-vâyenüñ ta'rif-i zarîfi üzere Çerkes e adamlar tesyîr ve bulup getürmeleri için irâ'e olınan tedbîr-i muvâfiḳ-ı taḳdîr düşmekle müddet-i ḳalîlede bulunup Ḥarem-i Hümâyûna getürölmiş idi. O günlerde vücûda gelen Sulṫân Selîm ile birlikde olmaları vâlidesine ta'rif olunup nihâyet-i zamân-ı Muşṫafâ Ḥanîde Sulṫân Selîm gibi perverde-i nâz u

na'ım iken Muşafâ Han gözden nihân olunca Harem-i Hümâyûndan hazîneye irsâl ve on beş sene kadar devr-i Hamîd Hanîde Sultân Selîmden ırağ düşdigine derûn-ı Enderûnda tesliyet-i maḥâl iken iki yüz üç senesi pâdşâh maḡfûr müşârun-ileyhe Sultân Selîm Han-ı Şâliş müşerref-i tâc u taḥt olduklarında def'aten hazîne kethüdâlığı ile tebcîl ve her söz kendüsiyle tekmiâl olduḡı müstaḡnî-yi beyân u tafşıldür. On üç sene sonra Galaṭa Mevleviyyeti ile sarây-ı hümâyûndan çıkmadı ricâ ve sâye-i Selîm Hanîde kimse becâ vü nâ-becâ dimeyüp on altı senesi mevleviyyet-i mezkûreye nâ'il ve böylece ṭarîḡ-i 'ilmiyyeye dâhil olduḡdan sonra on sekiz senesi Mekke-i Mükerreme pâyesiyle muvaḡḡar ve sene-i mezbûre içinde Beytu'llâha yüz sürmek müyesser olup 'avdetinde pâye-i refî'a-yı İstanbula mevşûl ve çok geçmeksizin Anaṭolî kâḡî-i 'askerligi ile mebcûl oldılar. Yigirmi dörtde Rûm İli pâyesi nâmına taḥrîr ve meclis-i 'aliyyeye me'mûriyeti 'ilâve-i tevķîr olunmuş idi. Yigirmi sekizde bi'l-fi'l şadr-ı celîlü'l-ḡadr-ı Rûm İliyi ḡâ'iz ve otuz dört senesinde yine tekerrürî câ'iz olmaḡla sene-i mezbûre Zî'l-Ḳa'esi ḡurresinde infişal ü 'azlinüñ sekizinci ḡünü maḡâm-ı bülend-i ihtirâm-ı şeyḡü'l-İslâmiyye ittişâli daḡı Enderûn ḡalkına bâ'is-i iftiḡâr oldu. Yigirmi aydan 'ibâret olan müddet-i meşḡhatlerinde muḡâyir-i ma' delet-i ḡarekete ictisârı mesmû'-ı şehriyâr-ı sipihr-i iḡtidâr olmamış iken fetret-i millet âdem zuḡûrında maḡâmından devr ü iḡbâlül-ibḡâdan mehcûr olması için kendüye 'azv olunan ḡuşûr-ı ḡasebiyle kendüleri Ḳaraḡişâr şâḡibi ve celîleleri Ḥ'âce Ḥânım daḡı Burusaya nefy ü iclâ olunmuşlar idi. Ḳaraḡişâra vuşûlünde ḡanım mûmâ-ileyḡâyı cellâd-ı bîdâd her-ḡi-bâd-â-bâd itdigi mesmû'ı olıcaḡ evân-ı pîride ḡüm-kerde-i râh-ı şu'ûr olup bezl-i naḡd-i cân itmeḡin Ḳaraḡişârda kâ'in Gedik Aḡmed Paşa Câmî'-i Şerîfi saḡâsında medfûn-ı ḡâk-i siyâh ve mecrûḡ-ı evzâ'-ı ḡerḡ-i ḡeḡrûni nigâḡ oldu. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Maḡmûd Han-ı Şânî-yi 'Adlîde bir sene yedi ay on altı ḡün miḡdâridür. Raḡmetu'llâhi 'aleyḡ müşârun-ileyḡ Câmî'-i Ebû Eyyûb Enşârîde Ramazân-ı Şerîflerde imsâkdan şalât-ı fecre ḡadar Ḳur'ân-ı 'Azîmü's-şân tilâvet olunmaḡ ve sâ'ir aşḡâb-ı ḡayrât ile muvâcehe-i sa'âdetde zevcesi Ḥ'âce Ḥânımuñ ve kendilerinüñ isimleri yâd ḡılınmaḡ üzere nuḡûd vaḡfına muvaffaḡ olmuşlardır.

El-Mevlā El-Fāzıl Yāsincizāde Es-Seyyid ‘Abdu'l-Vehhāb Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh Sinopda defīn-i hāk-i ‘ıtır-nāk olan Seyyid Bilāl Ẹuddise Sırrahu ‘l-Müte‘āl Hāzretlerinūñ sūlāle-i t̄ahirelerinden Ayaşofya-yı Kebīr-i Cāmi‘-i Şerīfnde Yāsın h̄‘ān olan es-Seyyid Muştafā Efendinūñ maḥdūm-ı ‘ulemā-yı ‘aşr-ı Selīmiyyeden ‘Oşmān Efendinūñ necl-i necīb ve ferzend-i edībīdür. Biñ yüz yetmiş iki ḥilālnde ḳadem-nihāde-i gehvāre-i şūhūd ve zīnet-efzā-yı mihr ü vücūd olup evā‘il-i ḥāllernde Enderūn-ı Hümāyūna dāḥil ve silkü'l-le‘āl ḥıdemāt-ı Selīmiyyeye nā‘il ü vāşıl olarak ol evānda baḥr-i zehhār-ı ‘ulūm u fūnūn Gelenbevī İsmā‘īl Efendi Hāzretlerinden ‘ulūm-ı ‘aḳliyye vū nākliyye ve fūnūn-ı şer‘iyye-i fer‘iyye-i bī-tamāmihā taḥşīl ü tekml̄ eylemişler idi. Enderūn-ı Hümāyūndan muḥayyeben iḥrāc ve iki yüz Rebī‘ ü'l-Evvelinūñ on ikinci günü bā-rū‘ūs-ı hümāyūn-ı silkü'l-le‘āl-i tedrīse idrāc olunup devr-i medāris-i ‘ālīye eyledükleri evānda kendūleri daḥı Bāyezīd ve Yeni Cāmi‘de neşr-i ‘ulūm u fūnūn ile dāḥil-i meclis-i ‘ālīleri olan yüzden ziyāde erbāb-ı ḫaleb ve aşḫab-ı eryl-e i‘ḫā-yı ızın ü icāzetle meydān meydān ‘ulemāda müşār-ı bīl-benān olmuşlar idi. Bu şūretle devr-i medāris ve ḳaḫ‘-ı merātible maḥrec-i mevleviyyetlerinden Selānik ḳazāsına nā‘il ve biñ iki yüz yigirmi beş tārīḫnde bilād-ı erba‘a pāyesine vāşıl olarak yigirmi altı salı ḥilālnde sefāretle İrāna revān ve İfā-yı levāzım-ı me‘mūriyyetle Der-Sa‘ādete pūyān oldılar. Emr-i sefāretçe ḥūsn-i ḥıdmet ü itmām-ı me‘mūriyyet eylemeleri mūcib-i maḥzūziyyet-i pādşāh-i meḳārim-i küster-a‘ni Maḥmūd Ḥan-ı Şānī-yi ‘Adlī ‘Aliyye Raḫmete Rabbi olmaḫla Mekke-i Mūkerreme pāyesi iḫsān ve ḫoḫ geçmeden İstanbul pāye-i refī‘ası tevcīhiyle kesb-i şeref-i ‘azv ü şān eylediler ve otuz bir senesi Zīl-Ḥiccesi ḡurresinde Şıdḳizāde Aḫmed Şehīd Efendi infişālnde nām-ı nāmī-yi ‘ālīleri Şadr-ı Şadāret-i Anātolı ile tebcīl ve otuz üç Rebī‘ ü'l-Āḫirinūñ yigirmi ikinci günü Tefvīḳ Efendi ḫafīdī Sıddīḳ Efendi infişālinden neḳābet-i sādāt-ı manşıbı refī‘i ve otuz beş tārīḫnde Rūm İli Şadāreti pāyesi iḫsānıyla tescīl ḳılındılar. Otuz altı tārīḫnde ba‘zı şeḳā-pīşe ve bed-endişlerūñ taḫrīḳ-i reḳīḳleri ile sebūk-maḫzān-ı millet-i dā‘ire-i iḫā‘atden ḫıḳmaḫa cūr‘et eyledükleri mesmū‘-ı erkān-ı devlet olıcaḫ keyfiyyet-i tedḳīḳ ü taḫḳīḳiyle merām-ı mefsedetūñ ḫavırına vāşıl u esās-ı ‘ısyān ve ‘utūvv ü

tuğyānuñ ve ne sebebden neş'et itdigine ittılâc̄ hâşıl olmağın bu hâl müsemmirü'l-melâl-i ihfâ veyâhüd etrafiyla ifsâ olunmak t̄ariķlerinüñ kağı şaķiyy-i enseb diñilerek meclis-i meşveretde envâc̄-ı efkâr-ı şâ'ibe ile tefekkür ve bunuñ üzerine çok su'âl ve cevâb tekerrür itdiği hâlde şadr-ı a'zam vaķt bulunan 'Alî Paşa ve gerek müftî-yi müşkil-küşâ-yı el-Hacc Çerkes Halîl Efendi şadra şifâ virür ve bir söz bulmağa kâdir bir re'y-i rezîn-i irâ'esine muķtedir olamaduklarından ve şâhib-i tercemenüñ bu bâbda olan re'y-i dil-pezîri nezd-i salţanat-ı seniyyede şâyân-ı taħşîn ü taķdîr bulunduğundan ve vezîr ü şeyhü'l-İslâm müşârun-ileyhüñ 'azl ü infişâlleri dağı zamîrül-hâm-ı semîr-i pâdşâh maħmûdu'l-fa'âl oldığından nâşı evvelen vezîr-i müşârun-ileyh mesnedindendür ve Gelibolıdan iķâmete me'mûr olup şâniyen müşârun-ileyh Halîl Efendi dağı Karaħişâr-ı şâhibe sevķ ile şâhibesinden mehcür kılınduklarınıñ 'aķîbinde ya'ni sene-i merķûme Cumâde'l-Âħiresinüñ yigirmi dördüncü günü bunlar maķâm-ı meşîhate intihâb u taraf-ı salţanattan ser-destârı Aħmed Efendi da'vete şitâb idüp huzûr-ı hümâyûna celb ile düş-ı fezâ'î-i pûş-ı liyâķatlerine aksâ-yı hil'at-ı beyzâ ve tevcîh-i maķâm-ı vâlâ-yı fetvâ ile ķadr-i 'âlîleri dübâlâ kılınmış idi. Seyyid-i ehl-i 'ulûma şadr-ı fetvâ oldu sa'd" "ķıldı Haķķ Yâsincizâde bendesin müftî'l-enâm" 'İzzet Mollâ Efendi merħûmuñ meşîhatlerine söylemiş olduğu târiħdür. Bir sene sekiz ay bir gün mesned-i 'âlî-yi fetvânuñ kemâhiye haķķihâ hûkmini icrâ ve otuz sekiz senesi Şaferinüñ yigirmi beşinci günü Şıdķî zâde Aħmed Reşîd Efendinüñ mesned-i mezkûre naşbı 'azlleri iķtizâ itdirüp ma'zûl ve Medîne-i İzmirde toķuz ay kadar me'mûren iķâmet ve haķlarında 'afv-ı 'âlî zuhûrıyla hâne ve sâhilhânelerinde 'ibâdât ü tã'ât ve du'â-yı devâm-ı 'ömr ü şevket-i pâdşâh-ı ma'delet-simât ile meşğûl iken şeyhü'l-İslâm-ı vaķt Kâdîzâde Muhammed Tâhir Efendinüñ râħat uistirâhati iltizâm ve ħayr u du'âsı iğtinâm olunmak aksâ-yı âmâl-i pâdşâh-ı İskender ihtişâm olmağla anlar ma'zûl ve bunlar biñ iki yüz kırķ üç senesi Şevvâl-i şerîfinüñ yigirmi ikinci günü şâniyen câh-ı vâlâ-yı fetvâ ile talķîf ve ķadr-i ķâmet-i istikâmetleri hil'at-ı beyzâ-yı semmûr ile teşrîf buyruldı. Bu kerre dağı dört sene on ay yigirmi altı gün kemâl-i 'azv-i ihtirâm ve maķâm-ı vâlâ-yı meşîhate revnaķ-efzâ-yı ve bi'l-cümle 'ulemâ vü şuleħâ haķlarında

fevka'l-gāye hüsn-i mu'āmele ve nevāziş-i ifāya i'tinā vü temşiyet-i meşālih-i şer' iyye ve mehāmm-ı umūrda kemā-yenbeği bezl-i cüll-i ūfī buyurmışlar idi. Lākin muktezā-yı herem-i pīrī ve bedenlerine tārī olan za'f hasebiyle haqlarında rahm u eşfāk hazret-i mülūkāne zuhūra gelerek lācilü'l-istirāhat kırk sekiz senesi Ramazānınuñ on yedinci günü ma'zül ve hāne ve sāhilhānelerinde iķāmetle du'ā-yı icābet-i āyāt-ı pādşāhī ile meşgūl oldılar. Kırk tokuz senesi Ramazān-ı mağfiret nişānınuñ 'aşr-ı āhırinde rıhlet ve leyle-i kadrde beytütet-i lahd-i mağfiret eyledi. Haqqā ki merhūm müşārun-ileyh fāzıl-ı bī-mūdānī ve şānī-yi Sa'de'd-dīn Taftazānī olup her bir harekāt-ı 'iffet-i āyātından gerek Devlet-i 'Aliyye ve gerek 'umūm-ı 'ulemā ve ahālī hoşnūd ve rāzı olarak cevāmi'de bir def'a dāhil-i meclis-i 'ālīleri olan tūllāba izn ü icāzet virdükleri mişüllü gerek me'mūr ve gerek ma'zül buldukları evānda hānelerinde dağı neşr-i 'ulūm u ifade-i funūn ile meşgūl olarak şāniyen izn ü icāzet virmiş ve 'ilm-i kelāmdan ve uşul-i hadīşden ba'zı tel'lifāt u taşnifāta muvaffak olmuş bir zāt-ı huçeste-şifāt idi. Hattā harekāt-ı fāzılānelerinden şehriyār-ı huçeste-i eṭvār-ı pādşāh-i cihān-ı müşārun-ileyh Sulṭān Maḥmūd Ḥan-ı Şānī şāhib-i Qur'an-ı şayyit-i 'aliyye-i sicālū'l-mağfirete ve'l-ğufrān hazretleri hoşnūd olmalarıyla Cāmi'-i Ebu'l-Fethde iķāmet olınacak şalāt-ı meyyitine kemāl-i tevāzu' la maḥşūşān Çırağan-ı sāhilsarāy-ı hümāyūnlarında erkence kelefe-i hareketi ihtiyār ile hāzır olup ol farz-ı kifāye-i cemā'at-i kübrā-yı Müslimīn ile edā ve ehl-i 'ulemā olan hürmetlerini bu yüzden dağı icrā ile veliyyü'n-ni' metlik huķūqını ifā buyurmışlar idi. Raḥmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl Şıdkızāde Aḥmed Reşīd Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh 'ulemā-yı 'aşr-ı 'Abdu'l-Ḥamīd Ḥanīden toḫsan yaşına karīb bir pīr-i fānī olduğı hālde iki yüz dört senesi evāhırinde münzevilen vefāt iden ordu kādīsı Esbak Muḥammed Şıdkī Efendinūñ şulbünden biñ yüz yetmiş bir senesi Zil-Ḥiccesinūñ ikinci güninde zīb-efzā-yı mehd-i şühūd olup 'unfuvān-ı şebābı tekmi'l ve şīme-i 'ulemā üzere tārīķ-i tadrise duḡul ve isti'dād-ı māder-zād ile 'ulūm u funūnı taḫşīl eylemişler idi. Rütbe-i hāric ü dāhil diyerek devr-i medārisle maḥrec-i mevleviyyetlerinden İzmir kazāsına vāşıl ve ba'de'l-'azl biñ iki yüz yigirmi

Recebinde ordu kâdîliğına nâ'îl olarak bu şüretle kaṭ'-ı merâtib ve ṭayy-i menâzil-i menâşib idüp bilâd-ı erba'a ve Mekke-i Mükerreme ve İstanbul kazâlarına pâ-nihâde olduğdan şoñra biñ iki yüz otuz bir senesi Şevvâlinüñ on beşinci günü şadr-ı vâlâ-yı Anatóli ile bekâm ve yine sene-i mezbûre Zî'l-Ḳa' desî ğurresinde evvelâ müddet-i 'arîfesin ba'de't-itmâm otuz altı Zî'l-Ḳa' desî ğurresinde şâniyen manşib-ı vâlâ-yı Şadr-ı Rûm İli ile nâ'îl-i merâm olmuşlar otuz sekiz senesi Şaferinüñ yigirmi beşinci günü Şadr-ı Şa'âdetde bulunan İzmirli Şâlih Paşa ile Şeyhü'l-İslâm Yâsinzâde 'Abdu'l-Vehhâb Efendinüñ 'azlleri iktizâ idüp mesned-i vâlâ-yı şadârete kapudan-ı deryâ ve muhâfız sevâhil-i Asya olan meşhûr 'Abdu'llâh Paşa intiḥâb olduğú gibi maḳâm-ı sâmi'-yi meşîḥate daḡı bunlar elyaḳ u aḡrâ görilerek mü'ezzin Başı Şâkir Aġa veşâtetiyile sâhil-i serây-ı Beşiktaşa celb ile dūş-ı fezâ'îl-i pūş-ı liyâḳatlerine ferve-i beyzâ-yı fetvâ ilbâs u aksâ ve müşârun-ileyh 'Abdu'llâh Paşa ile Bâb-ı 'Âliye isrâ olundılar. "Eşahḡu'l-ḳavl Şidḳizâde virdi zîb-i fetvâya" (1238) târiḡ-i fetvâlarıdır. Kâbiren 'an kâbir-i nesl-i ṭâhir olmalarıyla cümlenüñ ḡayrına ḳalışdığından başḳa eslâf zamânlarında birer nihâne ile kürbet-i ğurbete mübtelâ olan 'amâ-yı şuleḡâyı şırasıyla ḳayd-ı ta'b u zarûretten âzâd ve her birini ḳâ'ide-i ṭarîḡ-i 'ilmiyye üzere mesrûr u dil-şâd idüp maḳâm-ı meşîḥate lâzım olan umûr ve meşâlih-i meḡâmm-ı salṭanat-ı seniyyede kendülere müteferri' ḡuşuşâtı bir vefḳ-i dil- ḡ'âh-ı 'âlî-yi rü'yet ü tesviyede bezl-i mâ-ḡaşal-i ḳudret buyrulmuşlar ise de ḳarḡ-ı geḳrüyü mu'tâd-ı zât-ı fazılâların daḡı biñ iki yüz otuz ṭoḳuz târiḡi Muḡarreminüñ on ṭoḳuzuncı bâzâr ğünü maḳâmından ib'âd eylemiş idi. Berki ḳazâsı arpalıḳ taḡşîşiyile Rûm İli ḡişârında vâḳı' sâhilḡânelerinde ârâm ve rûz u şeb meşġul-i 'ibâdât u ṭâ'ât-i Rabb-i enâm ve du'â-yı ḡayriyye-i pâdşâḡiye devâm üzere iken ḡaste ve inzimâm-ı za'f-ı pîrî ile 'ilâcdan vâreste olup nihâyet biñ iki yüz elli senesi Cumâde'l-Ûlâsınüñ on altıncı sebt ğünü irtihâl-i dâr-ı beḳâ ve irtesi ğünü Câmi'-i Ebu'l-Fetḡde ba'de'z-zahr müfti'l-enâm ve şudûr-ı 'izâm ve sâ'ir 'ulemâ-yı kirâm cemm-i ġafîr ile namâzın edâ idüp vaşıyyeti üzere Egri Ḳapu civârında meşhed-i aşḡab olan Ṭoḳludere Ḳurbında defn-i mezâr ḳılınup 'uyûn-ı nâsdan iḡfâ olındı. Müşârun-ileyh fezâ'îl-i zâtiye ile ser-âmed-i i'lâm-ı ḡuşuşa fenn-i celîl-i fiḳḡ-ı şerîfde şâḡib-i itḳân-ı

tamm idi. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Maḥmūd Ḥan-ı Şānī-yi 'Adlīde on ay yigirmi altı gün miḳdārıdır. Raḥmetu'llāhi 'aleyh.

El Mevlā El-Fāzıl Ḳāḏīzāde Muḥammed Tāhir Efendi

Mevlānā-yı müşārun-ileyh üç def'a meşīḥat-i İslāmiyyeye revnaḳ-efzā olan Dürri zāde Muştafā Efendinün dā'ireleri müteḥayyirāndan ve eşref-i ḳudātdan Tokādī 'Ömer Efendinün şāh-ı devḫa-i vücūdı ve şemere-i şecere-i nesl-i mes'ūdudur. Biñ yüz altmış dört ḫilālinde kūşe-i şehir-i sitān-ı vücūda vāşıl ve ḫıyābān-ı 'ālem-i şühūda dāḫil olarak ictinā-i şemerāt-ı fezā'ile müdāvim ve iḡtinā-yı nev-bāve-i 'ilm ü 'irfāna müvāzebet ü mülāzim olmaḡla 'ulemā-yı 'aşr-ı ḫıdmetinde iştiḡāl-i tamm ile taḫşīl ü 'ilm ü kemāl eyledükden sonra biñ yüz ḫoksan altı tārīḫi Muḫarremiñ sekizinci gününde vāḳı' rü'ūs imtiḫānına dāḫil ve bi'l-istiḫḳāḳ müderrislik rü'ūsına mālīk ve ḫarīḳ-i ḳazāya sālīk olup Anaḫolı ve Rūm İlīde kā'in bilād-ı celīlede fermān-revā-yı ḫükm ü imzā olmış ve biñ iki yüz yigirmi bir tārīḫinde mesned-ārā-yı Şadr-ı Rūm İli bulınan 'Oşmān Paşazāde Mevlānā 'İzzet Begün şerī'atçılıḳ ḫıdmetinde istiḫdām olunmuş ve ba'dehū maḫrec-i mevleviyyetlerinden Yeñişehir Fenār ḳazāsıyla be-kām buyurmuşlar idi. Ba'de'l-'azl bilād-ı erba'aya uğramaksızın Mekke-i Mükerreme pāyesi iḫsān ve iki yüz otuz üç senesinde bi'l-fi'l İstanbul ḳazāsıyla ḫurrem üşādān olup iki yüz kırḳ sālī Zī'l-Ḥiccesinün on beşinci günü Şadr-ı Anaḫolı manşīb-ı celīli ile tebcīl olundılar. Otuz üç tārīḫinden berü iki def'a müşerref-i manşīb-ı fetvā ve mükellef-i mesned-i iftā olan Mekkizāde Muştafā 'Āşım Efendinün zāhiren 'azlini iḳtizā ider bir ḫālet yoḡ ise de ḫasbe'l-iḳtizā kırḳ bir senesi şehir-i Rebī'ü'l-Āḫirinün on üçüncü sebt günü müşārun-ileyh 'Āşım Efendinün 'azli ve cāh-ı fetvā bunların 'uhdelerine tevciḫi taşmīm buyrulmaḡla da'vetlerine Berberbaşı 'Oşmān Aḡa irsāl ve ḫāne-i sa'ādetlerinden teşriflerine isti'cāl olup Timur Ḳapu tarafından istiḳbāle me'mūr olan ḫünkār çuḳā-dārları rikāblarında yürüyerek Top Ḳapu Sarāyına vuşul ve aḳdemce celb olunmuş olan Şadr-ı A'zam Selīm Paşa ile ma'an ḫuzūr-ı meyāmin-i mevūr Ḥazret-i Maḥmūd Ḥan-ı Şāniye müşul olıcaḳ maḳām-ı meşīḫate ḫāzır olınan libās-ı ferve-i beyzā Ḥās Oḡa Başı

Muhammed Ağa ma'rifetiyle düş-1 liyâkat-püş-1 fâzılânelerine iksâ ve hâklarında mu'âmele-i luţfiyye icrâ buyrulmuş idi.

Bu nice câmedür Tâhîr Efendi giydi fetvâyı

Velehu:

Giyüp zeyn eyledi Tâhîr Efendi sevb-i fetvâyı

târîh-i meşîhatleridür. Bir müddetden berü aralık aralık zühûra gelen fitne ve 'işyân u fesâd u tuğyânlarıyla maţâvî-yi şaḥa'if ü defâtir ü tevârîh-i memlû olan Yeñiçeri tâ'ife-i bâğiyesinüñ külliyyen maḥv u izâleleriyle ḥân-mân-1 âteş-i şerr ü şerlerinin iţfâsı dînen ve devletten ehemm ü elzem olmasıyla sene-i merķûme Zî'l-Ḳa' desinüñ yigirmi birinci bâzâr günü ḥâmil-i mihr-i vekâlet-i müşârun-ileyh Selîm Paşa ile sâ'ir bi'l-cümle erkân-1 devlet ve şudûr-1 'izâm ve sâ'ir ḥuzûrî lâzım gelenler 'aḳd-i emcümen-i meşveretle bu bâbda 'arız u 'amîḳ-i müzâkere ve ârâ-yı şâbîḳâ ile müţâla'a olunduğı şırada evcâ'-1 mezkûruñ hedm ü ilgâsı ve tâ'ife-i bâğiye-i merķûmenüñ izâle vü imḥâsı ḥaḳḳında ber-muḳtezâ-yı şer'-i şerîf-i raḳm-tırâz-1 fetvâ olup 'avn ü 'inâyet-i Rabbânî ve yümn-i tevcihât-1 hazret-i pâdşâhî ile evcâğ-1 mezkûruñtevâbi' velev eḥaḳḳıyla çend sâ'at tarafında zîr ü zîr ve tâ'ife-yi bâğiyenüñ ḥân-mân-1 âteş-efşânları ḥâkister olması gerek devlet ve gerek bi'l-cümle bendegân u ehâlî vü teb'aya bâ'ış-i emn ü emân u mücib-i istirâhat-1 bî-pâyân olmağla elsine-i 'âlemde du'â-yı ḥayriyye ile yâd u tezkâr ve 'avâtîf-1 'aliyye-i mâlâ nihâye-i Cenâb-1 pâdşâhîden yedd-i beyzâ-yı taḥrîrlerine şâyân-1 âftâb-1 iltibâs-1 ber-ḥâtemül'l-mâs iḥsânıyla mazḥar-1 luţf-1 bî-şümâr kılinmışlar idi. Kendüleri mecmû'-1 bahrin şerî'at u tarîḳat-1 mevridi'n-nehriñ fazîlet ü semâhat-1 muḳtedâ-yı 'ulemâ-yı i'lâm bulunmağla kemâl-i 'azv-i şân ile manşîb-1 'âlî-yi fetvâda ḳarâr u devâm idüp faḳat sinîn-i 'ömr-i 'azîzleri sekseni mütecâviz bir pîr-i fezâ'il-i pîrâ olduklarından nezd-i salţanat-1 seniyyede ârâm u istirâhatleri mültezim olmasına mebnî kırk üç senesi Şevvâl-i Şerîfinüñ yigirmi ikinci günü ma'zûl ve müstevfî arpalıḳ taḥşîşiyle ḥânelerinde 'ibâdât u tâ'ât ile meşḡul iken pîr-i fânî ve bâliḡ-i nişâb-1 zindegânî olduklarından vücûdlarına fâri' olan marâz ve saḳm-1 'ilâve-i derd-i şeyḫûhat u herem olarak nihâyet iki yüz elli dört senesi Receb-i Şerîfinüñ yigirmi yedinci leyle-i

me'âricde fezâ-yı bî-intihâ-yı âhirete raq'-ı 'âlem ü mineşşa-i ğurefe-i cennet-i a'lâya vaz'-ı kadem eyledi. Mevlânâ-yı müşârun-ileyh 'ilm ü kemâl ile ârâste ve zühd ü taqvâ ile pîrâste-i tîrîkat-ı 'aliyyeye müntesib-i 'âlî-yi himmet ü maqâm-ı 'ulüvv-i menzilet-vaqûr ve 'afîf bir zât-ı huçeste-i menkâbet idi. Altı Mermer civârında kâ'in Küçük Hamâm ittişâlinde nâm-ı 'âlîlerine mensûb bir Kadriyye Dergâhı binâ vü inşâ ve şeyh ü fuqarâ sene-i nuqûd-ı vâfiye-i vaqf u taşşîşîyle âhîretlerin ihyâ buyurmuş ve on iki tîrîk üzerine Nûriyye ismiyle müsemmâ bir risâle-i laţife te'rif vü tahrireylemişlerdür. Hazret-i Ebû Eyyüb Enşârî Rağiye 'Anhu'l-Bârî Hazretleri civârında kâ'in Bostan İskelesi maqberesinde medfûndur. Müddet-i fetvâları 'aşr-ı Sultân Maĥmûd Ĥan-ı Şânide iki sene altı ay beş gün miqdâridur. Raĥmetu'llâhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil 'İsmet Begzâde Es-Seyyid El-Ĥacc Aĥmed 'Ârif

Ĥikmet Beg Efendi

Ĥadîka-i fazl u kemâlün nahlbendi ve riyâz-ı 'ilm ü ĥikmet ü 'irfânun ser-bülendi 'allâme-i 'aşr u evânı el-Ĥacc 'Ârif Ĥikmet Beg Efendi Naqşibendi el-Ĥüseyni Ĥazretleridür. Müşârun-ileyh kibâr-ı şudûr-ı 'ulemâ-yı salţanat-ı Selîmiyyeden Râ'if İsmâ'îl Paşazâde es-Seyyid İbrâĥîm 'İşmet Beg Efendi merĥumuñ necl-i necibi olup biñ iki yüz bir senesinün re's-i şühûrı olan Muĥarremü'l-Ĥarâmuñ yigirmi beşinci aĥd gicesi gehvâre-i zîb-i 'âlem-i ekvân ve a'dâd-ı sinîn-i sinn-i temyîz ü kemâlleri hem-şümâr tilke 'işreten kâmile olduĥda 'öşr-i mi'sâr-ı fezâ'il-i ĥadşeye ve iktisâbîlerine berâ'atü'l-istihlâl olmaĥ üzere iki yüz on bir senesinde dîbâce-i evşâf-ı maĥdümânelerine ĥudvetü'l-'ulemâ'î'l-muĥaĥĥakîz-i 'unvân olmuş idi. Süllem-i çendin-i pâye-i tedris-i reftâr-ı kibârâne ile güzâr u evĥât-ı muĥtelifesini istikmâl-i kemâlât-ı 'aliyye vü edebîyye ve istimlâk-ı melekât-ı me'ârif-i cüz'îyye vü külliyye ile imâr iderek iki yüz otuz bir târiĥinde tevellî-yi ĥazâ-yı Ĥudüs-i Şerîf ile ser-i iĥbâlleri taqđîs ve otuz altı salinde Mışır Kâhire ve otuz sekizde tıyabe-yi tayyibe mevleviyyetleriyle ĥuvve-yi nazariyeleri ĥükûmet-i 'ilmiyye ile te'nîs buyrulmuş idi. İki yüz kırĥ altı senesi 'uhde-i İstanbul zâtı ve zamânîlerine İstanbul pâye-i ref'î tevciĥ ve kırĥ yedi senesi Zî'l-Ĥiccesinde neĥâbet-i sâdât-ı kirâm ile ĥadr-i aşâlet-i

hasbiyye ve nisbiyyeleri tenviye buyrulup kırk sekiz senesi Muḥarremü'l-Ḥarāmında Şadāret-i Anaṭolı pāye-i celīlesi zāt-ı bī-müdüniyeleri iktibās-ı şeref ü meziyyet ve elli senesi Şaferinde manşib-ı nekābetden infişāl ve ihtiyār-ı istirāḫat itmiş idi. Elli dört senesi şehr-i Ramazān-ı Şerīfnde Şadāret-i Rūm İli pāyesini iḥrāz u bürhетен mine'z-zamān-ı meclis-i vālā-yı aḥkām-ı 'adliyye a'zālīgına ve elli altı tārīḫinde teftīş-i aḫvāl-i bilād-ı zımnında Rūm İli cānibine ve ba' dehū Dār-ı Şūrā-yı 'Askeriyyeye me'mūr buyrulup ḫuṭūb-ı cismiyye ve mevādd-ı mühimme-i saltanat-ı seniyyede mesā' i-yi meşküre ibrāz iderek güzārende-i vaḫt ü sā' at iken kendü lisān-ı ḫikmet-i beyānlarından şudūr iden beyt:

Ḥikmetinden 'ārifā olmaz su 'āl

Şeyḫü'l-İslām eyledi yezdān beni

(1262) mışra' -ı tārīḫi mağzansınca iki yüz altmış iki senesi Zī'l-Ḥiccesinüñ ikinci günü düş-ı fezā' il-i pūş-ı istiḫkāklarına ferāce-i beyzā-yı fetvā iksā buyrulup yetmiş tārīḫine kadar aḥkām-ı nevāmīs-i ileyhi ve bi'l-cümle vezā'if-i mütenevvi'e-i meşīḫat-i İslāmiyyeyi kemā-hiye ḫaḫḫihā icrā vü ifā eylemekde oldığı ḫalde sene-i mezḫüre Cumāde'l-Ūlāsınun yigirminci sālī günü mesned-i vālā-yı fetvādan bi'l-infişāl sāḫilḫāne-i sa'ādet ü āşiyānelerinde 'ibādāt u ṭā'āt īzed-i gerd-kār ve müzāvele-i kütüb ve esfār ve müdüvele-i şafāyiḫ-i şaḫā'if-i āşāriyla imrār-ı eyyām u leyāl eylemekde iken yetmiş beş senesi Şa' bān-ı Şerīfinüñ on beşinci aḫd gicesi ṭayyi kerde-i berāt-ı enfās ve müteveccih-i dergāḫ-ı ḫālīḫu'n-nās olup şalat-ı cenāzesi Ūsküdarıda zāt-ı meşīḫat-penāḫı ve şudūr u 'ulemā ḫāzır oldukları ḫalde ba' de'l-edā Nuḫ Ḳuyusu nām maḫallede kā'in maḫbere-i maḫşūşlarında mütevārī-yi ḫāk-i 'anber-sā oldılar. Mevlānā-yı müşārun-ileyh tesbīḫ-i kārgāḫ-ı ṭab' -ı selīmleri olan *Elem ta' lem bin semā-yi fikri telūḫbā-fıḫḫa şemsü' -me' ārif Teferrūs-i vālidi feyyi'l-mezāyā Fe yevme velidet laḫabeni be- 'ārif* vefḫince fi'l-ḫaḫīḫa 'ulūm-ı 'aḫliyye vü naḫliyyede yegāne cihān-vālā-yı sīmā-yı me' ārif-i edebiyye ve eş'ār-ı 'Arabiyye ve Fārisī ve Türkīde 'adīmü'l-aḫrān olup şemā'il-i memdüḫa ve celā'il-i ḫaşā'il-i bergüzīdesi pirāye-i ser-safḫa-i tevārīḫ olmaḫla şāyāndur. Raḫmetu'llāḫi 'aleyh raḫmeten vāsī'a. Müşārun-ileyh ḫazretlerinüñ meşīḫatlerine dā'ir Sulṭān 'Abdu'l-

Mecîd Han Gâzî Hazretlerinüñ hatt-ı hümayün-ı şevket-maqrûnları şimdiye kadar meşîhat-ı İslâmiyyeye revnağ-bahşâ olup terceme-i hâlleri bilâda silk-i tahrîre geçürilen meşâyih-ı ‘ulemâ-yı ‘izâm hazerâtı haqlarında şudür iden huṭṭ-ı hümayûnlarda mişli görülmemiş olduğından şüret-i münifesiñ temenniye ve tebriken zeyl ü tahrîrine ibtidâr olundu benüm vezîr-i me‘âlî-semîrüm haylice zamândan berü mesned-i meşîhat-i İslâmiyyede bulunmuş olan Mekkizâde Muştafa ‘Âşım Efendi gibi ahlâk-ı muntehâba ve ‘iffet-i mücerrebe aşhâbından bir zâtuñ irtiḥâlî keyfiyeti kemâl-i te’sîr-i meyy-i mûcib olmuş ise de hükm-i Celîl-i İlâhiye rızâdan başka çâre olmamağla hemân merḥûm müşârun-ileyhi rahmet ile yâd itmekdeyüm cümleye ma‘lûm olduğî üzere maḳâm-ı fetvâ-yı mecmû‘-ı ‘ulemâ-yı dîn ü mübînüñ merci‘-i münferidi ve kâffe-i umûr-ı şer‘iyyenüñ maḥall-i ḥall ü ‘aḳdî olmasıyla ol mesned-i mu‘tenâyı bu kerre ‘İşmet Begzâde ‘Ârif Hikmet Beg Efendiye ihâle vü tefvîz eyledüm mîr-i müşârun-ileyhüñ fezâ’il-i zâtiye ve ḥaşâ’il-i ḥamîdesi ve’l-ḥaşıl câmi‘-i kemâlât-ı insâniyye olduğî herkesüñ müsellemi olmağla in-şâa’llâh-ı te‘âlâ meşâlih-i mevkûlesinde tevfiḳât-ı Şamedâniyyeye mazharriyetini elṭâf-ı Rabbâniyeden me’mûl iderüm çünki muḥâfaza-yı ḥuḳûḳ-ı nâs gerek Der-Sa‘âdetimizde ve gerek eyâletlerde de‘âvî-yi şer‘iyyenüñ burûca diḳḳat görölmesine mevḳûf olarak bu ḳaziyye ise aḳdem-i amâlim olduğına ve bu emelimüñ ḥuşûli daḥı ikdâmât-ı mütevâliyyeye muḥtâc bulunduğına binâ’en cümle ‘ulemâ-yı kirâm ile bi’l-ittifâḳ mîr-i müşârun-ileyhüñ bu ḥuşûşa şarf-ı mesâ‘î-yi cemîle idecegi mişillü ‘irfân-ı bâhirü’l-burhânî cihetiyle meşâlih-i nâzike-i mülkiyyede vükelâ-yı Devlet-i ‘Aliyyemize mu‘în-i ḳaviyy olacağında daḥı iştibâh yoḳdur. Mîr-i müşârun-ileyhüñ me’mûriyyeti ḥuzûr-ı hümayûnımızda icrâ olınarak uşûl-i ḳadîme-i vechle ol emrde Bâb-ı ‘Âlîmize gitmiş olmağla oradan daḥı Bâb-ı Fetvâya ‘azîmetinde teşrifât-ı mu‘tâda ve merâsim-i ihtirâmiye ma‘-ziyâdetin ifâ olınsun hemân Rabbimiz Te‘âlâ ve Teḳaddüs Hazretleri cümleñizi umûr-ı me’mûreñizde muvaffâḳ buyura âmîn bi ḥurmeti seyyidi’l-mürselîn.

El-Mevlâ El Fâzıl Meşrebzâde Hafîdî Muhammed ‘Ârif Efendi

Mevlânâ-yı müşârun-ileyh şudûr-ı ‘izâmdan Meşreb Efendi merhûmuñ hafîdi ve kibâr-ı müderrisîn-i Dârü’l-Ĥilâfeti’l-‘Aliyyeden vezîr müfettişi Esbak Merhûm Şâtırzâde Emîn Efendinüñ maĥdûm-ı me‘ârif-i bedîdi olup şeref-i mihr ü vücûd oldı. (1206) Cenâb-ı ‘Ârif târîĥ-i tâmmı ĥesâbınca biñ iki yüz altı senesi Ĥilâlinde eşi‘a-pâş-ı sâhire-i ‘âlem-i şuhûd olarak hengâm-ı şabâveti emr ü temyîz-i beyâz u siyâh ve tefriķ-i emşâl ü işbâhına kesb-i iķtidâr eylediği gibi meşâhîr-i esâtize-i a‘lâm u cihân-dîde-i fezâ’il-ittisâmdan Ĥankirevî ‘Abdu’llâh Efendi ve Büyük Emîn Efendi merhûmlaruñ mecâlis-i ders-i feyż-rusullerine mülâzemet ve cem‘-i re’sü’l-mâl-ı me‘ârif ve kemâlâta bezl-i cüll-i iķdâm ve ĥaşr-ı makderet eyleyüp meknûz-ı fıtrat-ı zâtiyeleri olan isti‘dâd-ı tâmm ve fetânet-i mâla kelâm-ı ĩcâbınca müddet-i ĥalîle zarfında taĥşîl-i dest-mâye-i funûn-ı cüz’iyye vü külliye ve tekmi’l-i dâye-i ‘ulûm-ı ‘akliyye vü nakliyye eyledükden soñra Şeyĥü’l-İslâm-ı Esbak Ĥelebizâde hafîdi merhûm Zeyne’l-‘Âbidîn Efendinüñ imtiĥân-ı tâlibân-ı ĥarîķ-i tederîs için teşķil ü tertîb eylemiş olduğu meclis-i ‘âliye dâĥil olarak işbât-ı müdde‘â-yı ehliyyet ü istihķâķ idüp iki yüz otuz iki senesi Receb-i Şerîfinüñ on üçüncü günü ibtidâ’ ĥâric ile silkü’l-le’âl-i müderrisîne inĥirât ü iltihâķ eylemiş ve sene-i merķûmede Şeyĥü’l-İslâm-ı Esbak Şıdkîzâde Aĥmed Reşîd Efendi Ĥazretlerinüñ sıĥriyyeti şerefine nâ’il ve iki yüz otuz altı senesi ĥilâlinde muĥellefât ĥassâmlığı ve mü’ehĥerân şadr-ı Esbak Selîm Paşa merhûmuñ zamân-ı şadâretindeve Şeyĥü’l-İslâm-ı Esbak Ĥâdîzâde Tâhir Efendi ve kâ’in-i peder-i vâlâ-güherleri müşârun-ileyh Aĥmed Reşîd Efendi ve Mekkîzâde ‘Âşım Efendi Ĥazerâtınuñ evân-ı meşîĥatlerinde taĥt-ı nazâriyyetlerinde bulunan evķâf müfettişliği mişillü ĥıdemât-ı şer‘iyyede istihĥâm ve kırķ beş târîĥinde taĥrîr nüfûs me’mûriyyetiyle Rûm İlide kâ’in Dobniķe ve Randomir ĥazâlarına i‘zâm olunmuş idi. Ĥarîķince dâĥil-i dâ’iretül-burûc-ı tederîs olduğu târîĥden i‘tibâren on toķuz sene zarfında Ĥareket-i Altmışlı raddesine ĥadar ĥareket-i ĥabî‘iyye ve mu‘tâde ve ba‘dehü Ĥâmîse-i Süleymâniyyeye taĥra ile devr-i medâris-i resmiyye ve ĥaĥ‘-ı resmiyye ve ĥaĥ‘-ı menâzil-i mertebe-i ‘ilmiyye iderek iki yüz elli bir senesi Rebî‘ü’l-Ĥahirinüñ ĥurresinde Ġalaĥa ĥazâsı mevleviyyetine şa‘şa‘adehinde-i iķbâl olmuş el-ĥâletinde maĥbû‘en pîrâye-i kütübĥâne-i duĥûr ve

mütedāvil-i eyādī-i fuḫahā-i ‘uṣūr olan "Cāmi‘ü'l-İcāreteyn" nām kitābuñ mesā’il-i mütercimesini me’ḥazlerine taḫbīken tehzīb ü taḫḫīḥ ve nüḫül-i müzeyyelesini ‘ilāve-i ma‘lūmāt-ı ṣāḫīḫesiyle tertīb ü tenḫīḫ iderek aḫsen-i şüretle şīrāze-bend-i tetmīm olıduḫdan soñra ḥāḫān-ı ḥuld-āşiyān Sultān Maḫmūd Ḥan Ğāzī Ḥazretlerine ‘arz u taḫdīm eylesi üzerine mevleviyyet-i mezkūre-i zabtından toḫuz māḥ soñra ya‘ni elli iki senesi Muḫarremü'l-Ḥarāmı ğurresinden i‘tibāren ‘uhde-i istiḫāllerine Mekke-i Mükerrreme pāye-i refī‘i tevciḥ ve ḫadr-i vālāları ibcāl ve tenviye buyrulmuş idi. Müddet-i mevleviyyet ve ḫükümetini bi't-tekmiḫ tayy-i secl-i cerḥ ve ta‘dīl ü tescīl eyledüḫden soñra üç māḥ ḫadar maḫkeme-i ‘askeriyye ḫassāmlığı ḫıdmetinde güzārende-i vaḫt ü sā‘at ve ba‘deḫ kendüsinüñ müselleme ve ber-kemāl olan ma‘lūmāt-ı fıḫiyye ve dirāyet-i zātiyyesi cihetiyle elli üç senesi Ḥilālinde fetvā-yı emāneti mesned-i mu‘tenāsına revnaḫ-tırāz-ı mes‘adet olmuş ve iki yüz elli dört senesi Rebī‘ü'l-Āḫirinüñ on beşinci ğünü İstanbul pāyesiyle ḫademe-i mi‘rāc-ı ḫadr ü meziyyeti terfī‘ olınarak fetvā emāneti ‘uhdesinde ḫalmaq üzere ḫubbe-i miş‘ad-ı keyfiyyet ma‘lūmesi için me’mūriyyet-i muvaḫḫata ve maḫşūşa ile Ḫudüs-i şeref cānibi ‘ālīsine ğönderilmiş ve umūr-ı me’mūresini ber vefḫ-i dil-ḫāḫ-ı tesviye vü ifā birçok maḫāmāt-ı muḫaddesenüñ ziyāretiyle iḫrāz-ı şeref-i ‘ālem-i bahā iderek Dārü'l-Ḥilāfeti'l-‘Aliyyeye ḫufül ve ‘avdet eylemiş idi. Elli altı senesi Şevvāl-i şerīfinüñ beşinci ğünü ḫāmet-i istiḫāllerine cāme-i pāye-i şadāret-i Anadolı iksā ve fetvā emānetden ‘afvıyla Anadolı ḫarafına teftiḫ-i aḫvāl-i bilād-ı me’mūriyyetiyle i‘zām u isrā buyrulup müddet-i ḫalīle zarfında icrā-yı vuşül-i ‘ādālet ü nişfet iderek Āstāneye ‘avdetle şadr-ārā-yı şuffe-i istiḫrār uistirāḫat iken elli toḫuz senesi ḫilālinde def‘a-yı şāniye olmak üzere fetvā emāneti manşīb-ı celīline şeref-efzā-yı feḫāhet ve tāriḫ-i mezkūrde müşārun-ileyḫ ‘Āşım Efendi Ḥazretlerinüñ emr ü işāretiyle Burusevī Dede Efendi merḫūmuñ Siyāset-nāme nām risāle-i meşḫuresini aḫsen-i şüretle tercümeye ḫāme-i civān-himmet itmiş idi iki yüz altmış iki senesi Ḥilālinde meclis-i vālā-yı aḫḫām-ı ‘adliyye a‘zālīgına ve altmış üç senesi Ramazān-ı Şerīfi ğurresinde bi'l-fi‘l şadr-ı vālā-yı Rūm ve müddet-i mu‘tāde-i şadāretlerinde selef-i zī-şerefleri ‘Ārif Ḥikmet Beg Efendi Ḥazretlerinüñ inzimām-ı re’yleriyle

emvāl-i eytām hakkında el-hāletheinde mer'ıyyü'l-icrā olan uşul-i mazbūt u müstaḥsene-i te'sīs ü tarşın ve emvāl-i eytām-ı medīdi 'unvānıyla bir zātı müceddeden me'mūr-ı müstaḳil-i naşb u ta'yın iderek emvāl-i eytāmuñ telefden şıyānet ü viḳāyesi ḥūşına muvaffaḳıyyeti mişillü minaşşa-ārā-yı zuhūr olan nice me'sere-i memdūḥa-i 'adālet ü ḥaḳḳāniyyet-i müsellemesi ḡıbta-fermā-yı ḳurūm olmuşdur. Ba'de'l-infişāl meclis-i mezkūre ḥasr u müdāvemet ve fetḳ ü refḳ-i umūr-ı Devlet-i 'Aliyye ile imrār-ı vaḳt ü sâ'at eylemekte iken 'ārif-i bi'l-lāh oldı. "Yümn ile müfti'l-enām" târiḫ-i işrābınca iki yüz yetmiş senesi Cumāde'l-Āḫiresinüñ yigirmi birinci sâli ḡünü *leyse mine'l-lāh-ı yümestenkirān yecme'l-'ālem fī-vāhid* neşidesince nüşḥa-yı kübrā-yı fezā'il ü kemālāt-ı insaniyye ve 'unvān-ı kitāb-ı 'avārif u me'ārif-i enīse olan zāt-ı kerrūbiyyü'l-şıfātları revnaḳ-baḫşā-yı maḳām-ı mu'allā-yı fetvā ve zīnet-efzā-yı mesned-i vālā-yı meşīḫat-i 'uzmā olmuşdur. Müşārun-ileyh celā'il-i şemā'il-i memdūḥa-i 'ıffet ü ḥaḳḳāniyyet ile muttaşif olarak zamān-ı sa'd-ıḳtirān-ı meşīḫatlerinde umūr-ı şer'ıyye ve mevādd-ı mütenevvi'e-i salṭanat-ı seniyyesinüñ rü'yet ü tesviyesi hakkında bezl-i mā-ḥaşal-i himmet ü vezā'if-i müterettibe-i meşīḫat-i İslāmiyyeyi kemā-hiye-haḳḳıhā ifāya şarf-ı cüll-i iḳdām u maḳderet ve ṭarīḳ-i 'ilmiyyeye müte'allik nice āsar-ı nāfi'a ve müstaḥseneye muvaffaḳ olup ez-cümle teḳallübāt-ı 'aşriyye ile uşul-i mevzū'asına ḥalel-i küllī gelmiş olan ṭarīḳ-i ḳazā ile ṭarīḳ-i ḥükümet ve niyābete müceddeden nizāmāt-ı maḫşūşa-i te'sīs ü te'aşşul ve Bāb-ı Fetvāda zevāt-ı ma'düdeden mürekkeb bir meclis-i intihāb teşkīl ve memālik-i maḫrūsada istiḥdām olınan ḥükkām-ı şer'ī eşnāf-ı ḥamseye taḳsīm ve ḥükümet-i şer'ıyyenüñ mevḳūfū'n 'aleyhi olan 'ilm-i fiḳha ve saḳḳ-ı ferā'iz-i ta'allüm için ḫıdemāt-ı şer'ıyyede istiḥdām olunmaḳ dā'ıyesinde bulınanlara Süleymāniyye Cāmi'-i Şerīfi civārında Mu'allim-ḫāne-i Nüvvāb nāmıyla bir mekteb küşādıyla bezl ü luṭf-ı 'amīm eylemiş oldıḡı ḫālde iki yüz yetmiş beş senesi Cumāde'l-Ūlāsımuñ yigirmi birinci gicesi Cennetü'l-me'vā ola 'Ārif Efendiye maḳām" mışra'ı târiḫince 'āzim-i dārü's-selām ve Edirneḳapısı ḫāricinde kā'in Muştafā Paşa Dergāhı ḫazīresinde mütevārī-yi ḫāk-i 'anber-fām olmuşdur. Raḫmetu'llāhi 'aleyh.

El-Mevlâ El-Fâzıl El-Kâmil Muḥammed Sa' de'd-dîn Efendi

Müşârun-ileyh müderrisîn-i kirâmdan 'Abdu'l-Ḥamîd Efendinün şulb-i şahîhi ve şikât-rüvât-ı 'an'ane ile meşâhîr-i 'ulemâ-yı Devlet-i 'Aliyyeden biñ altı sâlinde maḳâm-ı fetvâya revnaḳ-efzâ olan Câmi'ü'r-Riyâseteyn Mevlânâ Hâce Muḥammed Sa' de'd-dîn-i bî-hemtâ Ḥazretlerinün aḥfâd-ı gevher-i şemîninendür. Zât-ı me'âlî-simâtları biñ iki yüz on üç sâlinde Der-Sa'âdetde zîver-i şafha-i şahîfe-i şühüd ve mişâl-i keyân-ı vâşıldâr-ı dâ'ire-i vücûd olup evâ'il-i ḥâlinde taḥşîl-i 'ilm ü kemâl ve iş'âl-i nâ'ire-i iştiḡâl eyledükden soñra ṭarîḳ-i ḳazâya sâlik ve bilâd-ı Anaṭolıdan nice ḳazânun ḥükümet-i şer'ıyyesine mâlik olarak ḥükm-i ḥükümetde müdde'âsı şer'-i şerîf vâcibü't-tecellî tenfîz ü tescîl idüp edâ-yı merâsim-i ḳazâda sîret-i veşîḳa-yı marziyye üzere hareket buyurmışlar idi. Aydın ḥükümet-i şer'ıyyesinde bulındıkları evânda Ḳara 'Osmânzâdelerün ba'zı isâ'etleri kendülerinün bir müddetçik Kütahyaya iclâlarına sebep virüp iki üç aydan soñra 'afv-ı 'âliye mazhar ve yine ḥasrete'n-nüvvâb olan Medîne-i Maḡnisa niyâbetiyle ḳadr-i 'âlîleri ta'zîz olunmuş idi. Medîne-i mezbûrede çend sene iḳâmet ve icrâ-yı ḥükm ü emrde muvâfiḳ-ı aḥkâm-ı şer'ıyye hareket idüp ba' de'l-'azl bir müddetçik ârâm u istirâhatden soñra Tanzimât-ı Ḥayriyyenün ibtidâ-yı icrâsında ya'ni elli beş senesinde tertîb olunan muḥaşşılıklardan mülḥaḳâtıyla Güzelhişâr Aydın muḥaşşılıḡına intihâb u ta'yîn buyrulup menâfi' ve ṭayyârâtuñ ḳaṭ'ından ṭolayı ol vaḳt vâlî-yi eyâlet Aydın bulman Çengelzâde Tâḥîr Paşa ile beynlerinde vuḳû'a gelen mübâyenet ü münâferet maşlahâten ber-vechle ḳâbil-i te'lîf olamayup ba'zı müşkilâtı da'vet itmekle bi'z-zarûre keyfiyyeti ber-taḫşîl derbâr-ı şevket-karâra 'arz u inhâ eylemeleri üzerine muḥaşşıl tarafından şikâyet olındığı kendüye bildürmemek için ba'zı mevâdd-ı mühimme müzâkeresi zımnında muvaḳḳâten Der-Sa'âdete 'azîmetiñüz lâzım geldi deyü taştîr buyrılan emr-nâme-i sâmi' üzerine müşârun-ileyh Tâḥîr Paşanın Der-Sa'âdete vuşûlünde li-ecli'l-muḥâkeme Der-'Aliyyeye 'azîmetleri ḥaḳḳında taştîr buyrılan emr-nâme-i sâmi' mûcibince kendüleri daḡı Der-'Aliyyeye ḳıyâm buyrıldıḡda kendülerinün her vechle berâ'atleri bâhir ve müşârun-ileyh Tâḥîr Paşanın ḥaḳsızlıḡı zâhir olarak anlarun eyâlet-i mezkûre vâlîliğinden 'azliyle iktifa

ve bunlar yine mu'azzezen maḥall-i me'mūriyyetlerine i'āde ve isrā kılınmışlar idi. Elli yedi tārīhinde ba'zı eyālet ve kazā birleştirilerek defterdārlik vechle ricāl-i Devlet-i 'Aliyeden ba'zı zevāt-ı kirāma tevcīh olındığı sırada Aydın eyāleti umūr-ı māliyesi daḥı Gümrükçi Esbak İzmir muḥaṣşılı Şālih Bey tevcīh olunmak münāsebetiyle muḥaṣşılıktan ma'zūl ve Der-Sa'ādete 'avdete me'zūn olarak bir müddet şoñraca māliye ḥazīne-i celīlesinde mīrī kitābetine ve me'mūriyyet-i mezkūre 'uhdelerinde oldığı meclis-i zirā'at a'zālīgına me'mūr buyrularak taṭyīb ü şādān buyrıldılar. Altmış iki evā'ilinde me'mūriyyetleri 'uhdelerinde kalmak üzere bā-irāde-i seniyye maḥrec pāyesiyle Çörekşu Sevāhilinde kā'in ḥudūduñ taḥdīd ü tefrīki ve ba'zı mevādd-ı müşkilenūñ ta'yīn ü tebyīnine me'mūr buyrılmış ise de kable'l-'azīme ya'ni sene-i mezbūre Zī'l-Ḥiccesinde evāsıñda evkāf-ı hümāyūn müfettişliğiyle tebcīl buyrulduklarından şoñraca Trabzon cānibine 'āzim olarak ba'dehū itmāmu'l-ḥademe Der-Sa'ādete 'avdetlerinde Mekke-i Mükerreme pāyesiyle daḥı ikrām olındılar. Sekiz sene müddet müfettişlik umūrını kemā-hiye-ḥakḫihā rū'yet ü tedkīk-i madde ile her şey'inüñ toğrıdan toğrıya tesviyesi ḥakḫında bezl-i mā-ḥaşal-i ḫudret eylemelerine ve liyākat u ehliyyet-i zātiyye ve umūr-ı cāriyede müselleme ve meşhūr olan ma'lūmāt-ı tāmmelemesine mebnī yetmiş tārīhinde bā-pāye-i İstanbul meclis-i muḥāsebe māliye a'zālīgına zīnet-efzā ve yetmiş ikide şadr-ı vālā-yı Anaṭolı pāye-i refī'asıyla kām-revā olup yetmiş dört hilālinde meclis-i vālā a'zālīgına ta'yīn buyrılmış idi. Maḫām-ı meşīḥatında bulunan Meşrebzāde ḥafīdī 'Arif Efendinūñ 'āzim-i dār-ı beḳā olmaları cihetle kendülerinūñ ḥilḳat-ı zātiyye ve fiṭrat-ı aşıyyeleri olan kemālāt u istihḳāk-ı bāhireleri iḳtizāsınca nezd-i salṭanat-ı seniyyede her vechle elyāk u aḥrā görülmekle yetmiş beş senesi Cumāde'l-Ūlāsınūñ yigirmi birinci günü meşīḥat-ı İslāmiyyeye şeref-baḫşā olmuşlardır. Mekke-i Mükerreme pāyelülerinden Kıbrıs-zāde İsmā'īl Ḥakḫı Efendinūñ meşīḥatlerine söylediği tārīḥdür: Ḥakḫı yā İslām olan taşdīk ider tārīhini / Ehl-i imānūñ bugün müftisi Sa'de'd-dīndür. İki yüz seksen tārīhine gelince ifā-yı umūr-ı şer'iyeye ve temşiyet-i meşālīh-i seniyyede fevḳa'l-gāye şarf-ı naḫdīne-i himmet buyurmışlar ise de sene-i merḳūme hilālinde rütbe-i tedris-i 'azv ü şerefini muḥāfaza itmekde olan

imtiḥān uşūlünüñ icrāsı ‘aḳībinde ya‘ni sene-i merḳūme Cumāde'l-Āḫiresinüñ on birinci günü ḥasbe'l-ḳader infişāl idüp zātiyyelerine maḥşūş olan arpalıḳ bedelinden mā‘adā şehriyye yigirmi beş biñ ğuruş ma‘āş taḥşīş ü iḥsāniyla mu‘azzezen ḥāne ve sāḫilḥānelerinde iḳāmet ve du‘ā-yı devām-ı eyyām-ı ‘ömr ü şevket-i şāḥāneye müvāzebet üzere iken dūçār oldukları ‘illetden rehā-yāb olamayup nihāyet seksen üç senesi Rebī‘ü'l-Evvelinüñ yigirmi dördinci bāzārirtesi gicesi ṭarīḳ-i ḥayāt-ı müste‘ār ve vāşıl-ı raḥmet-i Rabb-i Ğaffār oldı. İrtesi günü Cāmi‘-i Fātīḫde namāzı edā olunup Ḳaraca Aḫmed Ḳabristānında defīn-i ḥāk-i ‘anberīn oldılar. Müşārun-ileyh şıdḳ u istikāmetle ma‘rūf mā‘il-i şuleḫā-yı pīr-i ‘ulemā- şāḥire-i şerī‘at-i ‘azāba sālik nüfūz-ı kelāma mālīk şalābetle mevşūf-ı ḫıdemāt-ı ‘aliyyeye iştiğāl ile terk-i zīnet ve ḥaşmet ve vaḳūr-ı ṭarīḳ-i ‘aliyyeye müntesib ḥaḳḳ-ı kelāmı ifādede levme-i lā‘imden ğayri müctenib ḥasīb ü nesīb ve rey’inde muşīb ḥayr-ḫ‘āh-ı dīn ü devlet gibi bir zāt-ı fezā‘il-i edīb idiler. Şūfiler Maḥallesinde Şeyḫ ‘Ömer Efendi Dergāhına minber vaz‘ıyla ba‘zı vezā‘if-i taḥşīşine muvaffaḳ oldukları gibi sā‘ir maḥallelerde daḫı āşār-ı ḥayriyyeleri vardır. Raḥmetu'llāhi ‘aleyh.

El-Mevlā El-Fāzıl El-Kāmil ‘Ömer Ḥüsāme'd-dīn Efendi

Semm-i fāruḳ-ı ekber ve silsile bend-i tebār-ı aḫar-ı gencīne-i uşūl ü fūrū‘-yı ‘ulūm-ı şer‘iyye ve vāḳıf-ı ḥaḳā‘iḳ ü daḳā‘iḳ-i fūnūn u me‘ārif-i edībe ve cāmi‘-i kemālāt-ı insāniyye a‘ni Mevlānā ‘Ömer Ḥüsāme'd-dīn Efendi Ḥazretleridür. Müşārun-ileyh Re‘īsü'l-Küttāb-ı Esbaḳ merḫūm ‘Āṭıfzāde Muḥammed Celālü'd-dīn Efendinüñ ḥafīdi ve ‘aşr-ı Sulṭān Selīm Ḥan-ı Sālīs ‘ulemāsından olup biñ iki yüz yigirmi üç tāriḫinde terk-i ḥayāt-ı müste‘ār iden Mevlānā Muḥammed Cemālü'd-dīn Efendinüñ şāḥ-ı şecere-i mes‘ūdıdır. Biñ iki yüz on dört senesi Ḥilālide perde-i serā-yı ‘ademden meclis-i şühūda vaz‘-ı ḳadem idüp bāliḡ-ı sinn-i nişāb olduḳdan ve tekmi‘l-i ‘unfuvān-ı şebāb eyledükdən soñra taḥşīl-i ‘ulūm u fūnūn u me‘ārifle iki yüz yigirmi ṭoḳuz senesinde rü‘ūs-ı ḥümāyūn ile ber-murād ve meşīd-i iltifāt ile manzūme-i itibārı müstezād ḳılınmış idi. Ba‘de-zīn devr-i medāris ve ḳaṭ‘-ı merātibde müṭāla‘a-i kütüb-i ‘ulūm u fūnūn u tevārīḫ ile iştiğāl ešnāsında iki def‘a Medīne-i İzmirden ḥākim olarak icrā-yı ḫükm-i ḫükümetde ve ifā-yı merāsım-i ḳazāda

seyr-i veşîka-i marziyye üzere hareketle merâsim-i tarîk-i tedrîsi itmâm ve hasbe't-tarîk tam otuz senede ya'ni altmış dört senesi Cumâde'l-Ûlâsı gûrresinde maḥrec-i mevleviyyetlerinden Selânik kazâsıyla be-kâm ve bilâd-ı erba'aya uğramağsızın sene-i merkûbe Recebinüñ yigirmi beşinci günü bâ-işâret-i 'aliyye-i Mekke-i Mükerreme pâyesiyle şâd-kâm olup bir müddetçik daḥı Evkâf-ı Hümâyün müfettişliği vekâletinde bulunarak me'mûriyyet-i mezkûreye müteferri'-i ḥuşuşâtı kemâ-hiye-ḥaḳḳihâ rü'yetinde şarf-ı mesâ'î ve ihtimâm buyurmuşlar idi. Altmış beş târiḥinde Edirne'de teşkîl buyrılan meclis-i kebîr-i eyâlet a'zâlıḡına me'mûren ol cānibe 'azîmetleri iki sene kadar îfâ-yı emr-i me'mûriyyetde dil-ḡâh-ı 'âlîye muvâfık ve uşûl ü kavānîn-i 'aliyyeye muṭâbık ḥâl ve hareketleri mûcib-i maḥzûziyyet-i 'âlî olmasıyla altmış altı senesi şehr-i Cumâde'l-Ûlâsinüñ on beşinci gününde İstanbul pâyesi iḥsân buyrılmış ve mü'eḥḡerân Bursa meclis-i kebîri 'azâlıḡına ve yetmiş iki senesi Şa'bânınüñ on birinci günü pâye-i Şadr-ı Anaṭolı meclis-i me'ârif-i riyâsetine revnaḡ-efzâ ve mü'eḥḡerân Bâb-ı Fetvâ-yı penâhîde vâkı' meclis-i intihâb-ı nüvvâb-ı şer'î riyâsetine ve yetmiş altı Zî'l-Ḳa'desi gûrresinde bi'l-fi'l şadr-ı vâlâ-yı Anaṭolıya şeref-pîrâ olup müddet-i 'örfiyelerin ba'de't-tekmîl yetmiş sekiz senesi şehr-i Muḡarremü'l-Ḥarâminüñ yigirmi yedinci günü Şadâret-i Rûma 'âric-i merâtib-i 'ilmiyyeden vâşıl-ı nihâyet-i me'âric olmuşlar idi. İki yüz seksen senesi Cumâde'l-Âḡiresinüñ on birinci işneyn günü maḡâm-ı meşîḡat-i İslâmiyyede bulunan merḡûm Sa'de'd-dîn Efendi Ḥazretlerinüñ ḡasbe'l-îcâb infişâli vuḡû'ında ḡıdmet-i celîle-i iftâ-yı salṭanat-ı seniyyesinüñ eşref-i ḡıdemâtından ve kendüleri aşḡab u fazl u kemâlden olarak aḡkâm-ı celîle-i şer'iiyenüñ ḡüsn-i cereyânına nezârete liyâḡatları bâhir ve müselleme idüḡine binâ'en ḡuzûr-ı hümâyün-ı meymenet-maḡrûn-ı şâḡaneyeye celb ile maḡâm-ı meşîḡat-i İslâmiyyeye me'mûriyyetleri icrâ buyrılmış ve ol bâbda pîrâyiş-i silk-i suṭûr buyrılıp Mâbeyn-i Hümâyün Başkitâbeti ḡıdmetiyle mübeccel 'uṭûfetlü Emîn Beg Efendi Ḥazretleri yediyle Bâb-ı 'Âlî-yi cānib-i sâmisine bi'l-vürüd vükelâ-yı fiḡâm ve 'ulemâ-yı 'izâm u me'mûrîn-i kirâm ḡazerâtı müvâcehelerinde kemâl-i ta'zîm ü tevḡîr ile kırâ'at olınan ḡaṭṭ-ı hümâyün şevket-maḡrûn Cenâb-ı şehriyârî mûcibince

keyfiyyet cümleye i' lān olunmuş idi. Meşîhâtlerine şu'ārâ-yı 'aşruñ ercümendi Muştafâ Şafvet Efendinüñ nazma getürdigi târîh-i ra' nâdur / Hüsâme'd-dîn Efendi müjdeler müftî-yi dîn oldu / Me'mûr oldukları günden berü aḥkâm-ı celîle-i şer' iyyenüñ kemâ-yenbeğî ḥüsn-i cereyânına himmet ü i'tinâ buyurmaḡda iken seksen üç senesi şehr-i Rebî' ü'l-Evvelinüñ yigirmi yedinci pençşenbe günü ḥasbe'l-îcâb 'azl ü infîşâleri vuḡû' bularaḡ müstevfî ma'âş taḡşîşiyle ḥâne ve saḡilḡânelerinde ârâm u istirahatle hemîşe du' â-yı devâm-ı 'ömr ü şevket-i şehensâhî ile meşḡûllerdür. Müşârun-ileyh ḡazretleri cümle-i 'âlemi ḡayr ile yâd eyleyüp ferd-i âferîdenüñ nâmûsına şeyn îrâş ider kelâm hezl-ilmâmdan mu' teriz ve seng ü ta' n ve külâh-ı kelâm-ı setrûñ ile cevâhir kılip 'âlemiyâni şikestinden müctenib-i cümle-i 'ulûm-ı zâhire-i bâhire ve fûnûn-ı mütedâvile-i fâḡirede müşâreket-i 'ilmiyyeleri zâhir ve derûn-ı merḡamet-nümûn-ı semûḡîleri me'ârif ü kemâlât ile memlû vü meşḡûñ idügi bâhir ve semt-i imlâ vü inşâda olan ma'lûmât-ı kâmileleri erbâbı 'indinde ma' lûm u müselleme-i ḡasîb ü nesîb ḡadd-i zâtında lebîb ü kerîm-i merḡamet ve mürüvvetleri mebzûl 'âlî himmet-i fezâ' il-sîret-i ḡarîḡat-ı 'aliyyeye müntesib ve zât-ı ḡuceste-şîfâtlarıdır. Tave'llahu 'ömhü ve nûfi Raḡîmu'llahi yevmü'l eḡad yevm-i mezkûrda mâbeyn-i humâyûñ cenâb-ı mülûkâne başkitâbeti ḡıdmet-i celîlesiyle mübeccel 'atûfetlü Emîn Beg Efendi ḡazretleri vesâḡetiyle Bâb-ı 'Âliye vürüd iderek vükelâ-yı fiḡâm ve şudûr-ı i' zâm ve ba' zı me'mûrîni kirâm ḡazerâtı ḡuzûrlarında kemâl-i tevḡîr ü ta' zîmle kırâ'at olunan ḡaḡḡ-ı humâyûñ-ı şevket-nümûn-ı Cenâb-ı pâdşâhîde meşîḡat-i İslâmiyye ḡıdmetinde bulunan müşârun-ileyh Hüsâme'd-dîn Efendinüñ ḡasbe'l-îcâb infîşâli vuḡû' bulup ḡıdmet-i celîle-i iftâ-yı salḡanat-ı seniyyemizüñ eşref-i ḡıdemâtından olduḡına ve şudûr-ı 'izâmndan Refîk Efendi Aşḡâb faẓl u kemâlden olarak 'indimizde fevḡa'l-ḡâye maḡlûb-ı mültezim olduḡı vechle aḡkâm-ı celîle-i şer' iyyenüñ ḡüsn-i cereyân u îfâsına vaḡt ü nezâretine liyâḡati müselleme idüğine binâ'en müşârun-ileyh celb ile maḡâm-ı meşîḡat-i İslâmiyye me'mûriyyeti icrâ kılinmiş olmaḡla i' lān-ı keyfiyyete ibtidâr olıñsun deyü emr ü fermân buyrılmış ve mantûḡ-ı münîfî üzere keyfiyyet cümleye i' lān olınaraḡ müşârun-ileyh ḡazretleri daḡı umûr-ı me'mûrelerine mübâşeretle aḡkâm-ı celîle-i

şer'iyenüñ maṭlûb ve mültezim pâdşâhi üzere ḥüsn-i cereyân u îfâsına leyl ü nehâr sa'y-ı bî-şümârla cümle tarafından isticlâb-ı de' avât-ı icâbet-âyât-ı pâdşâhiye mazhar u muvaffâk olmaḡdadurlar. Rabbimiz Te'alâ ve Teḡaddüs Ḥâzretleri şınıf-ı 'ulemâ ve üdebâ ve meşâyiḡ u şulehâ ve kâffe-i üli'n-nihâ ve elibbâya iḡsân-ı ma'âş-ı rüteb ve bezl-i 'aṭâyâ ve i'tâ-yı maṭlab- cihetleriyle pey-der-pey vuḡû' a getürdükleri sâha-i semâhat-ı mesâha kerem ü iltifât-ı bî-pâyân hümâyünlarınuñ emşâli ve iltifât u ḡürmet ve ri'âyet-i şâhânelerinüñ mânendi kütüb-i tevâriḡinde meşṭûr ve şahâ'if-i âşârda manzûr olmayan erike-pîrâ-yı salṭanat-ı 'uzmâ ve zînet-endâz-ı taḡt-ı 'âlî-baḡt ḡilâfet-i kübrâ mürebbî-yi 'ulemâ ve erbâb-ı me'ârif ve bâzil-i envâ'-ı 'avâṭıf u 'avârif-ı ḡalîfe-i şeh-i levlâk serîr-i pâdşâh kerrâr-ı kirdâr- 'âlem-gîr-i şevket-me'âb-ı merâḡim-nişâb Efendimüz Ḥâzretlerini taḡt-ı 'âlî-baḡt-ı şâhânelerinde ber-murâd ve sâye-i şevket-vâye-i hümâyünlarında müşârun-ileyh ḡâzretleriyle bi'l-cümle bendegân u dâ'iyân şadâḡat-nişânların nev-be-nev mazhar-ı luṭf u 'âṭifet-i ḡusrevâneleriyle ḡurrem ü şâd-kâm buyurmaḡ da'vet-i icâbet-âyâtı nâṭıḡa-pîrâ-yı zebân-ı 'ubûdiyet ḡılınmaḡtadır. Dâme merci' üli'l-enâm medde'd-duhûrı ve'l-a'vâm.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde şeyhülislâmlar buldukları konum itibariyle, devletin hem dinî hem de idarî-siyasî alanlarında söz sahibi olmuş önemli şahıslardır. Dinî bir otorite durumunda olan şeyhülislâmların İlmîye sınıfının başı olmalarından kaynaklı bilgi ve rütbe değerleri yüksek tutulmuştur. Toplumsal ve sosyal yaşamın düzeninin sağlanmasında verdikleri fetvâlarla öne çıkan bu âlim şahsiyetler, dinî bir lider olmanın yanı sıra ilmî ve edebî yönden verdikleri eserlerle de merak ve ilgi konusu olmuşlardır. Bu nedenle hem Osmanlı döneminde hem de günümüzde bu çok yönlü kişiler için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan Müstakimzâde Süleyman Sadettin Efendi'ye ait olan *Devhatü'l-Meşâyih* şeyhülislâm biyografilerini içeren ilk müstakil Türkçe eserdir. Alanında önemli bir kaynak olan bu esere farklı isimler tarafından zeyiller yazılmıştır.

Söz konusu esere zeyil yazarlardan birisi de çalışmamızın konusunu oluşturan Ahmet Rifat Efendi'nin *Devhatü'l-Meşâyih Maa Zeyl* adlı eseridir. Ahmet Rifat, eserini oluştururken *Devhatü'l-Meşâyih* ve zeyillerinden faydalanmıştır. Eserinin dibacesinde, zeylini yazma nedenini açıklamıştır. Buna göre dibacede, *Şakayık-ı Numaniye* ve bilinen başka tarihler olduğu hâlde eserini mevcut olan eksiklikleri tamamlamak üzere oluşturduğunu bildirmiştir. Şeyhülislâmların tayin ve uzaklaştırma sebepleri de verilerek yeniden kaleme alınan bir eser olduğunu dile getirmiştir. Bu yönüyle eser, kuru bir zeyil olmanın ötesinde, birleştirici ve tamamlayıcı olma özelliğiyle dikkat çekmektedir. Yazarının da deyimiyle "ibarat-ı dil-pezir" (güzel, hoş giden ifadeler) ile oluşturulmuştur.

Eserde Şeyhülislâm Molla Fenarî'den itibaren Ömer Hüsamettin Efendi'ye kadar olan şeyhülislâmların hayat hikâyeleri anlatılmıştır. Biyografilerine yer verilen şeyhülislâmların doğum, ölüm, tahsil, atama, azil ve karşılaştıkları çeşitli olaylar eserin ana çerçevesini oluşturmaktadır. Şeyhülislâmların müderrislik, kadılık, kazaskerlik, şeyhülislâmlık görevlerine gelmesiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Hâl tercümeleri verilen şeyhülislâmların tarihî ve siyasî yönlerine değinilmiştir.

Şeyhülislâmların tarihî yönlerinin yanı sıra ilmî ve edebî yönleri de dikkat çeken bir diğer husustur. Metinde bazı şeyhülislâmların eserleri hakkında bilgi verilmeyle birlikte şâirlik yönlerine de vurgu yapılmıştır. Özellikle birkaç yönüyle öne çıkan padişah hocalığı yapmış Hoca Sadettin Efendi'nin yanında, Ebussuud Efendi, Bahaî Efendi, Yenişehirî Abdullah Efendi, Bostanzâde Muhammed Efendi, Esad Efendi, Kemalpaşazâde gibi şeyhülislâmların edebî yönlerine dikkat çekilerek

şâirlik yönleri vurgulanmıştır. Aynı zamanda isimleri verilen bu şeyhüislâmlar ve diğer pek çok şeyhüislâmın şahıslarına yönelik sanatlı ifadeler de kullanılmıştır. Buradan hareketle, şeyhüislâmların dinî birer lider olmalarının yanında, şâirlik gibi vasıflara sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Ahmet Rıfat, eserinde bazı şeyhüislâmların hayat hikâyelerini kısa tutarken bazı şeyhüislâmların hayat hikâyelerini daha uzun tutmuştur. Yukarıda belirttiğimiz şeyhüislâmların yanında Dürrizâde, Damadzâde, Çivizâde, Hocasâdeler gibi köklü ulema ailesine mensup şeyhüislâmlara dâir bazen ayrıntılı bazen de kısa bilgiler vermiştir.

Şeyhüislâmların biyografilerinin verildiği bu eserin konusunu oluşturan doğum, ölüm, atama, çeşitli özel ifadeler şeyhüislâmların ilmî ve edebî yönleri sanat değerleri bakımından incelenmiştir. Çalışmamızda öncelikli hedefimiz, metnin düzgün bir şekilde Latin harflerine aktarılması ve daha önce belirttiğimiz ifadelerin edebî yönden nasıl ifade edildiğini incelemek olmuştur. Eserde zengin bir ifade özelliği taşıyan bu kullanımlar daha çok mecaz, kinaye ve teşbih sanatlarıyla kendilerini göstermiştir.

KAYNAKÇA

Ahmet Rıfat Efendi, *Osmanlı Toplumunda Sâdât-ı Kiram ve Nakibüleşraflar: Devhatü'n-Nukabâ*, hz. Hasan Yüksel, M. Fatih Köksal, Dilek Matbaası Yayınları, Sivas, 1998.

Akgündüz, Ahmet, "Ebussuud Efendi" *DİA*, X. Cilt, 1994, s.365-371.

Arı, M. Salih, "Osmanlılar'da Şeyhülislâmlık Müessesesi", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, I. Cilt, Sayı 1, 1994 s. 170-178.

Atar, Fahrettin, "Fetvâ" *DİA*, XII. Cilt, 1995, s.486-496.

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin, 1992.

Bilgegil, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2015.

Bilgin, Emrah, *Devhatü'l-Meşâyih ve Zeyilleri (İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015.

Bilkan, Ali Fuat, *Şeyhülislâm Şâirler*, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

Boyacıoğlu, Ramazan, "Tarihi Açıdan Şeyhülislâmlık, Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 1996 s. 161-171.

Çetin, Mahmut, *Biyografi Kitabı*, Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Çift, Salih, "Mir'atü'l-Mekâsıd" *DİA*, XXX. Cilt, 2005, s. 147-148.

Çift, Salih, "Modern Anlamda İlk "Bektaşilik Kitabı" Olarak Mir'atü'l-Mekâsıd Kaynakları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV. Cilt, Sayı 1, 2006 s. 187-212.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2013.

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK, Ankara, 2013.

Ekinci, Ekrem Buğra, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, III. Cilt, Sayı 5, 2005 s.417-439.

Eliaçık, Muhittin, "Osmanlı'da Manzum Fetva Geleneği", *Journal Of Turkology*, Sayı 2, Kış 2011 s. 105-146.

İpşirli, Mehmet, "Devhatü'n-Nukabâ" *DİA*, IX. Cilt, 1994, s. 230.

- İpşirli, Mehmet, "Şeyhülislâm" *DİA*, XXXIX. Cilt, 2010, s. 91-96.
- Katğı, İsmail, "Osmanlı Devleti'nde Katledilmiş (maktul) İlk Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi: Hayatı, Kariyeri, Faaliyetleri ve Katledilmesi", *Hikmet Yurdu*, XI. Cilt, Sayı 1, 2013 s.395-414.
- Katğı, İsmail, "Osmanlı Devleti'nde Padişahın Emriyle (Siyaseten) Katledilmiş Şeyhülislâmlar", *Tarih Araştırmaları*, V. Cilt, Sayı 3, 2013 s. 85-115.
- Kaydu, Ekrem, "Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislâmlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, 1977 s. 201-210.
- Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, TTK Yayınları, Ankara, 1998.
- Mumcu, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007.
- Özcan, Abdülkadir, "Tabakat-Osmanlı Dönemi" *DİA*, XXXIX. Cilt, 2010, s. 299
- Saraç, M. A. Yekta, *Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Gökkuşbu Yayınevi, İstanbul, 2016.
- Sefercioğlu, M. Nejat, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- Sümer, Faruk, "Türkiye Kültür Tarihine Umumî Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX. Cilt, Sayı 3-4, 1962 s.213-244.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Taş, Kemalettin, "Osmanlı Yönetim Sisteminde Şeyhülislâmlık Kurumu-Sosyolojik Bir Çözümleme-", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, 2005 s. 81-101.
- Taşdelen, Vefa, "Biyografi: Ötekine Yolculuk", *Millî Eğitim Dergisi*, Sayı 172, 2006 s. 8-15.
- Turan, Şerafettin, "Hoca Sadeddin Efendi" *DİA*, XVIII. Cilt, 1998, s.196-198.
- Turan, Şerafettin, "Kemalpaşazâde" *DİA*, XXV. Cilt, 2002, s.238-240.
- Ünver, İ. (2008). Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Turkish Studies*, 3(6), 1-46.
- Üzgör, Tahir, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

Yakut, Esra, *Şeyhülislâmlık: Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, Kitap Yayınevi, 2005.

Yazıcıoğlu, M. Sait, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinde Kelam", *İslâmî İlimler Dergisi*, Sayı 4, 1980 s.273-283.

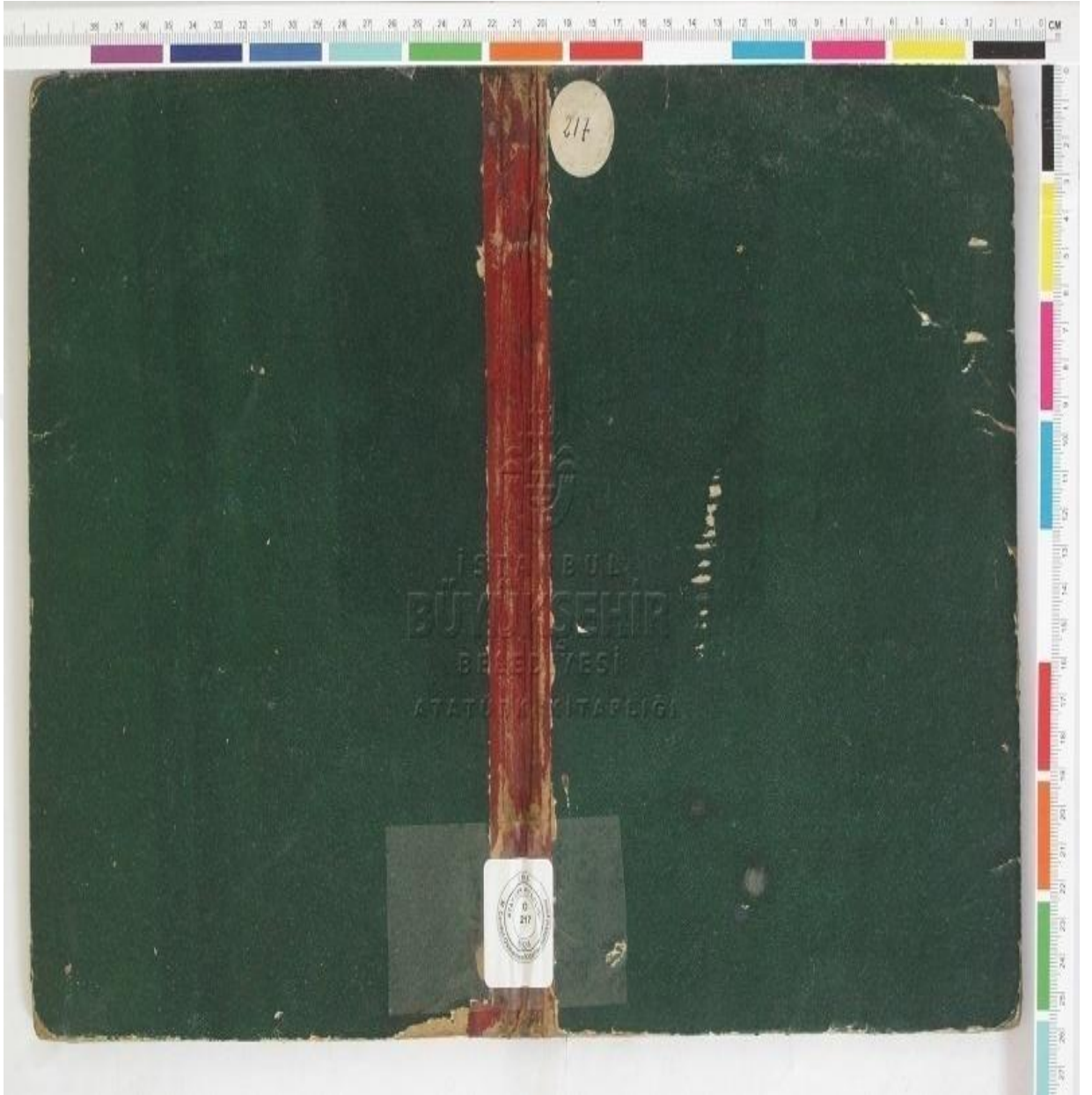
Yurdakul, İlhami, Aydın, Bilgin, "Şeyhülislamlık Kurumunun Tarihçesi, Kaynaklar ve İlgili Literatür", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı 23, 2014, s. 379-417.

Yüksel, Mehmet, "Osmanlı Toplum Yapısında Şeyhülislamlık Makamına Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, XXII. Cilt, sayı 3, 2016 s. 3487-3500.

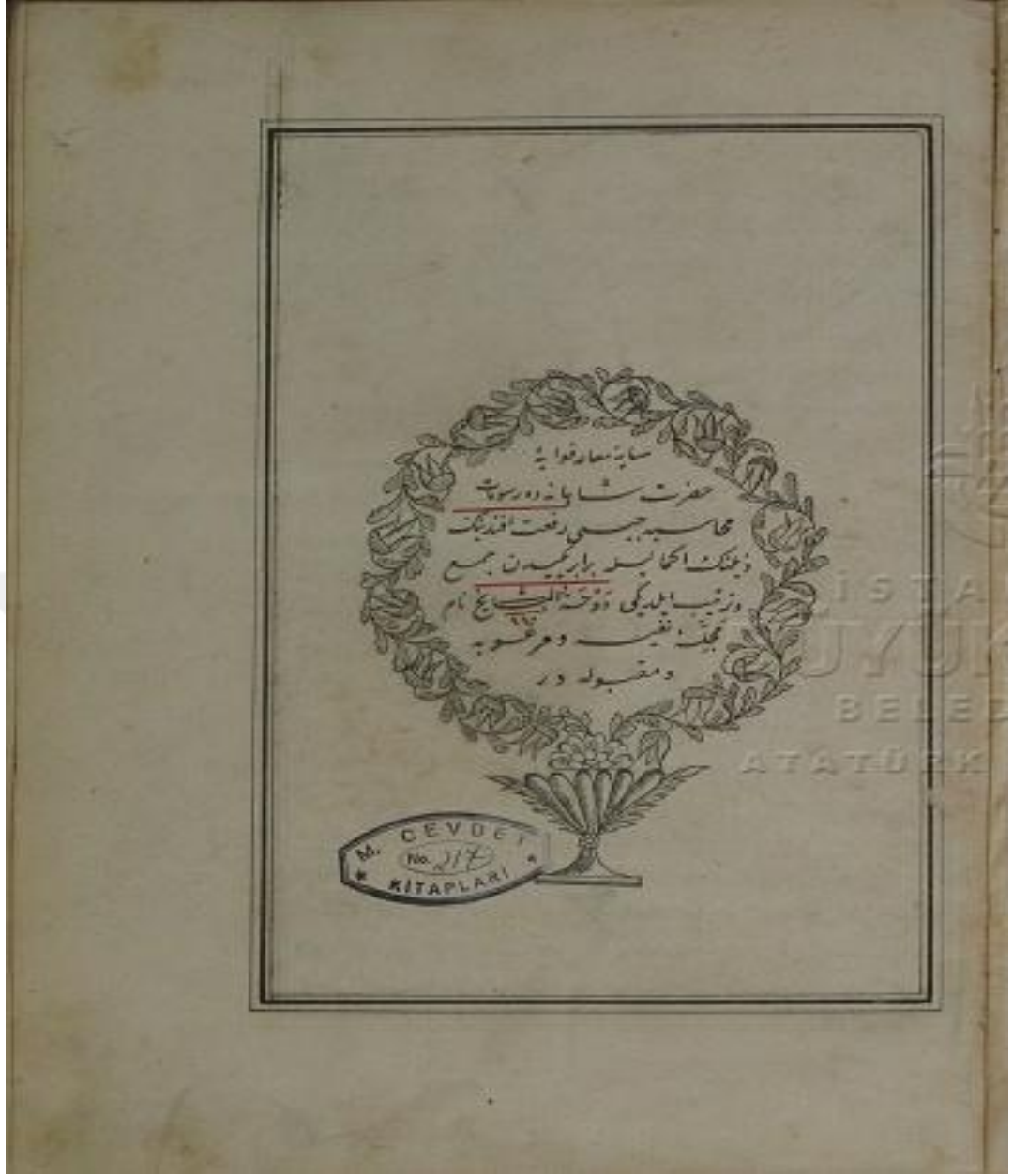

EKLER

Ek 1. Fotoğraflar (İBB Atatürk Kitaplığı 0. 00217)

Fotoğraf 1. Eserin arka ve ön kapak görseli.

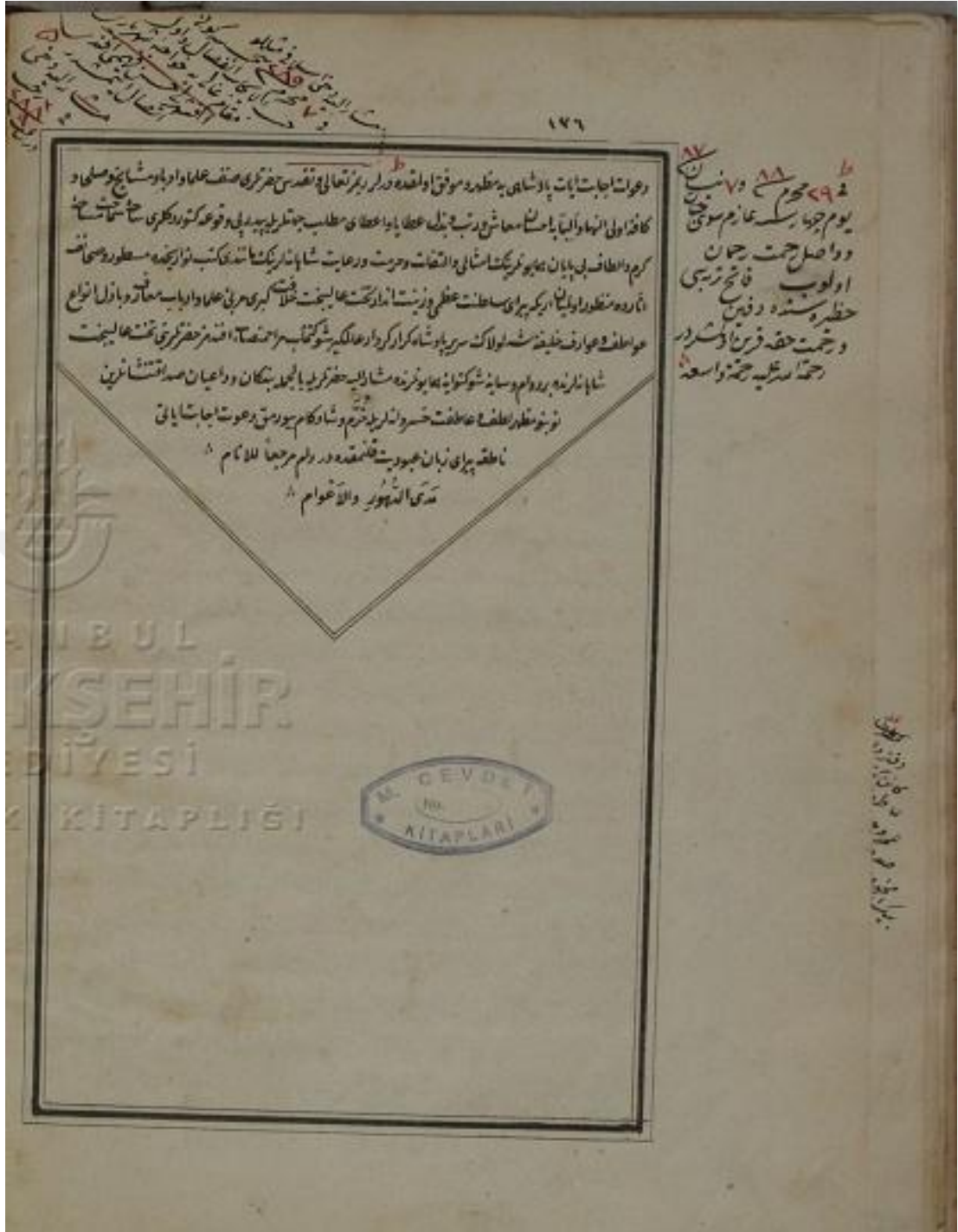

Fotoğraf 2. Eserin zahriyye sayfasının görseli.

Fotoğraf 3. Eserin tezhipli sayfasının görseli.

Fotoğraf 4. Eserin son sayfasının görseli.